

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας
Κοσμητοροῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΦΡΟΝΗΜΑ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΩΣ ΔΙΕΔΗΛΩΘΗ ΕΝ ΑΣΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ

Τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς παρουσίας μελέτης, ἐχρησίμευσε μᾶλλον ὡς διακοσμητικὸν πλαίσιον εἰς τὰ περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἱστορικὰ ἔργα, μὴ τυχόν, ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, εἰδικῆς καθολικῆς ἐρεῦνης. Ἐν τούτοις, εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ ἡ προσωπικότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἀσύλληπτον εἰς κοινὸν νοῦν, ἔργον, ἔτι δὲ πλέον ἢ κοσμοῖστορικὴ τοῦ ἔργου τούτου σημασία ἄνευ ἀπολύτου συσχετισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πρωταρχικοῦ καὶ γενεσιουργοῦ παράγοντος, μετὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ αὐτοῦ κόσμου, ὡς ἐκαλλιεργήθη οὗτος διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐξεδηλώθη ἐν ταῖς πράξεσι διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος. Εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἄφησεν ἀνεξάλειπτον σφραγίδα εἰς τὰς ἐν γένει ἐκδηλώσεις τῆς μεγαουργοῦ αὐτοῦ διανοίας. Τὸ δὲ ἑλληνικὸν τοῦτο φρόνημα δὲν ἐξεδηλώθη παρ' Ἀλεξάνδρῳ ὡς τι τὸ ἐπίκτητον ἢ τὸ δάνειον, ἐν εἴδει δημιουργήματος πολιτικῆς σκοπιμότητος ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνάγκης κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν μεγάλων ἔργων, ἀλλ' ἀνέκυψε φυσικῶς, ὡς γέννημα φυλετικῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀνεπτύχθη ἀβιάστως ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας διὰ τῶν οικογενειακῶν παραδόσεων, τοῦ περιβάλλοντος, τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς διαπαιδαγωγήσεως.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐκινήθημεν ὅπως, ὡς ἐπιστέγασμα τῆς σειρᾶς τῶν ἱστορικῶν ἡμῶν μελετῶν περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν περὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀφιερῶσωμεν τὴν παρούσαν εἰς τὴν, βάσει τῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐρευνᾶν τοῦ λίαν σημαντικοῦ διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος θέματος τούτου. Ὅφειλομεν δὲ νὰ διευκρινήσωμεν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι διὰ τῆς παρουσίας μελέτης δὲν διανοήθημεν νὰ γράψωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Βεβαίως τοῦτο θὰ ἀπῆται καὶ χῶρον ἀσυγκρίτως ἐκτενέστερον, ἀλλὰ καὶ μέθοδον ἐργασίας ὅλως διάφορον. Θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν διερεύνησιν παντὸς ἐκ τῶν πηγῶν

συναγομένου στοιχείου, χαρακτηρίζοντας τὰς ἑλληνικὰς ἐκδηλώσεις τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀφ' ὅτου ἐγκατέλειψε τὴν μακεδονικὴν γῆν, μέχρι τοῦ θανάτου, συγχρόνως δὲ εἰς τὴν κριτικὴν στάθμισιν τῶν στοιχείων τούτων ἐν στενῇ συναρτήσει, πολλάκις καὶ πρὸς διαπίστωσιν τῶν γενεσιουργῶν παραγόντων, πρὸς τὴν κατ' ἄλληλουχίαν παράστασιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ ὅποια τόσῃ ἤσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ μελέτη αὕτη στηρίζεται κυρίως εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων κατεβάλομεν προσπάθειαν, ὅπως ἀντλήσωμεν πᾶν τὸ κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν δυνάμενον νὰ ἀποτελέσῃ στοιχεῖον ἱστορικῆς προβολῆς ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ περιοριζόμεθα νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὰς πηγὰς, παραθέτοντες, ὅπου κρίνομεν τοῦτο σκόπιμον καὶ κατὰ τὴν τακτικὴν, τὴν ὅποια ἠκολουθήσαμεν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἱστορικῶν τούτων περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας μελετῶν ἡμῶν¹, τὰ πλεόν χαρακτηριστικὰ καὶ χρήσιμα πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς κρίσεως γράφοντος καὶ ἀναγνώστου κείμενα.

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα πίνακα τῶν δημοσιευθειῶν μέχρι σήμερον μελετῶν ἡμῶν περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς παρούσης, δεδομένου ὅτι ἐν συνεχείᾳ πολλάκις θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὰς μελέτας ταύτας: < Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς >. Ἐν Ἀθηνῶν, τ. ΝΑ', 1950. — < Ὁ ῥήτωρ Θερασύμαχος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ Μακεδόνων >. Ἐν Ἀθηνῶν, τ. ΝΣ', 1951. — < Ὁ Δημοσθένης καὶ τὰ περὶ τοῦ βαρβαρισμοῦ τῶν Μακεδόνων >. Ἐν Πλάτωνι, τ. Γ', 1951. — < Ὁ Ἰσοκράτης καὶ τὰ περὶ οὐχ ὁμοφύλου γένους τῶν Μακεδόνων >. Ἐν Ἀθηνῶν, τ. ΝΕ', 1953. — < Τὸ Περὶ Πολιτείας ἔργον τοῦ [Ἡρώδου] καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ Μακεδόνων >. Ἐν ἐκδόσει < Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλλου >, 1952. — < Ἡ Ἑλλάς ὡς πολιτικὴ ἔννοια κατὰ τὴν ἀρχαιότητα >. Ἐν Ἐπετ. Φίλοσ. Σχ. Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, 1954. — < Ἀργεάδαι - Τημενίδαι. Καταγωγή καὶ ἱστορικὴ ἀπαρχὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας >. Ἐν Ἐπετ. Φίλοσ. Σχ. Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, 1957 - 1958. — < Ἱστορικὴ ἀπαρχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ σφαγὴ τῶν Περσῶν >. — Ἐν Πλάτωνι, τ. Γ', 1958. — < Ἀλέξανδρος Α' ὁ Φιλέλλην >. Ἐν Ἐπετ. Φίλοσ. Σχ. Πανεπ. Ἀθ. 1958 - 1959. — Αἱ ὡς ἀνωτέρω μελέται μετὰ τινων ἀνεκδότων ἐδημοσιεύθησαν τελευταίως εἰς εἰδικὸν τόμον με τὸν τίτλον < Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας >, Ἀθῆναι 1960.

Ὡς συμπλήρωμα τῆς ἐπιτόμου ἱστορίας Κωνστ. Παπαρηγοπούλου (ἐκδ. Δ. Δημητράκου, 1952) ἐδημοσιεύσαμεν μακρὰν καὶ βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἀλλὰ δι' εὐρύτερον κοινὸν συντεταγμένην, μελέτην περὶ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐδημοσιεύσαμεν προσφάτως δύο μελέτας: < Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου > ἐν Πλάτωνι, τ. ΙΑ', 1959. — < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας >. Ἐν Ἐπετ. Φίλοσ. Σχ. Παν. Ἀθ. 1959 - 1960. Αἱ δύο αὗται μελέται τελοῦν ἐν στενωτάτῳ συνδέσμῳ μετὰ τῆς παρούσης καὶ πολλάκις ἐν τῇ παρουσίᾳ παραπέμπομεν εἰς ταύτας, ἵνα μὴ ἐπαναλαμβάνωμεν γεγονόνα ἤδη ἐκτεθέντα καὶ τεθέντα ὑπὸ ἱστορικῶν ἔλεγχον παρ' ἡμῶν.

Ἄκριτικὸς ἔλεγχος τῶν ἀρχαίων πηγῶν πρὸς παραμερισμὸν τοῦ ἀναληθοῦς καὶ φανταστικοῦ καὶ ἀντήλησιν τοῦ πραγματικοῦ, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, προκειμένου περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, πᾶν ἄλλο ἢ εὐχερὲς ἔργον εἶναι. Ἀποτελεῖ ἐκ τῶν παραδοξοτέρων φαινομένων τῆς ἱστορίας τὸ γεγονός, ὅτι στερούμεθα πάσης συγχρόνου πηγῆς περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου ἀνδρός, τοῦ ὁποίου τὰ μεγαλοουργήματα, ζῶντος ἔτι, ἀντήχησαν ἀνὰ τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ὡς αἱ μεγαλοφυνέστεραι ἐκράνσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε ἡ κατάπληκτος ἀνθρωπότης νὰ κατατάξῃ τοῦτον μεταξὺ τῶν ὑπερφυσικῶν ὄντων καὶ νὰ λατρεύσῃ ὡς ἡμίθεον. Ἐν τούτοις, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, πρὶν ἤδη ἐκκινήσῃ πρὸς τὴν ἐποποιίαν τῆς Ἀσίας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης, εἶχε λάβει μέτρα μετὰ θαυμαστῆς προνοίας καὶ λεπτολόγου ἀκριβείας, ἵνα παραμείνουν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ εἰς τὴν αἰωνιότητα αἱ πράξεις καὶ τὰ καθόλου περιστατικὰ τοῦ βίου αὐτοῦ¹. Ἡμέραν καθ' ἡμέραν συνετάσσοντο αἱ « βασιλικοὶ ἡμερηίδες », εἰς τὰς ὁποίας, ἐν εἶδει ἡμερολογίου, κατεγράφοντο ὑπὸ τὴν ἀμεινον ἐπιστασίαν τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ βασιλέως Εὐμένους οὐ μόνον τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως καὶ ἐν γένει πάντα τὰ καθ' ἡμέραν συμβαίνοντα. Ἐκτὸς τούτου, διετηροῦντο πλήρη τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐκθέσεων τῶν διοικητῶν καὶ τῶν στρατηγῶν, τῶν διαταγῶν τοῦ βασιλέως καὶ ἐν γένει τῶν διοικητικῶν πράξεων.

Ἄκριτικὸς ἔλεγχος εἶχε προσλάβει ἐν τῷ στενῷ περιβάλλοντί του ἐπίσημον

1. Αἱ πρῶται πηγαὶ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ τὰ μετέπειτα γραφέντα βάσει τούτων ἔργα, τὰ χρησιμεύοντα ὡς πηγαὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἱστορικούς, ἀπετέλεσαν ἐν ὄλῳ ἢ κατὰ μέρος θέματα σειρᾶς μελετῶν πρὸς ἀκριτικὸν ἔλεγχον καὶ ἀξιολόγησιν. Ἐπειδὴ τὸ θέμα τοῦτο ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς παρουσῆς μελέτης, περιορίζομεθα νὰ μνημονεύσωμέν τινα τῶν περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἱστορικῶν ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ βουλούμενος δύναται νὰ εὐρῆ περὶ τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῶν περὶ αὐτῶν νεωτέρων ἐργασιῶν ἐμβριθεῖς κρίσεις καὶ λεπτομερῆ βιβλιογραφίαν: J. Droysen, Geschichte d. Hellenismus, ἑλλην. μετφρ., ὡς ἐν ἐπομένῃ σημ., τ. 1, σ. 869 κ.έ. — Gust. Glotz, Alexandre..., σ. 33 κ.έ. — W. Tarn, The Cambridge ancient history, τ. VI, σ. 352 καὶ 592 κ.έ. — H. Berve, Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, München 1926. — G. Radet, Notes critiques sur l'histoire d'Alexandre, Paris 1925. Περὶ Κλειτάρχου καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἀναπτυχθείσης λαϊκῆς παραδόσεως (Βουλγάτα) βλ. ἄρθρον ἐν R.E. τῶν Pauly - Wissowa (11, 1) ἐν λ. Κλειτάρχου στ. 622 κ.έ. Ὡς πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην θρόλους περὶ τὸν βίον καὶ τὴν ἐμφανιζομένην κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ὑπερφυσικὴν προσωπικότητα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοὺς δίδοντας ἀφορμὴν ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων εἰς συγγραφὴν φανταστικῶν, ἐν εἶδει μυθιστορημάτων, βιογραφιῶν, βλ. E. A. Wallis Budge, The history of Alexander the Great καὶ The life and exploits of Alexander the Great. Βλ. ἐπίσης ἡμετέραν μελέτην « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας » ἔ.ἀ., 1959 - 1960, σ. 37, 39 καὶ 178.

καὶ λίαν πεπειραμένον ἱστοριογράφον, τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους Καλλισθένην, ὁ ὁποῖος δὲν κατέγραφεν ἀπλῶς καὶ ξηρῶς τὰ βασιλικά μεγαλοουργήματα, ἀλλ' ἐφιλοδόξει νὰ παραδώσῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀθανασίαν δι' ἱστορικοῦ συγγράμματος μετὰ πομπῶδους μὲν ὕφους καὶ πανελληνίου ἐξάρσεως συντεταγμένον, ἀλλ' ἰσχυρὰς πνοῆς καὶ μεγάλης φιλολογικῆς δυνάμεως. Ἐξ ἄλλου, ἔνδοξοι πρωταγωνισταὶ τῆς ἐποποιίας, στρατηγοί, ὡς ὁ μετέπειτα βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος, ναύαρχοι, ὡς ὁ θαλασσοπόρος τοῦ Ἰνδικοῦ Νεάρχος, διευθυνταὶ ὑπηρεσιῶν, ὡς ὁ μηχανικὸς Ἀριστόβουλος, βάσει τῶν καθ' ἡμέραν σημειώσεων, τὰς ὁποίας ἐκράτουν, τῶν προσωπικῶν τῶν ἐντυπώσεων, πιθανῶς δὲ καὶ κατόπιν μελέτης τῶν ἐπισήμων ἀρχαίων καὶ τῶν «ἐφημερίδων», ἔγραψαν εἰδικὰ ἔργα παρέχοντα λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν μεγάλων γεγονότων, ἀλλὰ καὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπεισοδίων τῆς ἐποποιίας. Τέλος, ἄλλα πρόσωπα, ἀκολουθήσαντα τὴν ἐκστρατείαν ἢ ὁπωσδήποτε ζήσαντα ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς μεγαλειώδους ἐκείνης ἐποχῆς, ὡς ὁ φιλόσοφος Ὀνησίκριτος, ὁ Ἀναξιμένης, ὁ Μαρσύας, ὁ Χάρις καὶ ἄλλοι, πλὴν τῶν ἰδίων ὡς αὐτοπτῶν ἐντυπώσεων, περισυνέλεξαν θρυλούμενα ἐπεισόδια καὶ ἀνέκδοτα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ καταθέλγον, ἔστω καὶ ὑπερφυσικόν, στοιχεῖον, ὡς ἦδη διεμορφοῦτο ζῶντος ἢ ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχε δεσπόζουσαν θέσιν πρὸς συγγραφὴν ἔργων ἐξιστορούντων τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ πολυθρυλήτου ἥρωος.

Οὐδὲν τούτων διεσώθη, πλὴν πενιχρῶν τινων, ἐγκατεσπαρμένον εἰς κείμενα μεταγενεστέρων, ἀποσπασμάτων¹. Τὸ μεγαλειῶδες ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου θὰ παρέμενε λίαν σκοτεινόν, ἂν μὴ ἄγνωστον, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τῆς ὁποίας ἐν τούτοις ἐπηρέασε σημαντικῶς τὰς τύχας καὶ ἐν πολλοῖς καθύψυνε ταύτας μέχρι σήμερον, ἂν μεταγενέστεροι συγγραφεῖς δὲν ἐπραγματεύοντο τοῦτο βάσει τῶν ἀπολεσθέντων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐσώζοντο εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν των. Τὴν πρώτην ἐκ τούτων θέσιν ἔχει ὁ Ἀρριανός, συγγραφεὺς τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὰ ἔργα τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Νεάρχου, τοῦ Ἀριστοβούλου καὶ τοῦ Ἀναξιμένου, πιθανῶς καὶ σωζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ἐφημερίδων, γράψας βάσει τούτων μνημειῶδες περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔργον μετ' εὐσυνειδησίας ἀληθοῦς ἱστορικοῦ, κριτικῆς δυνάμεως καὶ παραστατικότητος. Τὸ ἔργον Κλειτάρχου τοῦ Ἀλεξανδρέως, γράψαντος δεκαετηρίδας τινὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, βάσει κυρίως τοῦ ἔργου τοῦ Καλλισθένου, ὡς καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν ἀφηγήσεων, τῶν ἀνεκδοτολογικῶν περιγραφῶν κλπ., δὲν διεσώθη. Ὅμως βάσει τούτου κυρίως ἔγραψαν περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ Διόδωρος (βιβλ. XVII) καὶ ὁ Πομπήιος

1. Βλ. τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα ἐν *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ὑπὸ Müller παλαιότερον καὶ Jacoby νεώτερον, ὡς καὶ *Scriptores rerum Alexandri Magni* ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀρριανοῦ ὑπὸ Dübner, Paris 1846.

Τρωῶς, τοῦ ἀπολεσθέντος ἔργου τοῦ ὁποίου ἐπιτομὴν ἀποτελεῖ τὸ διασωθὲν τοῦ Ἰουστίνου. Ἐπίσης ἦντλησεν ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν, ἀποδώσας κυρίως σημασίαν εἰς τὰς θελγούσας τὴν φαντασίαν ἀφηγήσεις, ἐν πολλοῖς ὑπερφυσικοῦ χαρακτῆρος, προσθέσας μεταγενεστέρους θύλους καὶ ἀφθότους λόγους, κατασκευάσματα τῶν ρητορικῶν σχολῶν τῆς Ρώμης, ὁ ἐπὶ Αὐγούστου ζήσας Ρωμαῖος ἱστορικὸς Κούρτιος Ρούφος. Τέλος, ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐν τοῖς Παραλλήλοις βίοις, ἀναμειγνύει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἦντλησεν ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν μετ' ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐδανείσθη ἐκ τῶν ἀνεκδοτολογικῶν ἀφηγημάτων, κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα πᾶντα ἀσφαλῆ κριτικὸν ἔλεγχον. Ὡς πρὸς τὸ σήμερον παραδεχόμενον ὡς ἔργον τοῦ Πλουτάρχου καὶ περιλαμβανόμενον ἐν τοῖς « Ἡθικοῖς » τούτου, « περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς », πρόκειται ἐν πάσῃ περιπτώσει περὶ δύο λόγων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ δεσπότης ἠθικολογικὸς χαρακτῆρ καὶ τὸ λίαν ἔντονον ρητορικὸν στοιχεῖον δυσχεραίνουν προσπάθειαν πρὸς ἀσφαλῆ ἐπιλογὴν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δὲν μετεφέρθη ἐκ τῶν ἀνεκδοτολογικῶν ἀφηγήσεων, ἀλλ' ἠντλήθη ἐκ σοβαρῶν πηγῶν¹. Πληροφορία τινὲς περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀντληθεῖσαι ἐκ μὴ διασωθεισῶν πηγῶν, ἀνευρίσκονται διεσπαρμένα εἰς τὰ ἔργα τοῦ Στράβωνος, τοῦ Πανσανίου, τοῦ Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου, τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Ἀππιανοῦ, τοῦ Τίτου Λιβίου κ.ἄ.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀνεπτύχθησαν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν περὶ τῶν ὑπερφυσικῶν ἰδιότητων καὶ ὑπερανθρώπων πράξεων αὐτοῦ θρύλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδιδον ἀφορμὴν νὰ γραφῆ πλῆθος μυθιστορημάτων εἰς διαφόρους χώρας. Ἐν τῶν περιεργότερων, ἄνευ ἱστορικῆς ἀξίας, ἀλλὰ πλουσίας φαντασίας καὶ ρητορικῶν ἀφήγημα, ἀκριβέστερον μυθιστόρημα, συνταχθὲν μετὰ τινος πλοκῆς διὰ περισυλλογῆς θρύλων, εἶναι τὸ λεγόμενον σήμερον τοῦ « Ψευδο - Καλλισθένους », ὡς ἀποδιδόμενον ἄλλοτε εἰς τὸν Καλλισθένη.

Ταῦτα καὶ τινες διεσπαρμένα εἰς ἀρχαῖα ἢ μεσαιωνικὰ ἔργα ἀμφιβό-

1. Ἡ γνησιότης τῶν δύο τούτων Λόγων ὡς ἔργων τοῦ Πλουτάρχου ἠμφεσβητήθη ἄλλοτε ζωηρῶς, ἰδίως ὑπὸ τῶν Α. Schäfer καὶ L. Weber. Πολλοὶ ἄλλοι ὑπερήσπισαν τὴν γνησιότητα καὶ ἰδιαιτέρας ὁ W. Nachstädt, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ ἐξόχῳ κριτικῆς δυνάμει ἐργασία του *De Plutarchi declamationibus quae sunt Alexandri fortuna* (δημοσιευθεῖσα ἐν Βερολίῳ τῷ 1895 ἐν *Berliner Beiträge für klassische Philologie*, τ. II) ἐπιχειρεῖ παραλληλισμὸν τῶν ἰδιαζόντων εἰς τὸν Πλουτάρχου φρασεολογικῶν τύπων ὡς καὶ τῶν περιλαμβανομένων πραγματικῶν ἱστορικῶν γεγονότων πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι πρόκειται περὶ γνησίου ἔργου. Μολονότι καὶ σήμερον ὑπάρχουν οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν γνησιότητα τῶν δύο τούτων λόγων « Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς », ὡς ἄλλοτε καὶ πολλῶν ἄλλων ἐκ τῶν περιλαμβανομένων ἐν τοῖς « Ἡθικοῖς », ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ γνώμη ὅτι πρόκειται περὶ γνησίου ἔργου τοῦ Πλουτάρχου.

λου πολλάκις αὐθεντικότητος εἰδήσεις, ἀποτελοῦν τὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ ἀντλήσουν οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, γράφοντες περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὡς εἵπομεν, αἱ διασωθεῖσαι πηγαὶ αὗται, γραφεῖσαι ἄλλοτε μὲν διὰ χρησιμοποίησεως συγχρόνων αὐθεντικῶν στοιχείων, ἄλλοτε δὲ βάσει μεταγενεστέρων ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν ἀναμειξ διαπεπιστωμένα γεγονότα, παραδόσεις, θρύλοι καὶ ἀνέκδοτα, παρέχουν ἀνεξάντλητον ἔδαφος ἀμφιβολιῶν καὶ ἀντιλογιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς πολλάκις περιπίπτουν εἰς ἀμηχανίαν ἢ ἐκφράζουσιν ἀμφιβολίας καὶ καταλήγουν εἰς διαφωνίας ἐν τοῖς καθέκαστα. Πλήν, χάρις εἰς τὸν κριτικὸν ἔλεγχον ἡδὴ μακροπνόου προσπαθείας τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἀποκατεστάθη τὸ μεγαλειῶδες ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἀναπαρεστάθη ἡ καταπληκτικὴ προσωπικότης αὐτοῦ¹.

Ἰδιαιτέρως δυσχερὴς ὑπῆρξεν ἡ προσπάθεια ἡμῶν, ὅπως ἐκ τῶν πηγῶν τῆς ἀρχαιότητος συναγάγωμεν πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στοιχεῖον ἱστορικῆς ἀξίας πρὸς μαρτυρίαν ἢ ἀπεικόνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προσπάθεια αὕτη καθίσταται ἔτι πλέον δυσχερὴς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, πλὴν ἐλαχίστων τινῶν περιπτώσεων, τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν στοιχεῖα δὲν ἠρευνήθησαν εἰδικῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, οὐδ' ἐχρησίμευσαν ὡς θέματα πραγματειῶν. Ὡς ἐκ τούτου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ θέσωμεν ταῦτα ὑπὸ τὸν ἴδιον ἡμῶν κριτικὸν ἔλεγχον, προσφεύγοντες καὶ παραπέμποντες πάντως εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς,

1. Ἡ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου νεωτέρα βιβλιογραφία εἶναι ἐξαιρετικῶς πλουσία, τὸ θέμα δὲ τοῦτο ἀπασχόλησε τοὺς ἐπιφανεστέρους ἱστορικοὺς τοῦ νεωτέρου κόσμου. Περιοριζόμεθα ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμέν τινα τῶν κυριωτέρων ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ βουλόμενοι δύνανται νὰ ἀνεύρουν λεπτομερῆ βιβλιογραφίαν: J. G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus*, τ. Α', περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, Βερολίνον 1877, τελευταία ἔκδοσις μετὰ προσθηκῶν. *Das Weltreich Alex. d. Gross.* Berlin, 1934, γαλλ. μτφρ. *Alexandre le Grand*, Paris 1935, ἑλλην. μτφρ. ὑπὸ Ἰ. Πανατζίδου, Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τ. Α', Ἱστορία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, Ἀθ. 1899 (ἔργον ἰσχυρᾶς πνοῆς συνδυάζον πλουσίαν φαντασίαν καὶ λεπτολόγον κρίσιν, ἐν πλαισίῳ χαλκεντέρου ἱστορικῆς ἐρεῦνης). — E. Benvan, *Alexander*, ἐν *E. Brit.* 1910. — H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, München 1926. — Th. Birt, *Alexander der Grosse und das Weltgriechentum*, Leipzig 1924 (ἑλλην. μτφρ. ὑπὸ Ν. Παπαρροῦ, Ἀθ. 1956). — W. Otto, *Alexander der Grosse*, Marburg, 1916. — B. Wheeler, *Alexander the Great*, London 1900. — W. Tarn, *The Cambridge ancient history*, vol. VI, Cambridge 1953. — W. Tarn, *Alexander the Great*, τ. 1-2, 1948. — A. Robinson, *Alexander the Great*, 1947. — U. Wilcken, *Alexander der Grosse*, 1931. — V. Ehrenberg, *Alexander and the Greeks*, 1938. — Fr. Schachermeyr, *Alexander der Grosse*, Wien, 1949. — G. Glotz, *Histoire grecque*, τ. IV: *Alexandre et l'hellénisation du monde antique*, Paris 1945. — G. Radet, *Alexandre le Grand*, Paris 1931.

μνημονεύοντες σχετικὰ κείμενα καὶ ἀποβλέποντες πάντοτε εἰς τὴν συναγωγὴν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσφαλῶν, κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν, συμπερασμάτων.

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν τῆς προμνημονευθείσης ἐργασίας ἡμῶν. « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου », ἐν τῇ ὁποίᾳ παρατίθενται καὶ τὰ ἐν Ἑλλάδι γεγονότα ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν θρόνον μέχρι τῆς πρὸς Ἀσίαν ἐξορμήσεως, ἰδιαίτερος δὲ τὰ τῆς ἐκστρατείας εἰς Ἑλλάδα, ἐπισκέψεως τῶν Ἀθηνῶν, μεταβάσεως εἰς Κόρινθον πρὸς ἀνακήρυξιν ὡς στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων καὶ καταστροφῆς τῶν Θηβῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα, μολονοῦι πολλὰ τοῦτῳ τελοῦν ἐν ἀμέσῳ σχέσει, ἀρχόμεθα δὲ τῆς παρούσης μελέτης ἀπὸ τῆς ἐκ Μακεδονίας ἐξορμήσεως τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν Ἀσίαν.

1. Ἡ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ

Ἄφ' ὅτου ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκηρύχθη ἐν Κορίνθῳ ὑπὸ τῆς ὁμοσπόνδου συμμαχίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων « στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ » τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, παρεσκευάζε, δαμάζων ἀμειλίτως καὶ παραδειγματικῶς πᾶσαν ἀντίδρασιν, τὸ μέγα πανελλήνιον ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον θὰ μετέβαλλε τὴν ὄψιν τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ συνετάρασσε σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Μετὰ τὰς τελευταίας συντριπτικὰς νίκας, διασφαλισθεὶς ἀπὸ παντὸς κινδύνου τόσον ἀπὸ τῶν βαρβάρων τοῦ βορρᾶ, ὅσον καὶ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Νότου, συνεκρότησε τὴν στρατιὰν τῆς μελλούσης κοσμοκρατορίας μετὰ τῆς συνήθους ἀστραπιαίας ταχύτητος. Εἰς τὴν πανελλήνιον ἐκστρατείαν ἔδωσε πανελλήνιον λαμπρότητα, σύμφωνον πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις κατὰ τὰς μεγαλειώδεις ἐκείνας στιγμὰς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρχελαίου, τὸ Δῖον εἶχεν ἀναδειχθῆ εἰς Μακεδονικὴν Ὀλυμπίαν, ἔνθα ἐτελοῦντο θυσίαι πρὸς τὸν πανελλήνιον Δία καὶ ἐγίνοντο πανελλήνιοι ἀγῶνες. Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος, μεταβὰς μεθ' ὄλων τῶν ἐπιφανῶν τοῦ βασιλείου του, τῶν ξένων ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖς θυσίας πρὸς τὸν Ὀλύμπιον Δία καὶ τοὺς ἄλλους πανελληνίους θεοὺς. Συγχρόνως ἐτέλεσε σκηνικούς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τῶν Μουσῶν. Οἱ πανηγυρισμοὶ διήρκεσαν ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ὄνομα μίᾳς τῶν ἑννέα Μουσῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τούτων ἐγένοντο λαμπραὶ εὐωχίαι καὶ ἐστιάσεις. Ἐπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔνθα τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν¹.

1. Ἀρχαιαν. Ἀνάβ. I, 11, 1. — Διοδ. XVII, 16, 3-4. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύ-

Ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπηριζέτο, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, ἐκ μὲν ψιλῶν καὶ τοξευτῶν τί πλέον τῶν τριάκοντα χιλιάδων, ἱππέων δὲ πεντακισχιλίων. Ὁ Πλούταρχος συμφωνεῖ, ἀλλὰ προσθέτει, ὅτι κατὰ τινὰς ἄλλας πηγὰς οἱ πεζοὶ ἀνήρχοντο εἰς τεσσαράκοντα τρεῖς χιλιάδας¹. Ὁ Διόδωρος διευκρινεῖ, ὅτι ἐκ τῶν πεζικῶν δυνάμεων, ἀνερχομένων εἰς τριάκοντα δύο χιλιάδας, δώδεκα χιλιάδες ἦσαν Μακεδόνες, ἑπτὰ χιλιάδες σύμμαχοι, πέντε χιλιάδες μισθοφόροι, ἑπτὰ χιλιάδες γείτονες βάρβαροι σύμμαχοι (Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλυριοὶ) καὶ χίλιοι τοξῆται Ἀγριάνες. Ἐκ τῶν 4.500 ἱππέων, 1800 ἦσαν Μακεδόνες, Θεσσαλοὶ 1800 καὶ ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν 600, Θοῤῃες δὲ καὶ Παῖονες 900². Ἐφ' ὅσον οἱ μετέχοντες βάρβαροι μνημονεύονται ὀνομαστικῶς, εἶτε μεταξὺ τῶν συμμάχων κατελέγοντο, εἶτε μεταξὺ τῶν μισθοφόρων, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τοὺς μεταξὺ τῶν πεζικῶν δυνάμεων περιλαμβανομένους ἑπτακισχιλίους συμμάχους ὡς τοὺς Ἕλληνας. Οὕτως, ἡ ὄλη ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων παρασχεθεῖσα εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον ἑλληνικὴ βοήθεια πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ περὶ τοὺς 9.400 ἄνδρας. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολοντί εἰδικῶς παρὰ τούτων ζητήθη κατὰ ξηρὰν βοήθεια ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐζήτησαν συγχώρησιν, προφασισθέντες ὅτι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ στείλουν ταύτην καὶ περιορίσθησαν εἰς ἀποστολὴν πλοίων.

Αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη ἡ συμμετοχὴ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν πανελληνιον ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν, βάσει τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας ἀνέλαβον κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Κορίνθου, ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς πενιχρά, μόλις φθάνουσα τὸ τέταρτον τοῦ συνόλου τῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἤγειτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐξορμῶν πρὸς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Ἕλληνες ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσουν λίαν εὐχερῶς, ἂν ἤθελον, ὑπερπενταπλασίας δυνάμεις, πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὸν πανελληνιον ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῇ τις ὅτι, κατὰ τὰς λίαν προσφάτους εἰσέτι διαμάχας των, πολλάκις ἔθεσαν ἀντιμετώπους ἀλλήλων ὑπερδιπλασίας ἢ ὑπερτριπλασίας δυνάμεις, κατὰ δὲ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας οἱ Ἕλληνες παρέταξαν κατὰ τῶν Μακεδόνων περὶ τὰς 35 χιλιάδας. Ἔτι περισσότερον ἐκπλήσσει τοῦτο,

τὴν ἐσημειώθη καὶ τὸ «σημα Θεῶν», τὸ ὁποῖον ἀφηγοῦνται ὁ Ἀρριανὸς (I, 11, 2) καὶ ὁ Πλούταρχος (Ἀλέξ. XIV, 5). Τὸ ἐν Πιερίᾳ, πιθανῶς ἐν αὐτῷ τῷ Δίῳ, ἐστημένον κυλαρίσσιον ἔσαντο τοῦ Ὀρφέως ἄφινε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας πολὺν ἰδρωτά. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ κληρονομικῆς ἐκ μητρὸς προδιαθέσεως, ἔρρεπε πρὸς τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν μαντείαν, ἀποδίδων ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὰ σημεῖα τῶν θεῶν, ἐθοροβήθη. Ἄλλ' ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ὁ Τελμισσεύς, ἔσπευσε νὰ καθηγοῦσθαι τοῦτον, διαβεβαιώσας, ὅτι τὰ κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ καταγάγῃ ἐν Ἀσίᾳ θὰ ἦσαν τόσον μεγάλα καὶ λαμπρά, ὥστε θὰ προυξέουσαν πολὺν ἰδρωτά καὶ κόπον εἰς τοὺς ἐπικοῦς ποιητὰς καὶ τοὺς μελφοδούς, ἵνα οὗτοι δυνηθοῦν νὰ περιγράψουν καὶ ψάλλουν ταῦτα ἐπαξίως!

1. Ἀρριαν. Ἀνάβ. I, 11, 3. — Πλουτ. Ἀλέξ. XV, 1.

2. Διοδ. XVII, 17, 3-4.

ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος συνωδεύετο ὑπὸ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων σταλεῖσθαι δυνάμει καταπύσεως τῶν δέκα χιλιάδων κατὰ τὸν πανελλήνιον ἀγῶνα, ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας Ἑλληνες μισθοφόροι εὐρίσκοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέδιδε σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἐπιουριαν τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ὑλικὴν τῶν ἐνίσχυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν βοήθειαν. Διὰ τῆς οἰασθῆποτε ἀριθμητικῆς συμμετοχῆς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου περιεβάλλετο τὸν πανελλήνιον χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεδιώκετο, ἵνα ἐμφανισθῇ οὗτος ὡς ὁ προαιώνιος ἀγὼν τῆς φυλῆς κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Οὕτω καὶ μόνον ἐξησφάλιζεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τέλους θὰ ἐλάμβανον τὴν ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος ἀναμενομένην ἐκδίκησιν δι' ὅσα εἶχον διαπράξει οἱ βάρβαροι κατὰ τὴν ἐπιουριαν τῶν. Διὰ τῆς συμμετοχῆς ταύτης τῶν Ἑλλήνων, δὲν καθηγιαζέτο μόνον ἡ Μακεδονικὴ ἡγεμονία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὁ διακηρυχθεὶς ἀγὼν κατὰ τῶν Περσῶν ἐλάμβανε τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην ἠθικὴν ἔννοιαν, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ βάθρον τῶν συντελεσθέντων μεγαλοουργημάτων. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρησιμοποίησε μετὰ μεγάλης φειδοῦς τὰς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ δυνάμεις αὐτὰς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἀποφεύγων τὴν μεγάλην φθοράν τῶν εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, γνωρίζων ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ νέας σημαντικὰς ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐπιθυμῶν διὰ τῆς παρουσίας τούτων νὰ διατηρῇ ἡ ἐκστρατεία τὸν πανελλήνιον αὐτῆς χαρακτῆρα. Ἐλαβον κυρίως μέρος αὐταὶ ὡς συγκεκριημένα σώματα δημοσπόνδων συμμάχων εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας μάχας, Γρανικοῦ, Ἰσοῦ καὶ Γαυγαμήλων, ἐνθα ἐπολέμησαν μετὰ μεγάλης γενναιότητος. Τελικῶς, ὡς θέλει γίνεαι λόγος κατωτέρω, διαλύει τὰ συμμαχικὰ ἑλληνικὰ σώματα, ὅτε ἔνεκα τῆς νέας ἐν Ἀσίᾳ δημιουργηθείσης διὰ τῶν πολεμικῶν θριάμβων καταστάσεως δὲν ἀπητοῦντο πλέον οἱ συμβολισμοὶ πανελληνίου κατὰ τῶν βαρβάρων ἐκστρατείας, προσλαμβάνει ὅμως λίαν προθύμως τοὺς Ἑλληνας πολεμιστὰς εἰς τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται δεκτοὶ καὶ ὑπηρετήσαντες τὸν Ξέρξην Ἑλληνες μισθοφόροι. Πολλάκις οἱ Ἑλληνες χρησιμοποιοῦνται εἰς κέντρα συγκοινωνιῶν καὶ ἐφοδιασμοῦ, πλὴν τοῦ Θεσσαλικοῦ ἵππικοῦ, τὸ ὁποῖον, μέχρι τῆς διαλύσεώς του ὡς συμμάχου στρατιωτικοῦ σώματος, προσέφερε παντοῦ σημαντικὰς ὑπηρεσίας. Μετὰ τὴν πλήρη διάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἐπέτρεψεν εἰς πολλοὺς Ἑλληνας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐστίας τῶν, ἄλλους δὲ ἐχρησιμοποίησε πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν εἰς ἰδρυόμενας πόλεις, ἵνα διὰ τούτων ἐπιτύχῃ τὴν μεταλαμπάδευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν.

2. ΕΙΣ ΤΟ ΙΛΙΟΝ ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 334 π.Χ., ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τῆς Πέλλης πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν καί, ἀποῦ διέβη τὸν Στρυμόνα καὶ τὸν Ἐβρον, ὀδεύουσα κατὰ μῆκος τῶν Θρακικῶν παραλίων, ἔφθασεν ἐντὸς εἰκοσημέρου εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον Σηστόν. Πρὶν ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῆς Εὐρωπαϊκῆς γῆς διὰ τὴν μεγάλην ἐξόρμησιν πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὁ Ἀλέξανδρος προέβαλεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν συμμαχητῶν του ὡς ἦρος τῆς ὀμηρικῆς ἐποποιίας, νέος Ἀχιλλεύς, ὀδηγῶν τοὺς Ἑλληνας πρὸς νέας Τροίας καὶ ἔτοιμος νὰ καταγάγῃ νέα πολυύμνητα κατορθώματα, ἄξια ἐκείνων τοῦ πολυθρυλήτου ἦρωος καὶ ἡμιθέου προγόνου του. Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην περίστασιν ἡ ἑλληνικὴ ἀνατροφὴ καὶ πνευματικὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάρτισις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἐφλόγιζε τὴν φαντασίαν του καὶ ἐσφυρηλάτησε τὴν σκέψιν του ἢ μετὰ πάθους ἀνάγνωσις τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἢ ἀποστήθισις τῶν ἠρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ προγόνου Ἀχιλλέως, διεδηλώθη μετὰ τόσον πανηγυρικῆς ἐμφανείας διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅσον κατὰ τὰς ἱστορικὰς στιγμὰς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξώρμα πρὸς τὴν μεγάλην πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, ἢ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ καθίστα τὸν ἴδιον θρυλικὸν ἦρωα. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ πανελληνίου συνεδρίου στρατηγός-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον ἐν ὀνόματι τῶν ἐνδοξοτέρων καὶ ἱερωτέρων παραδόσεων τοῦ ἔθνους, συνέδεσεν ὁ ἴδιος τὸ μέγα ἐγχείρημα μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἱερωτέρων θρύλων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἐνῶ ἡ στρατιωτικὴ δύναμις συνεκεντρώθη εἰς Σηστόν, αὐτὸς μετέβη εἰς τὴν γειτονικὴν Ἐλαιούντα, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου, ὀπόθεν, κατὰ τὴν ὀμηρικὴν παράδοσιν, ἐπέρασαν οἱ Ἑλληνες τὸν Ἑλλησπόντον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ τέμενος πρὸς τιμὴν τοῦ Πρωτεσίλαου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν Ἰλιάδα¹, πρῶτος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπήδησεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Τροίας καὶ ἐφρονέυθη ὑπὸ τῶν Τρώων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτέλεσεν ἐκεῖ θυσίαν εἰς τὸν θεωρούμενον ὡς τάφον τοῦ Πρωτεσίλαου, ἱκετεύσας τὸν ἦρωα τῆς πρώτης ἑλληνικῆς ἐποποιίας, ἵνα τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεχειρεῖ οὗτος ἀποβιβαζόμενος πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἀποβῇ εὐτυχέστερον². Πρὶν ἐπιβιβασθῆ εἰς τὸ πλοῖον, ἐγκαταλείπων τὴν Εὐρωπαϊ-

1. Ὁμ. Ἰλ. Β 701 κ.ε. :

< ... τὸν (ἐνν. Πρωτεσίλαον) δ' ἔκτανε Δάρδανος ἀνήρ
νηὸς ἀποθρόσκοντα πολὺ πρῶτιστον Ἀχαιῶν >.

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. Ι, 11, 5 : < Ἐλθὼν δὲ ἐς Ἐλαιούντα θύει Πρωτεσίλαφ ἐπὶ τῷ
τάφῳ Πρωτεσίλαου, ὅτι καὶ Πρωτεσίλαος πρῶτος ἐδόκει ἐκβῆναι ἐς τὴν Ἀσίαν τῶν

κὴν γῆν, ἔσθησε βωμοὺς καὶ ἐτέλεσε θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τοῦ Ἑλλησπόντου προέβαλλον μεγαλοπρεπῶς τὰ ὑψώματα τοῦ Ἰλίου, τῆς θρυλουμένης πόλεως τοῦ Πριάμου. Ἐκεῖ εὐρίσκετο ἡ Τροία, ἡ ὁποία εἶχε μαγεύσει τὴν παιδικὴν του φαντασίαν, ἐκεῖ εἶχον πέσει μαχόμενοι κατὰ τῶν Ἀσιατῶν τόσοι ἥρωες καὶ ἡμίθεοι τῆς ἑλληνικῆς ἐποποιίας, ἐκεῖ εἶχε συντελέσει τόσα ἀξιοθαύμαστα καὶ πολυύμητα ὁ πρόγονος Ἀχιλλεύς! Πρῶτη ἀσιατικὴ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἔθετε τὸν πόδα του ὁ γόνος τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ νεώτερος ἥρωος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκείνη τῆς Τροίας!

Οὕτως, ἐνῶ ὁ λοιπὸς στόλος διέπλεεν ἀδιακόπως τὸν Ἑλλησπόντον, μεταφέρων ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Παρμενίωνος τὸν περικλινὸν στρατὸν καὶ τὸ ἱπικὸν ἀπὸ τῆς Σηστοῦ εἰς Ἄβυδον, ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιβάς μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ τινων ἄλλων στενῶν φίλων του τῆς ναυαρχίδος εἰς Ἐλαιούντα, ἔπλευσε πρὸς τὰς ἔναντι ἀσιατικὰς ἀκτὰς τῆς Τροίας. Ἐστεφανωμένος ὡς ἥρωος τῆς ἐποποιίας, διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὸ πηδάλιον τῆς ναυαρχίδος, ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον τοῦ στενοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔσφαξε ταῦρον πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῶν Νηρηίδων καὶ ἔκαμεν ἀπὸ χουστῆς φιάλης σπονδὴν πρὸς τὴν θάλασσαν¹. Τὰ πάντα φαίνεται εἶχον ἐκ τῶν προτέρων ἐτοιμασθῆ καλῶς, ἐν εἴδει δὲ σκηνοθεσίας καὶ τὸ βασιλικὸν πρόγραμμα εἶχε συνταχθῆ κατὰ τὰ δεδομένα τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐπιτοπίους παραδόσεις περὶ τῆς ἐποποιίας. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ κάτωθεν τῶν θεωρουμένων ὡς λόφον τῆς Τροίας, μικρὸς ὄρμος καλούμενος « λιμὴν Ἀχαιῶν », διότι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκεῖ ἠγκυροβόλησαν τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκεῖ ἀπεβιβάσθησαν ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Ἀχιλλεύς καὶ οἱ λοιποὶ ἥρωες τῆς ἐποποιίας. Ἐκεῖ λοιπὸν ὄφειλε νὰ ἀγκυροβολήσῃ τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον ὠδήγει τὸν νέον Ἀχιλλέα, καὶ εἰς τὴν Ἀσιατικὴν αὐτὴν ἀκτὴν τῆς Τροίας ἔπρεπε νὰ θέσῃ τὸ πρῶτον πόδα ὁ ἥρωος τῆς νέας ἑλληνικῆς ἐποποιίας.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι τὰ τῆς ἀποβάσεως εἰς Τροίαν καὶ τὰ ἐκεῖ τελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφηγεῖται ἐν σχετικῇ ἐκτάσει αὐτὸς ὁ Ἄρριανός, δηλαδὴ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἱστοριογράφος, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησεν

¹ Ἑλλήνων, τῶν ἅμα Ἀγαμέμνονι ἐς Ἴλιον στρατευσάντων καὶ ὁ νοῦς τῆς θυσίας ἦν ἐπιτυχεστέραν οἱ γενέσθαι ἢ Πρωτεσιλάφ τὴν ἀπόβασιν ».

1. Ἄρριαν. Ἀνάβ. I, 11, 6: « Παρμενίων μὲν δὴ τῶν πεζῶν τοὺς πολλοὺς καὶ τὴν ἵππον διαβιβάσαι ἐτάχθη ἐκ Σηστοῦ ἐς Ἄβυδον καὶ διέβησαν ἐν τριήρεσι μὲν ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα, πλοῖοις δὲ ἄλλοις πολλοῖς στρογγύλοις. Ἀλέξανδρον δὲ ἐξ Ἐλαιούντος ἐς τὸν Ἀχαιῶν λιμένα κατάραι ὁ πλείων λόγος κατῆχει, καὶ αὐτόν τε κυβερνῶντα τὴν στρατηγίδα ναῦν διαβάλλειν, καὶ ἐπειδὴ κατὰ μέσον τὸν πόρον τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγένετο, σφάζαντα ταῦρον τῷ Ποσειδῶνι καὶ Νηρηΐδι σπένδειν ἐκ χουστῆς φιάλης ἐς τὸν πόντον ».

αὐθεντικὰς πηγὰς, ἰδιαιτέρως δὲ τὰ ἔργα τῶν παρακολουθοῦντων τὴν ἐκστρατείαν καὶ αὐτοπτῶν τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα οὕτω ἐσημείωσαν μετ' ἀκριβείας. Κατὰ συνέπειαν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλωμεν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν παραδεδομένων εἰς ἡμᾶς ἐν σχέσει πρὸς ὅσα ἐν συνεχείᾳ ἐκθέτομεν περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Τροίᾳ.

Ἄς ἀκολουθήσωμεν τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἀρριανοῦ¹. Ὅτε τὸ φέρον μετὰ πανηγυρικῆς πομπῆς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων καὶ τὴν ἀκολουθίαν του πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὸν « λιμένα τῶν Ἀχαιῶν », ὁ Ἀλέξανδρος, φέρων τὴν πανοπλίαν του, ἐπήδησε πρῶτος πάντων εἰς τὴν Ἀσιατικὴν γῆν. Εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως ἔδρουσε βωμοὺς τοῦ Διός, προστάτου τῶν ἀποβιβαζομένων, τῆς Ἀθηνᾶς, προαιωνίου προστάτιδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας ἀγῶνάς των, καὶ τοῦ προγόνου Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ αὐτὸς ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Τροίας ἡγούμενος Ἑλλήνων, ὡς ὑπενθύμιζεν ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Φίλιππον². Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὸν λιμένα τῶν Ἀχαιῶν, ἵνα ἀνέλθῃ εἰς Τροίαν, ὁ κυβερνήτης τῆς ναυαρχίδος Μενοίτιος ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του χρυσοῦν στέφανον. Καὶ ἄλλοι ἐντόπιοι ἢ Ἑλληνες, ἔσπευσαν νὰ στέψουν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ νέου πανελληνίου ἀγῶνος, μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων ἦτο καὶ ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Χάρης, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφέρει εἰς τὴν γειτονικὴν, παλαιὰν κτίσιν τῶν Ἀθηνῶν, πόλιν Σιγίειν. Ἀσφαλῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐνεποίησεν ἰδιαιτέραν εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸ περιβάλλον του κατὰ τὰς χαρμοσύνους καὶ πανηγυρικὰς ἐκεῖνας στιγμὰς. Διότι ὁ Χάρης ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτικὴν μερίδα τῶν ἀδριαλάκτων ἀντιμακεδονιστῶν καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἡγητῶρων τοῦ πολεμικοῦ ἀγῶ-

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. I, 11, 7-12, 2 : « Λέγουσι δὲ καὶ πρῶτον (ἐνν. Ἀλέξανδρον) ἐκ τῆς νεῶς σὺν τοῖς ὄπλοις ἐκβῆναι αὐτὸν ἐς τὴν γῆν τὴν Ἀσίαν, καὶ βωμοὺς ἰδρύσασθαι, ὅθεν τε ἐστάλη ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ὅπου ἐξέβη τῆς Ἀσίας, Διὸς ἀποβατηρίου καὶ Ἀθηνᾶς καὶ Ἡρακλέους· ἀνελθόντα δὲ ἐς Ἴλιον τῆ τε Ἀθηνᾶ θύσαι τῇ Ἰλιάδι, καὶ τὴν πανοπλίαν τὴν αὐτοῦ ἀναθεῖναι ἐς τὸν νεῶν, καὶ καθελεῖν ἀντὶ ταύτης τῶν ἱερῶν τινα ὄπλων ἐπι ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ ἔργου σφζόμενα. Καὶ ταῦτα λέγουσιν ὅτι οἱ ὑπασισταὶ ἔφερον πρὸ αὐτοῦ ἐς τὰς μάχας. Θῦσαι δὲ αὐτὸν καὶ Πριάμου ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Ἐρκειοῦ λόγος κατέχει, μῆνιν Πριάμου παραιτούμενον τῷ Νεοπτολέμου γένει, ὃ δὴ ἐς αὐτὸν καθῆκεν.

Ἄνιόντα δ' αὐτὸν ἐς Ἴλιον Μενοίτιός τε ὁ κυβερνήτης χρυσοῦ στέφανῳ ἐστεφάνωσε καὶ ἐπὶ τούτῳ Χάρης ὁ Ἀθηναῖος ἐκ Σιγίειο ἐλθὼν καὶ τινες καὶ ἄλλοι, οἱ μὲν Ἑλληνες, οἱ δὲ ἐπιχώριοι... Ἡφαιστίωνα δὲ λέγουσιν ὅτι τοῦ Πατρόκλου τὸν τάφον ἐστεφάνωσεν· οἱ δὲ, ὅτι καὶ τὸν Ἀχιλλέως [ἄρα] τάφον ἐστεφάνωσεν· καὶ εὐδαιμόνισεν ἄρα, ὡς ὁ λόγος, Ἀλέξανδρος Ἀχιλλέα, ὅτι Ὀμήρου κήρυκος ἐς τὴν ἔπειτα μνήμην ἔτυχε ».

2. Βλ. ἡμετέραν μελέτην « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 144.

νος τῶν Ἀθηναίων, τόσον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅσον καὶ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μάλιστα εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸν κατάλογον τῶν προσώπων, τῶν ὁποίων τὴν ἔκδοσιν εἶχεν ἀπαιτήσει ὡς ἐπικινδύνων. Ὁ Χάρης, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Μακεδονικῆς μερίδος, εἶχεν ἐγκαταλήψει τὰς Ἀθήνας καὶ καταφύγει εἰς Σίγειον, εἰς τὰ ὄρια ἑλληνικοῦ καὶ βαρβαρικοῦ κόσμου, μὴ θελήσας πάντως νὰ ζητήσῃ ἄσυλον πλησίον τῶν Περσῶν ὡς ἔπραξαν ἄλλοι Ἀθηναῖοι. Ἦδη ὁ Χάρης κατελήφθη ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ πρὸ τοῦ μοναδικοῦ ἐκείνου θεάματος τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων, διαπεραιουμένου εἰς Ἀσίαν ἐν ὀνόματι τῶν προαιώνιων παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀρχηγοῦ στρατιᾶς, ἣ ὁποία ἐξώρμα πρὸς νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀποβαλὼν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν τοπικιστὴν Ἀθηναῖον δημοκράτην, ῥίπτων εἰς τὴν λήθην τὰ προσωπικὰ πάθη, ἔσπευδε νὰ στεφανώσῃ τὸν ἥρωα τοῦ νέου πανελληνίου ἀγῶνος κατὰ τῶν βαρβάρων, ὁ ὁποῖος, καθ' ὃν χρόνον ἀνήρχετο ἐν πομπῇ πρὸς τὴν Τροίαν, προέβαλεν εἰς τοὺς ἐκθάμβους ὀφθαλμούς του ὡς ὁ ἑνσαρκωτὴς τῶν πλεόν γοητευτικῶν θρύλων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Εἰς τὸ ἀσιατικὸν στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, οἱ ὑπερθεν τοῦ «λιμένος τῶν Ἀχαιῶν» λῆφοι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως ὡς τὸ πολυθρύλητον Ἴλιον τοῦ Πριάμου. Ἐκεῖ ἡ εὐλαβὴς καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, συνδυαζομένη καὶ μετὰ τινος πρακτικοῦ πνεύματος τῶν ἐντοπίων «τουριστικῆς», ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐκμεταλλεύσεως, εἶχεν ὀργανώσει τὰ πάντα πρὸς ὑποκίνησιν ἐνδιαφέροντος καὶ συρροῆς ξένων ἐπισκεπτῶν. Οὕτως, εἶχον ἀνεγερθῆ ναοὶ καὶ στηθῆ βωμοὶ, ἐπεδεικνύοντο δὲ τὰ λείψανα παλαιότερων ἐποχῶν ἑλληνικῆς ζωῆς, θρυλούμενα ὡς κατοικίαι ἢ τάφοι ἡρώων τῆς ἐποποιίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος, φθάσας εἰς τὸ φερόμενον ὡς τὸ παλαιὸν Ἴλιον, ἐπεσκέφθη πρῶτον τὸν ναὸν τῆς Ἰλιάδος Ἀθηνᾶς, ἔνθα, ἀφοῦ προσέφερε θυσίαν, ἀφιέρωσε τὴν πανοπλίαν του. Ἀντὶ ταύτης ἔλαβέ τινα τῶν «ιερῶν ὄπλων», τὰ ὁποῖα ἦσαν κατατεθειμένα ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐπιστεύετο ὅτι ἀνήκον εἰς Ἑλληνας ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Τὰ ὄπλα ταῦτα, ἐκ τῶν ὁποίων μία ἀσπίς ἐφέρετο ὡς χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Ἀχιλλέως, ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἶχε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας, συνήθιζε δὲ νὰ ζητῆ παρὰ τῶν ὑπασπιστῶν νὰ φέρουν ταῦτα ἐνώπιόν του, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ συνάψῃ σοβαρὰν μάχην.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὴν θεωρουμένην ὡς οἰκίαν τοῦ τελευταίου βασιλέως τοῦ Ἰλίου, τελέσας θυσίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Πριάμου εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἐρκειῖο Διός. Εἶχε δὲ ἰδιαίτερος λόγους πρὸς τοῦτο. Κατὰ τὴν Ἰλιάδα, ὁ Πριάμος ἐφρονεῦθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτόλεμου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις, ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Αἰακιδῶν τῆς Ἠπείρου, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγετο ἀπὸ μητροῦς.

Οὕτω, τελῶν θυσίαν πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰλίου, ἐσκόπει νὰ ἐξευμενίσῃ τοῦτον, ἵνα παύσῃ ἡ ὀργή του κατὰ τοῦ γένους τῶν Αἰακιδῶν, ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ βαρύνῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἀλέξανδρος κατέθεσε στέφανον εἰς τὸν τάφον, τὸν θεωρούμενον ὡς τοῦ Ἀχιλλέως, ἐνῶ ὁ Ἡφαιστίων, ὁ πιστὸς καὶ ἐπιστήθιος φίλος του, ὁ νέος Πάτροκλος πλησίον τοῦ νέου Ἀχιλλέως, κατέθεσε στέφανον εἰς τὸν θεωρούμενον ὡς τάφον τοῦ Πατρόκλου. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἐμακάρισε τὸν Ἀχιλλέα, διότι εἶχε τὴν τύχην νὰ εὔρῃ ὡς ὑμνητὴν τῶν κατορθωμάτων του τὸν Ὀμηρον, ὥστε νὰ μείνουν ἀθάνατα εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων τὰ συντελεσθέντα ὑπ' αὐτοῦ κλέη. Ἄν ἡ ἀρήγησις αὕτη τοῦ Ἀρριανοῦ, ἐπιβεβαιουμένη ἄλλωστε ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατείχετο ὑπὸ προαισθήσεων, τὰς ὁποίας ἐπηγήθειυσεν ἢ παράδοξος μοῖρα τῶν ἀνθρώπων. Πράγματι, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔτυχε τῆς ποιητικῆς λύρας οὐδενὸς Ὀμήρου πρὸς ἐξῆμνησιν τῶν μεγαλοεργημάτων του, οὐδὲ κἂν ἔφθασε μέχρις ἡμῶν ἡ περιγραφή των ὑπὸ συγχρόνου τινὸς μεγάλου ἱστοριογράφου¹.

Ὁ Πλούταρχος, παρὰ τὴν πολὺ συντομωτέραν ἀφήγησίν του, παρέχει καὶ τινὰς ἄλλας πληροφορίας περὶ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Τροίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ἀναβάς εἰς τὸ Ἴλιον ἔθυσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐτέλεσε σπονδὰς πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Κατόπιν ἐτέλεσε γυμνικούς ἀγῶνας δρόμου μετὰ τῶν ἐταίρων. Ἐπαλείψας δι' ἐλαίου τὴν ἐπιτάφιον πλάκα τοῦ Ἀχιλλέως κατέθεσεν ἐπ' αὐτῆς στέφανον, μακαρίσας συγχρόνως τὸν προγονικὸν ἥρωα, διότι ἔτυχεν ἐν μὲν τῇ ζῳῇ πιστοῦ φίλου (τοῦ Πατρόκλου), μετὰ θάνατον δὲ μεγάλου κήρυκος τῶν κατορθωμάτων του (τοῦ Ὀμήρου). Καθ' ὃν δὲ χρόνον περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὰ ἀξιοθέατα ἠρώτησέ τις αὐτὸν ἂν ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τοῦ Ἀλεξάνδρου (Πάριδος) τὴν λύραν. Ἀπήνησεν ὅτι ἐλάχιστα ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν λύραν αὐτὴν, θὰ

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 81. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γράφει ὅτι ὀρθῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἐμακάρισε τὸν Ἀχιλλέα, διότι εἰς τὸν ἴδιον, ὄχι μόνον ἔλειψεν εἰς νέος Ὀμηρος πρὸς ἐξῆμνησιν τῶν μεγαλοεργημάτων του, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἐξιστορήθησαν ταῦτα, ὡς ἤξερον, ἵνα παραμείνουν ὡς μνημεῖα τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰς τὴν αἰωνιότητα. Τοῦτο δέ, ἐνῶ ἄλλα ἀσυγχρίτως ἡσσονος σημασίας, ὡς αἱ πράξεις τοῦ Ἰέρωνος καὶ τοῦ Γέλωνος ἢ ἡ ἐκστρατεία τῶν Μυρτίων κλπ., εὔρον μεγάλους ὑμνητὰς καὶ ἱστοριογράφους. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, καταλήγει ὁ Ἀρριανός, προῆλθεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξιστορήσῃ τὰς πράξεις ἐκείνου τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος κατήγαγε τόσα κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος κατορθώματα, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν βαρβάρων. Ἐμμέσως δὲ καὶ μετὰ τινος μετριόφρονος δειλίας ἀναφέρεται ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ εἰς τὸ ἴδιον γένος καὶ τὰς ἰδίας πράξεις, ἵνα δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάξιος νὰ γράψῃ τὸν βίον καὶ τὰ μεγαλοεργήματα τοῦ ἐνδοξοτέρου ἀνδρός τῆς ἱστορίας (Ἀρρ. Ἀνάβ. I, 12, 2-5).

ἔβλεπον ὅμως εὐχαρίστως τὴν τοῦ Ἀχιλλέως, διὰ τῆς ὁποίας ἐκεῖνος ἐσυνήθιζε νὰ ψάλλῃ τὰς ἐνδόξους πράξεις τῶν γενναίων ἀνδρῶν¹.

Διαφέρει πῶς ἐν ταῖς λεπτομερείαις καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ Διοδώρου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος διέπλευσε τὸν Ἑλλησποντον μετὰ τιμητικῆς συνοδείας ἕξ ἐξήκοντα πλοίων, ὅτε δὲ ταῦτα προσήγγισαν εἰς τὴν ἀντίπεραν ἀκτὴν, ἔξεσφενδόνισε τὸ δόρυ, τὸ ὁποῖον ἐνεπήχθη εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν. Τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρησεν ὡς σημεῖον τῶν θεῶν, ὑποδηλοῦν ὅτι θὰ καταλάβῃ τὴν Ἀσίαν. Κατὰ τὸν Διόδωρον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη ἔπειτα τοὺς ἐν Τροίᾳ τάφους τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Αἴαντος καὶ τῶν ἄλλων ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τοὺς ὁποίους ἐτίμησεν ἰδιαζόντως².

3. Η ΠΡΩΤΗ ΝΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ

Οὕτως, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ χρῆσμα τῶν προσφιλῶν ἡρώων τῆς ἐποποιίας, ἐγκαταλείψας τὴν Τρωάδα ὡς νέος Ἀχιλλεύς, ὁ Ἀλέξανδρος, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς στρατιᾶς, ἐξώρμησε πρὸς τὴν μεγάλην πολεμικὴν ἐπιχείρησιν. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἐν ἀρχῇ ἀπέβλεπε τὸ μὲν εἰς τὴν συντριβὴν τῶν Περσι-

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XV, 4-5: « Ἀναβάς δὲ εἰς Ἴλιον ἔθυσσε τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τοῖς ἡρώσιν ἔσπεισε. τὴν δὲ Ἀχιλλέως στήλην ἀλειψάμενος λίτα καὶ μετὰ τῶν ἐταίρων συναναδραμῶν γυμνός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐστεφάνωσε, μακαρίσας αὐτὸν ὅτι καὶ ζῶν φίλου πιστοῦ καὶ τελευτήσας μεγάλο κήρυκος ἔτυχεν. ἐν δὲ τῷ περιῦναι καὶ θεᾶσθαι τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐρομένου τινὸς αὐτὸν εἰ βούλεται τὴν Ἀλεξάνδρου λύραν ἰδεῖν, ἐλάχιστα φροντίζειν ἐκείνης ἔφη, τὴν δὲ Ἀχιλλέως ζητεῖν, ἧ τὰ κλέα καὶ τὰς πράξεις ὕμνε τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνος ». Βλ. καὶ Πλουτ., Περὶ τῆς Ἀλέξ. τύχης ἢ ἀρετῆς, 10 (ἸΗθ. 331 D): « Διὰ βᾶς τοῖνυν τὸν Ἑλλησποντον ἐθεᾶτο τὴν Τροίαν ἀνατυπούμενος τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις· καὶ τινος αὐτῷ τῶν ἐγχωρίων ὑποσχομένου τὴν Πάριδος λύραν, εἰ βούλοιο, δώσειν, « οὐδέν », ἔφη, « τῆς ἐκείνου δόμοι: τὴν γὰρ Ἀχιλλέως κέκτημαι, πρὸς ἣν ἐκεῖνος ἀνεπαύετο, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ἧ δὲ Πάριδος πάντως μαλακὴν τινα καὶ θήλειαν ἀρμονίαν ἐρωτικοῖς ἔψαλλε μέλει ».

2. Διοδ. XVII, 17, 1-3: « Ἀλέξανδρος δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως πορευθεὶς ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον διεβίβασε τὴν δύναμιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν. αὐτὸς δὲ μακροαῖ ναυσὶν ἐξήκοντα καταπλεύσας πρὸς τὴν Τρωάδα χῶραν πρῶτος τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τῆς νεῶς ἠρόντισε μὲν τὸ δόρυ, πῆξας δ' εἰς τὴν γῆν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς νεῶς ἀπαλλόμενος παρὰ τῶν θεῶν ἀπεφαίνετο τὴν Ἀσίαν δέχεσθαι δορικτητον. καὶ τοὺς μὲν τάφους τῶν ἡρώων Ἀχιλλέως τε καὶ Αἴαντος καὶ τῶν ἄλλων ἐναγίσμασι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πρὸς εὐδοξίαν ἀνήκουσιν ἐτίμησεν ». Ὁ Διόδωρος (XVII, 17, 6-7 καὶ 18, 1) τοποθετεῖ οὐχὶ ἐν τῇ Τρωάδι, ἀλλ' ἐν τῇ Φρυγίᾳ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς, ἐνθα ἐτέλεσε λαμπρὰν θυσίαν, κατέθεσε τὰ ἴδια ὄπλα καὶ ἔλαβεν ἐκ τῶν κειμένων ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἱερὰ ὄπλα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὴν πρῶτην μάχην. Συγχρόνως ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ μάντεως χρησμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ θεοὶ, καὶ ἰδιαίτερος ἡ Ἀθηνᾶ, θὰ συνήρουν εἰς τὰ ἐπικείμενα κατορθώματα.

κῶν δυνάμεων, ὅπουδῆποτε θὰ συνήγαγε ταύτας, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῶν Μικρασιατικῶν παραλίω. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἔκτος τοῦ ὅτι θὰ παρείχεν ἀσφάλειαν τῶν νώτων, ἐφ' ὅσον θὰ ἐξώρμα ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, καὶ θὰ διησφάλιζε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπικοινωνίαν, συγχρόνως θὰ ἀπετέλει συνέπειαν τοῦ προγράμματος τοῦ διακηρυχθέντος ἐν τῷ πανελληνίῳ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου, κατὰ τὸ ὅποιον εἰς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς ἐκστρατείας ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Περσῶν Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν ὁ Ἀλέξανδρος κατήγαγε τὴν πρώτην λαμπρὰν νίκην, κατατροπῶσας, κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἐπανειλημμένως διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν του, τὰ ἐκλεκτότερα Περσικὰ στρατεύματα καὶ ἐξοντώσας ἢ τρέψας εἰς φυγὴν τινὰς τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν τοῦ Δαρείου. Ἐτέλει ἀκόμη ὑπὸ τὴν γοητείαν τῶν ἐντυπώσεων τῆς ἐπισκέψεως τῆς Τροίας καὶ τῶν τιμῶν, τὰς ὁποίας ἀπένευμε πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς ἐποποιίας. Διὰ τοῦτο, ὡς σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως ἔδωσε τὴν συνήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας πολεμικὴν κραυγὴν « ἐνυάλιος, ἐνυάλιος », ὡς καλεῖ τὸν θεὸν τοῦ πολέμου Ἄρην ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ἰλιάδι¹. Ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως εἶναι ὅτι κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἔλαβον μέρος μετὰ τῶν Περσῶν περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας Ἕλληνες μισθοφόροι, οἱ ὁποῖοι μάλιστα δὲν ἐτροπήσαν εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις των, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ταχθῆ, περισσότερον κατάληκτοι ἐκ τῶν συντελουμένων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πολεμικῶν ἀνδραγαθημάτων ἢ ἐκ διαθέσεως συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ διέλυσεν ὀλοσχερῶς τὴν περσικὴν παράταξιν, ἐστράφη πρὸς τὰς θέσεις τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, τὰς ὁποίας περιέσφιξε πανταχόθεν διὰ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τῶν πεζικῶν δυνάμεων. Ἐπειτα ἐπετέθη ἐναντίον των μετ' ἰδιαίτερας μανίας. Οὐδείς τούτων ἠδυνήθη νὰ διαφύγη, οἱ πλεῖστοι ἐσφαγιάσθησαν καὶ περὶ τὰς δύο χιλιάδας ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν παρέλειπε νὰ θάψῃ τοὺς φονευθέντας Ἕλληνας μισθοφόρους τῶν Περσῶν κατὰ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα. Ἄλλ' οἱ ἐκ τούτων συλληφθέντες αἰχμάλωτοι διέταξε νὰ σταλοῦν δέσμοι εἰς Μακεδονίαν πρὸς καταναγκαστικὰ δημόσια ἔργα, μετὰ τῆς αἰτιολογίας ὅτι: « Ἕλληνες ὄντες καὶ παρὰ τὰς κοινὰς ἀποφάσεις τῶν Ἑλλήνων,

1. Ἰλ. Ρ 210 κ.έ.: « Ἐκτορι δ' ἤρμοσε τεύχε' ἐπὶ χροῖ δῦ δέ μιν Ἄρης δεινὸς ἐνυάλιος ». Ἐπίσης ἐν Ἰλ. Β 651 καὶ Η 166. — Σοφ. Αἵ. 779. — Εὐρ. Ἄνδρ. 1015. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο τοῦ Ἄρεως πολλάκις μνημονεύεται ὡς ἀλαλαγμός, πολεμικὴ κραυγὴ μάχης (Σεν. Ἄν. V, 2, 14: « ἅμα τε τῷ Ἐνυαλίῳ ἠλέλιξαν ». — Ἡλιοδ. Αἰθ. IV, 17: « τὸν ἐνυάλιον ἀλαλάξαντες ». — Ἰουλ. Λόγ. I, 36 Β: « τὸν ἐνυάλιον παιᾶνα τῶν στρατοπέδων ἐπαλααζόντων ». Προφανῶς, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνακράζων πρὸ τῆς μάχης « ἐνυάλιος », ἐχρησιμοποίει τὴν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων συνήθη πολεμικὴν κραυγὴν τῶν Ἑλλήνων.

τὰς ληφθείσας ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου, ἐπολέμησαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῶν βαρβάρων »¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ τῶν ὄπλων των τοὺς πεσόντας συμμαχητάς, ἀπαλλάξας τοὺς γονεῖς καὶ παῖδάς των παντὸς φόρου. Ἐκ τῶν πεσόντων, ἐν συνόλῳ 115 κατὰ τὸν Ἀρριανόν, εἰκοσιπέντε ἦσαν ἑταῖροι τοῦ βασιλέως-ἱππεῖς, φονευθέντες κατὰ τὴν πρώτην μετ' αὐτοῦ ἐπικὴν ἔφοδον πρὸς διάβασιν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ. Τούτων διέταξε νὰ κατασκευασθοῦν ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἑλληνοῦ γλύπτου Λυσίππου ἀνδριάντες, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐστήθησαν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν θυσιῶν ἐν Μακεδονίᾳ, τὸ Δῖον².

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἐκείνας στιγμὰς τοῦ πρώτου θριάμβου, τὸν ὁποῖον κατήγαγε χάρις εἰς τὴν πολεμικὴν μεγαλοφυΐαν, τὴν τόλμην καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, δὲν ἔλησμόνησεν ὅτι ἐμάχετο κατὰ τῶν βαρβάρων, ὡς στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατ' ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου. Ὁ πρῶτος οὗτος θρίαμβος ἐν τῷ πανηγυρισμῷ του ὤφειλε νὰ λάβῃ πανελλήνιον χαρακτῆρα, οἱ δὲ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων τὰ ἱερὰ κατεστράφησαν ἢ κατεσπλιώθησαν πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, ἦδη ἐλάμβανον τὴν ἐκδίκησίν των καὶ διὰ τὴν συμβολὴν των ἐδικαιοῦντο μέρους τῶν λαφύρων τῆς νίκης.

Οὕτως, ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας (προφανῶς εἰς τὸν Παρθενῶνα τῆς Ἀκροπόλεως), ὡς ἀνάθημα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τριακοσίας πανοπλίας, διατάξας νὰ χαραχθῇ ἐπὶ τοῦ ἀναθήματος ἡ ἐπιγραφή: « Ἀλέξανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων (ἐνν. προσφέ-

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. I, 16, 6: « ἔθαψε δὲ καὶ τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας, οἱ ἔξιν τοῖς πολεμίοις στρατεῖοντες ἀπέθανον ὅσους δὲ αὐτῶν αἰχμαλώτους ἔλαβε, τούτους δὲ δήσας ἐν πέδασι ἐς Μακεδονίαν ἀπέπεμψε ἐργάζεσθαι, ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἕλλησιν Ἕλληνας ὄντες ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο ». Πάντως οἱ μετέχοντες τῆς ἐκστρατείας παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἕλληνες ἐπολέμησαν γενναίως, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς ἐθαυμάσθησαν διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικὴν των τέχνην, ἀποτελέσαντες ἀποφασιστικὸν παράγοντα τῆς νίκης (Διοδ. XVII, 21, 10). Ὑπενθυμιζόμεν ἐνταῦθα ὅτι, μὴ γράφοντες ἱστορίαν τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, περιοριζόμεθα ὡς πρὸς ταῦτα εἰς ὅτι, ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν.

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. I, 16, 4: « Μακεδόνων δὲ τῶν μὲν ἑταίρων ἀμφὶ τοὺς εἴκοσι καὶ πέντε ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ ἀπέθανον καὶ τούτων χαλκαὶ εἰκόνες ἐν Δίῳ ἐστάσιν, Ἀλεξάνδρου κελυεύσαντος Λυσίππου ποιῆσαι ». Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλέξ. XVI, 8) στηριζόμενον εἰς τὸν Ἀριστόβουλον, οἱ φονευθέντες ἱππεῖς ἦσαν τριάκοντα τέσσαρες καὶ οἱ περὶ ἑννέα, πάντων δὲ τούτων κατασκευάσθησαν ἀνδριάντες ὑπὸ τοῦ Λυσίππου.

ρουν ὡς ἀνάθημα τὰ κυριευθέντα αὐτὰ λάφυρα) ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν κατοικούντων τὴν Ἀσίαν»¹.

Ἄνευ ἀμφιβολίας, ὁ Ἀλέξανδρος προτιμίησε παντὸς ἄλλου πανελληνίου ἱεροῦ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς-Παρθένου τῶν Ἀθηνῶν, διότι τὰ τεμένη τῶν Ἀθηνῶν εἶχον πυρποληθῆ καὶ συληθῆ περισσότερον πάντων τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῆς Ἀσίας, ὁ δὲ περικλεῆς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβει τὴν εὐκαιρίαν νὰ θαυμάσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἀριστουργηματικώτερον δημιουργήμα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ὑψούμενον μεγαλειωδῶς ἐν τῷ Ἱερῷ Βράχῳ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐσυμβόλιζε καὶ διηγόριζε τὸν θριάμβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἄλλωστε, ἡ Προμάχος Ἀθηνᾶ ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν προστάτις καὶ ἄρωγός τῶν πανελληνίων ἀγώνων κατὰ τῶν βαρβάρων, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐκυριαρχεῖτο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς Ὀμηρικῆς ἐποποιίας καὶ μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε προσφέρει θυσίας εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἐν αὐτῇ τῇ Τρωάδι ὡς ἀπόγονος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἦδη ἐπεθύμει νὰ τιμήσῃ πανηγυρικῶς τὴν προστάτιδα θεὰν τοῦ πρώτου νέου πανελληνίου θριάμβου, προσφέρων εἰς αὐτὴν ἀναθήματα ἐκ τῶν λαφύρων τῆς νίκης ἐν τῷ κατ' ἐξοχὴν πανελληνίῳ τεμένει αὐτῆς.

Συγχρόνως ὁμοῦς ὁ Ἀλέξανδρος, ἀποστέλλων τὰς τριακοσίας πανοπλίας τῶν ἠττηθέντων Περσῶν εἰς Ἀθήνας, ἐξετέλει καὶ πράξιν μεγάλης πολιτικῆς σημασίας. Αἱ Ἀθῆναι, παρὰ τὰς τελευταίας ἡττας, τὴν ἀπώλειαν πάσης ἡγεμονικῆς ἐξουσίας καὶ τὰς ἄλλας ταπεινώσεις, διετήρουν ἀκαταγώνιστον εἰσέτι εἰς τὰς μᾶζας τῶν ἑλληνικῶν λαῶν αἴγλην, ὡς μέγα πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ αἴγλη αὕτη, τῆς ὁποίας ἀστείρευτος πηγὴ ὑπῆρξε τὸ ἔνδοξον παρελθόν, διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας, ἀκόμη καὶ εἰς ἐποχὰς πλήρους διὰ τῆς ξένης κυριαρχίας ἐξουθενώσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος, προτιμῶν τὸ ἱερὸν τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν πάντων τῶν ἄλλων πανελληνίων ἱερῶν διὰ τὰ ἀναθήματα τῆς πρώτης κατὰ τῶν Περσῶν νίκης καὶ αἰτιολογῶν ταῦτα διὰ τῆς χαραχθείσης κατ' ἐντολήν του

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. I, 16, 7: « Ἀποπέμπει δὲ καὶ εἰς Ἀθήνας τριακοσίας πανοπλίας Περσικὰς ἀνάθημα εἶναι τῇ Ἀθηνᾷ ἐν πόλει καὶ ἐπίγραμμα ἐπιγραφῆναι ἐκέλευε τοῦδε Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων ». Καὶ Πλουτ. Ἀλέξ. XVI, 8: « κοινούμενος δὲ τὴν νίκην τοῖς Ἕλλησιν ἰδίῳ μὲν τοῖς Ἀθηναίοις ἐπέμψεν τῶν αἰχμαλώτων τριακοσίας ἀσπίδας, κοινῇ δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἐκέλευσεν ἐπιγράψαι φιλοτιμωτάτην ἐπιγραφὴν » « Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων ». Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κάμνει χρῆσιν τῆς λέξεως « Ἕλληνες » οὐχὶ ὑπὸ πολιτικῆν (βλ. μελέτην μας « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 130) ἀλλ' ὑπὸ ἐθνικὴν ἔννοιαν, περιλαμβάνων οὕτω καὶ τοὺς Μακεδόνας, τοὺς ὁποίους, κατ' ἐξοχὴν πρωτεργάτας τῆς νίκης, θὰ ἦτο ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἀποσιωπήσῃ.

ἐπιγραφῆς προσέδιδεν εἰς τὴν νίκην ταύτην ὅλως ἰδιαιτέραν αἴγλην πανελληνίου γεγονότος συμφώνου πρὸς τὰς πανελληνίους παραδόσεις καὶ ἰδεώδη καὶ ἱκανοῦ νὰ συγκινήσῃ λαϊκὰς μάζας ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ μεγαλόφρων χειρονομία αὕτη καὶ λίαν ἐπιδέξιος « πολιτικὴ προπαγάνδα ». Ἡ δὲ ρητὴ ἐξαιρέσεις τῶν Λακεδαιμονίων ἐκ τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπετέλει ἐπιδέξιον πλῆγμα κατὰ τοῦ πανελληνίου γοήτρου τῆς Σπάρτης καὶ ὁ ἀποκλεισμοὺς αὐτῆς ἐκ τοῦ πανελληνίου ἔορτασμοῦ ἐχρησίμευεν ὡς ἐκδίκησις διὰ τὴν ἕως τότε ἐγωϊστικὴν συμπεριφορὰν, τὴν συστηματικὴν τῆς ἀντίδρασις καὶ τὴν ἄρνησιν συμμετοχῆς εἰς τὰς πανελληνίους ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου.

4. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ καὶ τὴν ἄνευ ἀντιστάσεως κατάληψιν τῶν πόλεων τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Μοισίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράφη πρὸς κατάληψιν τῶν Σάρδεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκ τῶν ἱερῶν πόλεων τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἡ δὲ πρόσκαιρος εἰσβολὴ καὶ πυρπόλησις τῶν τεμενῶν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὑπῆρξε μία τῶν διακηρυχθεισῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀφορμὴ πρὸς εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πυρπόλησιν τῶν ἱερῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος, προφανῶς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν γεγονότων τούτων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, εὐθύς ὡς παρεδόθησαν ἀμαχητὶ αἱ Σάρδεις, ἔσπευσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὄχυρὰν Ἀκρόπολιν, ἔνθα, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν, εὐρίσκοντο καὶ τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα τῶν Λυδῶν βασιλέων. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ κτίσῃ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ νὰ ἰδρῦσῃ βωμὸν πρὸς θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἔδωσε μάλιστα εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἔκφρασιν θείας ἐμπνεύσεως, χαρακτηρίσας θύελλαν, ἐκραγεῖσαν τότε μετὰ βροντῶν καὶ ραγδαίας βροχῆς, ὡς σημεῖα τοῦ Διὸς πρὸς ἐπιλογὴν τῆς πλέον καταλλήλου θέσεως πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τούτου πανελληνίου προσκυνήματος¹. Μετὰ τὴν Ἀθηνῶν πρόμαχον, ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς, ὁ κατ' ἐξοχὴν πανελληνίος θεός, ὁ ὁποῖος ἐλατρεῦτο ἐν τῷ πανελληνίῳ ἱερῷ τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐν τῇ ἱερῷ Μακεδονικῇ πόλει τοῦ Δίου, ἀνεκη-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. I, 17, 5: « Ἀνῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς (ἐνν. Ἀλέξανδρος) εἰς τὴν ἄκραν, ἵνα τὸ φρούριον ἦν τῶν Περσῶν· καὶ ἔδοξεν αὐτῷ ὄχυρόν τὸ χωρίον· ὑπερύψηλόν τε γὰρ ἦν καὶ ἀπότομον πάντη καὶ τριπλῶν τεύχεσι πεφραγμένον· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ ναὸν τε οἰκοδομήσασθαι Διὸς Ὀλυμπίου ἐπένοει καὶ βωμὸν ἰδρύσασθαι. Σκοποῦντι δὲ αὐτῷ τῆς ἄκρας ὅπερ ἐπιτηδειότατον χωρίον, ὧρα ἔτους ἐξάφνης χειμῶν ἐπιγίγνεται καὶ βρονταὶ σκληραὶ καὶ ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ πίπτει οὐ τὰ τῶν Λυδῶν βασιλεία· Ἀλεξάνδρῳ δὲ ἔδοξεν ἐκ θεοῦ σημανθῆναι ἵνα χρηὸν οἰκοδομηθῆσθαι τῷ Διὶ τὸν νεῶν, καὶ οὕτως ἐκέλευσε ».

οὔσετε προστάτης τοῦ πανελληνίου ἀγῶνος κατὰ τῶν βαρβάρων. Συγχερόως, ἢ ἀνέγερσις ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ πόλει τῶν Σάρδεων, δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ κολακεύσῃ τὸ ἔθνικὸν αἴσθημα πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεδόθη εἰς τὴν κατάληψιν τῶν κατὰ μῆκος τῶν Μικρασιατικῶν παραλίαν ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπετέλει μέρος τοῦ ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου διακηρυχθέντος προγράμματος τῆς ἐκστρατείας, συγχρόνως δ' ἐξησφάλιζε τὰ νῶτα πρὸς τὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἐξορμήσεως. Ἐξ ἄλλου, εἰς πλείστας τῶν πόλεων τούτων εἶχον καταφύγει καὶ ἔζων πολλοὶ ἀντιμακεδονισταὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἀκόμη καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Μακεδονίας, ἐχθροὶ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐφ' ὅσον ἡ παραθαλάσσιος χώρα εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Περσῶν ἢ ὀργάνων των, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προελάσῃ ἀσφαλῶς πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο πολιτικὴ εἰλικρινοῦς συνδιαλλαγῆς καὶ προσελκύσεως των εἰς τὴν πανελληνίον κοινότητα. Κατέβαλε προσπαθείας πρὸς ἀποσόβησιν συρράξεων καὶ παραδόσιν τῶν πόλεων ἄνευ πολέμου, ἐκεῖ δ' ὅπου συνήγτα ἀντίστασιν, προερχομένην ἄλλωστε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν βαρβαρικῶν φρουρῶν καὶ τῶν μισθοφορικῶν των δυνάμεων, συνίστα ἀποφυγὴν ἢ μετριασμόν των συνήθων ἀντεκδικήσεων. Περιορίζετο εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν δημοκρατικῶν διοικήσεων καὶ ἀπηγόρευε φορολογικὰς πιέσεις. Οὕτως ἐγένετο κύριος τῆς Μαγνησίας, τῶν Τράλλεων καὶ τῶν πόλεων τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Ἰωνίας. Εἰς τὴν Ἐφεσον ἐτέλεσε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ μεγαλοπρεπῆ πομπὴν καὶ προσέφερε θυσίας εἰς τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς τὸν ὁποῖον διέταξε νὰ καταβάλλωνται οἱ φόροι, οἱ ὁποῖοι προηγούμενως κατεβάλλοντο εἰς τοὺς Πέρσας. Εἰς τὴν Μίλητον, ἔνθα προσέκρουσεν εἰς ἀντίστασιν τῆς φρουρᾶς, ὅτε κατελήφθη ἐξ ἐφόδου ἡ πόλις, δὲν ἐπέτρεψε βίαιοπραγίας κατὰ τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδωκε τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας, τοὺς δὲ μισθοφόρους Ἑλληνας συνεχώρησε καὶ ἐπέτρεψε νὰ καταταχθοῦν εἰς τὴν στρατιάν¹.

Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγκαινιάζει ἔναντι τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὅπως διάφορον στάσιν ἐκείνης τῆς μάχης τοῦ Γρανικοῦ. Δὲν φονεύει, οὐδ' ἀποστέλλει τούτους δεσμίους ὡς δούλους εἰς τὴν Μακεδονίαν. Πάνει νὰ θεωρῇ τούτους προδότας τῆς πανελληνίου ἰδέας καὶ κρίνει ὡς ἐπαρκῆ λόγον συγχωρήσεως, ὅτι δέχονται νὰ θεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ νὰ πολεμήσουν κατὰ τῶν χθесινῶν κυριῶν των. Πρὸς τοὺς προσχωροῦντας συμπεριφέρεται τοῦ λοιποῦ ὡς πρὸς συμμάχους. Δὲν ἀναμειγνύει ὅμως μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. I, 17 - 19.

τῶν συμμάχων πόλεων, ἀλλὰ σχηματίζει εἰδικὰ ἑλληνικὰ μισθοφορικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε προσφέρουν σοβαρὰς ὑπηρεσίας, διότι πρόκειται περὶ γενναίων καὶ ἡσχημένων πολεμιστῶν.

Ἡ νέα αὐτὴ συμπεριφορὰ ἐνέχει καὶ ἱκανὴν πολιτικότητα, δεδομένου ὅτι οἱ πολυπληθεῖς ὑπὸ τοὺς Πέρσας Ἑλληνες μισθοφόροι, πληροφοροῦμενοι ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἔχουν νὰ πάθουν πίπτοντες εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ προσλαμβάνονται πρὸς ὑπηρεσίαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ὁμογενῶν τῶν, δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν προθυμίαν νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Δαρεῖον.

Ἀναφέρεται ὅτι οἱ Μιλήσιοι, ὡς τίτλους ἑλληνικῆς εὐγενείας ἐπέδειξαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὰ μνημεῖα τῶν πρωταθλητῶν τῆς πόλεως εἰς πανελληνίους ἀγῶνας. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε τότε πρὸς τοὺς Μιλησίους: «Καὶ ποῦ ἦσαν οἱ πρωταθληταὶ σας αὐτοί, ὅτε σὰς ὑπεδούλων οἱ Πέρσαι;»

Σφοδρὰν ἀντίστασιν συνήνησε κυρίως εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν, ἔνθα εἶχον συγκεντρωθῆ ἰσχυραὶ περσικαὶ δυνάμεις μετὰ σωματῶν μισθοφόρων ὑπ' αὐτὸν τὸν ἔμπιστον τοῦ Δαρείου καὶ ἔχοντα τίτλον σατραπτοῦ Μέμονα. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε πολὺν χρόνον καί, ὡς ἦτο ἐπόμενον, προεκάλεσεν ἕξαψιν τῶν Μακεδόνων λόγῳ τῆς σκληρᾶς πάλης καὶ τῶν σοβαρῶν ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο. Παρὰ ταῦτα, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέφυγε τὴν ἐξ ἐφόδου κατάληψιν, ἵνα ἀποσοβῆσῃ τὴν σφαγὴν τοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ ὅτε τελικῶς ἡ Ἀλικαρνασσὸς κατελήφθη πυρπολημένη ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν μισθοφόρων τῶν, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ φονεύουν μὲν τοὺς καίοντας τὴν πόλιν, νὰ ἀφίνουν ὅμως ζῶντας ὅσους εἶχον κλεισθῆ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν¹. Πάντως, ἡ ἀντίστασις τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, πόλεως κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικῆς, ὁσονδήποτε καὶ ἂν αἰτιολογῆται ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Μέμονος καὶ τῆς συρροῆς πολλῶν ἀντιμακεδονιστῶν ἐξ Ἑλλάδος, ἐδικαιολόγει πικρίαν τινα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐντολοδόχου τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας πολέμου καὶ ὑποχρεομένου ἦδη νὰ μάχεται κατὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν ἀπετέλει ἀπὸ μακροῦ πανελλήνιον ὄνειρον.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐστρατοπέδευσεν εἰς Φάσηλιν τῆς Λυκίας, κατόπιν Ὀλονυκτίου μετὰ τῶν φίλων του συζητήσεως καὶ πότου, συνοδευόμενος ὑπὸ τούτων μετέβη καὶ ἐστεφάνωσε τὸν ἀνδριάντα τοῦ προσφάτως ἀποθανόντος, καταγομένου ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ποιητοῦ, ρήτορος καὶ τραγοῦδου, ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, Θεοδέκτου, χορευσάς μετὰ τῶν φίλων του περὶ τὸ ἄγαλμα ὑπὸ τοὺς ἤχους ἄρπας². Οὕτω,

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. I, 23, 4.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XVII, 5: «καὶ Θεοδέκτου τεθνηκότος (ἦν δὲ Φασηλίτης) ἰδὼν εἰκόνα ἀνακειμένην ἐν ἀγορᾷ, μετὰ δεῖπνον ἐπεκώμασε μεθύων καὶ τῶν στεφά-

κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ Ἑλληνος σοφοῦ, τοῦ ὁποίου εἶχε διδαχθῆ τὰ ἔργα καὶ ὡς φόρον τιμῆς πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Ἀριστοτέλη.

Ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέχισε τὴν θριαμβευτικὴν προέλασίν της πρὸς τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας καί, ἀφοῦ εἰσέδυσεν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μεγάλης Φρυγίας, διήλθε τὸν Σαγγάριον καὶ ἔφθασε μέχρι Γορδίου καὶ Ἀγκύρας, ἐστράφη καὶ πάλιν πρὸς τὰ παράλια, διέσχισε τὰς ἀπροσίτους ὄρσοιράς τοῦ Ταύρου καὶ κατήλθε πρὸς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὗρίσκετο εἰς τὸ Γόρδιον, ἐπισκέφθη αὐτὸν πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὁποία διεβίβασε τὴν παράκλησιν τῆς πόλεως, ὅπως ἀπελευθερωθοῦν ὅσοι Ἀθηναῖοι συνελήφθησαν, ὡς μισθοφόροι τῶν Περσῶν, αἰχμάλωτοι κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ καὶ εἶχον σταλῆ πρὸς καταναγκαστικά ἔργα εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὴν παράκλησιν αὐτὴν τῶν Ἀθηναίων, ἀπαντήσας εἰς τοὺς πρέσβεις, ὅτι ἐν ὄσῳ διήκει ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ὑφίστατο ἀνάγκη προφυλάξεως ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, οἱ ὁποιοὶ εἶχον προτιμήσει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Περσῶν. Εἶναι πιθανὸν ἐπίσης ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, γνωρίζων καλῶς τὰς ραδιοιουγκίας τῶν Περσῶν πλησίον τῶν ἀντιμακεδονιστῶν ρητόρων τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἐν γένει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σημειουμένην ἐν Ἑλλάδι ἀναταραχὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Σπάρτης, ὑποδουλίζομένην ὑπὸ τῶν πρακτόρων τῶν Περσῶν, ἐπεθύμει νὰ κρατῆ τοὺς αἰχμαλώτους ὡς ὀμήρους τηρήσεως τῶν ὄρων συμμαχίας ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων. Πλήν, ἐδήλωσεν ὅτι, ὅτε ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ θὰ ἐλάμβανεν εὐτυχὲς τέρας, ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθουν οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, ἵνα ἐπαναλάβουν τὴν παράκλησιν αὐτὴν τῆς πόλεως¹.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὰ παράλια τῆς Λυκίας διὰ τὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μεγάλης Φρυγίας προέλασιν, ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἐνισχύσεις. Συγχρόνως ἀπέστειλε τὸν υἱὸν τοῦ Πολεμοκράτους Κλέανδρον εἰς Πελοπόννησον πρὸς περισυλλογὴν στρατιωτῶν². Φαίνεται ὅτι

ἄλλοι ἐπέριψε πολλοὺς, οὐκ ἄχαριν ἐν παιδιᾷ ἀποδιδούς τιμὴν τῇ γενομένῃ δι' Ἀριστοτέλην καὶ φιλοσοφίαν ὀμιλίᾳ πρὸς τὸν ἄνδρα >.

1. Ἀρριαν. Ἀνάβ. I, 29, 5: « Ἐνταῦθα (ἐνν. ἐν Γορδίῳ) καὶ Ἀθηναίων πρεσβεία παρ' Ἀλέξανδρον ἀφίκετο, δεόμενοι Ἀλεξάνδρου ἀφεῖναι ὅσοι τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ ἐπὶ Γρανικῷ ποταμῷ ἐλήφθησαν Ἀθηναίων ξυστρατευόμενοι τοῖς Πέρσασιν καὶ τότε ἐν Μακεδονίᾳ ξὺν τοῖς δισχιλίοις δεδεμένοι ἦσαν· καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἄπρακτοι ἐν τῷ τότε ἀπῆλθον. Οὐ γὰρ ἐδόκει ἀσφαλὲς εἶναι Ἀλεξάνδρῳ, ἔτι συνεστῶτος τοῦ πρὸς τὸν Πέρσων πόλεμου, ἀνεῖναι τι τοῦ φόβου τοῖς Ἑλλήσιν ὅσοι ἐναντία τῇ Ἑλλάδι στρατεύεσθαι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων οὐκ ἀπηξίωσαν· ἀλλ' ἀποκρίνεται, ἐπειδὴν τὰ παρόντα καλῶς γένηται, τότε ἤκειν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν πρεσβευομένους >.

Bk. καὶ Curt. Ruf. III, 1, 9.

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. I, 24, 2.

καὶ ἀπὸ ἄλλων ἑλληνικῶν περιφερειῶν ἐπεδίωξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ λάβῃ ἐπικουρίας, βάσει τῶν συμφωνιῶν τῆς Κορίνθου. Ἄλλὰ καὶ πάλιν, παρὰ τὴν λαμπρὰν νίκην τοῦ Γρανικοῦ καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γεγονότα τὰ ὁποῖα, διασπαρέντα ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἔπρεπε νὰ κινήσουν τὴν γενικὴν κατάπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν, οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφαίνοντο διατεθειμένοι νὰ μετάσχουν ἐνεργότερον εἰς τὴν πανελλήνιον ἐπιχείρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνῶ ἡ Μακεδονία ἀπέστειλε τρεῖς χιλιάδας πεζοὺς καὶ τριακοσίους ἵππεις, ἐκ τῆς Θεσσαλίας κατέφθασαν διακόσιοι ἵππεις, ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου οἱ Ἥλειοι ἀπέστειλαν αὐτοβούλως ἑκατὸν πενήκοντα ἄνδρας¹. Ἴσως εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Μέμνονος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην προέβαινε εἰς μεγάλας ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου βασιλέως ἐνεργείας ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἀπόσπασιν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Μακεδονικῆς συμμαχίας, διεσκόρπιζε διὰ πρακτόρων ἀφθόνως περσικὸν χρυσίον καὶ «χρήμασι διαφθεῖρων πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἔπεισε κοινωνεῖν τῶν Περσικῶν ἐλπίδων»².

Φαίνεται ὅτι καὶ ἐστρατεῖαν μετὰ μεγάλων δυνάμεων παρεσκευάζεν ὁ Μέμνων κατὰ τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία, πραγματοποιουμένη, θὰ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀντιμακεδονιστὰς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς ὑποκίνησιν ἐξεγέρσεων. Ὁ ἐπακολουθήσας αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μέμνονος ἐστέρησε τὸν Δαρεῖον ἰκανωτάτου Ἑλλήνου στρατηγοῦ καὶ σατραπόου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, συγχρόνως δὲ καὶ ἐπιτηδειοτάτου ὄργανου τῶν πολιτικῶν του ραδιοεργειῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλωστε, τὸν θάνατον τοῦ Μέμνονος ἠκολούθησεν ὁ παρὰ τὴν Ἴσσον θρίαμβος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ συντριπτικὴ ἦττα τοῦ Δαρείου καὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ πολέμου εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὁπότε συνετρίβη εὐκόλως ἡ περσικὴ κυριαρχία εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους, κατέπαυσε δὲ καὶ ὀριστικῶς, παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένην ἀντίδρασιν μερικῶν τυραννίσκων τῶν νήσων, πᾶσα διὰ περσικῶν ἐνεργειῶν ἀντιμακεδονικὴ ἀναταραχὴ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν πόλιν Σόλους τῆς Κιλικίας ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε θυσιάς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ πρὸς διαδήλωσιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν θεραπείαν ἐκ τῆς λόγῳ κρουολογήματος νόσου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκινδύνευσεν ὀλίγον προηγουμένως ἡ ζωὴ του, συγχρόνως δὲ ἔκαμε πανηγυρικὴν πομπὴν μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ μετὰ λαμπαδηδρομιῶν καὶ ἐτέλεσε γυμνικούς ἀγῶνας καὶ μουσικούς. Προχωρήσας πέραν τῆς Ταρ-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. I, 29, 4. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου κατέφθασαν ὀλίγον βραδύτερον 4.000 ἄνδρες (βλ. κατωτέρω, σ. 115). Δὲν καθίσταται ὅμως σαφές ἂν ἐπρόκειτο περὶ συντεταγμένων τμημάτων τῶν συμμάχων ἑλληνικῶν πόλεων ἢ περὶ περισυλλεγέντων πρὸς συγκρότησιν ἐνιαίου σώματος ἀνδρῶν.

2. Διοδ. XVII, 29.

σοῦ καὶ παρὰ τὰς Πύλας τῆς Κιλικίας, ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Μαλλόν. Ἐκεῖ ἔλατρεύετο ὡς ἥρωος ὁ Ἀμφίλοχος, ὁ περιφημὸς πολεμιστὴς καὶ μάντις, ἀνήκων εἰς τὸ ἡγεμονικὸν γένος τῶν Τημενιδῶν τοῦ Ἄργου, μετασχὼν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τροίας, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποίου παρέμεινεν ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἐφέρετο ἐκ τῶν οἰκιστῶν τῆς πόλεως Μαλλοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε θυσίας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμφιλόχου, τὸν ὁποῖον ἐσέβετο ἰδιαιτέρως, οὐ μόνον διότι κατελέγετο μετὰ τῶν ἡρώων τῆς Ὀμηρικῆς ἐποποιίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐθεώρει τοῦτον ὡς συμπατριώτην καὶ πρόγονον, διότι κατήγετο ἐξ Ἄργου, ὁπόθεν ἐκαυχᾶτο ὅτι κατήγετο καὶ ὁ ἴδιος, ἀνάγων τὴν καταγωγὴν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν βασιλεῖα τοῦ Ἄργου καὶ υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους Τήμενον¹. Ὅτε δὲ ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ Μαλλῶται ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀποίκους ἐκ τοῦ Ἄργου, ἐχάρη ἰδιαιτέρως, ἐπιδείξας πατρικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἐν γένει συμπεριφερθεὶς πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς « συμπατριώτας ». Ἀφοῦ συνεφιλίωσε τὰς ἀντιμαχομένας μερίδας καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατετρώγετο ἡ πόλις, ἀπῆλλαξεν αὐτοὺς πάντων τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον εἰς τὸν Δαρεῖον².

5. Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Ἐν τῷ μετὰ τὸν χρόνῳ, ὁ Δαρεῖος, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς καθυστερήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου λόγῳ τῆς ἀσθενείας του καὶ τῆς προσπαθείας ὑποταγῆς τῆς παραλίου χώρας, διέπραξε τὸ βαρύτατον λάθος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς εὐρυτάτας πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας, ἐνθα ἠδύνατο νὰ κινηθῆ εὐκόλως καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐν συνόλῳ τὴν τεραστίαν στρατιάν του. Κατελθὼν πρὸς τὴν Συρίαν, καὶ χωρὶς κἄν νὰ ἀναμένῃ εἰς τὰς εὐρείας ἐκεῖ πεδιάδας, διέβη τὰ Ἀμανικὰ ὄρη καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν παράλιον πόλιν τῆς Ἰσοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπωφελήθη ἐκ τοῦ σφάλματος τοῦ ἀντιπάλου του, παρασυρθέντος νὰ δώσῃ τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν στενὴν ἐκείνην λωρίδα γῆς μετὰ τὴν θαλάσσης καὶ τῶν ὄρειων τοῦ Ἀμανοῦ, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Πινάρου. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς συμμαχητὰς του ὠραίαν προσλαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἐπέδειξε τὰ στρα-

1. Βλ. ἡμετέραν μελέτην « Ἀργεῖοι - Τημενίδαι », ἔ.ἀ., σ. 40 κ.έ.

2. ἌΡΘ. Ἀνάβ. II, 5, 9 : « Ἐνθεν δὲ ἐς Μαλλὸν ἀφίκετο (ἐνν. Ἀλέξανδρος) καὶ Ἀμφιλόχῳ ὅσα ἥρωι ἐνήγισε· καὶ στασιάζοντας καταλαβὼν τὴν στάσιν αὐτοῖς κατέταυσε· καὶ τοὺς φόρους οὖς βασιλεῖ Δαρεῖῳ ἀπέφερον ἀνήκεν, ὅτι Ἀργεῖον μὲν Μαλλῶται ἀποικοὶ ἦσαν, αὐτὸς δὲ ἀπ' Ἄργου τῶν Ἡρακλειδῶν εἶναι ἤξιον ». Ταῦτα περὶ τοῦ ἐπαναλαμβάνονται καὶ παρὰ Στράβ. XIV, 5, 16 - 17 (C 676).

τηγικά σφάλματα τοῦ Δαρείου, ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημά των, ἐξαίρων τὸ γεγονός ὅτι θὰ ἐμάχοντο ὡς ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, ἡσκημένοι ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς πολεμικὰς ταραπωρίας, ἐναντίον ἐλεεινοῦ συμφύρματος δούλων. Ἔχον ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Δαρείου εὐρίσκοντο τριάντα χιλιάδες Ἑλληνες μισθοφόροι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν λίαν ὑπολογίσιμος ἀντίπαλος δύναμις, διότι ἐμάχοντο μετὰ τέχνης καὶ ἀνδρείας, ἐστράφη ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων συμμαχητάς του, προβάλλων τὴν ὑπεροχὴν των ἔναντι τῶν εἰς τὸ ἀντίπαλον στρατόπεδον ὁμοειδῶν των: Ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου ἦτο ἐντελῶς διάφορος μετὰξὺ τῶν δύο παρατάξεων. Ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Δαρείου, θὰ ἐμάχοντο δι' εὐτελῆ τινα μισθόν, ἐνῶ οἱ παρὰ τὸ πλευρὸν του ἐμάχοντο ἕξ ἐλευθέρως βουλήσεως καὶ ἴνα ὑπερασπίσουν τὴν Ἑλλάδα¹.

Κατὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρησιμοποίησε καὶ τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν. Ἐνεθυμήθη τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὰς περιπλανήσεις τῶν Μυρίων, τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ ἐγνώριζεν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ξενοφώντος «Κύρου Ἀνάβασις καὶ ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων»: Οἱ Μύριοι, ἐνῶ δὲν ἠδύναντο νὰ συγκριθοῦν οὔτε κατὰ τὸ πλῆθος, οὔτε κατὰ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς πρὸς τοὺς συμμαχητάς του, ἐνῶ δὲν εἶχον οὔτε τοὺς Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, οὔτε τοὺς Βοιωτοὺς ἢ τοὺς Πελοποννησίους ἢ τοὺς Μακεδόνας καὶ Θρακὰς, οὐδὲ τὸ ἄλλον ἱππικόν, οὐδὲ τοξότας ἢ σφενδονήτας, εἰ μὴ μόνον ὀλίγους Κρητάς καὶ Ροδίους, ἐν τούτοις, ἐτοιμασθέντες προχείρως ὑπὸ τοῦ Ξενοφώντος, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸν στρατὸν τοῦ Πέρσου βασιλέως καὶ ἐνίκησαν πάντα τὰ ἔθνη ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλώνας μέχρι τοῦ Εὐξείνου².

Ἡ ἑλληνομάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἀπέβαινε ἐπὶ ματαίῳ. Κατὰ τὰς κρίσεις ἐκεῖνας στιγμὰς ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία παρεῖχε πολύτιμα διδάγματα. Ἀφοῦ οἱ Μύριοι τοῦ Ξενοφώντος ἠδυνήθησαν νὰ θριαμβεύσουν

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. Π, 7, 4: «Μακεδόνας τε γὰρ Πέρσας καὶ Μήδοις, ἐκ πάντων πολλοῦ τρυφῶσιν, αὐτοὺς ἐν τοῖς πόνοις τοῖς πολεμικοῖς πάλαι ἤδη μετὰ κινδύνων ἀσκουμένους, ἄλλως τε καὶ δούλοις ἀνθρώποις ἐλευθέρους, ἐς χεῖρας ἤξεν· ὅσοι τε Ἑλληνες Ἑλλησιν, οὐχ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν μαχεῖσθαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν ξὺν Δαρείῳ ἐπὶ μισθῷ καὶ οὐδὲ τούτῳ πολλῷ κινδυνεύοντας, τοὺς δὲ ξὺν σφίσι, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐκόντας ἀμυνομένους».

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. Π, 7, 8: «Λέγεται δὲ καὶ Ξενοφῶντος καὶ τῶν ἄμα Ξενοφῶντι μυρίων ἐς μνήμην ἔλθειν, ὡς οὐδὲν τι οὔτε κατὰ τὸ πλῆθος οὔτε κατὰ τὴν ἄλλην ἀξίωσιν σφίσι ἐπεικότες, οὐδὲ ἱππέων αὐτοῖς παρόντων Θεσσαλῶν, οὐδὲ Βοιωτῶν ἢ Πελοποννησίων, οὐδὲ Μακεδόνων ἢ Θρακῶν, οὐδ' ὅση ἄλλη σφίσι ἵππος ξυντέτακται, οὐδὲ τοξοτῶν ἢ σφενδονητῶν, ὅτι μὴ Κρητῶν ἢ Ροδίων ὀλίγων, καὶ τούτων ἐν τῷ κινδύνῳ ὑπὸ Ξενοφώντος αὐτοσχεδιασθέντων, οἱ δὲ βασιλεῖα τε ξὺν πάσῃ τῇ δυνάμει πρὸς Βαβυλῶνι αὐτῇ ἐτρέψαντο καὶ ἔθνη ὅσα ἄλλα κατιόντων εἰς τὸν Εὐξείνου πόντον καθ' ὁδὸν σφίσι ἐπεγένετο νικῶντες ἐπῆλθον».

κατὰ τῶν Περσικῶν δυνάμεων, νὰ διασχίσουν ἀπέραντα ἑδάφη τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πόσα μεγάλα καὶ θαυμαστά ἠδύνατο νὰ πράξουν οἱ γενναῖοι συμπολεμισταὶ του, συντεταγμένοι εἰς ἰσχυρὰς πολεμικὰς μονάδας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του καὶ κεκτημένοι ἀκαταμάχητον πολεμικὴν πείραν¹.

Κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ οἱ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἕλληνες ἔλαβον λίαν ἐνεργὸν μέρος καὶ ἐγένοντο συντελεσταὶ τοῦ θριάμβου. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε κρατήσει εἰς τὸ δεξιὸν κέρασ μετὰ τῶν Μακεδόνων καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς ἵππεις, οἱ ὅποιοι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει φήμην γενναίων καὶ ἀτιθάσων πολεμιστῶν. Οἱ Πελοποννήσιοι μετὰ τῶν ἄλλων συμμάχων εἶχον καταλάβει τὸ ἀριστερὸν κέρασ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα². Ὁ Δαρεῖος εἶχε τοποθετήσει τοὺς Ἕλληνας μισθοφόρους του, συμποσομένους εἰς τριάκοντα χιλιάδας, εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῆς παρατάξεώς του, δηλαδὴ εἰς τὸ πλεόν κρίσιμον σημεῖον, δεδομένου, ὅτι ἀπέναντι αὐτῶν εὐρίσκοντο οἱ Μακεδόνες ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὁ Δαρεῖος εἶχε τοποθετήσει οὐχὶ ἕξ επαγγέλματος ἀρχηγούς, ἀλλὰ φανατικούς ἀντιμακεδονιστὰς Ἕλληνας, ἧ ἀκόμη καὶ Μακεδόνας ἐχθροὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ζητήσῃ ἄσυλον πλησίον τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Οὕτως, ἠδύνατο νὰ ἔχη μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς μισθοφόρους τοῦ Ἑλλήνας, μαχομένους ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν προσώπων, ἥδη προγεγραμμένων καὶ κυριαρχημένων ὑπὸ ἀδιαλλάκτου πάθους κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνῶ σχεδὸν πάντας τοὺς ἐκ συμμάχων Ἑλληνίδων πόλεων ἐλευθέρους Ἕλληνας πολεμιστὰς ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῆς παρατάξεώς του, ἐκράτησεν εἰς τὸ δεξιὸν κέρασ, δηλαδὴ ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησίν του, σῶμα Ἑλλήνων μισθοφόρων³. Οὕτως, λίαν προσφυῶς, ἔναντι τῶν εἰς τὴν

1. Ὁ Ἀρριανὸς (Ἀνάβ. II, 8, 11) ἀφίνει ἐμμέσως νὰ νοηθῇ, ὅτι καὶ τὴν ὅλην παρατάξιν τῆς Περσικῆς στρατιάς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε συνήθεια νὰ τοποθετῆται ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ἐπιλέκτων, ἐγνώριζεν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων ὁ Ἀλέξανδρος, διευθετήσας οὕτω ἀναλόγως τὴν ἰδίαν πολεμικὴν παρατάξιν, διότι εἶχεν ἤδη ἀναγράψει ταύτην ὁ Ξενοφῶν (προφανῶς ὑπονοεῖ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ξεν. Ἀνάβ. I, 8, 22).

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. II, 8, 9. Ἀργότερον, ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ ὄγκος τῶν Περσικῶν δυνάμεων ἐπέπιπτε κατὰ τῶν Πελοποννησίων, Κρητῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, ἔστειλε πρὸς ἐνίσχυσίν των τοὺς Θεσσαλοὺς (Ἀρρ. II, 9, 1).

3. Ἀρρ. Ἀνάβ. II, 9, 4. Πολλάκις ἐν συνεχείᾳ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ὡς μετέχον τῆς ἐκστρατείας καὶ λαμβάνον μέρος εἰς μάχας σῶμα Ἑλλήνων μισθοφόρων, σαφῶς διακρινόμενον τῶν ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων τῆς Ἑλλάδος μετεχουσῶν δυνάμεων. Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, τὸ σῶμα τοῦτο ἀπρητίσθη ἐκ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, τῶν περιουλλεγεμένων εἰς τὰς καταληφθείσας ἑλληνικὰς πόλεις τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων, οἱ ὅποιοι ἀπληθευθῶθησαν, ἀφοῦ ἐδέχθησαν νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον. Τὸ σῶμα τοῦτο τῶν

ὑπηρεσίαν τοῦ Δαρείου Ἑλλήνων μισθοφόρων δὲν ἐτοποθέτησεν συντεταγμένους συμμάχους, ἀλλ' Ἑλληνας μισθοφόρους.

Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δαρείου Ἑλληνες μισθοφόροι ἐπολέμησαν μετὰ μεγάλου πείσματος. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε μετὰ τμήματος τῶν ἐταίρων ἱππέων πρὸς διάσχισιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐσχηματίσθη κενὸν μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῆς ἄκρας δεξιᾶς πτέρυγος, οἱ Ἑλληνες μισθοφόροι ἠγωνίσθησαν νὰ διεισδύσουν εἰς τὸ κενὸν τοῦτο, ἐπιτιθέμενοι μετὰ σφοδρότητος κατὰ τῶν Μακεδόνων, πολλοὶ ἐπιφανεῖς τῶν ὁποίων ἐφρονεύθησαν, ἐνῶ καὶ οἱ παρὰ τὸ πλευρόν των τοῦ ἑλληνικοῦ μισθοφορικοῦ σώματος ὑφίσταντο μεγάλην φθοράν. Ἄλλ' ἢ ἀκατάσχετος ὀρμητικότης τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέτριψε τὴν περσικὴν ἀντίστασιν, τελικῶς δὲ παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν ἀτάκτως ὑποχωρούντων καὶ αὐτὸς ὁ Δαρεῖος, ἀναζητήσας σωτηρίαν διὰ τῆς ἐφ' ἑμάξης δρομαίας φυγῆς. Τότε σφοδρὰ γενικὴ ἐπίθεσις τῶν Μακεδόνων ἐπέφερε τὴν ἐν μέσῳ πανικοῦ καὶ τρόμου ἄτακτον καὶ φύρδην μίγδην φυγῆν τῶν περσικῶν δυνάμεων. Οἱ ὑπὸ τοὺς Πέρσας Ἑλληνες μισθοφόροι, λόγῳ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἐμάχοντο καὶ τῆς πολεμικῆς συνηθείας νὰ μάχωνται μέχρι τελευταίας στιγμῆς, χωρὶς νὰ ὑποχωροῦν εὐκόλως ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὑπέστησαν τὴν μεγαλύτεραν φθοράν. Ἐκ τῶν τριάκοντα χιλιάδων ἐν μικρὸν τμήμα ἠδυνήθη νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς δλιγαρίθμου δυνάμεως, ἣ ὁποία συνώδευσε τὸν Δαρεῖον κατὰ τὴν φυγὴν πρὸς τὸ ἔσωτερικὸν τῆς Περσίας, διὰ μέσου Κιλικικῶν ὁρέων, φαίνεται δὲ ὅτι αὐτοὶ ἀπέτελεσαν τὸν πυρῆνα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ μισθοφορικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκομεν πλησίον τοῦ Δαρείου κατὰ τὴν μάχην τῶν Ἐκβατάνων καὶ μετὰ ταῦτα. Ὅκτὼ χιλιάδες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μακεδόνοσ φυγάδος Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Ἀντιόχου, τοῦ Θυμώνδου, υἱοῦ τοῦ Μέντορος, τοῦ Φεραίου Ἀριστοδήμου, τοῦ Ἀκαρνάνος Βιάνωρος καὶ τινων ἄλλων αὐτο-

Ἑλλήνων μισθοφόρων ἐνίσχυετο ἐν συνεχείᾳ ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ἑλληνικῶν μισθοφορικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα διελύοντο μετὰ τὰς ἤττας τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἡ συγκρότησις εἰδικοῦ ἑλληνικοῦ μισθοφορικοῦ σώματος, ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς διακρίσεως ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐλευθέρους συμμάχους πολεμιστὰς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, εἶχε καὶ πρακτικὴν ἔννοιαν, δεδομένου ὅτι οἱ σύμμαχοι ἦσαν συντεταγμένοι κατὰ χωριστὰ σώματα ἢ ὀμάδας πολεμιστῶν ἐκάστης συμμάχου πόλεως, ἐνῶ οἱ μισθοφόροι Ἑλληνες ἦσαν ἐπαγγελματίαι στρατιῶται συντεταγμένοι εἰς πολεμικὰς μονάδας ἀνεξαρτήτως τόπου καταγωγῆς. Μόνον βραδύτερον, δηλαδὴ μετὰ τὴν νίκην τῶν Γαυγαμήλων, ὅτε διὰ τὰς περαιτέρω πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις παύει οὐσιαστικῶς νὰ ὑφίσταται ἡ ἰδιότης τοῦ «στρατιγοῦ - αυτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων» καὶ ἀποστέλλονται εἰς Ἑλλάδα ἢ διαλύονται τὰ στρατιωτικὰ τμήματα τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων, τὰ μισθοφορικὰ ἑλληνικὰ σώματα, εἰς τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν καὶ οἱ ἐξ οἰκείας βουλῆσεως παραμεινάντες Ἑλληνες μαχηταὶ τῶν πόλεων τούτων, ἀπέβαλον τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

μόλων πρὸς τὸν Δαρεῖον, διέφυγον διὰ μέσου τῶν ὄρεων πρὸς τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης καὶ ἐκεῖθεν διὰ πλοίων ἐπέρασαν εἰς τὴν Κύπρον ἢ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου βραδύτερον συνελήφθησαν ἢ ἐφονεύθησαν¹. Μολονότι δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τῶν πηγῶν, εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἄλλο ὀλιγάριθμον τμημα συνελήφθη αἰχμάλωτον, ἴσως δὲ τοῦτο προσεκολλήθη εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον ἑλληνικὸν μισθοφορικὸν σῶμα. Πάντες οἱ λοιποὶ, πιθανῶς περισσότεροι τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ, δηλαδὴ ἄνω τῶν δέκα πέντε χιλιάδων, εὔρον οἰκτρὸν θάνατον, φονευθέντες μετὰ μανίας ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων των.

6. Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ - ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΒΑΣΙΛΕΑ

Μετὰ τὸν νέον θρίαμβον, ὁ Ἀλέξανδρος προήλασε πρὸς τὴν Φοινίκην. Ὅτε εὗρισκετο εἰς τὴν Φοινικικὴν πόλιν Μάραθος, ἐφθασαν ἐκεῖ πρόσβεις τοῦ Δαρείου κομίζοντες ἐπιστολήν. Ὁ Μέγας βασιλεὺς συντετριμμένος, ἀλλ' εἰδέτι ἀγέρωχος, προσέφερε φιλίαν καὶ συμμαχίαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων, ζητῶν συγχρόνως νὰ ἐπιστραφῇ ἢ αἰχμαλωτισθεῖσα οἰκογένειά του (μήτηρ, σύζυγος καὶ τὰ τρία τέκνα). Δὲν παρέλειπε νὰ παραπονεθῇ διὰ τὴν ἀνάτιον εἰσβολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν, ἣ ὅποια προὔξηνε πολλὰ κακὰ εἰς τὸ Περσικὸν κράτος, ὑπενθύμιζε δὲ ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Φίλιππος εἶχε συνάψει μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου συνθήκην φιλίας καὶ συμμαχίας, τὴν ὅποιαν οὕτως διέλυσε καὶ ἤρχισε τὴν ἄδικον ἐπίθεσιν, χωρὶς νὰ ὑποσῆτι τὸ δυσάρεστον ἐκ μέρους τῶν Περσῶν².

Εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησε μετὰ μεγαλειώδους μεγαλοφροσύνης, ὡς ἄξιος ἐντολοδόχος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στρατηγὸς - αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν νέον κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον καὶ ἐνσαρκωτῆς τῶν προαιωνίων πανελληνίων παραδόσεων, ὡς αὐταὶ διεκη-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. II, 13, 2-3. Βλ. καὶ Curt. III, 11, 18, ἔνθα κατονομάζεται μόνον ὁ Μακεδὼν φυγάς Ἀμύντας καὶ IV, 1, 27, ἔνθα περιγράφεται ἡ μετὰ τεσσάρων χιλιάδων Ἑλλήνων μισθοφόρων φυγὴ τοῦ Ἀμύντου εἰς Κύπρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, τελικῶς δ' ἐξωλοθρεύθη, ὡς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν Ἑλληγες μισθοφόροι. Τὰ αὐτὰ περὶ του γράφει περὶ Ἀμύντου καὶ ὁ Διόδωρος XVII, 48, 2-6.

2. Ἄρρ. Ἀνάβ. II, 14, 1-3. Παρ' Ἀρριανῶ ὁ Δαρεῖος φέρεται ἐμμέσως ὡς ἀναγνωρίζων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον βασιλικὴν ιδιότητα γράφων < βασιλεὺς παρὰ βασιλέως γυναικὰ τε τὴν αὐτοῦ αἰτεῖν καὶ μητέρα καὶ παιδὰς >, τοῦτο δὲ ἀπετέλει ταπεινωτικὴν ὑποχώρησιν λόγῳ τῶν περιστάσεων, δεδομένου ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν εἰς οὐδένα ἄλλον ἐν τῷ κόσμῳ ἀνεγνώριζον τὸν βασιλικὸν τίτλον. Παρὰ Κουρτίφ

γύθησαν ἐν τῷ πανελληνίῳ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου. Ὁ Ἀρριανὸς διέσωσε τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Δαρεῖον, προφανῶς λαβὼν τοῦτο εἴτε ἐκ τῶν σφριζομένων εἰσέτι ἀποσπασμάτων τῶν «ἐφημερίδων», εἴτε ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ἔργων τοῦ Πτολεμαίου ἢ τοῦ Ἀριστοβούλου, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο πλησίον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ παρέλειψαν νὰ ἀντιγράψουν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀρχείων τοσοῦτον σημαντικὸν ἔγγραφον.

Κατὰ ταῦτα, οὐδεὶς δύναται νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ἀπόλυτον αὐθεντικότητα τοῦ κειμένου τούτου τῆς πρὸς τὸν Δαρεῖον ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Λόγῳ τοῦ μεγίστου ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον παρουσιάζει ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τῆς παρουσίας μελέτης, παραθέτομεν ἐνταῦθα αὐτούσιον τὸ κατ' Ἀρριανὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Δαρεῖον: «Οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι, ἐλθόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα κακῶς ἐποίησαν ἡμᾶς οὐδὲν προηδικημένοι· ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν κατασταθεὶς καὶ τιμωρῆσασθαι βουλόμενος Πέρσας διέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπαρξάντων ὑμῶν. Καὶ γὰρ Περινθίοις ἔβοηθήσατε, οἱ τὸν ἐμὸν πατέρα ἠδίκουν, καὶ εἰς Θράκην, ἧς ἡμεῖς ἤρχομεν, δύναμιν ἔπεμψεν Ὀχος. Τοῦ δὲ πατρὸς ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων, οὓς ἡμεῖς συνετάξατε, ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε, καὶ Ἄρσην ἀποκτείναντός σου μετὰ Βαγώου, καὶ τὴν ἀρχὴν κατασχόντος οὐ δικαίως οὐδὲ κατὰ τὸν Περσῶν νόμον, ἀλλὰ ἀδικοῦντος Πέρσας, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας γράμματα οὐκ ἐπιτήδεια διαπέμποντος, ὅπως πρὸς με πολεμῶσι, καὶ χρήματα ἀποστέλλοντος πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ ἄλλους τινας τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων οὐδεμιᾶς δεχομένης, Λακεδαιμονίαν δὲ λαβόντων, καὶ τῶν παρὰ σοῦ πεμφθέντων τὸν ἐμὸν φίλους διαφθειρόντων καὶ τὴν εἰρήνην ἦν τοῖς Ἑλλησι κατεσκευάσα διαλύειν ἐπιχειρούντων, ἐστράτευσα ἐπὶ σέ, ὑπάρξαντος σοῦ τῆς ἔχθρας. Ἐπεὶ δὲ μάχη νενίκηκα πρότερον μὲν τοὺς σοὺς στρατηγούς καὶ σατραπᾶς, νῦν δὲ καὶ σέ καὶ τὴν μετὰ σοῦ δύναμιν, καὶ τὴν χώραν ἔχω, τῶν θεῶν μοι δόντων. Ὅσοι τῶν μετὰ σοῦ παραταξαμένων μὴ ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανον, ἀλλὰ παρ' ἐμὲ κατέ-

Ρούφῳ (IV, 1, 1) ὁ Δαρεῖος, παρὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς οἰκογενείας του καὶ τὴν δεινὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκετο, ἀρνεῖται τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον, ὁ ὅποιος, ἐξωρισμένος ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, γράφει εἰς ἀπάντησιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του «καὶ τοῦ λοιποῦ, ὅταν μοῦ γράψῃς, μὴ λημονῆς ὅτι δὲν γράφεις μόνον εἰς βασιλέα, ἀλλ' εἰς τὸν βασιλέα σου» («de cetero cum mihi scribes, memento non solum regi te, sed etiam tuo scribere»). Ὁ Διόδωρος (XVII, 39, 1-3) συγγέει τὴν πρώτην μετὰ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς, ἀναγράφων ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἐπιστολῇ καὶ περὶ προτάσεως τοῦ Δαρείου παραχωρήσεως ἐδαφῶν (ἀλλὰ μόνον μέχρις Ἄλως), ὡς καὶ γενναίας χρηματικῆς εἰσφορᾶς ἔναντι ἀποδόσεως τῶν αἰχμαλώτων.

φυγον, τούτων ἐπιμέλομαι καὶ οὐκ ἄκοντες παρ' ἐμοί εἰσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐκόντες ξυστρατεύονται μετ' ἐμοῦ. Ὡς οὖν ἐμοῦ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κυρίου ὄντος ἦκε πρὸς ἐμέ. Εἰ δὲ φοβῆ ἢ ἐλθὼν πάθης τι ἐξ ἐμοῦ ἄχαρι, πέμπε τινας τῶν φίλων τὰ πιστὰ ληφομένους. Ἐλθὼν δὲ πρὸς με τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας καὶ εἰ ἄλλο τι ἐθέλεις αἶτει καὶ λάμβανε. Ὅ,τι γὰρ ἂν πείθης ἐμὲ ἔσται σοι. Καὶ τοῦ λοιποῦ ὅταν πέμπης παρ' ἐμέ, ὡς πρὸς βασιλέα τῆς Ἀσίας πέμπε, μηδὲ ἄ ἐξ ἴσου ἐπίστελλε, ἀλλ' ὡς κυρίῳ ὄντι πάντων τῶν σῶν φράζε εἰ του δέη' εἰ δὲ μή, ἐγὼ βουλευσομαι περὶ σοῦ ὡς ἀδικοῦντος. Εἰ δ' ἀντιλέγεις περὶ τῆς βασιλείας, ὑπομείνας ἔτι ἀγωνίσασι περὶ αὐτῆς καὶ μὴ φεύγε, ὡς ἐγὼ ἐπὶ σὲ πορευσομαι οὐ ἂν ἦς»¹.

Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος καὶ μετὰ τοὺς δύο θριάμβους, τοῦ Γρανικοῦ καὶ τῆς Ἴσσοῦ, οἱ ὅποιοι διηνοίγον εἰς αὐτὸν τοὺς ὀρίζοντας τῆς ἐπὶ τῆς Ἀσίας κυριαρχίας, ἐξακολουθεῖ νὰ προβάλλῃ ὡς ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων, κατασταθεὶς εἰς τὴν ἡγεμονίαν ὑπὸ τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς Πέρσας καὶ λάβῃ ἐκδίκησιν δι' ὅσα εἶχον πράξει οἱ πρόγονοί τῶν κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος². Βεβαίως, ἐν συνεχείᾳ ἀπαριθμεῖ καὶ τὰς εἰδικὰς αἰτίας, τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἵνα κινήθῃ πρὸς πόλεμον κατ' αὐτοῦ, ἰδιαιτέρως δὲ τὰς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐνεργείας πρὸς ὑποκινήσιν στάσεων καὶ διάλυσιν τῆς μετὰ τῶν Μακεδόνων συμμαχίας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐν τούτοις, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς καὶ ὡς πρωταρχικὴ αἰτία τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου προ-

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. II, 14, 4-9. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Δαρεῖον ἀνευρίσκεται, ἄνευ σπουδαίων διαφορῶν εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτῆς σημεῖα, παρὰ Κουρτίῳ Ρούφῳ (IV, 1, 10-14). Μόνη ἀξία λόγου παραλλαγῆ εἶναι ὅτι παρ' Ἀργιανῶ ὁ Ἀλέξανδρος ὁμιλεῖ ἤδη περὶ ἑαυτοῦ ὡς « τῆς Ἀσίας ἀπάσης κυρίου ὄντος », ἐνῶ παρὰ Κουρτίῳ Ρούφῳ ἀρκεῖται νὰ εἴπῃ « ἔθεσα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου μέγα μέρος τῆς Ἀσίας » (Magnam partem Asiae in dicionem redegi meam), μολονότι καὶ τοῦτο ἦτο ἀκόμη πρόωρον.

2. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Ἀλεξάνδρου « εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα » εἶναι ἀξία ὅλας ἰδιαιτέρας προσοχῆς, μαρτυροῦσα κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐθεώρει τὴν Μακεδονίαν τμήμα τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο καθ' ὃν χρόνον ἐθριάμβευεν ἐν Ἀσίᾳ ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἢ ὅποια πρὸ πάντων ὑφίστατο τὰς θυσίας τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας, ἐνῶ εἰς τὴν « ἄλλην Ἑλλάδα » ἐκινούντο οἱ λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἀντιμακεδονισταὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων πρὸς συντριβὴν τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρησιμοποιοῖ πάντοτε τὸν ἀπὸ Φιλίππου καθιερωθέντα ὄρον « ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σύμμαχοι Ἕλληνες » ἢ ἀκόμη « Μακεδόνες καὶ Ἕλληνες ». Ἀλλ' ἐτονίσθη ἡδη (βλ. μελέτην « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔ.ἀ., σ. 130) ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ « Μακεδόνων » καὶ « Ἑλλήνων », πηγάζουσα ἄλλοτε ἐκ τῆς ἐπὶ αἰῶνας χωριστῆς καὶ διαφόρου πολιτικῆς ζωῆς, ἄλλοτε ἐκ τῶν συνθηκῶν, ἔχει καθαρῶς πολιτικὴν ἔννοιαν. Ἀντιθέτως, ἐν τῇ πρὸς Δαρεῖον ἐπιστολῇ ὁ Ἀλέξανδρος ὁμιλεῖ ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐν τῇ ἐθνικῇ ταύτῃ ἐννοίᾳ ἐκλείπει ἢ πολιτικὴν διάκρισις.

βάλλεται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ προαιώνιος ἔχθρα μεταξύ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἢ πανελληνίων ἐντολή, ἵνα ἐκδικήσῃ ὅσα οἱ Πέρσαι διέπραξαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἤδη πρὸ ἐνός καὶ ἡμίσεος αἰῶνος.

Λίαν χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος προβάλλει ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὡς « τῆς Ἀσίας ἀπάσης κύριος » καὶ ἀπαίτει παρὰ τοῦ Δαρείου νὰ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς « βασιλέα τῆς Ἀσίας ». Οὕτω διὰ πρώτην φοράν καὶ ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκεται ἐν Φοινίκῃ, οὐδὲ κύριος τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ὢν, οὐδ' ἔχων εἰσέτι θέσει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὰ καθ'αυτὸ ἐδάφη τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ φθάσει μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, προδίδει ὅτι εἶχεν ἤδη συλλάβει ἐν τῇ μεγαλοουργῶ διανοίᾳ του τὰ ἐν συνεχείᾳ καὶ διὰ σειρᾶς ἐκπληκτικῶν κατορθωμάτων διαδηλωθέντα σχέδια κοσμοκρατορικῆς ἔξουσίας¹. Τὰ σχέδια ταῦτα ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει συνεβιβάζοντο πρὸς τὰς διακηρυχθείσας ὑπὸ τῶν πανελληνιστῶν ἰδέας, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου διακηρυχθέντας σκοποὺς τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς συνθήκας συμμαχίας τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀλέξανδρος ἀνηγορεύθη στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ἐν τούτοις, ὁ Ἀλέξανδρος ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμφανίζεται πιστὸς εἰς τὰς συνθήκας συμμαχίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ προβάλλῃ ὡς ἐν ὀνόματι τῶν πανελληνίων παραδόσεων καὶ ἰδεῶν διεξάγων τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα ἐν Ἀσίᾳ.

Ὅτε ὁ Παρμενίων, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔσπευσεν εἰς Δαμασκόν, ἔνθα εἶχον ἐγκαταλειφθῆ πολλοὶ θησαυροὶ τοῦ Δαρείου, ἀνεῦρε καὶ συνέλαβε πρέσβεις ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι εἶχον μεταβῆ πρὸς συνάντησιν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ διεξαγωγὴν μυστικῶν διαπραγματεύσεων ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Οὗτοι ἦσαν ὁ Σπαρτιάτης Εὐθυκλῆς, οἱ Θηβαῖοι Θεσσαλίσκος ὁ Ἰσμηνίου καὶ ὁ Ὀλυμπιονίκης Διονυσόδωρος καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἰφικράτης, υἱὸς τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ τῶν Ἀθηνῶν Ἰφικράτους. Πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς βέβαιον ὅτι οἱ μυστικοὶ οὗτοι πρέσβεις ἐστάλησαν εἰς Περσίαν ἰκανὸν χρόνον πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πάντως πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηβῶν, διότι μεταγενεστέρως δὲν ὑπῆρχε πόλις πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον ἀπομακρυνθῆ ἐκ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς τὰ ἀντιμακεδονικὰ στοιχεῖα². Πιθανώτατα ἐστάλησαν κατ' ὄν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐμά-

1. Βλ. μελέτην μας « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 40 κ.ἑ.

2. Ἐν τούτοις, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ γραφόμενα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκε δι' αὐτοὺς λόγους συγγνώμης, διότι εἶχεν ἐξανδραποδισθῆ ἡ πατρις των καὶ ἀνεξήττου κάποιαν ὠφέλειαν (βλ. κατωτ. σ. 110, σημ. 2) ἐπιτρέπει νὰ πιστευθῆ ὅτι οἱ πρέσβεις μετέβησαν μεταγενεστέρως, ἴσως κατ' ὄν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκετο

χετο κατὰ τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας βαρβάρων, ἡ δὲ ψευδῆς εἶδησις περὶ τοῦ θανάτου του ἐκίνει πρὸς ἀποστασίαν πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις¹. Οἱ συλληφθέντες Ἕλληνες πρέσβεις ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

Ὁ Ἀλέξανδρος συμπεριφέρθη λίαν γενναιοφρόνως πρὸς τοὺς συλληφθέντας ἐκείνους πράκτορας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀντιμακεδονικῆς πολιτικῆς, τοὺς διαπραγματευομένους μυστικὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Περσῶν, καθ' ὃν χρόνον ἠτοιμάζετο ἡ πανελληνίως ἐκστρατεία κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Τοὺς δύο Θηβαίους ἀφῆκεν ἐλευθέρους, διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Θηβῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο πάντοτε μεταμέλειαν², ἐπεδείκνυεν εὐσπλαγχνίαν πρὸς πάντα Θηβαῖον. Εἰδικώτερον δὲ οὗτοι ἐφάνησαν ἄξιοι συγγνώμης, διότι εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκοντο, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των, ἀνεζήτησαν κάποιαν ὠφέλειαν διὰ τὴν πατρίδα των καὶ δι' ἑαυτοὺς. Ἐξ ἄλλου, ἐβάρυνεν εἰς τὴν εὐμενῆ ἀπόφασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τῶν δύο Θηβαίων πρέσβων, ὁ μὲν Θεσσαλίσκος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ γένος, ὁ δὲ Διονυσόδωρος ἦτο Ὀλυμπιονίκης. Τὸν Ἀθηναῖον Ἰφικράτη ἀφῆκεν ἐπίσης ἐλεύθερον, πρῶτον εἰς ἔνδειξιν φιλίας πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἡ πρὸς τὰς ὁποίας ἀθεράπευτος ἀδυναμία ὠδήγει αὐτὸν πάντοτε εἰς ἐπιεικίαν, δεύτερον διότι ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ καὶ φίλου τῶν Μακεδόνων Ἰφικράτους³. Τὸν Ἰφικράτη ὁ Ἀλέξανδρος ἐκράτησε πλησίον του, περιβάλλον αὐτὸν διὰ πολλῶν τιμῶν, ὅτε δὲ βραδύτερον ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας, ἀπέστειλε τὰ ὄσῳα του εἰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς συγγενεῖς του. Μόνον τὸν Σπαρτιάτην Εὐθυκλέα, ἐπειδὴ ἡ Σπάρτη ἐξηκολούθει νὰ προβαίη ἀπροκαλύπτως εἰς ἐχθρικὰς ἐνεργείας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεύρη λόγους πρὸς ἐπίδειξιν ἐπιεικείας, ἐκράτησεν ὑπὸ περιορισμὸν, ἀλλ' ὄχι

ἐν Ἀσίᾳ. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ παρανοήσεως τοῦ Ἀρριανοῦ. Πιθανὸς ὁ Ἰφικράτης εἶχε σταλῆ εἰς Περσίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 336/5, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου.

1. Βλ. μελέτην ἡμῶν «Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου», ἔ.ἀ., σ. 135.

2. Βλ. μελέτην «Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου», ἔ.ἀ., σ. 140.

3. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης ὑπῆρξε παλαιότερον στενὸς φίλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Μακεδονίας, ὅτε δὲ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀμύντας, ἐβοήθησε τὴν χήραν Εὐρυδίκην (μάμμην τοῦ Ἀλεξάνδρου) εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου διὰ τὰ τέκνα της, ἀπομακρύνων διὰ τῶν ἀθηναϊκῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοὺς ἀνταγωνιστὰς καὶ ἐξασφαλίζων τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους διὰ συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω, χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἰφικράτους, ἐστερεώθη ὁ θρόνος διὰ τὰ τέκνα τῆς Εὐρυδικῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψεν ἀργότερον εἰς τὸν Φίλιππον νὰ λάβῃ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν. Ταῦτα βεβαίως ἐγνώριζε καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιληφθεὶς τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐξ εὐγνωμοσύνης τιμῆσθαι τὴν μνήμην τοῦ παλαίου στρατηγοῦ Ἰφικράτους διὰ τῶν πρὸς τὸν υἱὸν του περιποιήσεων.

δέσμιον. Ἄλλὰ καὶ τοῦτον βραδύτερον, ὅτε κατέστη ὁ πανίσχυρος κύριος τῆς Ἀσίας καὶ οὐδένα πλέον ἐφοβεῖτο ἐν Ἑλλάδι, ἀφῆκεν ἐλευθέρων¹.

7. Η ΠΟΛΙΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ (ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΤΥΡΟΥ)

Ἐκ τῆς Μαράθου ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε πρὸς κατάληψιν τῶν πόλεων τῶν παραλίω τῆς Φοινίκης. Μετὰ τὴν ἀμαχητὶ παράδοσιν τῆς Βίβλου καὶ τῆς Σιδῶνος, προσέκρουσεν εἰς κρατερὰν ἀντίστασιν τῆς ὀχυρωτάτης πόλεως τῆς Τύρου. Ἡ νησίς τῆς Τύρου, ἀπέχουσα πέντε στάδια ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἐπροστατεῖτο ὑπὸ πανυψηλῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα καθίστων αὐτὴν ἀπόρθητον φρούριον, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον διέθετε τὰς φοινικικὰς καὶ ἄλλας εἰσέτι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ναυτικὰς δυνάμεις, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπροστατεῖτο ἀπὸ θαλάσσης. Πᾶσαι αἱ ἕως τότε ἐπιχειρηθεῖσαι πολιορκίαι πρὸς κατάληψιν τῆς Τύρου εἶχον ἀποτύχει. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντελαμβάνετο ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλές, ἐάν, προελαύνων πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἀφινεν ὀπισθὲν του εἰς ἐχθρικὰς χεῖρας τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ὀχυρὸν, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς συμμάχους των ὡς ὀρηκτῆριον ἐπιθέσεων ἐκ τῶν νότων. Ἐπὶ πλέον, ἤθελεν ἀντιπάσης θυσίας νὰ ἐξαφανίσῃ πᾶσαν ἐχθρικήν ἐστίαν εἰς τὰ παράλια, νὰ γίνῃ κύριος πάσης τῆς παραλίου χώρας ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι καὶ πέραν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου, οὕτως ὥστε νὰ ἀπομονώσῃ τοὺς Πέρσας ἀπὸ πάσης ἐπιρροῆς εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, περιερχομένων οὕτω πάντων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Οὕτω μόνον θὰ διεκόπτετο πᾶσα ἐπαφὴ τοῦ Μεγάλου βασιλέως μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ θὰ ἔπαυον αἱ ραδιοῦργίαι, αἱ δωροδοκίαι καὶ αἱ ὑποκινήσεις ἐπαναστάσεων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας. Τέλος ἐπεθύμει νὰ εἶναι ἡσυχος διὰ τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, ἵνα, ἐξασφαλίζων ἀπὸ παντὸς κινδύνου τὰ νότια αὐτοῦ, ἐξορμήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Αἱ πολεμικαὶ αὐτὰ ἀνάγκαι, τὰς ὁποίας ἄλλωστε ἐξέθεσε μετὰ σαφηνείας καὶ εἰλικρινείας πρὸς τοὺς συμπολεμιστὰς του ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέ-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. II, 15, 2 - 5. Ὁ Κούρτιος Ρούφος ὁμιλεῖ (III, 13, 13 - 15) περὶ πρῆσβων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, οἱ ὁποῖοι ἐστάλησαν «κατὰ παραβίασιν τῶν ὄρων συμμαχίας». Ὀνομάζει δὲ τούτους: Ἀθηναίους Ἀριστογείτονα, Δροπίδην καὶ Ἰφικράτη καὶ Λακεδαιμονίους Πάσιππον, Ὀνομαστορίδην, Ὀνόμαντον καὶ Καλλικρατίδαν. Ἐκ τούτων, πλὴν τοῦ Ἰφικράτους, τὰ ἄλλα μνημονεύμενα ὑπὸ τοῦ Κουρτίου Ρούφου πρόσωπα εἶναι ἢ ἀνύπαρκτα ἢ ἀνήγκων εἰς ἄλλας μυστικὰς πρεσβείας, συνελήφθησαν δὲ μεταγενεστέρως, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου, ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

σεως, ὑπεχρέωσαν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν τρομερὰν ἐκείνην, ὅσον καὶ παράτολμον, πολιορκίαν τῆς Τύρου, πρὸς κατάληψιν τῆς ὁποίας ἀπώλεσεν ἑπτὰ ὄλους μῆνας.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Τυρίους καὶ ἀπαιτῶν τὴν μετὰ στρατοῦ εἴσοδον εἰς τὴν ὄχυρὰν πόλιν των, πρόεβαλεν ἠθικὸς λόγους. Ἐν Τύρῳ ἐλατρεύετο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ὁ Ἡρακλῆς (ἐν τῇ πραγματικότητι ὁ Φοινικικὸς θεὸς Μελκάρθ, ὁ ὁποῖος ἐταυτίζετο πρὸς τὸν Ἡρακλέα). Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ἐκ Τύρου, χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τελήσῃ τὰς νενομισμένας θυσίας πρὸς τὸν πρόγονον Ἡρακλέα. Ἀλλ' οἱ Τύριοι δὲν ἦσαν τόσον ἀφελεῖς, ἵνα φανταστοῦν, ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Μακεδόνων εἰς τὸ ἀπόρητον φρούριόν των θὰ περιορίζετο εἰς τὰς θυσίας ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἡρακλέους καὶ θὰ ἠκολούθει ἡ ἄμεσος ἔξοδος πάντων μετὰ τὴν θυσίαν. Προσέφερον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο ἄλλο τέμενος τοῦ Ἡρακλέους, εὐρισκόμενον εἰς τὴν παλαιὰν πόλιν, ἔξω τοῦ φρουρίου. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ἀλέξανδρος ἤρξατο τῆς φοβερᾶς ἐκείνης πολιορκίας, ἡ ὁποία διὰ τῶν ἐπιχωματώσεων πρὸς σχηματισμὸν γεφύρας ἐνώσεως τοῦ φρουρίου μετὰ τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ τῆς χρήσεως κολοσσιαίων πολιορκητικῶν μηχανῶν καταπλήσσει καὶ σήμερον, ἀποδεικνύουσα καὶ μόνῃ αὐτῇ τὴν πολεμικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ κατακτητοῦ τῆς Ἀσίας. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας ὁ Ἀλέξανδρος, προφανῶς κυριαρχούμενος ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀντιπάσης θυσίας καταλήψεως τῆς Τύρου, εἶδεν, ὡς διεκήρυξεν, κατ' ὄναρ τὸν Ἡρακλέα, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς αὐτὸν χεῖρα βοηθείας, ἵνα ἀναβῆ εἰς τὸ τεῖχος καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ἐξήγησεν ὅτι ἡ Τύρος θὰ κατεκτᾶτο, ἀλλὰ μὲ μεγάλους κόπους, διότι καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλέους μετὰ μεγάλων κόπων ἐξετελέσθησαν¹.

Μετὰ ἐπιτάμηνον πολιορκίαν καὶ λυσσώδη πάλην, εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἐβοήθησε σημαντικῶς ἡ προσχώρησις εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τοῦ στόλου τῶν Κυπρίων καὶ τῶν ἡδῆ καταληφθειῶν Φοινικικῶν πόλεων, ἡ Τύρος κατελήφθη ἔξ ἑφόδου. Ὁ μακρὸς καὶ πολύνεκρος ἀγὼν (ἐφρονεῦθη-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. II, 18, 1. Βλ. καὶ Πλουτ. Ἀλέξ. XXIV, 3, ἐνθα, ἐκτὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἐμφανίζεται κατ' ὄναρ τῶν Τυρίων καὶ ὁ Ἀπόλλων (λατρευόμενος καὶ οὗτος ἐν τῇ πόλει τῆς Τύρου), ὡς βοηθῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπίσης, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Ἀλέξανδρος εἶδε κατ' ὄναρ καὶ τὸν Σάτυρον, οἱ δὲ μάντις διαιροῦντες τὸ ὄνομα τούτου ἐξήγησαν: 'Σὴ γενήσεται Τύρος'. Ὁ Κούρτιος Ρούφος (IV, 2-3), ἐνθα ἐπίσης ἐκτενῶς ἐκτίθενται τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἡρακλέους ὡς προγόνου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς κατ' ὄναρ ἐμφανίσεως πρὸς παροχὴν βοηθείας, ὡς καὶ περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἄγαλμα οἱ Τύριοι ἔδεσαν δι' ἀλύσεων, ἵνα μὴ ὁ Θεὸς αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς πολιορκητὰς των. Τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ἐκθέτει ἐκτενῶς καὶ ὁ Διόδωρος (XVII, 40-47), ἐνθα (XVII, 41, 8) καὶ τὰ περὶ Ἀπόλλωνος.

σαν, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τοὺς 400 ἐπιφανεῖς πολεμιστὰι Μακεδόνες) καὶ οἱ μετὰ βασάνων θάνατοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπέβαλον ἐπιδεικτικῶς ἀπὸ τῶν τειχῶν οἱ Τύριοι τοὺς συλλαβανομένους αἰχμαλώτους, εἶχον ἐμπλήσει ἐκδικητικῆς μανίας τοὺς Μακεδόνας. Περὶ τὰς ὀκτῶ χιλιάδας Τυρίων κατεσφάγησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι, περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας πληθυσμοῦ, ἐξηνδραποδίσθησαν. Μόνον ὅσοι κατέφυγον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡρακλέους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου καὶ πολλοὶ ἄρχοντες, ὡς καὶ οἱ Καρχηδόνιοι πρέσβεις, ἔτυχον τῆς συγνώμης τοῦ Ἀλεξάνδρου. Κατόπιν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν καὶ τοῦ αἵματος, ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους, ἐνθα ἐτέλεσε θυσίας, ἐνῶ ὁ στρατὸς παρήλασε θριαμβευτικῶς. Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ χώρῳ, ἐτελέσθησαν τότε γυμνικαὶ ἀγῶνες καὶ λαμπαδηδρομιαί, συγχρόνως δὲ ἐγένοντο διάφορα πολεμικὰ ἀναθήματα πρὸς τὸν Ἡρακλέα.

8. Η ΑΠΟΡΡΙΨΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπολιόρκει τὴν Τύρον, κατέφθασαν νέοι ἀπεσταλμένοι τοῦ Δαρείου. Τὴν φορὰν αὐτὴν ταπεινωμένος ὁ Μέγας βασιλεὺς προσέφερεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸ μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Μεσογείου τμήμα τοῦ βασιλείου του, συγχρόνως δὲ τὴν χεῖρα τῆς κόρης του. Ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἀπληθεύρωνε τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου, λαμβάνων ἐπὶ πλεόν καὶ δέκα χιλιάδας τάλαντα, οἱ δὲ δύο βασιλεῖς θὰ συνεδέοντο διὰ φιλίας καὶ συμμαχίας¹. Οἱ ὅροι οὗτοι εἰς οἰονδήποτε ἄλλον, πλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ ἐφαίνοντο ἐκπληκτικῶς εὐνοϊκοὶ καὶ ὡς ἀποτελοῦντες τὸ ἐπιστέγασμα τῶν συντελεσθέντων θριάμβων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἴσος, φίλος, σύμμαχος καὶ γαμβρὸς τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἀλλὰ καὶ κυρίαρχος τερρασιῶν ἐκτάσεων καὶ ἑδαφῶν ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Τοιαύτη κυριαρχία τῶν Ἑλληνομακεδόνων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπερέβαινε πᾶσαν προσδοκίαν. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τῶν ἄλλων πανελληνιστῶν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν Περσῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας καὶ ἐπέκτασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἀσιατικῇ ἡπειρῷ δὲν ἐφθανε πέρα τῆς γραμμῆς ἀπὸ Σινώπης πρὸς τὰς ὄροσειράς τοῦ Ταύρου καὶ τὰς Πύλας τῆς Κιλικίας, διεκηρύσσετο δὲ ὑπὸ τούτων ὅτι παρομοία κατάκτησις, προϋποθέ-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. II, 25, 1-3. Βλ. καὶ Διοδ. XVII, 54, 1-10. Ὁ Διόδωρος ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ προτάσεως παραχωρήσεως τῆς μέχρις Εὐφράτου χώρας, παροχῆς τριαμυρίων τάλάντων καὶ προσφορᾶς εἰς γάμον μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ (καθόλου δὲ γενόμενον γαμβρὸν καὶ τάξιν υἱοῦ λαβόντα καθάπερ κοινῶν γενέσθαι τῆς δλης βασιλείας).

τουσα τὴν ὀριστικὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων Ἰωνίας, Αἰολίδος καὶ Δωρίδος, τὴν μετανάστευσιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν τῶν περιπλανωμένων Ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ τέλος τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Περσῶν πρὸς τὰ ἐνδότερα πρὸς ἔξασφάλισιν ἀπὸ παντὸς μέλλοντος κινδύνου εἰσβολῶν, ἀπετέλει τὸ κορυφωμα τῶν πανελληνίων πόθων.

Ἄλλὰ καὶ τὸ συνέδριον τῆς Κορίνθου, μολονότι, ἐξ ὅσων ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι συνετάχθη ὑπ' αὐτοῦ σαφῶς διαγεγραμμένον πρόγραμμα, ἄνευ ἀμφιβολίας δὲν ἔφθασε νὰ δώσῃ τοιοῦτων ὀρίων ἔξουσιοδοτήσιν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς στρατηγὸς - αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐξεδικεῖτο τοὺς Πέρσας δι' ὅσα εἶχον διαπράξει κατὰ τῆς Ἑλλάδος πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, θὰ καθίστα αὐτοὺς ἀνικάνους πρὸς περαιτέρω εἰσβολὰς εἰς ἑλληνικὰ ἐδάφη ἢ πρὸς ἐπεμβάσεις εἰς τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα καὶ ὑπὸ τοὺς πλέον εὐνοϊκοὺς ὄρους θὰ ἔδιδε σάρκα καὶ ὅστ' ἀπραγματικότητος εἰς τὰ τῶν πανελληνιστῶν ὄνειρα ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Σινώπης - Κιλικίας. Ἦδη ἡ ἑλληνομακεδονικὴ κυριαρχία ἐξεχωρεῖτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δαρείου ἐφ' ὅλων τῶν Μεσογειακῶν ἐδαφῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσίας εἰς μέγα βάθος, συμπεριλαμβανομένης τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου!

Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Παρμενίων, ὅτε ἀνεκινώθησαν αἱ προτάσεις τοῦ Δαρείου ἀνέκραξεν: « ἂν ἦμην Ἀλέξανδρος, θὰ ἐδεχόμην ». Ἡ συμβουλὴ τοῦ Παρμενίωνος δὲν ἐνεῖχε τι τὸ παράλογον, δύναται δὲ νὰ λεχθῆ ὅτι ἀντεπροσώπευε τὴν λογικὴν παντὸς Μακεδόνοιο ἢ τινος ἄλλου Ἑλλήνοιο. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ: « Καὶ ἐγὼ, ἂν ἦμην Παρμενίων θὰ ἐδεχόμην »¹. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος, πράγματι, δὲν ἦτο οὔτε Παρμενίων οὐδ' ἄλλος τις τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων. Ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ἤδη, μολονότι δὲν εἶχε παύσει εἰσέτι νὰ προβάλλεται ὡς στρατηγὸς - αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ πανελληνίου διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, εἰς τὴν διάνοιάν του ἐσηματίζοντο μεγαλοφυᾶ σχέδια ὀλοσχεροῦς συντριβῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἰδρύσεως ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας ὑφ' ὅλως διαφόρους ὄρους τῶν προγραμματιζομένων ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου.

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XXIX, 4: « καὶ Παρμενίωνος εἰπόντος « ἐγὼ μὲν, εἰ Ἀλέξανδρος ἦμην, ἔλαβον ἂν ταῦτα », Κἀγὼ νῆ Δία, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος « εἰ Παρμενίων ». Βλ. καὶ Διοδ. XVII, 54, 4: « Παρμενίων δὲ πρῶτος εἶπεν « Ἐγὼ μὲν ὡν Ἀλέξανδρος ἔλαβον ἂν τὰ διδόμενα καὶ τὴν σύνθεσιν ἐποιήσαμην ». ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὑπολαβὼν εἶπεν, Κἀγὼ εἰ Παρμενίων ἦν ἔλαβον ἂν ».

9. ΟΔΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέβλεπε διὰ τῆς μακροῦς καὶ πολυαιμάκτου πολιορκίας τῆς Τύρου, ἐπετεύχθη. Ἦδη, μετὰ τὸν παρὰ τὴν Ἴσσον θριάμβον, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι ἐξεδίωκον τὰ τελευταῖα ὄργανα τῆς Περσικῆς ἡγεμονίας καὶ ἐδέχοντο τοὺς Μακεδόνας. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγίνοντο ἀνὰ τὰς νήσους δεκτοὶ ὡς λυτρωταί, φρονουμένων ἢ παραδιδομένων τῶν τυράννων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις, μὴ ἐλπίζων πλέον βοήθειαν παρὰ τῶν Περσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων διεκόπη πᾶσα ἐπαφή, καὶ προσκρούων εἰς τὴν ἀπροθυμίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ μετᾶσχουν εἰς τὰς ἀντιμακεδονικὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, ἐπέστρεψεν εἰς Σπάρτην. Πανταχοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ πράκτορες τῶν Περσῶν καὶ οἱ ἀντιμακεδονισταὶ πολιτικοί, ἀποκοπέντες ἀπὸ πάσης ἐπαφῆς καὶ συναντῶντες τὴν ἀντίδρασιν τοῦ καταπλήκτου ἐκ τῶν θριάμβων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἑλληνισμοῦ, συνελαμβάνοντο ἢ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Τὸ ὑπὲρ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου ρεῦμα ἐνεδυναμοῦτο πανταχοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸν Διόδωρον, οἱ «σύνεδροι τῶν Ἑλλήνων», ἐπομένως οἱ ἐκπρόσωποι τῶν πόλεων τῆς πανελληνίου συμμαχίας ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ νίκη τῆς Ἴσσοῦ, ἐψήφισαν νὰ στείλουν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον δεκαπενταμελῆ πρεσβείαν, ἵνα συγχαρῇ τοῦτον ἐκ μέρους σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τοὺς θριάμβους κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ στέψη τὴν κεφαλὴν του διὰ χρυσοῦ στεφάνου¹.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ἐπέστρεψεν ἐκ Πελοποννήσου ὁ σταλεὶς πρὸς στρατολογίαν Κλέανδρος ὁ Πολεμοκράτους, κομίζων τέσσαρας χιλιάδας ἄνδρας. Ἦτο χαρακτηριστικὸν καὶ τοῦτο τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν εἰς τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ,

1. Διοδ. XVII, 48, 6: «οἱ δὲ σύνεδροι τῶν Ἑλλήνων ἐψηφίσαντο πέμψαι πρέσβεις πεντεκαίδεκα στέφανον φέροντες χρυσοῦν παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἀρίστιον Ἀλεξάνδρῳ καὶ συνηθησομένους τῇ κατὰ Κίλικίαν νίκῃ». Ὁ Κούρτιος Ροῦφος (IV, 5, 11) γράφει ὅτι συνέπεσε νὰ εορτάζωνται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ Ἴσθμια, καὶ οἱ συνημένοι ἐκεῖ χάριν τῶν ἀγῶνων Ἑλληνες ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ στείλουν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον δεκαπενταμελῆ πρεσβείαν καὶ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὰς νίκας. Εἶναι πιθανὸν ὅτι συνέπιπτον οἱ ἀγῶνες τῶν Ἴσθμίων καὶ ἐχαιρετίσθησαν ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ πανελληνίου κοινοῦ οἱ θριάμβοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασιν περὶ δεκαπενταμελοῦς πρεσβείας καὶ χρυσοῦ στεφάνου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ληφθῇ ἢ ὑπὸ τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου, τὸ ὁποῖον, ἄλλωστε, πιθανώτατα συνηλθεν, ἵνα λάβῃ τὴν πανηγυρικὴν αὐτὴν ἀπόφασιν ἐν τῇ γειτονικῇ Ἴσθμίᾳ ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ συνηγμένου ἐκεῖ, χάριν τῶν ἀγῶνων, πανελληνίου κοινοῦ.

ἡ εἶδησις τοῦ νέου θριάμβου ἐν Ἴσῳ. Ὁ Ἀρριανὸς ὁμιλεῖ περὶ τεσσάρων χιλιάδων μισθοφόρων Ἑλλήνων¹. Ἀλλὰ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς συμμαχίας καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου περὶ ὑποχρέωσης τῶν συμμάχων πόλεων πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὸν πανελληνιον ἀγῶνα, ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Πελοπόννησον θὰ ὄφειλε νὰ ἀπευθυνθῆ πρὸς στρατολογίαν πρὸς τὰς συμμαχοῦς πόλεις, μᾶλλον πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ συνήθους εἶδους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς γῆς φύρδην μίγδην συγκροτουμένων καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν οἰουδήποτε καλῶς ἀμείβοντος τιθεμένων μισθοφόρων, ἀλλὰ περὶ συντεταγμένων μονάδων τῶν συμμάχων πελοποννησιακῶν πόλεων, εἰς τοὺς ἄνδρας τῶν ὁποίων θὰ ἐξησφαλίσθη πάντως πλουσία, χάρις εἰς τὰ ἄφθονα, μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἴσῶν νίκην, μέσα, μισθοφορία.

Προελαύνων θριαμβευτικῶς ἀπὸ Φοινίκης πρὸς Αἴγυπτον κατὰ μῆκος τῶν παραλίων καὶ ἀφοῦ κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Παλαιστίνης², ὁ Ἀλέξανδρος προσέκρουσεν εἰς σθεναρὰν ἀντίστασιν τῆς Γάζης. ὑπερασπιζομένης ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως Περσῶν καὶ Ἀράβων. Ἐχρησίσθη νέα μακρὰ καὶ πείσμων μετὰ χρήσεως πολιορκητικῶν μηχανῶν πολιορκία, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν του, τραυματισθεὶς σοβαρῶς ὑπὸ βέλους. Μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τῆς πόλεως, οἱ κάτοικοι τῆς Γάζης ἐφονεύθησαν πάντες, ἐνῶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἐξηνδραποδίσθησαν³.

Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Κούρτιος Ροῦφος γράφει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Γάζης, διέταξε καὶ ἔφερον ἐνώπιόν του τὸν ἡμιθανῆ ἐκ τῶν τραυμάτων ἀρχηγὸν τῆς ἀμύνης καὶ ἀρχηγὸν τῶν Ἀράβων μισθοφόρον Βάτιν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεφύλαξε φρικιαστικὸν θάνατον. Προσέδεδεσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὄπισθεν τοῦ ἄρματός του καὶ ἔσυρε τοῦτον πέριξ τῆς πόλεως. Τοῦτο δέ, κατὰ τὸν Κούρτιον Ροῦφον, ἔπραξεν οὐ μόνον διότι εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ μανίας ἐκδικήσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἤθελε νὰ μιμηθῆ τὸν πρόγονόν του Ἀχιλλεῖα, ὁ ὁποῖος εἶχε σύρει τὸ σῶμα τοῦ Ἐκτορος πέριξ τῆς Τροίας⁴.

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. II, 20, 5.

2. Ὁ Ἰουδαῖος, γράφας εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἱστορικὸς Ἰωσήπος (Ἰουδ. ἀρχαιολ. ΙΑ', 325 κ.έ.) ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήλθεν καὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔνθα ἐγένετο μετὰ τιμῶν δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καὶ τῶν ἐπιφανῶν τοῦ Ἰσραὴλ, τότε δὲ ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὰ προνόμια τῶν καὶ ἄφησε νὰ ζοῦν κατὰ τοὺς ἱερούς τῶν νόμους. Αἱ πληροφορίαι αὐταὶ τοῦ Ἰωσήπου ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ περὶ Ἀλεξάνδρου ἀρχαίᾳ πηγῇ ἀνευρίσκονται, εἶναι δὲ λιαν ἀμφισβητήσιμος ἡ ἀξιοπιστία τῶν.

3. Ἀρχ. Ἀνάβ. II, 26 - 27.

4. Curt. IV, 6, 29. Πρβλ. Διον. Ἀλικ., Περὶ συνθ. ὄνομ., 125.

Ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπὸ τῶν παιδικῶν του χρόνων ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῶν ἀφηγήσεων τῆς Ἰλιάδος καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ἐπεθύμει νὰ μιμῆται τὸν πρόγονον Ἀχιλλέα, εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, πολλάκις δ' ἐξετέθη ἐν τοῖς προηγουμένοις¹. Ἐν τούτοις δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπλῶς χάριν ἐπιδείξεως καὶ πρὸς μίμησιν τοῦ Ἀχιλλέως (τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ἢ κατὰ τοῦ Ἑκτορος ὄργῃ εἶχεν ὡς αἷτιον τὸν φόνον τοῦ προσφιλοῦς Πατρόκλου, ἐπρόκειτο δὲ περὶ περιφορᾶς νεκροῦ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν θεωμένων ἀπὸ τῶν τειχῶν Τρώων), θὰ ἔφθανεν εἰς τοιοῦτον μέγεθος θηριαδίας, ὥστε νὰ σύρη προσδεδεμένον ἀπὸ τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ ἄρματος του, ζῶντα ἔτι, τὸν αἰχμάλωτισθέντα ἀντίπαλον ἀρχηγόν. Τοσαύτης βαρβαρότητος ἀσιατικῆς ἤθη ἦσαν ξένα πρὸς τὴν διαπαιδαγωγῆσιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οὐδεμία ἑλληνικὴ ἢ ἄλλη πηγὴ μνημονεύει τὸ ἐπιεσόδιον τοῦτο, πλην τοῦ μεταγενεστέρου Ρωμαίου ἱστορικοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, περισυνέλεξεν ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, θέσας ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τῶν αὐθεντικῶν μαρτυρημάτων, πολλὰ φαντασιώδη ἀφηγήματα².

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλε πολλὰ ἐκ τῶν λαφύρων δῶρα πρὸς τὴν μητέρα Ὀλυμπιάδα, τὴν ἀδελφὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ φίλους. Δὲν ἐλησμόνησε καὶ τὸν παλαιὸν παιδαγωγὸν Λεωνίδα, τοῦ ὁποίου παρέμενον πάντοτε ζῶσαι εἰς τὸν νοῦν αἱ αὐστηραὶ ἐπιπλήξεις καὶ συστάσεις πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ πάσης περιττῆς δαπάνης, ἀπέστειλε δὲ πρὸς αὐτὸν λιβανωτοὺς πεντακοσίων ταλάντων καὶ σμύρναν ἑκατόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἐπιπλήξει αὐτὸν διὰ τὴν σπατάλην θυμιαμάτων, παρατηρήσας μετ' εἰρωνείας, ὅτι μόνον ὄταν θὰ ἐγίνετο κύριος τῶν ἀρωματοφόρων χωρῶν θὰ ἠδύνατο νὰ προβαίη εἰς τόσον μεγάλην σπατάλην θυμιαμάτων, ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψεν εἰς τὸν Λεωνίδα «σοῦ στέλλομεν ἄφθονον λιβανωτόν, διὰ νὰ παύσης νὰ εἶσαι τόσον λεπτολόγος εἰς δαπάνας ἔναντι τῶν θεῶν»³.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν παρεδόθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον θαυμάσιον κιβωτίδιον, πολυτελέστερον τοῦ ὁποίου (ἀσφαλῶς διακεκοσμημένον διὰ πολυτίμων λίθων) δὲν ἀνεύροιν ἄλλο οἱ παραλαβόντες τὰς ἀποσκευὰς τοῦ Δαρείου. Ὁ Ἀλέξανδρος τότε ἠρώτησε τοὺς περὶ αὐτὸν τί ἐφρόνουν ὅτι θὰ ἦτο ἄξιον νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὸ βαρύτιμον ἐκεῖνο κιβώτιον. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἔλεγεν ἰδίαν γνώμην περὶ τοῦ πλέον ἀξίου πράγματος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάνθη ὅτι μόνον ἡ Ἰλιάς ἦτο ἄξια νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὸ πολυτίμον ἐκεῖνο κιβώτιον καὶ ταύτην κατέθεσεν. Ὁ Πλούταρχος λέγει, ὅτι αἱ πλέον ἀξιοίπι-

1. Βλ. ἀνωτ., σελ. 88 κ.έ.

2. Βλ. ἀνωτ., σελ. 83.

3. Πλουτ. Ἀλέξ. XXV, 5.

στοι πηγαὶ περὶ Ἀλεξάνδρου παρέχουν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου¹. Ὁ Ἀλέξανδρος, παρὰ τοὺς νέους ὀρίζοντας, τοὺς ὁποίους ἤνοιξαν εἰς αὐτὸν αἱ κατὰ τοῦ Δαρείου νίκαι καὶ ἡ ἤδη συνεχιζομένη κατάκτησις τῆς Ἀσίας, ἔμενε πιστὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων διδασκάλων του. Ὁ Ὀμηρος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δι' αὐτὸν πιστὸς καὶ πολῦτιμος σύντροφος. Ὡς ἔλεγον ἀργότερον οἱ Ἀλεξανδρεῖς, οἱ ὁποῖοι, ὅς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, ἀπέδιδον εἰς τὰς ἐκ τοῦ Ὀμήρου γνώσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Ὀμηρος δὲν ὑπῆρξεν οὔτε ὀκνηρὸς οὔτε ἄχρηστος σύντροφος τῆς ἐκστρατείας².

10. ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Γάζης, ὁ δρόμος πλέον ἦτο ἀνοικτὸς πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Πέρσης διοικητῆς τῆς Αἰγύπτου ἀπομεμονωμένος, ἀνεῦ ἰσχυρῶν δυνάμεων καὶ φοβούμενος τὴν ἐχθρότητα τοῦ πληθυσμοῦ, ἐδέχθη τὸν Ἀλέξανδρον ὡς τὸν νέον κυρίαρχον τῆς χώρας. Οἱ Αἰγύπτιοι ὑπέδεχοντο τὸν νικητὴν τοῦ τυράννου τῶν Δαρείου ὡς ἐλευθερωτὴν, πόλεις δὲ καὶ ὄχυρα περιήρχοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἀμαχητί. Παντοῦ ἐχαιρετίζετο ὑπὸ τῶν πληθυσμῶν ὡς νέος Φαραώ, ὡς γόνος ἐθνικῆς δυναστείας τῶν Αἰγυπτίων. Ἄλλωστε, ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἐκπλήσσοσαν ταχύτητα συλλήψεως τῶν πραγματικότητων καὶ ἑναρμονισμοῦ σκέψεων καὶ πράξεων του πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἐκ τῶν καταστάσεων σκοπιμότητας, συμπεριφερόθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ὡς πραγματικὸς ἐθνικὸς ἡγεμὼν τῶν Αἰγυπτίων. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε συμπεριφερόθῃ ὡς τυραννικὸς δεσπότης, συλλήσας τὰ ἱερὰ καὶ ἐξυβρίσας τοὺς θεοὺς, αὐτὸς οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὰ ἱερὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ ἔθυσεν εἰς τοὺς θεοὺς τῶν ὡς πραγματικὸς Αἰγύπτιος μονάρχης. Ἀπὸ τοῦ Πηλουσίου καὶ τῆς Ἡλιουπόλεως, ἔφθασεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν τῆς Μέμφιδος, ἐνθα ἔθυσεν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδιαι-

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XXVI, 1: «Κιβωτίου δὲ τινος αὐτῷ προσενεχθέντος, οὐ πολυτελέστερον οὐδὲν ἐφάνη τοῖς τὰ Δαρείου χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς παραλαμβάνουσιν, ἠρώτα τοὺς φίλους ὅ,τι δοκοῖ μάλιστα τῶν ἀξίων σπουδῆς εἰς αὐτὸ καταθέσθαι· πολλὰ δὲ πολλῶν λεγόντων αὐτὸς ἔφη τὴν Ἰλιάδα φρουρήσειν ἐνταῦθα καταθέμενος. καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀξιοπίστων μεμαρτυρήκασιν». Ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ κειμένου τῆς Ἰλιάδος, τὸ ὁποῖον εἶχεν χάριν αὐτοῦ ἐπεξεργασθῆ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὸ ὁποῖον ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XXVI, 2: «Εἰ δ', ὅπερ Ἀλεξανδρεῖς λέγουσιν Ἡρακλείδῃ πιστεύοντες, ἀληθές ἐστίν, οὐκ οὐκ ἀργὸς οὐδὲ ἀσύμβολος αὐτῷ συστρατεύειν εἰσὶν Ὀμηρος».

τέρως εἰς τὸν Ἄπιν, τὸν θεὸν-ταῦρον, τὸν ὁποῖον εἶχε κατασπιλώσει ὁ Καμβύσης. Ὡς ἀποδεικνύουν διασωθέντα ἱερογλυφικά, εἰς τὴν Μέμφιν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν ἱερέων ὡς Φαραὼ καθ' ὅλους τοὺς πατροπαράδοτους τύπους. Δὲν παρέλειψεν ὅμως νὰ τελέσῃ εἰς τὴν Μέμφιν θυσίας καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων καὶ ἐτέλεσε γυμνικούς καὶ δραματικούς ἀγῶνας. Κατέφθασαν μάλιστα ἐξ Ἑλλάδος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ μετέσχον εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Μέμφιδος ἔμπειρότατοι Ἕλληνες καλλιτέχναι¹.

Ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνῶ ἐνεκαινιάζεν ἐν Αἰγύπτῳ τὴν νέαν πολιτικὴν τῆς κοσμοκρατορίας, ἡ ὁποία ἔστρεφε τὸ πνεῦμά του πρὸς νέους προσανατολισμούς, μὴ συμβιβαστομένους πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ στρατηγοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, ἀπέβλεπε συγχρόνως εἰς τὴν στήριξιν τοῦ νέου οἰκοδομήματος διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὕτως, ἐνῶ ἤδη ἐνεφανίζετο ὡς ἐθνικὸς μονάρχης τῶν Αἰγυπτίων καί, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, διεκηρύσσεται ὑπὸ τῶν ἱερέων ὡς γνήσιος Φαραὼ-υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος, συνέλαβε συγχρόνως τὴν μεγαλοφυᾶ σκέψιν νὰ καταστήσῃ μόνιμον καὶ ἀσφαλῆ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς δημιουργίας μεγάλου κέντρου ἑλληνικῆς δραστηριότητος καὶ ἀκτινοβολίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐκ τῆς σκέψεως ταύτης ἐπήγαγε τὸ πλῆρες λαμπρῶν συνεπειῶν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἀπὸ τῆς Μέμφιδος διὰ τοῦ Νείλου ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὸν τμήματος τῆς στρατιᾶς, τὸ ὁποῖον ἠκολούθει, κατῆλθεν εἰς τὸν Κανωβικὸν βραχίονα τῶν ἐκβολῶν τοῦ μεγάλου ποταμοῦ καί, περιπλεύσας τὴν Μαρεῶτιν λίμνην, ἀπεβίβασθη παρὰ τὴν νησίδα τοῦ Φάρου, κλείουσαν θαυμασίως φυσικὸν σχηματισμὸν λιμένος, εἰς θέσιν, τῆς ὁποίας ἡ μεγαλοφυῆς αὐτοῦ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ διάνοια ἀντελήφθη ἀμέσως τὴν σημασίαν. Εἶναι πιθανὸν ὅτι διὰ τῆς νέας πόλεως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλου ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ κέντρου τῆς Μεσογείου, ἀντικαθιστῶντος τὴν καταστραφείσαν Φοινικὴν Τύρον.

Βραδύτερον, εἰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Ἀλεξανδρεία εἶχεν ἀναθῆναι εἰς μέγα πολιτικόν, ἐμπορικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον, κινουῦν τὸν θαυμασμὸν σύμπαντος τοῦ τότε κόσμου, ἐγεννήθησαν πολλοὶ θρύλοι ἐν σχέσει πρὸς τὴν κτίσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ λόγιοι, στηριζόμενοι εἰς τὸν ἴστορικὸν Ἡρακλείδην, ὑπεστήριζον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. III, 1, 4 : « Ἐκεῖθεν δὲ διαβάς τὸν πόρον ἦκεν ἐς Μέμφιν. Καὶ θύει ἐκεῖ τοὺς τε ἄλλοις θεοῖς καὶ τῷ Ἄπιδι καὶ ἀγῶνα ἐποίησε γυμνικὸν τε καὶ μουσικόν· ἦγον δὲ αὐτῷ οἱ ἀμφὶ ταῦτα τεχνῖται ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ δοκιμώτατοι ». Βλ. καὶ μελέτην μας « Ἡ Θεοποίησις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σελ. 44 κ.έ.

ἐκλογὴν τῆς θέσεως ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, ὁ ὁποῖος, ἐμφανισθεὶς κατ' ὄναρ, ἀπήγγειλε τοὺς ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας στίχους, ἐν τοῖς ὁποίοις γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου Φάρου ἔμπροσθεν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ἀναγράφων ταῦτα Πλούταρχος συνεχίζει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναστάς, ἐβάδισεν ἀμέσως πρὸς τὴν μικρὸν ἀπὸ τοῦ Κανωβικοῦ βραχίονος ἀπέχουσαν νησίδα Φάρον, ἣ ὁποία μεταγενεστέρως ἠνώθη μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ τῶν προσχώσεων. Εὐθύς ὡς εἶδε τὴν θαυμασίαν ἐκείνην τοποθεσίαν τῆς μακρᾶς γλώσσης ξηρᾶς ἐν εἶδει ἰσθμοῦ, ἐκτεινομένης μεταξὺ μεγάλης ἐκτάσεως λιμνοθαλάσσης καὶ θαλασσίου διαστήματος καταλήγοντος εἰς εὐρύτατον λιμένα, ἀνέκραξε: « πόσον ὁ δόσας τὴν περιγραφὴν Ὀμηρος, θαυμαστός ἐν τοῖς ἄλλοις, ὑπῆρξε καὶ σοφώτατος ἀρχιτέκτων »¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τότε νὰ καταγραφῆ ἐν σχεδίῳ τὸ σχῆμα τῆς πόλεως, ἐν ἀναλογία πρὸς τὴν τοποθεσίαν. Καί, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπαρκῆς λευκὴ ὕλη πρὸς ἀναγραφὴν, ἐσηματίσθη κατὰ μῆκος τὸ κόλπον καὶ εἰς σχῆμα χλαμύδος ἢ γραμμῆ τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως διὰ ρίψεως κριθῆς. Τότε ἀναρίθμητα πτηνὰ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης, παντὸς εἴδους καὶ μεγέθους, ἐκάλυψαν ὡς νέφος τὸν ὀρίζοντα καὶ κατέφαγον πάντα τὰ ἄλφριτα τῆς προσδιοριστικῆς τῆς πόλεως γραμμῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρήθη, φορη-

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XXVI, 2 - 6: « Εἰ δ', ὅπερ Ἀλεξανδρεῖς λέγουσιν Ἡρακλεῖδι πιστεύοντες, ἀληθές ἐστιν, οὐκ οὐκ ἀργὸς οὐδὲ ἀσύμβολος αὐτῷ συστρατεύειν ἔοικεν Ὀμηρος. λέγουσι γάρ ὅτι τῆς Αἰγύπτου κρατήσας ἐβούλετο πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον Ἑλληνίδα συνοικίσας ἐπώνυμον ἑαυτοῦ καταλιπεῖν, καὶ τίνα τόπον γνῶμη τῶν ἀρχιτεκτόνων ὅσον οὐδέπω διεμετρεῖτο καὶ περιέβαλλεν. εἶτα νύκτωρ κοιμώμενος ὄψιν εἶδε θαυμαστὴν: ἀνὴρ πολιὸς εὐ μάλα τὴν κόμην καὶ γεραρὸς τὸ εἶδος ἔδοξεν αὐτῷ παραστάς λέγειν τὰ ἔπη τάδε:

Νῆσος ἔπειτά τις ἔστι πολυκλύστω ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε: Φάρον δὲ ἔ κικλήσκουσιν.

εὐθύς οὖν ἐξαναστάς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν Φάρον, ἣ τότε μὲν ἔτι νῆσος ἦν, τοῦ Κανωβικοῦ μικρὸν ἀνωτέρω στόματος, νῦν δὲ διὰ χώματος ἀνείληπται πρὸς τὴν ἥπειρον. Ὡς οὖν εἶδε τόπον εὐφυῖα διαφέροντα (ταῖνιά γάρ ἐστιν ἰσθμῷ πλάτος ἔχοντι σύμμετρον ἐπεικῶς διείρουσα λίμνην τε πολλὴν καὶ θάλασσαν ἐν λιμένι μεγάλῳ τελευτῶσαν), εἰπὼν ὡς Ὀμηρος ἦν ἄρα τὰ τε ἄλλα θαυμαστός καὶ σοφώτατος ἀρχιτέκτων, ἐκέλευσε διαγράψαι τὸ σχῆμα τῆς πόλεως τῷ τόπῳ συναρμόττοντας. καὶ γῆ μὲν οὐ παρῆν λευκὴ, τῶν δὲ ἀλφρίτων λαμβάνοντες ἐν πεδίῳ μελαγγεῖφ κυκλοτερῆ κόλπον ἤγον, οὗ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν εὐθείαι βάσεις ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδων εἰς σχῆμα χλαμύδος ὑπελάμβανον, ἐξ ἰσοῦ συνάγουσαι τὸ μέγεθος. Ἡσθέντος δὲ τῆ διαθέσει τοῦ βασιλέως αἰφνίδιον ὄρνιθες ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης, πλήθει τε ἄπειροι καὶ κατὰ γένος παντοδαποὶ καὶ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τόπον καταίροντες νέφεσιν ἔοικόντες οὐδὲ μικρὸν ὑπέλιπον τῶν ἀλφρίτων, ὥστε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον διαταραχθέντα πρὸς τὸν οἰανόν. Οὐ μὴν ἄλλα τῶν ἰσάντων θαρρεῖν παραινούντων (πολυαρκεστάτην γὰρ οἰκίεσθαι πόλιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων ἐσομένην τροφὸν) ἔργου κελεύσας ἔχεσθαι τοὺς ἐπιμελητάς... ».

θεις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κακῶν οἰωνῶν. Ἄλλ' οἱ πρόθυμοι πάντοτε νὰ παράσχουν εὐμενεῖς ἐρμηνείας μάντιες ἔδωσαν τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἡ πόλις, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ κτίσῃ ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς, θὰ ἦτο πλουσιωτάτη καὶ ἐπαρκεστάτη εἰς πόρους, θὰ ἀνεδεικνύετο δὲ ἡ τροφὸς ἀνθρώπων ἀπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης. Καὶ τότε ὁ Ἀλέξανδρος, ἱκανοποιηθεὶς ἐκ τῆς ἐξηγήσεως τῶν μαντεῶν, διέταξε τὴν ἔναρξιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς κτίσεως τῆς πόλεως τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὁ Ἀρριανός, παραθέτων ἐν ἀρχῇ τὰς ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν πληροφορίας, λέγει ὅτι, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθεν εἰς Κάνωβον καὶ περιέπλευσε τὴν Μαρεῶτιν λίμνην, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν θέσιν, ἡ ὁποία ἐφάνη εἰς αὐτὸν ὅτι ἦτο πολὺ κατάλληλος, ἵνα κτίσῃ πόλιν, ἡ ὁποία θὰ ἐγένετο πλουσιώτα. Κατεχόμενος ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς ταχεῖαν πραγματοποίησιν τῆς σκέψεώς του, διέγραψεν αὐτὸς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως μετὰ τῆς γραμμῆς τῶν τευχῶν καὶ ὥρισε τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ κτισθῇ ἡ ἀγορά, ὡς καὶ ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτίζοντο οἱ ναοὶ, καθορίσας καὶ τὴν θέσιν ἐκάστου ναοῦ καὶ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀνῆκεν. Οἱ ναοὶ οὗτοι θὰ ἦσαν ἀφιερωμένοι πάντες εἰς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μίαν καὶ μόνον ἔκαμεν ἐξαίρεσιν, διὰ τὸν ναόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἀφιερουτο εἰς τὴν μεγάλην θεάν τῶν Αἰγυπτίων, τὴν θεάν τῆς οἰκογενείας, τοῦ γάμου, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ οἰκιακοῦ πλοῦτου Ἴσιν, ἡ ὁποία ἄλλωστε δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν Ἑλλάδα, μεταγενεστέρως δὲ εἰσήχθη ἐπισήμως καὶ ἡ λατρεία αὐτῆς. Τελικῶς ἐτέλεσεν ὑπὸ αἰσίους οἰωνοὺς θυσιάς πρὸς εὐτυχῇ ἀποπεράτωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου¹.

Ὅμως δὲν παραλείπει ὁ Ἀρριανός νὰ παραθέσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ παραδόσιν, ὁμοιάζουσας ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν τοῦ Πλουτάρχου. Κατὰ ταύτην, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ καταγραφῇ ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον θὰ περιέκλειε τὴν πόλιν, εἰς τῶν τεκτόνων, συναθροίσας ὅσα ἄλευρα εἶχον οἱ στρατιῶται ἐντὸς δοχείων, ἔρριψε ταῦτα κατὰ τὸν τρόπον ὥστε νὰ περιχαραχθῇ ὁ γῦρος τοῦ τείχους, καθ' ὃν τρόπον ἐπεδείκνυν ὁ βασιλεὺς. Τότε οἱ μάντιες καὶ πρὸ πάντων ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ θεωρούμενος ὡς καθ' ἑξοχὴν προφητεύων τὰ ἀληθῆ, Τελμισσεὺς Ἀρίστανδρος, ἀπεφάνθη ὅτι ἡ πόλις αὕτη θὰ γίνῃ εὐτυχῆς καὶ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς καρποὺς τοὺς ὁποῖους θὰ παρήγῃν ἡ γῆ της².

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 1, 5 : « Ἐλθὼν δὲ ἐς Κάνωβον καὶ κατὰ τὴν λίμνην τὴν Μαρίαν περιπλεύσας ἀποβαίνει ὅπου νῦν Ἀλεξανδρεία πόλις ᾤκισται, Ἀλεξάνδρου ἐπάνωμος. Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ ὁ χῶρος κάλλιστος κτίσαι ἐν αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἂν εὐδαίμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῆς πόλεως ἔθηκεν, ἵνα τε ἀγορὰν ἐν αὐτῇ δεῖμασθαι ἔδει καὶ ἱερὰ ὅσα καὶ θεῶν ὄντων, τῶν μὲν Ἑλληνικῶν, Ἴσιδος δὲ Αἰγυπτίας, καὶ τὸ τεῖχος ἡ περιβεβληθῆαι. Καὶ ἐπὶ τοῖσις ἐθύετο, καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἐφάνετο ».

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 3, 1 - 2. Περιγραφὴν τῆς κτίσεως τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀπο-

Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν ἐξορμήσῃ πρὸς συντριβὴν τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ κατάκτησιν τῶν ἀπεράντων καὶ εἰσέτι δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀπροσδιορίστων κόσμων τῆς μέσης καὶ τῆς Ἄπω Ἀσίας, ἄφησεν ἐν Αἰγύπτῳ μνημεῖον ἄφθιτον ἐθνικῆς κυριαρχίας καὶ πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀπετέλεσε περίλαμπρον ἔστιον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

11 Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΜΜΩΝΟΣ-ΔΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Μετὰ τὴν ὄλοσχερῆ κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἱερατείων τῆς Μέμφιδος καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ ὡς ἐθνικοῦ βασιλέως - Φαραῶ καὶ τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ στράφῃ καὶ πάλιν πρὸς τὴν Συρίαν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξορμήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας πρὸς ὀριστικὴν συντριβὴν τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ πραγματοποιήσῃ τῶν κοσμοκρατορικῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα ἤδη εἶχε συλλάβει ἐν τῇ διανοίᾳ του. Ἐν τούτοις, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, θυσιάζει πολῦτιμον χρόνον, στρεφόμενος πρὸς τὴν Λιβύην καὶ ἐπιχειρῶν κοπιώδη καὶ παράτολμον πορείαν διὰ μέσου στυγνῆς, ἀμμώδους καὶ ἀνύδρου ἐκτάσεως, πορείαν, κατὰ τὴν ὁποίαν διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν του, ἵνα ἐπισκεφθῇ εἰς τὰ βᾶθη τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, ἐν τῇ ὄσσει Σιβᾶχ, τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀμμωνος. Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀμμωνος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἑλλάδι, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπισκέψεως τοῦ ἐν τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ Ἀμμωνείου ἱεροῦ καὶ ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ Ἀμμωνος - Διός, ὠμίλησαμεν ἐκτενῶς ἐν ἐτέρᾳ μελέτῃ¹. Ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν εἰς τινὰ ἐνδιαφέροντα ἀμέσως τὸ θέμα ἡμῶν, δηλαδὴ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ.

Οὐδείς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑψίστην καὶ λίαν ἐπίκαιρον πολιτικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἐνεῖχεν ἡ μετάβασις εἰς τὴν ὄσασιν Σιβᾶχ πρὸς ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μαντείου ὡς υἱοῦ τοῦ Ἀμμωνος. Ἡ ἰδιότης τοῦ Φαραῶ ἦτο ἀναπόσπαστος πρὸς τὴν τοῦ υἱοῦ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Αἰγυπτίων.

δίδων τὴν σύλληψιν τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον, παρέχει καὶ ὁ Διόδωρος (XVII, 52). Ὁ Διόδωρος γράφει, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Ἀλεξανδρεία εἶχε 300 χιλιάδας κατοίκων, ὁ δὲ βασιλεὺς εἶχεν ἐτησίως προσόδους ἑξ χιλιάδων ταλάντων.

1. « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας », ἔ.ἀ., σ. 47 - 73, ἐνθα μνημονεύονται καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀμμωνος ἐν Ἑλλάδι ἀρχαῖαι πηγαί.

Ἐπὶ τοῦ ἱερατείου ἀνεπτύσσοτο ἡ ἰδέα συνευνασμοῦ τῆς μητρὸς τοῦ Φαραῶ μετ' Αἰγυπτίου θεοῦ, πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ ὁποίου ἦτο ἰδιαιτέρως συνδεδεμένη ἡ δυναστεία, ἐκ δὲ τῆς μυστικιστικῆς αὐτῆς ἐνώσεως ἐφέρετο ὡς παραχθεις ἕκαστος Φαραῶ, ὦν οὕτως υἱὸς οὐχὶ τοῦ πατρὸς του, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἐξοχὴν λατρευομένου θεοῦ τούτου. Ἐπομένως, ἡ καθιέρωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ προφητῶν τοῦ περιφήμου μαντείου τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου ὡς υἱοῦ τοῦ Ἄμμωνος ἠδραίωνε τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς ἐθνικοῦ ἡγεμόνος τῶν Αἰγυπτίων.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤδη εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν ἱερὰν πόλιν τῆς Μέμφιδος, ἔνθα οἱ ἱερεῖς, καταγράψαντες τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὡς καταφαίνεται ἐκ διασωθέντων ἱερογλυφικῶν, εἰς τὸν κατάλογον τῶν Φαραῶ, διεκήρυξαν ἀπαραιτήτως ὡς υἱὸν θεοῦ καὶ ἐχαιρέτισαν ὡς ἐθνικὸν ἡγεμόνα τοῦ κράτους. Ἦσκησε δ' ἐκεῖ διὰ πρώτην φορὰν τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας τοῦ Φαραῶ υἱοῦ θεοῦ, θυσιάσας εἰς τὸ τέμενος τοῦ Πτάχ, τὸ ἱερώτερον τῆς Αἰγυπτιακῆς θρησκείας, ἀπαγγείλας τὰς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως ὑπαγορευθείσας προσευχὰς πρὸς τὸν πατέρα θεόν, θυσιάσας εἰς τὸν θεὸν Ἄπιν, τὸν λατρευόμενον κατ' ἐξοχὴν θεὸν ἐν Μέμφιδι ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἱεροῦ ταύρου, τέλος ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν λαὸν καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Φαραῶ καὶ φέρων τὸ πατροπαράδοτον διάδημά των¹. Οὕτως, ἡ ἀνακήρυξις αὐτῆ ὡς Φαραῶ μετ' ὄλων τῶν πατροπαράδοτων ἱερατικῶν τύπων ἤρκει διὰ τὴν στερέωσιν αὐτοῦ ὡς ἐθνικοῦ ἡγεμόνος τῶν Αἰγυπτίων, ἂν ληφθῆ μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐθνικὴ δυναστεία, ὁ δὲ Αἰγυπτιακὸς λαὸς ἐχαιρέτισεν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν ἔνεκα τῆς καταλύσεως τῆς μισητῆς τυραννικῆς ἐξουσίας τῶν Περσῶν.

Κατὰ ταῦτα, οὐδεμία ἐνδεδειγμένη ἀνάγκης πολιτικῆ σκοπιμότης ὑπῆρχε νὰ καθυστερήσῃ τὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας ἐξόρμησιν, ἐπιβαλλομένην τὸ ταχύτερον καὶ ἐκ στρατηγικῶν λόγων, ἵνα προλάβῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Δαρείου, καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ πορείαν 250 χιλιομέτρων ἀνύδρου καὶ ἐρήμου ἐκτάσεως, ἔνθα παρ' ὀλίγον νὰ εὗρῃ τὸν θάνατον ἐκ δίψης καὶ ἀμμοθυελλῶν, ἵνα ἐπισκεφθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος καὶ ἀνακηρυχθῆ ὑπὸ τούτου υἱὸς Θεοῦ. Ὡς πρὸς τὰς ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του διαδηλωθείσας διαθέσεις θεοποιήσεως, αὗται, ὡς ἱκανῶς ἐξετέθη ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ ἡμῶν, δὲν ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Ἀσιατικοὺς λαοὺς διὰ τὴν ἐπὶ τῶν ὁποίων κυριαρχίαν δὲν ἀπαιτεῖτο νὰ ἀνακηρυχθῆ θεός, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τὴν κτηθεῖσαν ἢ ἀγανωρισθεῖσαν παρὰ τοῦ μαντείου τῆς Λιβύης ἰδιότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἄμμωνος, ἀλλ' ὡς καταγωγῆς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας τῶν Ἀργεαδῶν Ἰσημειδῶν καὶ λόγῳ τῶν συντελεσθέντων μεγαλοουργημάτων του, τὰ ὁποῖα ἐπέτρεπον νὰ

1. Ἄρε. Ἀνάβ. III, 1, 4.

ἀποδοθῶν εἰς αὐτὸν θεῖαι ιδιότητες, ὡς ἄλλοτε εἰς τὸν πρόγονον Ἡρακλέα. Τοῦτο συνάγεται σαφῶς καὶ ἐκ τῆς σοφιστικῆς λογομαχίας τῆς διεξαχθείσης ἐν συμποσίῳ μεταξὺ Ἀναξάρχου καὶ Καλλισθένους. Ὁ Ἀναξάρχος ὑπερήσπισε τὴν ἰδέαν τῆς θεοποιήσεως, ἀποσιωπῶν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἀνακήρουξιν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τοῦ μαντείου τῆς Λιβύης ὡς υἱοῦ τοῦ Ἄμμωνος, στηριζόμενος δὲ ἀποκλειστικῶς εἰς ὅσα κατὰ μίμησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέουςπραχθέντων ἔπραξε καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν καταγωγὴν του¹. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῇ ὅλῃ παρακεκινδυνευμένῃ υποθέσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν Αἴγυπτῳ εἰσέτι εὐρισκόμενος, εἶχε κατὰ νοῦν καὶ παρεσκευάζε τὴν ἐπιτυχίαν ὅσων διενεοῖτο μετ' ὀκταετίαν, ὅτε εἶχε συντελέσει τὰ περιλάλητα κατορθώματα τῆς μέχρις Ἰνδιῶν ἐκστρατείας, ἦτο κυρίαρχος τῆς Ἀσίας καὶ διενεοῖτο τὴν παγκόσμιον κυριαρχίαν, ἐξυψηρετούμενος εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ διὰ τῆς θεοποιήσεως.

Κατὰ ταῦτα, ἡ περιπλάνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Λιβυκὴν ἔρημον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μαντείου τοῦ Ἄμμωνος πρέπει νὰ θεωρηθῆ μάλλον ὡς πηγάσασα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἑλληνικῶν αὐτοῦ παραδόσεων. Ἐξεθέσαμεν ἤδη λεπτομερῶς ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἄμμωνος, ταυτιζομένου πρὸς τὸν Δία, ἦτο λίαν διαδεδομένη ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα². Ὁ Ἄμμων εἶχεν ὑμνηθῆ ὑπὸ τοῦ Πινδάρου καὶ ὑπῆρχον τεμένη τούτου ἐν Θήβαις, ἐν Ἀθήναις, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα προσεφέροντο ἀφιερῶματα εἰς τὸν Ἄμμωνα-Δία καὶ ἐτελοῦντο θυσίαι. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν πανελλήνια ἱερά, τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τὴν Δωδώνην, ἀμφοτέρω ἀφιερῶματα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διός, ἐτιμᾶτο ἰδιαίτερος ὁ Ἄμμων, τὸ μαντεῖον μάλιστα τῆς Δωδώνης συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἄμμωνείου μαντείου διὰ κοινῶν παραδόσεων, ἀνευρισκομένων παρ' Ἡροδότῳ³. Τέλος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ, ἐν Ἀφύτιδι τῆς Χαλδικίδης, ὑπῆρχεν, ἤδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λυσάνδρου, ἱερὸν καὶ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγνοῇ τὴν ἐν Ἑλλάδι λατρείαν τοῦ ταυτιζομένου πρὸς τὸν Δία Ἄμμωνος, ἀφ' οὗ ὑπῆρχεν ἱερὸν καὶ μαντεῖον τούτου ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐτιμᾶτο ἰδιαίτερος ὡς Ζεὺς-Ἄμμων ἐν Δωδώνῃ, δηλαδὴ ἐν Ἡπείρῳ, ὁπόθεν κατήγετο ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ὀλυμπιάς καὶ ἔνθα ἔζησεν ὁ ἴδιος ἐν ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ. Ἰδιαίτερος θὰ συνεχίνοι τὸν Ἀλέξανδρον τὸ γεγονὸς ὅτι πρὸς τὸν Ἄμμωνα εἶχε

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. IV, 10, 6-7: « ἄρξαι δὲ τοῦ λόγου Ἀναξάρχον, ὡς πολὺ δικαιότερον ἂν θεὸν νομιζόμενον Ἀλέξανδρον Διονύσου τε καὶ Ἡρακλέους, μὴ ὅτι τῶν ἔργων ἔνεκα ὅσα καὶ ἡλικία καταπέπρακται Ἀλεξάνδρῳ, ἀλλὰ καὶ ὅτι Διόνυσος μὲν Θεβαῖος ἦν, οὐδέν τι προσήκων Μακεδόσι, καὶ Ἡρακλῆς Ἀργεῖος, οὐδὲ οὗτος προσήκων, ὅτι μὴ κατὰ γένος τὸ Ἀλεξάνδρου Ἡρακλειδῶν γὰρ εἶναι Ἀλεξάνδρου Μακεδόνας δὲ αὐτῶν σφῶν βασιλέα δικαιότερον θεαῖς τιμαῖς κοσμοῦντας ».

2. « Ἡ θεοποιήσις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 48-59.

3. Ἡροδ. II, 54-57.

ἀπιερῶσει ὕμνον ὁ Πίνδαρος, τὸν ὁποῖον ἐτίμα ἰδιαίτερος ὡς ὑμνήσαντα τὸν πρόγονον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον Α' τὸν Φιλέλληνα καὶ τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν ἐξήρσεσε τῆς καταστροφῆς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Θηβῶν.

Ἄλλ' ὁ ταυτιζόμενος πρὸς τὸν Ἀμμωνα Ζεὺς ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος θεὸς ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ, ἰδιαίτερος δὲ ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν - Τημενιδῶν ὡς, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις, καταγομένης ἀπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἀργου, ἐπομένως ἀπὸ Διός¹. Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας εἶχε διὰ τῆς διδασκαλίας ἐπιφανῶν Ἑλλήνων λογίων, παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων, χαραχθῆ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἡ ὑπερηφάνεια τῆς ἐκ τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ πατρὸς καὶ Ἀχιλλέως ἀπὸ μητρὸς, ἐπομένως ἀπὸ Διὸς ἐξ ἁμφοτέρων τῶν γονέων καταγωγῆς του. Αἱ οἰκογενειακαὶ παραδόσεις, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε γαλουχηθῆ ἀπὸ νηπιακῆς ἡλικίας καὶ διαπλασθῆ πνευματικῶς ὡς ἔφηβος, παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐδέσποζον ἔκτοτε ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου καὶ κατηύθυνον τὴν σκέψιν του, ἦσαν οὕτως ἀναποσπαστῶς συνδεδεμέναι πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Διός. Ἡ Μακεδονικὴ πόλις Δῖον, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Διός, ἦτο ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Μακεδόνων καὶ ἰδιαίτερος τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας· ἐκεῖ πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ ἀγῶνες καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος ἐτέλεσεν ἱκετηρίου θυσίας καὶ ἐορταστικὸς ἀγῶνας, πρὶν ἐξορμήσῃ πρὸς τὴν Ἀσίαν.

Οὕτως, ἡ ἐκπλήσσοσα καὶ σήμερον παράτολμος καὶ ἐπικίνδυνος ἐκείνη περιπέτεια τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μαντείου τοῦ Ἀμμωνος ἐν τῇ ὁάσει Σιβάχ, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς πηγάσσα περισσότερον ἐκ τῶν ἐθνικῶν καὶ οἰκογενειακῶν παραδόσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ ἐκ τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ ὡς Φαραῶ καὶ τῆς ἔνεκα πολιτικῆς σκοπιμότητος διακηρύξεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μαντείου ὡς υἱοῦ τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος διέσχιζε τὴν ἔρημον τῆς Λιβύης καὶ ὑφίστατο τὰς ἀφαντάστους ἐκείνας ταλαιπωρίας, αἱ ὁποῖαι παρ' ὀλίγον νὰ στοιχίσουν τὴν ζωὴν του, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ Ἀμμόνιον μαντεῖον², ὡς βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, Ἑλλήν Ἀργεάδης - Τημενίδης, ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀχιλλέως, κατ' ἀκολουθίαν ὡς γόνος τοῦ Διὸς καὶ οὐχὶ ὡς Φαραῶ. Μετέβαινεν οὐχὶ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ Ἀμμωνος, ἵνα τελέσῃ θυσίας ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς νομίμου ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔπραξεν ἐν Μέμφιδι, ἀλλ' εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμμωνος - Διός, ἵνα τελέσῃ θυσίας πρὸς τὸν ὑπὸ μορφὴν Ἀμμωνος λατρευό-

1. Ἡροδ. VIII, 137 - 139. Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. λεπτομερέστερον ἐν μελέτῃ ἡμῶν « Ἀργεάδαι - Τημενίδαι », ἔ. ἀ.

2. Τὰ τῆς πορείας ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τῶν πολυκρότων περιπετειῶν καὶ τὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ μαντείου ἐκτίθενται βάσει τῶν ἀπολεσθεσίων περιγραφῶν τῶν ἀκολουθησάντων τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῇ πορείᾳ Καλλισθένους καὶ Πτολεμαίου, ὑπὸ Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 3 καὶ 4. — Πλουτ. Ἀλέξ. XXVI, 6 - XXVII. — Διοδ. XVII, 49 - 51. — Curt. IV, 7.

μενον Ὀλύμπιον Δία, τὸν πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἴδιον δὲ πρόγονον, καὶ λάβη χρησμούς παρὰ τοῦ μαντείου του, ὡς εἶχεν ἤδη λάβει παρὰ τοῦ πανελληνίου μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ πιθανώτατα τῆς Δωδώνης. Ὁρθῶς δὲ ὁ κριτικώτερος πάντων τῶν βιογράφων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανὸς γράφει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν περιπέτειαν ἐκείνην τῆς ἐρήμου παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πόθου, ὅπως μιμηθῆ τοὺς θεωρουμένους ὡς προγόνους αὐτοῦ Περσέα καὶ Ἡρακλέα, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, περιφρονήσαντες τὰς ταιλαιπωρίας καὶ τοὺς κινδύνους, εἶχον ἐπισκεφθῆ τὸ ἱερὸν τοῦτο τοῦ Ἄμμωνος καὶ ἔλαβον χρησμούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὠρμήθησαν πρὸς ἐπιτέλειάν τιαν ἐκ τῶν μᾶλλον ἠρωϊκῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων¹.

Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη τὴν ἀνακήρυξίν του ὡς υἱοῦ τοῦ Ἄμμωνος ὑπὸ τῶν ἱερέων τοῦ μαντείου, τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸ γεγονὸς καὶ μόνον ὅτι ὁ Ἄμμων ἀπὸ παλαιότατων χρόνων ἑταυρίζετο ἐν Ἑλλάδι πρὸς τὸν Δία καὶ ἐπομένως ἡ ἀνακήρυξις αὕτη ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις περὶ Ἀργεαδῶν· Τημενιδῶν καὶ τοὺς οἰκογενειακοὺς αὐτῶν τίτλους καταγωγῆς ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἐκ πατρὸς καὶ τοῦ Ἀχιλλέως ἐκ μητρὸς, ἐπομένως πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἐκ τοῦ Διός. Ἀπόδειξιν δὲ τούτων ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὅτι ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Βαβυλῶνι, ἐνῶ ἐτίμησε τοὺς ἐπιχωρίους θεοὺς καὶ πολλάκις ἐθυσίασε πρὸς τούτους ὡς ἐθνικοὺς ἡγεμῶν τῶν λαῶν τούτων, οὐδενὸς ἐκ τῶν θεῶν αὐτῶν ἠθέλησε νὰ ἀνακηρυχθῆ υἱός, ὡς θὰ ἦτο βεβαίως λίαν εὐκόλον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς παντοκρατορίας, ὅτε ἠτενίζετο, λόγῳ τῶν συντελεσθέντων μεγαλοουργημάτων, ὑπὸ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν ὡς ὑπερφυσικὸν ὄν. Ἐξ ἄλλου, ἐν Ἑλλάδι, παρὰ τοὺς ἀπὸ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου μεταβιβασθέντας θρύλους περὶ θείας αὐτοῦ προελεύσεως διὰ μυστικιστικοῦ συνενουασμοῦ θεοῦ μετὰ τῆς μητρὸς Ὀλυμπίδος, οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος καὶ ὅτε ἀκόμη ἐπεβάλλετο ὡς « ὑψηλῆ ἐπιταγῆ » ἢ θεοποίησις αὐτοῦ. Μόνον μετὰ τὰ συντελεσθέντα μεγαλοουργήματα, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀνακήρυξις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἄμμωνείου μαντείου, ἐφαίνετο νὰ λαμβάνη οὐσιαστικὴν ἔννοιαν.

Ἐκ τῆς Λιβύης ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν εἰς Μέμφιν, ἔνθα ἀνέμενον αὐτὸν πολλὰ πρεσβεΐα ἐξ Ἑλλάδος. Οἱ θρίαμβοι τοῦ Γρανικοῦ καὶ τῆς

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. III, 3, 1-2: « Ἐπὶ τούτοις δὲ πόθος λαμβάνει αὐτὸν ἐλθεῖν παρ' Ἄμμωνα ἐς Λιβύην, τὸ μὲν τι τῷ θεῷ χρησόμενον, ὅτι ἀτρεκέως ἐλέγετο εἶναι τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος καὶ χρῆσασθαι αὐτῷ Περσέα τε καὶ Ἡρακλέα, τὸν μὲν ἐπὶ τὴν Γοργόνα ὅτε πρὸς Πολυδέκτου ἐστέλλετο, τὸν δὲ ὅτε παρ' Ἀνταῖον ἦει εἰς Λιβύην καὶ παρὰ Βοσσίαιμιν εἰς Αἴγυπτον. Ἀλεξάνδρῳ δὲ φιλοτιμία ἦν πρὸς Περσέα καὶ Ἡρακλέα, ἀπὸ γένους τε ὄντι τοῦ ἀμφοῖν καὶ τι καὶ αὐτὸς τῆς γενέσεως τῆς αὐτοῦ ἐς Ἄμμωνα ἀνέφερε, καθάπερ οἱ μῦθοι τὴν Ἡρακλέους τε καὶ Περσέως ἐς Δία ».

Ἰσοῦ, ἡ ἄλωσις τῆς Τύρου καὶ τῆς Γάζης καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου εἶχον ἀντιχῆσαι ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπίστευτα μεγαλοουργήματα καὶ κινήσει τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔσπευδον νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους των, ἵνα ἐπιτύχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ θριαμβευτοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων των. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, καλλιτέχναι, λόγιοι, πολιτικοὶ μακεδονίζοντες, συνέρροον, ἵνα ζητήσουν χάριτας παρὰ τοῦ ἐνδόξου καὶ πανισχύρου βασιλέως. Ὁ Ἀρριανὸς γράφει ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν προσελθόντων εἰς Μέμφιν Ἕλληνων ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ πάντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐζήτησε μετὰ παρακλήσεων¹. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἄφινεν εὐκαιρίαν, ἵνα φανῆ γενναιοδωρος καὶ μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἀφίκοντο ἐκεῖ ἐξ Ἑλλάδος 400 μισθοφόροι καὶ ἐκ Θράκης 500 ἱππεῖς². Ὁ Ἀλέξανδρος κατέταξεν αὐτοὺς εἰς τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα, μὴ δεχόμενος πλέον συγκεκριμένα στρατιωτικὰ σώματα εἰ μὴ μόνον ἐκ Μακεδονίας. Ἡ βάσις τῶν ἐκ τῶν συναφθεισῶν ἐν Κορίνθῳ συνθηκῶν ἀπορροεουσῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων συμμετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα διὰ πολεμικῶν δυνάμεων, πλὴν ὠρισμένων τινῶν ἐξαιρέσεων, ἰδίως τῆς Θεσσαλίας, εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς ἦτο μᾶλλον συμβολικῆ³, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καθίστα βαθυμηδὸν ταύτην ἀνύπαρκτον. Δὲν εἶναι μακρὰν ἢ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ διαλυθοῦν καὶ τὰ τελευταῖα συντεταγμένα κατὰ πόλιν προελεύσεως ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ σώματα, οἱ εἰς τὰ ὁποῖα μετέχοντες ἢ θὰ σταλοῦν εἰς τὰς ἐστίας των, ἢ θὰ καταταχθοῦν εἰς τὰ μισθοφορικὰ ἑλληνικὰ σώματα⁴.

Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πάντοτε, ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Μέμφιδι καὶ πρὶν ἐξορμήσῃ διὰ τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν πρὸς ὀριστικὴν συντριβὴν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἐφρόντισε νὰ τακτοποιήσῃ τὰ τῆς νέας διοικήσεως, τοποθετήσας πολιτικούς μὲν διοικητὰς Αἰγυπτίους, στρατιωτικούς δὲ Ἕλληνας. Συγχρόνως προσέφερε θυσίας πρὸς τὸν βασιλέα Δία, ἠγγήθη πομπῆς μετὰ στρατιᾶς ἐν ὅπλοις καὶ ἐτέλεσε γυμνικὸν καὶ μουσικὸν ἀγῶνα⁵. Ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως εἶναι ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τοῦ Λιβυκοῦ μαντείου

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 5, 1: « Εἰς Μέμφιν δὲ αὐτῷ πρεσβείαι τε πολλαὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἦκον, καὶ οὐκ ἔστιν ὄντινα ἀτυχήσαντα ὧν ἐδεῖτο ἀπέπεμψε ».

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 5, 1.

3. Βλ. ἀνωτ., σ. 86 κ.έ.

4. Βλ. ἀνωτ., σ. 104, σημ. 3.

5. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 5, 2: « Ἐνταῦθα θύει τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ καὶ πομπεύει ἐν τῇ στρατιᾷ ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ ἀγῶνα ποιεῖ γυμνικὸν καὶ μουσικόν ». Τὰ ἐν Μέμφιδι πραχθέντα ἀναγράφει μόνον ὁ Ἀρριανός, ἐνῶ οἱ λοιποὶ βιογράφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁμιλοῦν μόνον περὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ τελεσθέντων, περὶ τῶν ὁποίων γράφομεν ἐν συνεχείᾳ.

καὶ τὴν ἀνακήρουξιν αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ ταυτιζομένου πρὸς τὸν Δία Ἄμμωνος, θύει ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ πόλει τῆς Αἰγύπτου μόνον πρὸς τὸν « βασιλέα Δία », δηλαδὴ πρὸς τὸν Ὀλύμπιον καὶ πανελλήνιον θεόν, τὸν πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ἄλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν ἐπρόκειτο νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου ὡς νόμιμος κυρίαρχος τῆς χώρας, ὡς Φαραώ, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐπήγαγεν ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ ιδιότητος, παρεχομένης ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν θεῶν τῆς χώρας. Ἦδη, ἔτοιμος πρὸς ἐξόρμησιν διὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἀχανῶν κόσμων τῆς Ἀσίας, ἐπανερχεται εἰς τὰς προτέρας αὐτοῦ ιδιότητας τοῦ διογενοῦς βασιλέως τῶν Μακεδόνων καὶ στρατηγοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων. Δεχόμενος ἐκεῖ πρέσβεις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ προσφέρων ἀφειδῶς χάριτας πρὸς Ἑλληνας, τελῶν ἑλληνικοὺς γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς δὲ συνθηεῖας καὶ ἄνευ ἀμφιβολίας διεξαγομένους ὑπὸ Ἑλλήνων ἀθλητῶν καὶ καλλιτεχνῶν, παρελαύνων ἐν πομπῇ ἡγούμενος τῶν Μακεδόνων καὶ λοιπῶν Ἑλλήνων συμμαχητῶν του, τελῶν θυσίας πρὸς τὸν πανελλήνιον « βασιλέα Δία », τὸν κατὰ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις πρόγονον αὐτοῦ, ἔζη ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ πόλει τῶν Αἰγυπτίων, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ Φαραώ, ἐν ἑλληνικῇ ἀτμοσφαιρᾷ καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς.

12. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΞΟΡΜΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΑ ΕΝΔΟΤΕΡΑ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 331 ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε διὰ παντὸς τὴν Αἴγυπτον, πορευθεὶς μετὰ τῆς στρατιᾶς πρὸς τὴν Φοινίκην. Πρὶν γίνῃ ἡ ἐξόρμησις πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ ἐντελῶς ἡ χειμερινὴ περίοδος τοῦ ψύχους καὶ τῶν βροχῶν, ἡ ὁποία καθίστα τὴν πορείαν ἐπίπονον καὶ τὸν ἐπιαιτισμὸν δυσχερῆ. Ἐπωφελεῖτο ὅμως ἐκ τῆς ἀναμονῆς ταύτης, ἵνα, πρὶν ἀποδυσθῆ εἰς νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν παρασκευαζομένων νέων κολοσσιαίων δυνάμεων τοῦ Δαρείου, ἀναδιοργανώσῃ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, συγχρόνως δὲ τακτοποιήσῃ κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν τῶν κατακτηθέντων ἐδαφῶν. Δὲν παραλείπει ὅμως ἐνταῦθα τὴν εὐκαιρίαν, πρὶν ἀπομακρυνθῆ τῶν παραλίω, ὅποτε διεκόπτετο πᾶσα ἄμεσος μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπαφῆ, νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα, νὰ δεχθῆ πρεσβείας ἐξ Ἑλλάδος καὶ νὰ τελέσῃ ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ δραματικοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους¹.

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. III, 6, 1: « Ἀλέξανδρος δὲ ἅμα τῷ ἦρι ὑποφαίνονται ἐκ Μέμφιδος ἦει ἐπὶ Φοινίκης » καὶ ἐγεφρωθή αὐτῷ ὁ τε κατὰ Μέμφιν πόρος τοῦ Νείλου καὶ αἱ διώρυχες αὐτοῦ πᾶσαι. Ὡς δὲ ἀφίκετο ἐς Τύρον, καταλαμβάνει ἐνταῦθα ἦκον

Ἐνταῦθα ὁ χαρακτὴρ τῶν ἀγῶνων καὶ τελετῶν, γενομένων ἄλλωστε πρὸς τιμὴν τοῦ προγόνου τῶν Ἡρακλειδῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας Ἡρακλέους, ἦτο καταφανῶς καὶ ἀκραιφνῶς ἑλληνικός. Ὁ Πλούταρχος παρέχει εἰς ἡμᾶς περισσοτέρας καὶ ἱκανῶς γραφικὰς λεπτομερείας περὶ τούτων¹. Οἱ τελεσθέντες ἐκεῖ μετὰ θυσιῶν καὶ πομπῶν πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἀγῶνες διθυραμβικῶν χορῶν καὶ τραγωδιῶν διεξήχθησαν μετὰ μεγάλης λαμπρότητος, ἀποδοθείσης μεγάλης σημασίας οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν παρασκευὴν τῆς ἐκτελέσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοὺς μετασχόντας τῆς ἀμίλλης. Κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Ἀθήναις δραματικῶν καὶ μουσικῶν ἀγῶνων, χορηγοὶ ἀνεδείχθησαν οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου Νικοκρέων ὁ Σαλαμίσιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος, οἱ ὅποιοι διεφιλονίκησαν τὴν νίκην μετὰ μεγάλης προσπάθειας. Χάριν τοῦ ἀγῶνος τούτου εἶχον προσκαλέσει ἐκεῖ τοὺς πλέον ὀνομαστοὺς τῶν ὑποκριτῶν, ὁ μὲν Πασικράτης τὸν Ἀθηνόδωρον, ὁ δὲ Νικοκρέων τὸν Θεσσαλόν. Πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς ὁποίας ὁμοῦς δὲν διεδήλωσεν εἰ μὴ μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀποτελέσματος καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τούτου ὡς νικητοῦ, προφανῶς ἵνα μὴ ἐπηρεάσῃ τοὺς κριτὰς. Τόσον ὁμοῦς εἶχε κυριαρχηθῆ οὗτος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς νίκης τοῦ εὐνοουμένου, ὡς πολλοὶ σήμερον θεαταὶ ἀθλητικῶν ἀγῶνων, ὥστε, ἐπαινῶν τοὺς κριτὰς, ἔλεγεν ἀπερχόμενος, ὅτι θὰ ἔδιδε τῆμμα

αὐτῷ ἤδη καὶ τὸ ναυτικόν. Ἐν Τύρῳ δὲ αὖθις θύει τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀγῶνα ποιεῖ γυμνικόν τε καὶ μουσικόν». Μόνον ὁ Ἀρριανὸς γράφει ὅτι πάντα ταῦτα ἐγένοντο ἐν Τύρῳ, οἱ δὲ λοιποὶ ὀμιλοῦν ἀπλῶς περὶ Φοινίκης. Ἀλλ' ἡ Τύρος εἶχε τὸν ἀσφαλέστερον λιμένα, ἔνθα ἦτο δυνατόν νὰ συγκεντρωθῇ ὁ στόλος καὶ νὰ καταπλεύσῃ ἡ ἀθηναϊκὴ πᾶραλος (βλ. κατωτ., σ. 130), ὁ δὲ Ἡρακλῆς, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελέσθησαν οἱ ἀγῶνες, ἐλατρευέτο ἐν Τύρῳ, ἔνθα εἶχε καὶ τὸ περιώνυμον τέμενος (βλ. ἀνωτ., σ. 112).

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XXIX, 1-3: « Εἰς δὲ Φοινίην ἐπανελθὼν ἐξ Αἰγύπτου θυσίας τοῖς θεοῖς καὶ πομπὰς ἐπετέλει καὶ χορῶν κυκλίων καὶ τραγικῶν ἀγῶνας, οὐ μόνον ταῖς παρασκευαῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀμίλλαις λαμπροῦς γενομένους. ἐχορηγοῦν γὰρ οἱ βασιλεῖς τῶν Κυπρίων, ὡσπερ Ἀθήνησιν οἱ κληρούμενοι τὰς φυλάς, καὶ ἠγωνίζοντο θαυμαστῇ φιλοτιμίᾳ πρὸς ἀλλήλους. μάλιστα δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίσιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος διεφιλονίκησαν. οὗτοι γὰρ ἔλαχον τοῖς ἐνδοξοτάτοις ὑποκριταῖς χορηγεῖν, Πασικράτης μὲν Ἀθηνόδωρον, Νικοκρέων δὲ Θεσσαλῶν, περὶ ὧν ἐσπουδάζει καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος, οὐ μὴν διέφηνε τὴν σπουδὴν πρότερον ἢ ταῖς ψήφοις ἀναγορευθῆναι νικῶντα τὸν Ἀθηνόδωρον. τότε δέ, ὡς ἔοικεν, ἀπιὼν ἔφη τῷ μὴ Θεσσαλὸν ἰδεῖν νενικημένον. ἐπεὶ δὲ Ἀθηνόδωρος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ζημιωθείς, ὅτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων οὐκ ἀπήντησεν, ἠξίου γράψαι περὶ αὐτοῦ τὸν βασιλεῦα, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, τὴν δὲ ζημίαν ἀπέστειλε παρ' ἑαυτοῦ. Δύκωνος δὲ τοῦ Σκαρφέως εὐμεροῦντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ στίχον εἰς τὴν κομωδίαν ἐμβαλόντος αἴτησιν περιέχοντα δέκα ταλάντων, γέλασας ἔδωκε». Βλ. καὶ Πλουτ. Περὶ τῆς Ἀλέξ. τύχης ἢ ἀρετῆς, Β, 2 (Ἡθ. 334 F).

τοῦ βασιλείου του, ἵνα μὴ ἴδῃ τὸν Θεσσαλὸν ἠττηθέντα! Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀθηνόδωρος ἐτιμωρήθη διὰ προστίμου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, διότι προουτίμησε νὰ μεταβῇ εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Φοινίκης, μὴ τηρήσας τὴν ὑπόσχεσιν παρουσίας του ἐν Ἀθήναις πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Διονυσίων, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδέχθη μὲν νὰ γράψῃ εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀκύρωσιν τῆς ποιῆς, ὡς ἐζήτηε ὁ Ἀθηνόδωρος, ἐπλήρωσεν ὅμως αὐτὸς τὸ ἐπιβληθὲν προστίμον. Καὶ ὅτε ὁ ὑποκριτὴς Λύκων τοῦ Σκαρφέως, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ ἰδιαίτερος κατὰ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις, παρενέβαλεν ἐν κωμωδίᾳ στίχον περιλαμβάνοντα αἴτησιν δωρεᾶς δέκα ταλάντων, ὁ Ἀλέξανδρος γελάσας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ αἰτηθέντα¹.

Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν κατέπλευσε τότε ἐκεῖ ἡ ἀθηναϊκὴ ναῦς « Πάραλος », ἡ χρησιμεύουσα δι' ἐπειγούσης φύσεως ἐπισήμους ἀποστολὰς πολιτικῶν διαπραγματεύσεων, τελετῶν καὶ θεωριῶν. Ἐκτὸς τῶν ἐδικῶν ἀπεσταλμένων Διοφάντου καὶ Ἀχιλλέως, καὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τῆς Παράλου μετεἶχε τῆς ἀθηναϊκῆς πρεσβείας. Ὁ Ἀλέξανδρος, πρόθυμος πάντοτε νὰ φανῇ εὐχάριστος καὶ γενναϊόδωρος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἱκανοποίησε πάντα τὰ αἰτήματα τῶν πρέσβων. Αἱ παραχωρήσεις ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀπελευθερώσῃ καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ Ἀθηναίους τοὺς μετέχοντας τοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ἑλληνικοῦ μισθοφορικοῦ σώματος, τοὺς ὁποίους ἐν τούτοις μετὰ τὴν μάχην εἶχεν ἀποφασίσει νὰ στείλῃ δεσμίους μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμαλωτισθέντων Ἑλλήνων εἰς Μακεδονίαν, ἵνα ἐργάζωνται ἐκεῖ ὡς δοῦλοι, διότι « παρὰ τὸ κοινῶς δόξαντα τοῖς Ἑλλήσιν, Ἑλλήντες ὄντες ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο »². Εἶχεν ὅμως καὶ συμφέρον νὰ κολακεύσῃ τὰς Ἀθήνας, ἵνα ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπερμάχους τῆς μακεδονικῆς πολιτικῆς ρήτορας πρὸς ἐκμηδενισμόν τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀντιπάλων των, καθ' ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐκραγῆ στάσις εἰς τὴν Πελοπόννησον, εὐρέθη δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ στείλῃ τὸν Ἀμφοτερόν μετὰ τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ ἐτέρων ἑκατὸν τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Κυπρίων πρὸς συγκράτησιν τῶν Πελοποννησίων συμμάχων καὶ ἀπομάκρυνσίν των ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων³.

1. Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ὁμλεῖ ὁ Πλούταρχος καὶ ἐν « Ἠθικοῖς », σ. 334 F (Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης ἢ ἀρετῆς, Β, 2).

2. Βλ. ἄνωτ., σ. 94.

3. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 6, 2-3: « Ἐνταῦθα ἀφικνεῖται παρ' αὐτὸν ἐξ Ἀθηῶν ἡ Πάραλος πρέσβεις ἄγουσα Διοφάντον καὶ Ἀχιλλέα· ξυνηπρέσβευον δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ Πάραλοι ξύμπαντες. Καὶ οὗτοι τῶν τε ἄλλων ἔτυχον ὧν ἕνεκα ἐστάλησαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφῆκεν Ἀθηναίους ὅσοι ἐπὶ Γρανικῷ Ἀθηναίων ἐάλωσαν. Τὰ δὲ ἐν Πελοποννήσῳ ὅτι αὐτῷ νεωτερισθαι ἀπήγγελο Ἀμφοτερόν πέμψει βοηθεῖν Πελοποννησίων ὅσοι ἐξ τε τὸν Περσικὸν πόλεμον βέβαιοι ἦσαν καὶ Λακεδαιμονίων οὐ κατήκουον. Φοῖνιξι δὲ καὶ Κυπρίους προσετάχθη ἑκατὸν ναῦς ἄλλας πρὸς αἷς ἔχοντα Ἀμφοτερόν ἔπεμπε στέλλειν ἐπὶ Πελοποννήσου ».

Ὁ Λατίνος βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Κούρτιος Ρούφος προσθέτει ὅτι, ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, κατέφθασαν πρέσβεις καὶ ἐκ τῶν νήσων Ρόδου καὶ Χίου, οἱ ὁποῖοι ἐπέτυχον νὰ ἀπαλλαγῶν τῶν φρουρῶν. Ἰδιαίτερος ἐφάνη γενναϊδῶρος εἰς τοὺς Μυτιληναίους, τῶν ὁποίων τὴν πίστιν ἀντήμειψε διὰ δωρεῶν καὶ παραχωρήσεως ἐδαφῶν. Ἐπίσης ἀντήμειψε γενναϊδῶρος τοὺς βασιλεῖς τῆς Κύπρου, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὸν Δαρεῖον καὶ ἐβοήθησαν διὰ στόλου κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου¹.

13. ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΩΝ ΓΑΥΓΑΜΗΛΩΝ Ο ΕΛΛΗΝ «ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ»

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 331 ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς Φοινίκης ἐξώρμησε πανστρατιᾷ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὄχθων τοῦ Τίγρητος, ἀντιμέτωπισε τὰς ἤδη παρεσκευασμένας καὶ παρατεταγμένας κολοσιαιᾶς δυνάμεις τοῦ Δαρείου. Τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἐκδικήσεως τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τιμωρίας τῶν βαρβάρων δι' ὅσα εἶχον διαπράξει κατὰ τὴν εἰσβολὴν των εἰς Ἑλλάδα πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, οὐδὲ κἂν περὶ τοῦ πανελληνιστικοῦ ὄνειρου τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν τῶν παραλίων πόλεων καὶ κατακτήσεως τῶν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς γραμμῆς Σινώπης-Κιλικίας ἐδαφῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς ἑλληνικοὺς ἀποικισμοὺς². Ταῦτα πάντα, ἀπορρέοντα ἐκ τοῦ πανελληνίου αἰσθήματος τῆς ἐποχῆς, τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ὑπὸ τούτων διαγραφεισῶν ἐντολῶν πρὸς τὸν «στρατηγὸν-αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων», εἶχον ἤδη πραγματοποιηθῆ, ὡς καὶ ἄλλα πολὺ πέραν τούτων. Ὁ ἀγὼν τῶν Γαυγαμήλων ἐπρόκειτο πλέον νὰ κρίνῃ αὐτὴν αὐτὴν τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἀσίας. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης ταύτης θὰ ἐκρίνετο, ἂν ὁ Δαρεῖος θὰ παρέμενε Μέγας βασιλεὺς, δυνάστης τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, ὅποτε ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν δὲν ἐτρέπετο κατησχυμμένος δι' ἀναξήτησιν σωτηρίας πρὸς τὰς ἀκτᾶς, θὰ ἐξωλοθρεύετο ἐπὶ τόπου μετὰ τῶν συμπολεμιστῶν του, ἢ θὰ συνετριβέτο ὀλοσχερῶς τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος θὰ καθίστατο Μέγας βασιλεὺς καὶ κυρίαρχος τῆς Ἀσίας. Τὴν σημασίαν ταύτην τοῦ ἀγῶνος τῶν Γαυγαμήλων οὐ μόνον δὲν παρεγνώρισεν, ἀλλὰ καὶ διεκήρυσεν ἀπροκαλύπτως διὰ προσλαλιᾶς πρὸς τοὺς συμπολεμιστὰς του, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης³.

1. Curt. IV, 8, 12-14.

2. Ἰσοκρ. Φίλ. 120 κ.έ.

3. Ἀερ. Ἀνάβ. III, 9, 6: «ἐν τῇδε τῇ μάχῃ οὐχ ὑπὲρ Κοίλης Συρίας ἢ Φοι-

Ἐν τούτοις, καὶ κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον δὲν ἀπέβαλε τὰς ἰδιότητας τοῦ Ἑλληνος, ἀλλὰ φαίνεται δεσποζόμενος ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, ὡς εἶχε θρέψει ταύτας εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἀγωγή. Ὁ Πλούταρχος, ἀντλῶν ἐκ τοῦ Καλλισθένους, γράφει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ὀλίγον πρὸ τῆς μάχης, περιεστοιχίζετο ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, παρορμῶντων αὐτὸν διὰ βοῶν νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ τῶν βαρβάρων. Κραδαίνων εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ δόρυ, διὰ τῆς δεξιᾶς ἰκέτευσεν τοὺς θεοὺς πρὸς βοήθειαν, ἀνακράζων ὅτι, ἂν πράγματι ἦτο γόνος τοῦ Διός, ὄφειλον νὰ σπεύσουν πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων¹. Ὁ ἀχώριστος Ἑλλην μάντις Ἀρίστανδρος, περιβεβλημένος μανθῦαν καὶ φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν στέφανον, παριππεύων ἐπεδείκνυεν ἀετὸν ἀνιστάμενον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κατευθύνοντα τὴν πτήσιν του πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πολεμίων, τοῦτο δὲ ἐνεθάρρουνεν ἔτι πλέον τὴν φάλαγγα τῶν ἱπέων, ὅπως ἐφορμήσῃ κατὰ τῶν βαρβάρων². Ὁ Κούρτιος Ροῦφος προσθέτει ὅτι κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκεῖνας στιγμὰς, ὁ Ἀρίστανδρος, ἐπισείων κλάδους μετὰ κεκαλυμμένης τῆς κεφαλῆς, ἀπήγγειλε προσευχὰς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος προσεπάθει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς-Νίκης³. Καθ' ὃν χρόνον διεκινδύνευεν τὸ πᾶν ἐν τῇ μάχῃ ἐκεῖνη διὰ τὴν διαδοχὴν τῶν Ἀχμαινιδῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀσίας, ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐνίσχυσιν τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ παρεσκευάζε τὴν νίκην ὡς Ἑλλην βασιλεὺς καὶ κατὰ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ἄλλωστε, κατὰ τὴν μάχην ταύτην τὰ ἑλληνικὰ σώματα ἐπολέμησαν μετὰ γενναιότητος παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ δὲ Θεσσαλικὸν ἱππικὸν ἀπετέλεσε σημαντικὸν παράγοντα τῆς νίκης.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τῶν Γαυγαμήλων, ἡ ἐξουσία τῶν Περσῶν ἐφαίνετο

νίκης, οὐδὲ ὑπὲρ Αἰγύπτου, ὡς πρόσθεν, μαχομένους, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς ξυμπίσης Ἀσίας, οὐστὶνας χρὴ ἄρχειν, ἐν τῷ τότε χρηθισμένον ».

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XXXIII, 1 : « Τότε δὲ τοῖς Θετταλοῖς πλεῖστα διαλεχθεῖς καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν, ὡς ἐπέρωσαν αὐτὸν βοῶντες ἄγειν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τὸ ξυστὸν εἰς τὴν ἀριστερὰν μεταβαλὼν τῇ δεξιᾷ παρεκάλει τοὺς θεοὺς, ὡς Καλλισθένης φησὶν, ἐπευχόμενος, εἶπερ ὄντως Διόθεν ἐστὶ γεγονώς, ἀμῦναι καὶ συνεπιρρῶσαι τοὺς Ἑλληνας ».

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XXXIII, 2 : « ὁ δὲ μάντις Ἀρίστανδρος χλανίδα λευκὴν ἔχων καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπεδείκνυτο παριππεύων ἀετὸν ὑπὲρ κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου συνεπαυροῦμένον καὶ κατευθύνοντα τῇ πτήσῃ ὄρθιον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολὺ μὲν θάρσος ἐγγενέσθαι τοῖς ὀρθῶσιν, ἐκ δὲ τοῦ θαρρεῖν καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους δρόμῳ τοῖς ἱππεῦσιν ἰεμένοις ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐπικυμαίνειν τὴν φάλαγγα ».

3. Curt. IV, 13, 15 : « Alexander non alias magis territus ad vota et preces Aristandrum vocari iubet. Ille in candida veste verbenas manu praefrens capite velato praeibat preces regi Iovem Minervamque Victoriā propitiantī ».

ὡς καταλελυμένη ὀριστικῶς, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἀνηγορευμένος « βασιλεὺς τῆς Ἀσίας » πλέον, ὡς χαρακτηριστικῶς γράφει ὁ Πλούταρχος, τελεῖ πρὸς τοὺς θεοὺς μεγαλοπρεπεῖς εὐχαριστηρίους θυσίας. Συγχρόνως δωρίζει εἰς τοὺς φίλους καὶ συνεργοὺς τῆς νίκης πλοῦτη, ἀξιώματα καὶ ἡγεμονίας. Κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ὁμοῦς ἐκείνας στιγμὰς ἐνθυμεῖται πρὸ παντὸς ἄλλου τοὺς Ἕλληνας, ἕξ ὀνόματος καὶ κατ' ἐντολὴν τῶν ὁμοίων ἐξώρησε πρὸς συντριβὴν τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Ἐπιθυμῶν νὰ τιμηθῇ ἰδιαίτερώς ὡς εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων, σπεύδει νὰ γράψῃ, ὅπως καταλυθοῦν πάσαι αἱ τυραννίδες καὶ ἑκάστη τῶν πόλεων κυβερνᾶται κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους¹.

Ἰδιαίτερώς ἐνθυμεῖται τοὺς Πλαταιεῖς, τούτων δὲ ἡ πόλις, ὑποστᾶσα καταστροφὰς κατὰ τοὺς Φωκικοὺς πολέμους, διατάσσει νὰ ἀνοικοδομηθῇ, μετὰ τῆς αἰτιολογίας ὅτι αὐτοὶ προσέφερον τὰ ἐδάφη των διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ὑπαινισσόμενος οὕτω τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τοῦ ἔτους 479 π.Χ. Συγχρόνως στέλλει πρὸς τοὺς Κροτωνιάτας εἰς Ἰταλίαν μέρος τῶν λαφύρων, τοῦτο δὲ ἵνα τιμῆσθαι τὴν προθυμίαν καὶ γενναιότητα τοῦ Κροτωνιάτου ἀθλητοῦ Φαύλλου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ Μηδικὰ καὶ καθ' ὄν χρόνον πάντες οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας ἠγήθησαν βοήθειαν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους ἀδελφούς των Ἕλληνας, ἔπλευσε μετ' ἰδιοκτῆτου πλοίου εἰς Σαλαμίνα καὶ μετέσχε τῶν κινδύνων τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος². Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ὄν χρόνον δὲν δύναται πλέον νὰ λεχθῇ ὅτι δοῦν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ὡς ἐντολοδόχος τῶν Ἑλλήνων βάσει τῶν συνθηκῶν τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου, ἡ δὲ νέα αὐτοῦ θέσις ὡς κυριαρχοῦ τῆς Ἀσίας-Μεγάλου βασιλέως κατ' οὐδὲν δύναται νὰ ἐνθυμίσθαι τὴν ιδιότητα τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, ἐξακολουθεῖ νὰ δεσπόζηται ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν παραδό-

1. Πάντως, ἡ χειρονομία αὕτη, ἐκδηλωθεῖσα εὐθὺς ὡς καθίσταται διὰ τῆς νίκης τῶν Γαυγαμήλων κυρίαρχος τοῦ Περσικοῦ κράτους, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μὴ ξένη πρὸς τὰς πολιτικὰς βλέψεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, λαβούσας ἤδη συγκεκριμένην μορφήν. Ἐπὶ ἔτη βραδυτέρον, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐπενέβη εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν πόλεων, ἀποστείλας ἐντολὰς τὸ μὲν ἐπιστροφῆς τῶν ἐξοριστῶν, τὸ δὲ θεοποιήσεως αὐτοῦ. (Βλ. ἡμετέραν μελέτην < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου >, ἔ.ἀ., σ. 126 κ.ε.).

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XXXIV, 1-2: « Τοῦτο τῆς μάχης ἐκείνης λαβούσης τὸ πέρας, ἡ μὲν ἀρχὴ παντάσῃν ἡ Περσῶν ἐδόκει καταλελυθῆαι, βασιλεὺς δὲ τῆς Ἀσίας Ἀλέξανδρος ἀνηγορευμένος ἔθηκε τοῖς θεοῖς μεγαλοπρεπῶς καὶ τοῖς φίλοις ἐδωρεῖτο πλοῦτους καὶ οἴκους καὶ ἡγεμονίας, φιλοτιμούμενος δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔγραψε τὰς τυραννίδας πάσας καταλυθῆναι καὶ πολιτεύειν αὐτονόμους, ἰδίᾳ δὲ Πλαταιεῦσι τὴν πόλιν ἀνοικοδομῆναι, ὅτι τὴν χώραν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐναγωνίασθαι τοῖς Ἕλλησιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας παρέσχον. ἔπεμψε δὲ καὶ Κροτωνιάτας εἰς Ἰταλίαν μέρος τῶν λαφύρων, τὴν Φαύλλου τοῦ ἀθλητοῦ τιμῶν προθυμίαν καὶ ἀρετὴν, ὅς περὶ τὰ Μηδικὰ τῶν ἄλλων Ἰταλιτῶν ἀπεγνωκότων τοὺς Ἕλληνας ἰδιόστολον ἔχων ναῦν ἔπλευσεν εἰς Σαλαμίνα, τοῦ κινδύνου τι μεθέξων ». Τὰ περὶ συμμετοχῆς τοῦ Κροτωνιάτου Φαύλλου εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Σαλαμίνας ἀνευρίσκονται παρ' Ἡροδότῳ VIII, 4-7.

σεων καὶ κινεῖται πάντοτε ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, αἱ ὁποῖαι διέπλασαν τὸ πνεῦμά του κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Μετὰ τὴν νίκη τῶν Γαυγαμήλων, ἐνῶ ὁ Δαρεῖος ἀνεζήτηε κατησχυμένους σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας πρὸς τὴν Μηδίαν, ὁ Ἀλέξανδρος προήλαυσε πρὸς τὴν Βαβυλώνα, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἀμαχητί. Ἐκεῖ, διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος περιεποιήθη τοὺς Βαβυλωνίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἕως τότε ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Περσῶν, ἀνφοδομήσει τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακρημῖσει ὁ Ξέρξης, ὅτε ἐπανήλθεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἑλλάδος, συναναστράφη τοὺς Χαλδαίους σοφοὺς καὶ μάγους καὶ ἐθυσίασεν εἰς τὸν ἔθνικὸν θεὸν των Βῆλον-Μαρδούκ, ὁ ὁποῖος παρεχώρει τὴν βασιλείαν εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ κόσμου, δηλαδὴ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος¹. Πάντως, ὁ παραμείνας εἰς Βαβυλώνα πρὸς φύλαξιν τῶν θησαυρῶν Ἀρπαλος, ἀσφαλῶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, διεκόσμησε τὴν πόλιν δι' ἑλληνικῶν φυτειῶν, ἐπιτυχῶν νὰ ἐγκλιματῖση ἑλληνικὰ δένδρα καὶ ἄλλα φυτὰ, μεταφερόμενα ἐξ Ἑλλάδος, εἰς τοὺς βασιλικούς κήπους καὶ κατὰ μῆκος τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον πρὸς περιπάτους τῶν κατοίκων². Οὕτως, ἡ περιώνυμος ἐκείνη ἱστορικὴ πόλις, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέβλεπε νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσιν τῆς ἀχανοῦς ἐν Ἀσίᾳ αὐτοκρατορίας του, διὰ τῶν ἑλληνικῶν φυτειῶν θὰ ἐλάμβανεν ὄψιν, ὑπενθυμίζουσαν εἰς τοὺς ἐκπατρισθέντας Ἑλληνας τὴν προσφιλεῖ των μακρινὴν πατρίδα.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξορηθήσας ἀπὸ Βαβυλώνας, κατέλαβε τὴν ὀνομαστὴν πρωτεύουσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, Σοῦσα. Ἐκεῖ, ἐκτὸς πολλῶν θησαυρῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεῦρε καὶ ἀγάλματα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ Ξέρξης μεταφέρει ἐξ Ἑλλάδος ὡς λάφυρα, κατὰ τὸ πλεῖστον ἔργα τέχνης. Ταῦτα εἶχον στηθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἵνα διαγωνίζουσαν τὴν δόξαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου βασιλέως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων, ὡς εἶχε διακηρύξει ὁ Ξέρξης, προφανῶς ἵνα διατηρήσῃ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ὑπηκόων του τὸ γόητρον, παρὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ἐκστρατείας. Ἄνευ ἀμφιβολίας, οἱ Ἕλληνες θὰ ἠσθάνθησαν μεγάλην συγκίνησιν ἀτενίζοντες τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀπαχθῆ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων βαρβάρων. Μεταξὺ τούτων εὐρίσκοντο καὶ τὰ χάλκινα ἀγάλματα τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμων ὡς ἐλευθερωτὰς τῆς πόλεως καὶ ἤρωας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ ἀπο-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. III, 16, 3.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XXXV, 8. Ὁ Πλούταρχος πληροφορεῖ συγχρόνως ὅτι τὰ ἑλληνικὰ φυτὰ ἠδοκίμησαν ἐν Βαβυλώνι, πλην τοῦ κισσοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀντεῖχεν εἰς τὸν ὑπερβολικὸν καύσωνα.

στείλῃ ταῦτα εἰς Ἀθήνας, ὅπου, μετ' ἐκπατρισμὸν ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, ἐστήθησαν καὶ πάλιν εἰς τὸν Κεραμεικόν, πρὸς τὴν ἄνοδον τῆς Ἀκροπόλεως, ἔναντι τοῦ Μητροῦ, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκοντο ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρριανοῦ¹.

Πρὸ τῆς ἐκ Σούσων ἀναχωρήσεως, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε θυσίας « τῷ πατρίῳ νόμῳ », δηλαδὴ κατὰ τὰς πατροπαράδοτους ἑλληνικὰς συνθηθείας, ἐπομένως πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐτέλεσε δέ, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς ταύτας συνθηθείας, καὶ λαμπαδηδρομίαν καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας².

14. ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ ΤΩΝ ΗΚΡΩΤΗΡΙΑΣΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐγκαταλείψας τὰ Σοῦσα, ὁ Ἀλέξανδρος κατηνθύνθη πρὸς κατάληψιν τῆς ἐτέρας καὶ παλαιᾶς πρωτεύουσας τοῦ Περσικοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν τὰ μὲν περσικὰ κείμενα μνημονεύουν ὡς Πάρασαν, οἱ δὲ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὀνομάζουσι Περσέπολιν. Κατόπιν τραχείας πορείας διὰ μέσου ὄρεινῶν ἀποκρήμων διαβάσεων καὶ ἀφοῦ συνέτριψε τὴν ἀντίστασιν τοῦ πολεμικοῦ λαοῦ

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 16, 7: « Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατελήφθη αὐτοῦ, ὅσα Ξέρξης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγον ἤλθε, τὰ τε ἄλλα καὶ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος χαλκαὶ εἰκόνες. Καὶ ταύτας Ἀθηναῖοι ὀπίσω πέμπει Ἀλέξανδρος, καὶ νῦν κεῖνται Ἀθήνησιν ἐν Κεραμεικῷ αἱ εἰκόνες, ἧ ἄνιμιν ἐς τὴν πόλιν, καταντικρῶ μάλιστα τοῦ Μητροῦ ». Ἐν τούτοις, ὁ αὐτὸς Ἀρριανὸς γράφει ἐν Ἀναβ. VII, 19, 2, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐξ Ἰνδιῶν, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτε ἐδέχθη τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις ἐν Βαβυλῶνι, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νὰ μεταφέρουν πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσα ἀγάλματα ἢ ἀφιερώματα εἶχον ἀρπαγῇ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, μεταξὺ δὲ τούτων εὐρίσκοντο καὶ οἱ χάλκινοι ἀνδριάντες τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος (βλ. κατωτ. ἐν κεφ. 27). Προφανῶς ὁ Ἀρριανὸς ἢ πρωθυστερώς ὁμίλησε περὶ ἀποστολῆς εἰς Ἑλλάδα τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ὅτε ἔγραφε περὶ καταλήψεως τῶν Σούσων, ἔθνα εὐρίσκοντο οἱ ἀνδριάντες οὗτοι, ἢ, γράφων περὶ ἐπισκέψεως τῶν Ἑλλήνων πρέσβων καὶ παραδόσεως εἰς αὐτοὺς πρὸς μεταφορὰν εἰς Ἑλλάδα ἀρπαγῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἔργων τέχνης, ἐκ παραδοχῆς περιέλαβεν εἰς ταῦτα καὶ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἤδη πρὸ πολλοῦ σταλῆ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Πausanias (I, 8, 5) γράφει ὅτι τὰ δύο αὐτὰ ἀγάλματα ἐστάλησαν εἰς Ἀθήνας βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου. Πρέπει ὁμως νὰ δώσωμεν περισσότεραν πίστιν εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρριανοῦ, ἀντήλθοντες ἐκ συγχρόνων μαρτυριῶν. Ἄλλωστε, θὰ ἦτο παράλογον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔσπευσε νὰ στείλῃ τοὺς δύο ἀνδριάντας ἅμα τῇ καταλήψει τῶν Σούσων, θὰ παρέλειπε νὰ περιλάβῃ τούτους, τόσῃ σημαντικὴν σημασίαν ἔχοντας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηῶν, ὅτε συνεκέντρωσε πανταχόθεν εἰς Βαβυλῶνα τὰ ἀρπαγῆντα ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καὶ παρέδωσε ταῦτα πρὸς μεταφορὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις.

2. Ἀρριαν. Ἀνάβ. III, 16, 9.

τῶν Οὐξίων, ἔφθασεν εἰς τὰς Περσίδας Πύλας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀχυρωθῆ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Περσίας Ἀριοβαρζάνου. Ὁ Ἀλέξανδρος διὰ κυκλωτικῶν κινήσεων ἐξεμηδένισε τὰς ἰσχυρὰς Περσικὰς δυνάμεις. Ἀφοῦ κατέσχε τοὺς ἐν Πασεργάδαις θησαυροὺς, συσσεσωρευμένους ἐκεῖ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου Κύρου, προήλασε πρὸς τὴν Περσέπολιν, ἣ ὅποια παρεδόθη ἀμαχητί. Ἀλλ', ἐνῶ ἡ ἑλληνομακεδονικὴ στρατιὰ προσήγγιζεν εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως, εὐρέθη ἐνώπιον καταπληκτικοῦ θεάματος, τὸ ὅποιον οὐχὶ ἀλόγως ὁ Διόδωρος ἀποκαλεῖ « παραδόξον καὶ δεινόν », ὃ δὲ Λατίνος Κούρτιος Ροῦφος « Miserabile agmen inter pauca fortunae exempla memorandum ». Προέβαλον ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων, σπεύδοντες πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα ἐκλιπαρήσουν οἶκτον, περὶ τοὺς ὀκτακόσιους μὲν κατὰ Διόδωρον, περὶ τὰς τέσσαρας δὲ χιλιάδας κατὰ τὸν Κούρτιον, Ἑλληνας, τῶν ὁσίων καὶ μόνη ἢ θέα ἐκίνει τὸν ἀποτροπιασμόν. Ἦσαν πάντες ἠκρωτηριασμένοι. Ἄλλων εἶχον ἀποκοπῆ αἱ χεῖρες, ἄλλων οἱ πόδες, ἄλλων τὰ ὄτα καὶ αἰ οἶνες ἢ ἄλλως πως εἶχον φρικτῶς παραμορφωθῆ. Τοὺς Ἑλληνας τῆς στρατιᾶς ἡ ἀπρόοπτος ἐκείνη θέα εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας συμπατριωτῶν των ἐν τῇ φρικώδει αὐτῇ καταστάσει κατέπληξε καὶ κατετάραξεν¹. Ἦσαν Ἑλληνας ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας ἢ αἰχμαλωτισθέντες κατὰ τὰς περσικὰς ἐπιδρομὰς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, οἱ ὁποῖοι, εἴτε διότι εἶχον μετᾶσχει εἰς ἐπαναστατικὰς ἐξεγέρσεις, εἴτε διότι κατηγορήθησαν δι' ἄλλα εἰς βάρος τῆς περσικῆς ἐξουσίας ἀδικήματα, εἶχον τιμωρηθῆ διὰ τοῦ ἀποτροπαίου καὶ ἀτιμωτικοῦ τούτου ἀκρωτηριασμοῦ, ὀδηγηθῆ δὲ — οἱ ἐπιζήσαντες — εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἔνθα ὄφειλον νὰ διέλθουν, σύροντες τὴν ἐξηθλιωμένην αὐτῶν ὑπαρξιν, τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου των. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Κουρτίου συνάγεται ὅτι εἶχον ἐπιτραπῆ εἰς αὐτοὺς νὰ νυμφευθοῦν γυναῖκας τῆς περιοχῆς, ἔξω δὲ εἰς ἴδιον, οὐ μακρὰν τῆς Περσεπόλεως, συνοικισμόν μετὰ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκ-

1. Ἴδου ἡ δραματικὴ ἀφήγησις τοῦ Διοδώρου (XVII, 69, 2-9): « προάγοντος δὲ τοῦ βασιλέως θέαμα παράδοξον καὶ δεινὸν ὤφθη, μισοπονηριαν μὲν περιέχον κατὰ τῶν πραξάντων, ἔλεον δὲ καὶ συμπάθειαν ἐπιφέρειν πρὸς τοὺς ἀνήκεστα πεπονηθότας. ἀπήντησαν γὰρ αὐτῷ μεθ' ἰκετηριῶν Ἑλληνας ὑπὸ τῶν πρότερον βασιλέων ἀνάστατοι γεγονότες, ὀκτακόσιοι μὲν σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ταῖς δ' ἡλικίας οἱ πλεῖστοι μὲν γεγρακότες, ἠκρωτηριασμένοι δὲ πάντες, οἱ μὲν χεῖρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ ὄτα καὶ ὄνας τῶν δ' ἐπιστήμας ἢ τέχνας εἰδότες καὶ ἐν παιδείᾳ προκεκοφόντων τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἀκρωτηριῶν ἀπεκέκοπτο, αὐτὰ δὲ μόνα τὰ συνεροῦντα πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἐπελέλειπτο ὥστε πάντας ὀρῶντας τὰ τῆς ἡλικίας ἀξιώματα καὶ τὰς περιεχούσας τὰ σώματα συμφορὰς ἔλεειν τὰς τύχας τῶν ἀκληρούτων, μάλιστα δὲ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον συμπαθῆ γενέσθαι τοῖς ἠτυχηκόσι καὶ μὴ δύνασθαι κατασχεῖν τὰ δάκρυα. ἀναβοησάντων δὲ ἅμα ἀπάντων καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀξιούτων ἀμῦναι ταῖς ἰδίαις συμφοραῖς ὃ μὲν βασιλεὺς προσκαλεσάμενος τοὺς προεστηκότας καὶ τῆς αὐτοῦ μεγαλοψυχίας ἀξίως τιμήσας ἐπηγγείλατο πολλὴν πρόνοιαν ποιήσασθαι

νων των. Ὁ Διόδωρος διευκρινίζει ὅτι ὁ ἀκρωτηριασμός των εἶχε γίνεαι οὐχὶ τυχαίως, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς τέχνης ἢ τῶν ἀσχολιῶν ἐκάστου, ὥστε νὰ παραμείνουν σφᾶ τὰ μέλη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον εἰς ἕκαστον τούτων νὰ ἀσκήσῃ τὴν τέχνην τοῦ ἢ ἄλλο ἐπάγγελμα ἢ ἀκόμη καὶ τὴν ἐπιστήμην του, ἂν ἐπρόκειτο περὶ πεπαιδευμένου. Οἱ πλεῖστοι τούτων εἶχον ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ γήρατος καὶ μετὰ δυσκολίας ἔστυρον τὰ οἰκτρῶς ἠκρωτηριασμένα σώματά των. Ὁ Κούρτιος γράφει χαρακτηριστικῶς ὅτι ὠμοιάζον μᾶλλον πρὸς φαντάσματα ἢ πρὸς ἀνθρώπινα ὄντα, ἐκ μόνης δὲ τῆς φωνῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρίσῃ τις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀνθρώπων.

Προφανῶς οἱ δυστυχεῖς θὰ ἐπληροφορήθησαν ὅτι καταφθάνουν θριαμβευταὶ οἱ ἀδελφοὶ των Ἕλληνες, ἀφοῦ συνέτριψαν τὸ κράτος τοῦ δημίου των Μεγάλου βασιλέως καί, ἀνενόητοι πλέον ἀπὸ πάσης ἐπιτηρήσεως ἐκ μέρους περσικῆς ἐξουσίας, ἔσπευσαν πρὸς συνάντησίν των.

Οἱ Ἕλληνες κατεταράχθησαν ἐκ τοῦ οἰκτροῦ τούτου θεάματος καὶ πολλοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ λυγμῶν, ἐζήτησαν δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως των νὰ συντρέξῃ τοὺς δυστυχεῖς καὶ νὰ παράσχη εἰς αὐτοὺς βοήθειαν πρὸς διόρθωσιν τῆς σκληρᾶς τύχης των. Ὅτε ἰδίως ἤρχισαν οὗτοι νὰ κραυγάζουν, ὅτι ἐπὶ τέλους ὁ Ζεὺς, ἐκδικητῆς τῆς Ἑλλάδος, ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς ἱκεσίας των, πάντες ἠσθάνθησαν ἄλγος, ὡς νὰ εἶχον ὑποστῆ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὰ μαρτύρια τῶν δυστυχῶν ἐκείνων συμπατριωτῶν των. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐκυριαρχήθη ἐπὶ τῷ θεάματι ἐκ συγκινήσεως καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυα. Ἐνῶ δὲ οὗτοι ἀνεβῶν μετὰ γορῶν θρήνων, προβάλλοντες ἕκαστος τὰς ἰδίας συμφορὰς, ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε τοὺς ἀρχηγούς των καὶ παρέσχε διαβεβαίωσιν, ὅτι θὰ ἀναλάβῃ προσωπικῶς τὴν φροντίδα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὰς ἐστίας των, παρέχων ἀφθόνως πάντα τὰ μέσα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ.

Ὅσοι συνῆλθον, ἵνα συζητήσουν τὴν προσφορὰν τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ ἐπαναπατρισμοῦ των. Μετὰ μακρὰς συζητήσεως ἀπεφάσισαν νὰ παραμείνουν

τῆς ἐπ' οἶκον ἀνακομιδῆς. οἱ δὲ συνελθόντες καὶ βουλευσάμενοι πρόεβριναν τὴν αὐτόθι μονὴν τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς. ἀνασωθέντας μὲν γὰρ αὐτοὺς διασπαρήσασθαι κατ' ὀλίγους καὶ περιόντας ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπονειδιστον ἔξεν τὴν ἐκ τῆς τύχης ἐπήρειαν μετ' ἀλλήλων δὲ βιοῦντας, τὴν ὁμοίαν συμφορὰν ἔχοντας, παραμύθιον ἔξεν τῆς ἰδίας ἀκληρίας τὴν τῶν ἄλλων τῆς ἀκληρίας ὁμοιότητα. διὸ καὶ πάλιν ἐντυχόντες τῷ βασιλεῖ καὶ τὴν ἰδίαν κρίσιν δηλώσαντες ἐδέοντο πρὸς ταύτην τὴν ὑπόστασιν οἰκείαν παρέχεσθαι βοήθειαν. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος συγκαταθέμενος τοῖς δεδογμένοις τρισηλίας μὲν ἐκάστῳ δραχμὰς ἔδωκῆσατο καὶ στολὰς ἀνδρείας πέντε καὶ γυναικείας ἴσας, ζεύγη δὲ βοικὰ δύο καὶ πρόβατα πεντήκοντα καὶ πυρῶν μεδίμνους πεντήκοντα· ἐποίησεν δὲ καὶ ἀτελεῖς αὐτοὺς παντὸς βασιλικοῦ φόρου καὶ τοῖς ἐπιστάταις προσέταξε φροντίζειν, ὅπως μὴδ' ὑφ' ἑνὸς ἀδικῶνται. Ἀλέξανδρος μὲν οὖν ἀκολούθως τῇ κατ' αὐτὸν ἐπιεικείᾳ τοιαύταις εὐεργεσίαις τὰς τῶν ἡτυχηκότων συμφορὰς διωρθώσατο >.

ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκοντο. Κατὰ τὸν Διόδωρον, προέβαλον ὡς αἰτίαν τῆς ἀρνήσεώς των, ὅτι ἦτο προτιμότερον νὰ συνεχίσουν βιοῦντες μετ' ἀλλήλων, ἔχοντες ὡς παραμυθίαν τὴν ὁμοιότητα τῆς τραγικῆς των καταστάσεως καὶ τὰς κοινὰς συμφορὰς ἢ νὰ διασπαροῦν εἰς τὰς παλαιὰς των ἐστίας καὶ ἕκαστος τούτων νὰ παρουσιάσῃ ἐκεῖ ἐπονείδιστον θέαμα τῆς σκληρᾶς τύχης. Ὁ Κούρτιος ἐμφανίζει ὁμιλοῦντας διὰ μακρῶν ἐν ἀντιλογία δύο ἐκ τούτων, τὸν μὲν Εὐκτῆμονα ἐκ Κύμης ἀναπτύσσοντα μετὰ δραματικότητος τὰ κατὰ τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ ἐπιχειρήματα, τὸν δὲ Ἀθηναῖον Θεαίτητον ὑποστηρίζοντα τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς ἐθνικὰς ἐστίας¹. Τελικῶς ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις νὰ ἀρνηθοῦν τὸν προσφερόμενον ἐπαναπατρισμόν καὶ νὰ ζητήσουν παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως παράσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα ἀνέτου ζωῆς ἐν τῷ τόπῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκοντο. Ἐκ τῶν κυριωτέρων, κατὰ Κούρτιον, ἐπιχειρημάτων τοῦ Εὐκτῆμονος, ὅπως μὴ δεχθοῦν τὸν ἐπαναπατρισμόν, ἦτο ὅτι, ὅτε ἀνηρπάγησαν ἐκ τῶν ἐστιῶν των, νέοι ἀκόμη καὶ ἀρτιμελεῖς, εἶχον ἀφήσει νεαρὰς συζύγους καὶ τέκνα, τῶν ὁποίων τὴν τύχην ἠγγόνου ἐκτοτε καὶ θὰ ἦτο δύσκολον μετὰ τόσα ἔτη — καὶ εἰς τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο, γέροντες καὶ ἠκρωτηριασμένοι —, νὰ ζήσουν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Ἀντιθέτως, αἱ σύζυγοι, τὰς ὁποίας εἶχον λάβει ἐν τῷ τόπῳ τῆς ξηροῖας των καὶ τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποκτήσει ἐξ αὐτῶν, εἶχον ἐθισθῆ εἰς τὴν κατάστασιν των καὶ ἐτύγχανον τῶν περιποιήσεών των, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραλάβουν αὐτάς, δὲν ὄφειλον νὰ τὰς ἐγκαταλείψουν. Τελικῶς συνεστήθη ἀντιπροσωπία, ἵνα ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν βασιλεῖα τὴν ἀπόφασιν τῆς παραμονῆς των καὶ ζητήσῃ τὴν βοήθειάν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἤκουσε τὰς ἐπιθυμίας των καὶ προθύμως ἐδέχθη νὰ παράσῃ βοήθειαν πρὸς ἄνετον ἐγκατάστασιν των. Εἰς ἕκαστον διέταξε νὰ δοθοῦν γαῖαι καὶ τρεῖς χιλιάδες δραχμαί, πέντε ἀνδρικαὶ καὶ πέντε γυναικεῖαι ἐνδυμασίαι, δύο ζεύγη βοῶν, πεντήκοντα πρόβατα καὶ σίτος πρὸς σπορὰν πεντήκοντα μεδίμων. Ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν φόρων καὶ διέταξε τοὺς ἐν τῷ τόπῳ διοικητὰς νὰ φροντίζουν περὶ τούτων, ἵνα ζοῦν ἡσυχῶς καὶ μὴ ἐνοχλῶνται παρ' οὐδενός. Οὕτως ἔληξε τὸ δραματικὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον τόσον συνεκίνησε τοὺς Ἕλληνας, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον². Ἡ

1. Curt. V, 5, 5-24. Ὁ Κούρτιος, ὡς συνήθως, ἐπεκτείνεται εἰς μακροὺς διαλόγους καὶ ἀγορεύσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ δραματικὸν στοιχεῖον εἶναι λίαν ἔντονον, ἀλλὰ τῶν ὁποίων οὐδεὶς δύναται νὰ ἐγγυηθῆ τὴν ἀκρίβειαν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ ἔργον του, γραφὲν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας, περιλαμβάνει παραδόσεις, διακοσμηθείσας ὑπερβαλλόντως ὑπὸ τῶν ρητόρων. Ἄλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ γεγονότος, ἡ ἀφήγησις τοῦ Κουρτίου δὲν διαφέρει τῆς τοῦ Διοδώρου. Βλ. ἐπομ. σημ.

2. Ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τοῦ ἐπεισοδίου τούτου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τεθῆ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὐδὲν τὸ σχετικὸν ἀνευρίσκεται εἰς τὰ ἔργα τοῦ

κινήθεισα ἐκ τοῦ οἰκτροῦ ἐκείνου θεάματος τῶν ἠκρωτηριασμένων ὁμογενῶν ἀγανάκτησις κατὰ τῶν βαρβάρων φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἀμέτοχος εἰς ἐπίδρασιν ὡς πρὸς τὰ ὀλίγον ἔπειτα ἐκτυλιχθέντα ἐν Περσέπολει γεγονότα.

15. ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΣΕΠΟΛΕΩΣ ΕΚΔΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπὶ τὸ κράτος παρομοίων ἐντυπώσεων τελούσας, ὅτε εἰσῆρχοντο εἰς Περσέπολιν, οἱ Ἕλληνες ἀνεμνήσθησαν ὅτι ἡ κατηραμένη αὐτὴ πόλις ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ξέρξου, ἐκεῖ δὲ αὐτὸς παρεσκεύασε τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν καὶ ἐκ ταύτης ἐξώρμησε πρὸς ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων. Ἀρπαγέντα ἐκ τῶν ἱερῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἀγάλματα, ἔστημένα ἐν τῇ πόλει ὡς μαρτύρια τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου εἰς Ἑλλάδα, ἐμαρτύρουν συγχρόνως τὴν βεβήλωσιν τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπιβουλὴν τῶν ἐλευθεριῶν του. Παμμεγέθης ἀνδριάς τοῦ Ξέρξου, ἔστημένος ἐν περιόπτῳ θέσει τῆς πόλεως πρὸς διαιώνισιν τῆς δόξης τοῦ Μεγάλου βασιλέως, τοῦ ἐπιχειρήσαντος τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ὑπέστη πρῶτος τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀγανακτήσεως τῶν Ἑλλήνων, καταρριφθεὶς ἐκ τοῦ βάρθρου του. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀτεινίσας μετὰ περιφρονήσεως ἐρριμμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ξέρξου, ἐστάθη πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον σκεπτόμενος, καὶ τέλος ἀντιπαρῆλθεν¹.

Ἄλλ' ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐκδικητικὴ μανία τῶν Ἑλληνομακεδόνων ἦτο ἀσυγκράτητος, ὃ δὲ Ἀλέξανδρος ἐνέδωσεν εἰς τὴν ἀπαίτησίν των καταστροφῆς

Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ Πλούταρχου. Ἄλλ' ὁ Ἀρριανός, ἐν πλείστοις δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος ἠντλησαν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀριστοβούλου, οἱ ὅποιοι, περιγράφοντες κυρίως τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα, πιθανὸν νὰ παρημέλησαν τὸ ἐν τῷ περιθωρίῳ τῶν συμβάντων τῆς ἐκστρατείας ἐπεισόδιον τοῦτο. Ἐξ ἄλλου, δέον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μεθ' ἐνὸς μόνον τμήματος τῆς στρατίας ἐστειυσε μετ' ἱλιγγιάδους ταχύτητος πρὸς Περσέπολιν, ἵνα προλάβῃ τὴν διαρπαγὴν τῶν θησαυρῶν, ἐνῶ τὰ λοιπὰ τμήματα ἢ ἐμάχοντο εἰσέτι κατὰ δισσορπισμένον Περσικῶν δυνάμεων ἢ ἠκολούθουν ἐν βραδυπορίᾳ. Ὅθεν, εἶναι δυνατόν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Ἀριστοβόλος καὶ ἄλλοι γράψαντες νὰ μὴ ἦσαν παρόντες. Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ ἔργον τοῦ Καλλισθένου, ἐκ τοῦ ὁποίου κυρίως διεμορφώθη ἡ μετέπειτα ἀναπτυχθεῖσα Κλειτάρχειος παράδοσις, νὰ ἀνεγράφε τι περὶ τοῦ ἐπεισοδίου, ἀλλ' ὁ Κλειτάρχος παρέλαβε καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν. Πάντως, αἱ περιγραφαὶ τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Κουρτίου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, παρὰ τὰς ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαφορὰς καὶ τὴν ἠθελήμενην δραματικότητα τοῦ δευτέρου, προδίδουν κοινὴν προέλευσιν.

1. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλέξ. XXXVII, 3) ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεφώνησε πρὸ τοῦ ἀνδριάντος, ὡς νὰ ὠμίει πρὸς αὐτὸν τὸν Ξέρξην: « Πότερόν σε, διὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατείαν κείμενον παρέλθωμεν ἢ διὰ τὴν ἄλλην μεγαλοφροσύνην καὶ ἀρετὴν ἐγείρωμεν ; »

τῆς πόλεως καὶ ἐξολοθρεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀποχαλινωθεῖσα μᾶζα τῶν στρατιωτῶν ἐγκατελείφθη εἰς τὰ αἰμοχαρῆ ἔνστικτα, τὰ ὁποῖα εἶχε θρέψει ἢ παραδόσις τῶν περσικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐρημώσεων τῆς Ἑλλάδος, παραδόσις ἐκ τῆς ὁποίας ἐπήγαγε βασικῶς ἢ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ εἶχε καλλιεργήσει ἢ τραχεῖα πολεμικῆ ζωῆ τῶν ἐπὶ τριετίαν ἤδη σκληρῶν ἀγῶνων ἀνὰ τὴν Ἀσίαν. Ἄλλωστε, εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν εὐρίσκοντο μόνον Ἑλληνες καὶ Ἑλληνομακεδόνες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ βάρβαροι τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Παιονίας καὶ τῆς Θράκης, εἰθισμένοι εἰς τὰς σφαγὰς καὶ τὰς λεηλασίας. Ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Κούρτιος, παρέχουν συγκλονιστικὴν εἰκόνα τῆς καταστροφῆς τῆς Περσепόλεως καὶ ἐξολοθρεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ¹. Ἡ πόλις ἦτο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῆς Περσίας, ὕψηρχον δὲ ἐκεῖ μεγαλοπρεπεῖς κατοικίαι πλήρεις πολυτελῶν πραγμάτων καὶ θησαυρῶν. Οἱ ἄνδρες κατεσφάζοντο, αἱ γυναῖκες, φέρουσαι ἀκόμη πολυτελεῖς ἐσθῆτας καὶ βαρυτίμα κοσμήματα, ἀπήγοντο, πάντα τὰ πολυτίμα εἶδη διηρηάζοντο, τὰ δὲ λοιπὰ κατεστρέφοντο ἢ παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ². Ὁ ἐξηγρωμένος καὶ

1. Διοδ. XVII, 70, 1-6. — Curt. V, 6, 1-8. Ὁ Ἀρριανός, ὁμιλῶν μόνον δι' ὀλίγων ἐν παρεκβάσει περὶ τῆς πυρπολήσεως τῶν ἀνακτόρων (περὶ ἧς κατωτέρω) οὐδὲν γράφει περὶ καταστροφῆς τῆς πόλεως καὶ σφαγῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' ἐξετέθη ἥδη ὅτι ὁ Ἀρριανός ἀντλεῖ ἐκ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀριστοβούλου, οἱ ὅποιοι, στενωῶς συνδεδεμένοι πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἰδιαζόντως μετὰ τὸν θάνατόν του τιμῆσαντες τὴν μνήμην αὐτοῦ, πιθανὸν νὰ μὴ ἠθέλησαν νὰ περιλάβουν εἰς τὰ ἔργα των τὰ ἀποτροπιαστικὰ αὐτὰ συμβάντα, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ὁ Ἀλέξανδρος φέρεται ἐν συνεχείᾳ ὡς μετανοήσας διὰ τὰ διαπραχθέντα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐν Περσепόλει (Curt. V, 7, 10). Ὁ Πλούτ. ('Ἀλέξ. XXXVII, 2) περιορίζεται νὰ γράψῃ « φόνον μὲν οὖν ἐνταῦθα πολὺν τῶν ἀλισκομένων γενέσθαι συνέπεσε » πρόκειται δὲ περὶ τῆς Περσίδος, δηλαδὴ τῆς περιφερείας ὀλοκλήρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεξήχθησαν αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ οὐχὶ εἰδικῶς περὶ τῆς πρωτευούσης Περσепόλεως. Ἄλλὰ καὶ τὰς σφαγὰς ταύτας ὁ Πλούταρχος ἀποδίδει εἰς εἰσηγήσεις ἀνδρῶς ἐκ Λυκίας, χρησιμεύσαντος ὡς ὁδηγοῦ τῆς πορείας. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Κουρτίου περὶ τῶν ἐν Περσепόλει σφαγῶν ἠντλήθη ἐκ τῆς λεγομένης Κλειταρχείου παραδόσεως (βλ. ἀνωτ., σ. 82), ἢ ὁποῖα ἀλλαχοῦ μὲν κατεσκευάσε βάσει τῶν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀναπτυχθέντων θρύλων ἐπεισόδια, ἀλλαχοῦ δὲ διήνθισε δι' ἀνεκδότων καὶ περιέβαλε διὰ δραματικῶν τόνου πραγματικὰ γεγονότα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἐν δραματικῇ περιγραφῇ παρατιθεμένων λεπτομερειῶν, θὰ ἦτο λίαν δυσχερὲς νὰ ἀμφισβητήσωμεν αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός τῆς καταστροφῆς τῆς Περσепόλεως, τῆς ὁποίας τὰ πυρκαϊστα ἐρεῖπια θὰ παρέμειναν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀψευδεῖς μάρτυρες, ὡς καὶ ἡ φοβερὰ ἀνάμνησις τῶν γενομένων σφαγῶν.

2. Διοδ. XVII, 70, 2-4: « Πλουσιωτάτης δ' οὐσης τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκῶν πεπληρωμένων ἐκ πολλῶν χρόνων παντοίας εὐδαιμονίας οἱ Μακεδόνες ἐπήσαν τοὺς μὲν ἄνδρας πάντα φονεύοντες, τὰς δὲ κτήσεις διαρπάζοντες, πάλαι μὲν τοῖς πλήθεσιν ὑπαρχούσας, κατασκευῆς δὲ καὶ κόσμου παντοίου γεμούσας. ἔνθα δὴ πολὺς μὲν ἄγρυρος διεφορεῖτο, οὐκ ὀλίγος δὲ χυσοὺς διηρηάζετο, πολλοὶ δὲ

ἀποβαλὼν πάντα χαλινὸν ὄχλος τῶν στρατιωτῶν οὐδενὸς ἐφείσθη. Πολλοί, παράφρονες ἐκ τοῦ τρόμου, ἐρρίπτοντο ἀπὸ τῶν παραθύρων ἢ ἀπὸ τῶν τειχῶν μετὰ συζύγων καὶ τέκνων ἢ ἔθρονον οἱ ἴδιοι πῦρ εἰς τὰς κατοικίας των, ἵνα γίνουσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῶν θησαυρῶν των παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἐντὸς ὀλίγιστου χρόνου, δλόκληρον τὸ κάτω τμήμα, ἐν τῷ ὁποίῳ εὗρισκοντο αἱ κατοικίαι τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἄλλοτε περιωνύμου πρωτεύουσας τοῦ Ξέρξου, εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀχνίζοντα σωρὸν ἑρειπίων, ἐνῶ δὲ τὸ αἶμα ἔρρεεν ἀκόμη εἰς τὰς δόδους, αἱ γυναῖκες ἐσύροντο αἰχμάλωτοι καὶ οἱ στρατιῶται ἐφιλονίκουν ζοηρῶς ἢ καὶ ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ τὴν κατοχὴν τῶν ἀρπαγέντων πολυτίμων πραγμάτων.

Κατὰ τὸν Κουρτίον Ροῦφον, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπὸ τῶν πυλῶν ἀκόμη τῆς πόλεως, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε περισσότερον ἐχθρική πόλις εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν αὐτὴν τῶν παλαιῶν βασιλέων τῆς Περσίας: « Ἐντεῦθεν, εἶπεν, ἐξώρησαν (πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος) αἱ τεράστια στρατιᾶ, ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτῆς ὁ Δαρεῖος εἰς τὴν ἀρχὴν, κατόπιν ὁ Ξέρξης, ἐξεκίνησαν, ἵνα ρίψουν τὴν Εὐρώπην εἰς ἀνίερρον πόλεμον. Ὁφείλομεν διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς νὰ κατευάσωμεν τὰς ψυχὰς τῶν προγόνων »¹. Ἄν πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν ταύτην τοῦ Κουρτίου, ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἐλησμόνησε τὴν νέαν, μετὰ τοὺς θριάμβους κατὰ τοῦ Δαρεῖου, θέσιν του ἐν Ἀσίᾳ, παρέβλεψε τὴν νέαν ιδιότητα τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ὡς καὶ τὰ νέα σχέδια, τὰ ὁποῖα εἶχε συλλάβει ἐν τῇ μεγαλοργῶ διανοίᾳ του πρὸς δημιουργίαν ἐλληνοασιατικῆς ἐπικρατείας διὰ τῆς συνεργασίας Ἑλλήνων καὶ Ἀσιατῶν καὶ τῆς βαθμιαίας ἀφομοιώσεως τῶν ὑπὸ τὸ σῆπτρόν του λαῶν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ². Κυριαρχηθεὶς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς παλαιᾶς πρωτεύουσας τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως, τοῦ πανελληνίου αἰσθήματος μίσους καὶ τοῦ ἐκδικητικοῦ πνεύματος κατὰ τῶν ἐκεῖθεν ἐπιδραμόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα Περσῶν, πνεύματος τὸ ὁποῖον θὰ ἐκαλλιεργήθη ἐπιτηδεῶς καὶ ὑπὸ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν Ἑλλήνων

καὶ πολυτελεῖς ἐσθῆτες, αἱ μὲν θαλασσίαι πορφύραις, αἱ δὲ χρυσοῖς ἐνυφάσμασι πεποικιλμένοι, τοῖς κρατοῦσιν ἐπαθλα καθίσταντο. τὰ δὲ μέγαρα καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιβόητα βασιλεία πρὸς ὕβριν καὶ παντελῆ φθορὰν ἀπέδειξετο ».

1. Curt. V, 6, 1: « Postero die (sc. Alexander) convocatos duces eoriarum docet nullam infestiorē urbem Græcis esse quam regiam veterum Persidis regum: him illa immensa agmina infusa, hinc Dareum prius, dein Xerxem Europæ inpium intulisse bellum: excidio illius parentandum esse maioribus ».

2. Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. λεπτομερῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πραγματείᾳ « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια τῆς ἐλληνοασιατικῆς αυτοκρατορίας », ἔ.ἀ.

λογίων, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀνευρίσκειτο εἰσέτι καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν πανελληνιστῆς ἐπίσημος ἱστοριογράφος αὐτοῦ Καλλισθένης, πιθανῶς καὶ ἐπηρεασμένος ἐκ τοῦ περιγραφέντος ἀνωτέρω θεάματος τῶν οἰκτρῶς ἠρωτηριασμένων Ἑλλήνων, κατὰ τὰς στιγμάς ἐκείνας διελογίζετο καὶ ἔδρα μόνον ὡς «στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων»¹.

Ἔμενεν ἄθικτος ἡ ἄνω πόλις, ἡ ὁποία, περιβαλλομένη ὑπὸ δευτέρου καὶ τρίτου τείχους, περιέκλειε τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ἀρχῇ ἐσεβάσθη τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς παλαιᾶς πόλεως. Εἰς τοῦτο πιθανῶς συνετέλεσαν καὶ αἱ συμβουλαὶ τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὁποῖος προέτρπε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ φεισθῇ τῶν ἀνακτόρων καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἦτο πρὸς τὸ συμφέρον του νὰ καταστρέψῃ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀνήκον εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πλεόν, ἔλεγεν ὁ γηραιὸς καὶ σῶφρον στρατηγός, ἂν κατέστρεφε τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ ἱερὰ, οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας θὰ ἐσηματίζον τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διήρχετο ἀπλῶς ἐκεῖθεν ὡς νικητῆς καὶ δὲν ἐσκέπτετο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἀσίας κυριαρχίαν².

Ἀλλὰ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα ἀνάκτορα τοῦ Ξέρξου, ὅπου εὐρίσκοντο καὶ οἱ τάφοι τῶν παλαιότερων Μεγάλων βασιλέων, φαίνεται ὅτι προέβαλλον μεγαλοπρεπῆ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τῆς Περσεπόλεως ὡς κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσουν ὅτι ἐκεῖ ἔζησεν ὁ ἐπιδρομεύς, ἐκεῖ συνέλαβε τὰ σχέδια ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκεῖθεν ἐξώρμησαν αἱ στρατιαὶ τῶν βαρβάρων, αἱ ὁποῖαι ἔσπειρον τὸν ὄλεθρον.

Οὕτως, ἡ ἰδέα τῆς πυρπολήσεως τῶν ἀνακτόρων καὶ ἱερῶν τῆς Περσεπόλεως πρὸς ἐκδίκησιν τῶν πυρπολήσεων τῶν ἱερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων καταστροφῶν, τὰς ὁποίας εἶχε διαπράξει ὁ Ξέρξης πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, ἐδέσποζεν ἤδη διάχυτος εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔμενεν ἢ νὰ δοθῇ ἢ κατάλληλος εὐκαιρία πρὸς πραγματοποίησίν της³.

1. Πάντως ὁ αὐτὸς Κούρτιος (V, 6, 8) γράφει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ φεισθοῦν τῶν γυναικῶν μετὰ τῶν στολιμάτων των.

2. Ἄρρ. III, 18, 11: «Παρμενίωνος σφῆξιν συμβουλευόντος, τὰ τε ἄλλα (καὶ) ὅτι οὐ καλὸν αὐτοῦ κτήματα ἤδη ἀπολλύναι, καὶ ὅτι οὐχ ὥσαυτος προσέξουσιν αὐτῷ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἄνθρωποι, ὡς οὐδὲ αὐτῷ ἐγνωκῶτι κατέχειν τῆς Ἀσίας τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ἐπελθεῖν μόνον νικῶντα».

3. Λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν πυρπολήσιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Περσεπόλεως ἀφηγήσεις τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Κουρτίου κατὰ τὴν νόκτα τοῦ «κόμου», μεταφέρομεν ἐνταῦθα πιστῶς τὰ τρία ταῦτα κείμενα: Διοδ. XVII, 72, 1-6: «ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἐπινίκια τῶν κατορθωμάτων ἐπιτελῶν θυσίας τε μεγαλοπρεπεῖς τοῖς θεοῖς συνετέλεσεν καὶ τῶν φίλων λαμπρὰς ἐστιάσεις ἐποίησατο, καὶ δὴ ποτε τῶν ἑταίρων εὐωχομένων καὶ τοῦ μὲν πότου προβαίνοντος, τῆς δὲ μέθης προϊούσης κατέσχε λύσσα ἐπὶ πολὺ τὰς ψυχὰς τῶν οἰνωμένων. ὅτε δὴ καὶ μία τῶν παρουσῶν γυναικῶν, ὄνομα μὲν Θαῖς, Ἀττικὴ δὲ τὸ

Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη μετὰ βραχεῖαν ἀπουσίαν καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξ ἐπιχειρήσεων ἀνὰ τὴν Μηδίαν, ὅτε, πρὶν γίνῃ νέα ἐξόρμησις πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, παρετέθη « κῶμος », δηλαδὴ μεγαλοπρεπὲς ὀλονύκτιον συμπόσιον μετ' ἀκράτου οἰνοποσίας, ὀργιαστικῶν χορῶν, ἁσμάτων καὶ ἄλλων χαρμωσύνων ἐκδηλώσεων, πολλάκις δὲ καὶ παρελάσεων πρὸς διασκέδασιν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς μετ' ἁσμάτων καὶ λαμπαδηδρομιῶν. Εἰς τὸν « κῶμον », ὡς συνήθως, μετεῖχον καὶ ἑταῖραι, πολλαὶ τῶν ὁποίων ἦσαν Ἑλληνίδες, φίλοι τῶν στρατηγῶν καὶ ἑταῖρων τοῦ Ἀλεξάνδρου, διακρινόμενοι ἐπὶ κάλλει καὶ πνεύματι. Τούτων ὑπερεῖχεν οὐ μόνον εἰς κάλλος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐντόνοισ ἐκδηλώσεσι πνευματικότητος ἢ Ἀθηναία Θαις, φίλη τοῦ στενώως συνδεδεμένου μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγοῦ καὶ βραδύτερον βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ὁ κατὰ τὰς χαρμωσύνους ἐκείνας ὥρας ἐορτασμός τῶν συντελεσθέντων θριάμβων καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀκατασχέτου οἰνοποσίας αὐξάνουσα ἕξαψις εἰς ἐκδηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ ἀνεξωπύρουον συγχρόνως τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐνδόξου ἑλληνικοῦ παρελθόντος τῶν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγώνων καὶ ἐκίνουν τὰ ἥδη ἐξημμένα πνεύματα πρὸς ἕξαψιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀδηγήσει εἰς τὸν ἐκδικητικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως ἐκυριάρχησε καὶ πάλιν εἰς τὰς ψυχάς, τὰ δὲ ἀνά-

γένος, εἶπεν κάλλιστον Ἀλεξάνδρῳ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πεπραγμένων ἔσεσθαι, ἐὰν κωμάσας μετ' αὐτῶν ἐμπρήσῃ τὰ βασίλεια καὶ τὰ Περσῶν περιβόητα γυναικῶν χεῖρες ἐν βραχεῖ καιρῷ ποιήσωσι ἄφαντα. τούτων δὲ ἠθρόντων εἰς ἄνδρας νέους καὶ διὰ τὴν μέθην ἀλόγως μετεωριζομένους, ὡς εἰκός, ἄγειν τις ἀνεβόθου καὶ δῶδας ἄπειν καὶ τὴν εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων ἱερὰ παρανομίαν ἀμύνασθαι παρεκελεύετο. συνεπτευφημοῦντων δὲ καὶ ἄλλων καὶ λεγόντων μόνῃ τὴν πρᾶξιν ταύτην προσήκειν Ἀλεξάνδρῳ καὶ τοῦ βασιλέως συνεξαρθέντος τοῖς λόγοις πάντες ἀνεπήδησαν ἐκ τοῦ πότου καὶ τὸν ἐπινίκιον κῶμον ἄγειν Διονύσῳ παρήγγειλαν. ταχὺ δὲ πλήθους λαμπάδων ἄθροισθέντος καὶ γυναικῶν μουσουργῶν εἰς τὸν πότον παρειλημμένων μετ' ὥδης καὶ αὐλῶν καὶ συρίγγων προῆγεν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν κῶμον, καθηγουμένης τῆς πράξεως Θαῖδος τῆς ἑταίρας. αὐτὴ δὲ μετὰ τὸν βασιλέα πρῶτῃ τὴν δῶδα καιομένην ἠκόντισεν εἰς τὰ βασίλεια καὶ τῶν ἄλλων ταῦτα πραξάντων ταχὺ πᾶς ὁ περὶ τὰ βασίλεια τόπος κατεφλέχθη διὰ τὸ μέγεθος τῆς φλογός καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, τὸ Ζεῦξου τοῦ Περσῶν βασιλέως γινόμενον ἀσέβημα περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων μία γυνὴ πολιτὶς τῶν ἀδικηθέντων ἐν παιδιᾷ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσι μετῆλθε τοῖς αὐτοῖς ἀθέσιν > Πλουτ., Ἀλέξ. XXXVIII, 1-4: « Ἐκ τούτου μέλλον ἐξελαύνει ἐπὶ Δαρείου ἔτυχε μὲν εἰς μέθην τινὰ καὶ παιδιὰν τοῖς ἑταῖροις ἑαυτὸν δεδωκώς, ὥστε καὶ γυναῖκα συμπίνειν ἐπὶ κῶμον ἦκοντα πρὸς τοὺς ἐραστάς. ἐν δὲ τούτοις εὐδοκίμοῦσα μάλιστα Θαῖς ἡ Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύσαντος ὕστερον ἑταῖρα, γένος Ἀττικῆ, τὰ μὲν ἐμμελῶς ἐπαινοῦσα, τὰ δὲ παίζουσα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἅμα τῇ μέθῃ λόγον εἶπειν προήχθη τῆς μὲν τῆς πατριδος ἦθει πρέποντα, μείζονα δὲ ἡ κατ' αὐτήν. ἔφη γὰρ ὦν πεπόνηκε πεπλανημένη τὴν Ἀσίαν ἀπολαμβάνειν χάριν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐντροφῶσα τοῖς ὑπερφηγοῦσι Περσῶν βασιλείοις ἔτι δ' ἂν ἦδιον ὑποπρῆσαι κωμάσασα τὸν Ζεῦξου τοῦ κατακρούσαντος τὰς Ἀθήνας οἶκον, αὐτὴ τὸ πῦρ ἄψασα τοῦ βασιλέως ὀρώντος, ὡς ἂν λόγος ἔχῃ πρὸς ἀνθρώπους ὅτι τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων

πορα τοῦ Ξέρξου ἐξηκολούθουν νὰ προβάλλουν ὑπερηφάνως καὶ προκλητικῶς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περσεπόλεως.

Ἡ παράδοσις, τὴν ὁποίαν διέσωσε βραδύτερον ὁ Πλούταρχος, ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Λατῖνος Κούρτιος Ροῦφος, παρουσιάζει τὴν Ἀθηναίαν Θαΐδα ὡς πρωταγωνίστριαν τῶν συντελεσθέντων ἐν Περσεπόλει κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Ἐνῶ ἡ μέθη ἐφλόγιζε τὰ πνεύματα πάντων καὶ ἐξώθει πρὸς ἀσυνέτους πράξεις, ἡ Θαΐς ὑπεδαύλιζεν ἔτι πλεον τὴν ἔξαψιν πάντων, ὑπενθυμίζουσα ὅσα ἡ πατρις αὐτῆς, αἱ Ἀθῆναι, εἶχον ὑποστῆ παρὰ τῶν Περσῶν καὶ παρορμῶσα πρὸς πυρπόλησιν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου, εἰς ἐκδίκησιν τῶν ὄσων οὗτος εἶχε διαπραξεί κατὰ τῆς πατρίδος τῆς. Ἐὰν ὅσα οἱ τρεῖς ἀνωτέρω μνημονευθέντες βιογράφοι ἀποδίδουν εἰς τὴν Θαΐδα, ὡς λεχθέντα ὑπ' αὐτῆς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην πρὸς παρόρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Περσεπόλεως, εἶναι ἀκριβῆ, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ συνήθους πνευματώδους ἑταίρας τῶν ἑλληνικῶν φιλολογικῶν συμποσίων, ἀλλὰ περὶ γυναικὸς ἀνωτέρας πνευματικότητος, κυριαρχουμένης ἐκ πανελληνίου φρονήματος καὶ ἐμπεποτισμένης ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἄλλωστε, τὸ γεγονός ὅτι συνεδέετο δι' ἔρωτικῆς φιλίας μετὰ τοῦ λογιωτέρου, τοῦ εὐφρευτέρου καὶ πλεον πάντων δια-

ἐκείνων στρατηγῶν τὰ μετὰ Ἀλεξάνδρου γύναια μείζονα δίκην ἐπέθηκε Πέρσαις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ κρότου καὶ θορύβου γενομένου καὶ παρακελεύσεως τῶν ἑταίρων καὶ φιλοτιμίας, ἐπισπασθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναπηδήσας ἔχων στέφανον καὶ λαμπάδα προῆγεν. οἱ δὲ ἐτόμενοι κῶμφ καὶ βοῇ περιύσταντο τὰ βασίλεια, καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων οἱ πυθανόμενοι συνέτρεχον μετὰ λαμπάδων χαίροντες. ἤλπιζον γάρ ὅτι τοῖς οἴκοι προσέχοντός ἐστι τὸν νοῦν καὶ μὴ μέλλοντος ἐν βαρβάροις οἰκεῖν τὸ πιμπράναι τὰ βασίλεια καὶ διαφθεῖρειν. οἱ μὲν οὗτο ταῦτα γενέσθαι φασίν, οἱ δὲ ἀπὸ γνώμης. ὅτι δ' οὖν μετενόησε ταχὺ καὶ κατασβέσαι προσέταξεν ὁμολογεῖται». — Curt. V, 6, 7, 2 - 8: « de die inibat convivium, quibus feminæ intererant, non quidem quas violari nefas esset, quippe pelices licentius, quam decebat, cum armato vivere adsuetæ. Ex his una, Thais, et ipsa temulenta maximam apud omnes Græcos initurum gratiam adfirmat, si regiam Persarum iussisset incendi: expectare hoc eos, quorum urbes barbari delessent. Ebrio scorto de tanta re ferante sententiam unus, alter, et ipsi mero onerati, adsentiuntur. Rex quoque avidior vini quam patientior: « Quin igitur ulciscimur Græciam et urbi faces subdimus? » Omnes incaluerant mero: itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem, cui armati pepercerant. Primus rex ignem regię iniecit, tum convivæ et ministri pelicesque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto late fudit incendium. Quod ubi exercitus, qui haud procul urbe tendebat, conspexit, fortuitum ratus ad opem ferendam concurrat. Sed ut ad vestibulum regię ventum est, vident regem ipsum adhuc aggerentem faces. Omissa igitur, quam portaverant, aqua ipsi aridam materiem in incendium iacere coeperunt.

Hunc exitum habuit regia totius Orientis, unde tot gentes antea iura petebant, patria tot regum, unicus quondam Græciæ terror... ».

πνεομένου ὑπὸ ἑλληνικοῦ φρονήματος ἐκ τῶν στρατηγῶν καὶ στενῶν συντρόφων τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ βραδύτερον θεμελιώσαντος τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου, ὁ ὁποῖος καὶ κατέστησε ταύτην σύζυγόν του, ἐνισχύει τὴν περὶ Θαΐδος κρίσιν ¹.

Οὕτως, ἡ Θαΐς, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἑορταστικοῦ ἐκείνου πανδαιμονίου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ εἶχον ὀδηγήσει τοὺς συνδαιτημόνας ὁ ἄφθονος οἶνος, τὰ ἔξματα τῶν ἑταιρῶν καὶ οἱ βακχικοὶ χοροί, ἐγείρεται, ἵνα διακηρύξῃ ὅτι ὡς κάλλιστον τῶν ἔργων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἀσίᾳ θὰ παρέμενεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του «κῶμος» (δηλαδὴ ἡ ἐν Διονυσιακῇ πομπῇ πορεία) πρὸς πυρπόλησιν τῶν περσικῶν ἀνακτόρων. Τούτου ἡγουμένου, γυναικῶν χεῖρες θὰ καθίστων ταῦτα ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἄφαντα. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκραύγαζεν, θὰ ἀπέκτα ἀθανάτους τίτλους διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν παρέδιδεν εἰς τὰς φλόγας τὰ ἀνάκτορα ἐκεῖνα τῶν Περσῶν βασιλέων. Τὴν ἱκανοποίησιν αὐτὴν ἀνέμενον πάντες οἱ ἑλληνικοὶ λαοί, τῶν ὁποίων οἱ βάρβαροι κατέστρεψαν τὰς πόλεις. Ἰδιαιτέρως ἡ πατρίς αὐτῆς, αἱ Ἀθῆναι, τῆς ὁποίας τὰ ἱερά ἐπυρπόλησε καὶ τὰς οἰκίας κατέστρεψεν ὁ Ξέρξης, ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἐκδίκησιν ἐκ μέρους τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ θὰ ἔχετε πρώτη, παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως, τὸ πῦρ εἰς τὸν οἶκον τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθῆνας, ἵνα παραμείνῃ μεταξὺ τῶν μεταγενεστέρων ἀνθρώπων, ὅτι ἀντὶ τῶν ναυμάχων καὶ τῶν πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν, αἱ ἀκολουθοῦσαι τὸν Ἀλέξανδρον γυναί-

1. Ἡ φήμῃ τῆς Θαΐδος ἦτο λίαν διαδεδομένη, κατὰ δὲ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἐκυκλοφόρουσαν πλείστα ἀνέκδοτα καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι ἔγραψαν περὶ αὐτῆς. Ὁ Μένανδρος ἔγραψεν εἰδικὴν κωμῶδιαν φέρουσαν ὡς τίτλον «Θαΐς» (Ἀθήν. XIII, 567 C: «καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ δράματα ἀπὸ ἑταιρῶν ἔσχε τὰς ἐπιγραφάς... Μενάνδρου δὲ Θαΐς...». Βλ. καὶ Ἀλκίφρ. IV, 19, 19). Τὰ ἐλάχιστα διασωθέντα ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἀποσπάσματα, δὲν παρέχουν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ ἔργου. Διεσώθησαν ἐκ τοῦ προλόγου (Πλουτ. Ἡθ. 19 Α [Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν 4]) τῆς «Θαΐδος» τοῦ Μενάνδρου οἱ κατωτέρω στίχοι:

ἔμοι μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην, θεά,
θρασεῖαν, ὠραίαν δὲ καὶ πιθανὴν ἅμα
ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πικρά,
μηδενὸς ἔρωσαν, προσποιουμένην δ' αἰεῖ.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι ἡ εἰκὼν αὐτῆς τῆς Θαΐδος ἀνήκει εἰς μεταγενεστέρην κωμῶδιαν, ὅτε ἡ ἀνεκδοτολογικὴ κακολογία εἶχεν ὑπεισέλθει εἰς τὴν σάτυρον, μὴ ἀποδίδουσα τὴν ἀληθῆ προσωπικότητα τῆς Θαΐδος. Ἡ Θαΐς οὐδέποτε ὑπῆρξε φίλη τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς πολλάκις ἐκ παρερμηνείας τοῦ ἐπεισοδίου τῆς Περσεπόλεως χαρακτηρίζεται. Ἡκολούθει τὸν Πτολεμαῖον ὡς φίλην του, ἠκολούθησε δὲ τοῦτον καὶ εἰς Αἴγυπτον, ἐνθα φαίνεται ὅτι ἐνεφανίζετο ἐπὶ τινὰ χρόνον ὡς σύζυγος, ἀπέκτησε δ' ἐκ ταύτης ὁ Πτολεμαῖος καὶ υἱόν. (Dittenberger, S.I.G. 3, 314. — Just. XV, 2, 7. — Βλ. καὶ Tarn ἐν J.H.S. XLI (1921), σ. 18).

κες θὰ ἐξεδικούντο περισσότερο τοὺς Πέρσας διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἀγαμφισθητήτως, οἱ λόγοι οὗτοι, ἐὰν ἐλέχθησαν ὡς παραδίδονται, δὲν ἦσαν λόγοι ἐν μέθῃ διατελούσης βακχίδος, ὡς θέλει νὰ παραστήσῃ ταύτην εἰς ἡμᾶς ἰδίως ὁ Κούρτιος, ἀλλὰ πανελληνίον κήρυγμα ἐμπνευσμένον ἐκ τῶν εὐγενεστέρων ἀθηναϊκῶν παραδόσεων καὶ καλλιεργημένον ὑπὸ τῶν πνευματικῶν κύκλων τῆς Σχολῆς τοῦ Ἰσοκράτους. Ἄν, ὡς εἶναι πολὺ πιθανόν, ὁ Καλλισθένης, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκ τῶν φλογερωτέρων ὀπαδῶν τῆς πανελληνίου ιδέας, μετείχε τοῦ « κώμου », ἀσφαλῶς, ἐμπλεως χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας, θὰ ἐπευφήμει τὴν Θαιῖδα.

Πολλοὶ ἐπεκρότησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς παρορμήσεις τῆς Θαιῖδος καὶ παρωρμήσαν τοὺς ἄλλους, ἵνα, λαμβάνοντες δᾶδας εἰς τὰς χεῖρας, ἐκκινήσουν ἐν « κώμῳ » πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλοι, ἐπευφημοῦντες, ἠγάλαζον ὅτι τοσαύτης ὑψηλῆς σημασίας ἐγχειρήματος μόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἄξιος νὰ ἡγηθῆ. Τελικῶς, αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος παρεσύρθη ἐκ τῆς φρενίτιδος ἐκείνης καί, ἀναπηδήσας, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σχηματισθέντος « κώμου » πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Ἡ πομπή μετὰ πυρσῶν καὶ λαμπάδων, προπορευομένων ἄδουσῶν γυναικῶν ὑπὸ τοὺς ἦχους αὐλῶν καὶ συρίγγων, διέσχισε τὰς ὁδοὺς τῆς Περσεπόλεως. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐστεφανωμένος καὶ κρατῶν δᾶδα εἰς τὴν χεῖρα, ἤγειτο τῆς Διονυσιακῆς ἱεροτελεστίας, ἀλλ' ἡ Θαιῖς ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία διηύθυνε ταύτην.

Ἡ « κομάζουσα » πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου παράδοξος ἐκείνη νυκτερινὴ ὁμήγουρις τῶν Ἑλλήνων, κρατούντων εἰς χεῖρας πυρσούς, μετὰ τῶν ἄδουσῶν ἑταιρῶν καὶ τῶν αὐλητρίδων, διέσχισε τέλος τὰ ἐσωτερικὰ τεῖχη καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀχαιινιδῶν. Ἐκεῖ πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεσφενδόνησε τὴν καιομένην δᾶδα πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Ἡκολούθησεν ἡ Θαιῖς καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔπραξαν τὸ αὐτὸ πάντες οἱ μετέχοντες τοῦ Διονυσιακοῦ κώμου. Τὰ ἀνάκτορα εἶχον ἐν μέρει ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν κέδρους καὶ ἐσωτερικῶς ἦσαν διακεκοσμημένα ὑπὸ πολυτίμων ξύλων, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς παλαιότητός των, ἀπετέλουν τὴν μᾶλλον εὐφλεκτον ὕλην. Αἱ φλόγες ἐξεπήδησαν πρὸς τὰ ὕψη ἐκ τοῦ κολοσσιαίου οἰκοδομήματος καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τὰ περιώνυμα ἐκεῖνα ἀνάκτορα τοῦ Δαρείου τοῦ Α' καὶ τοῦ Ξέρξου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα προσέβαλλον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περσεπόλεως ὡς ἡ ἄφθιτος δόξα τῶν Μεγάλων βασιλέων, ἐγίνοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ μετεβλήθησαν εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Τοῦτο, καταλήγει ὁ Διόδωρος, ὑπῆρξε τὸ παραδοξότερον γεγονός' τὸ διαπραχθὲν ὑπὸ τοῦ Πέρσου βασιλέως ἀνοσιούργημα τῆς πυρπολήσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων ἐτιμώρησε μετὰ τόσον χρόνον καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, δηλαδὴ διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν ἐν Περσεπόλει ἀνακτόρων του, Ἀθηναία γυνή, συμπολίτις τῶν ἀδικηθέντων.

Ἡ ἀφήγησις τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Κουρτίου, μολο-

νότι ποικίλλει ἐν ταῖς λεπτομερείαις καὶ εἰς δύναμιν ἀποδόσεως εἰκόνων, ἐν τῇ οὐσίᾳ τῶν ἱστορουμένων εἶναι ἢ αὐτὴ καὶ προδίδει κοινὴν προέλευσιν. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι πηγάζει ἐκ τῆς Κλειταρχεῖας παραδόσεως. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἡ παράδοσις αὕτη ὑπερέβαλεν ἢ διεκόσμησε τὰ πραγματικὰ ἐπεισόδια ἢ ἀκόμη καὶ κατεσκευάσε πρόσθετα τοιαῦτα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ τούτου τοῦ συντελεσθέντος γεγονότος. Ἄλλωστε, εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Κλειταρχος ἔλαβε τὴν περιγραφὴν ταύτην ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος ἔργου τοῦ Καλλισθένου, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο ἀκόμη ἐν εὐνοίᾳ πλησίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἱστοριογραφῶν μετὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς αὐτὸν πομπῶδους μεγαλαυχίας καὶ τοῦ στομφώδους ὕφους τὰ γεγονότα τῆς ἐκστρατείας. Δεδομένου ὅτι μετείχε τῶν πανηγυρικῶν συμποσίων καὶ τῶν « κώμων » ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ ἦτο παράλογον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι δὲν παρίστατο κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην βακχικὴν εὐωχίαν καὶ ὅτι, αὐτός, ὁ μαθητῆς τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, θερμὸς κῆρυξ τῆς πανελληνίου ἰδέας, διὰ τὴν ὁποίαν τελικῶς ἐθυσίασθη, δὲν μετέσχεν, ἐνεργῶς πρωτοστατῶν μετὰ τῆς Θαΐδος, εἰς τὴν διονυσιακὴν πομπὴν πρὸς πυρπόλησιν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου.

Ἄληθές εἶναι ὅτι ὁ Ἀρριανὸς περιορίζεται νὰ γράψῃ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, πυρπολήσας, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Παρμενίωνος, τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, ἐδικαιολόγησε τὴν πράξιν ταύτην, λέγων ὅτι ἠθέλησε νὰ ἐδικηθῆ τοὺς Πέρσας, διότι οὗτοι, ἐπιδραμόντες κατὰ τῆς Ἑλλάδος κατέσκαψαν τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπυρπόλησαν τὰ ἱερά των, ἐν γένει δὲ ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς δι' ὅσα κακὰ ἔπραξαν εἰς τοὺς Ἕλληνας¹. Ἄλλ', ὡς ἐλέχθη πολλάκις, ὁ Ἀρριανὸς ἀντλεῖ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἐκ τοῦ Πτολεμαίου, ὁ δὲ Πτολεμαῖος, γράψας τὸ ἔργον αὐτοῦ βραδύτερον ἐν Αἰγύπτῳ, σχεδὸν κατὰ κανόνα, ἀναγράφει τὰ γεγονότα, παραλείπει ὁμως ἐκεῖνας τὰς ἐπὶ τῶν γεγονότων εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀμαυρώσουν τὴν δόξαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ σέβας τῶν μεταγενεστέρων. Ἐξ ἄλλου, δὲν ἔτυχε δεούσης προσοχῆς τὸ ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ἐν τέλει τῆς ἀφηγήσεως ταύτης ἀναγράφει ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπυρπόλησε τὰ περσικὰ ἀνάκτορα μετὰ περισκέψεως, δηλαδὴ κατόπιν προδιαγραφέντος σχεδίου ἐκδικήσεως τῶν

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. III, 18, 11-12: « Τὰ βασίλεια δὲ τὰ Περσικὰ ἐνέπηρσε, Παρμενίωνος σφῆξιν συμβουλευόντος, τὰ τε ἄλλα [καὶ] ὅτι οὐ καλὸν αὐτοῦ κτήματα ἤδη ἀπολλύναι, καὶ ὅτι οὐχ ὡσαύτως προσέξουσιν αὐτῷ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἄνθρωποι, ὡς οὐδὲ αὐτῷ ἔγνωσθαι κατέχειν τῆς Ἀσίας τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ἐπελθεῖν μόνον νικῶντα. Ὁ δὲ τιμωρήσασθαι ἐθέλειν Πέρσας ἔφρασκεν ἀνθ' ὧν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐλάσαντες τὰς τε Ἀθήνας κατέσκαψαν καὶ τὰ ἱερά ἐνέπηρσαν, καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ τοὺς Ἕλληνας εἰργάσαντο, ὑπὲρ τούτων δίκας λαβεῖν. Ἄλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δράσαι τοῦτο γε Ἀλέξανδρος οὐδὲ εἶναι τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία ».

παισιότερων Περσῶν. Ἀφίνει οὕτω ὁ Πτολεμαῖος νὰ νοηθῇ ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἐπράχθη ἕξ ἀπροόπτου, συνεπεία αἰτιῶν, τὰ ὅποια δὲν εἶχον ἐκ τῶν προτέρων μελετηθῇ, ταῦτα δὲ δὲν ἦσαν ἄλλα ἢ τὸ νυκτερινὸν ἐκεῖνο βακχικὸν συμπόσιον μετὰ τῶν ἑταιρῶν καὶ τῶν αὐλητριδῶν καὶ ὁ ἀκολουθήσας ἐκ προχείρου, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς εὐωχίας καὶ τῆς ἐκ τῶν φλογερῶν λόγων ἀναζωπυρήσεως τῆς πανελληνίου ἰδέας, διονυσιακὸς κῶμος.

Πάντως δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ βιογράφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου γράφουν ὅτι ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων μετενόησε διὰ τὴν πράξιν του. Τοῦτο φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπολύτως ἀκριβὲς καὶ συμβιβασζόμενον πρὸς τὴν λογικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἀλεξάνδρος κατὰ τὴν νύκτα ἐκεῖνην παρεσύρθη μεθ' ὅλης τῆς νεανικῆς ὀρυθῆς τοῦ ἐν βακχικῇ εὐωχίᾳ τελοῦντος ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἀναζωπυρήσαντος εἰς τὴν ψυχὴν του τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἔξεστράτευσεν εἰς Ἀσίαν καὶ συνετέλεσε τοὺς καταπληκτικοὺς θριάμβους. Τὸ πανελληνίον φρόνημα ἐκυριαρχήσεν εἰς τὴν ψυχὴν του κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας καὶ ἐδέσποσεν εἰς τὸν νοῦν του ἢ ἰδιότης τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, ἢ ὅποια, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐξάλλου παραληρήματος, ὤθησε πρὸς πράξεις αὐθορμητοῦς καὶ ἀπερισκέπτους.

Ἄλλ', ὅτε, ὀλίγον ἔπειτα, ἴσως ἐνῶ ἀκόμη ἐφώτιζον τὸν ὀρίζοντα αἱ φλόγες τῶν καιομένων ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου, ἀνέκτησε τὴν ψυχραιμίαν του καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἥδη ἐν τῇ διανοίᾳ του ἐσχηματισμένα μεγαλεπήβολα σχέδια διακυβερνήσεως τῆς Ἀσίας, ἦτο φυσικὸν νὰ μεταμεληθῇ δι' ὅ,τι ἔπραξεν. Ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, δὲν ἔπαυσε νὰ κατέχεται ὑπὸ ἑλληνικοῦ φρονήματος μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἄλλ' εἶχε παύσει νὰ δεσποζήται καὶ νὰ καθοδηγῆται ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἢ ὅποια τὸν εἶχε ῥίψει εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀσίας, διότι ἢ παραδόσεις αὕτη τοῦ ἐκδικητικοῦ πολέμου κατὰ τῶν πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος ἐπιδρομῶν βαρβάρων καὶ τῆς προσαρτήσεως τῆς μέχρι Σινώπης-Κιλικίας Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν συνεβίβάζετο πλέον πρὸς τὴν νέαν θέσιν του. Δὲν ἦτο πλέον στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ Μέγας βασιλεὺς, κυβερνῶν τὴν Ἀσίαν ὡς νόμιμος ἡγεμὼν αὐτῆς¹. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οἰαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν διασωθέντων κειμένων, ἢ ἱστορικῇ ἀκρίβειᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὴν πυρπόλησιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Περσεπολέως, ἢ πράξις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου δύναται νὰ κριθῇ ὡς ἡ τελευταία, ὡς ἐντολοδόχου τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, ἐντεταλμένου διὰ τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον.

1. Περί πάντων τούτων γράφομεν λεπτομερῶς ἐν τῇ μελέτῃ μας, « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας », ἔ.ά.

16. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ « ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ » ΟΙ ΜΙΣΘΟΦΟΡΟΙ

Ἀπὸ τῆς Περσепόλεως ὁ Ἀλέξανδρος ἐξορμᾷ πανστρατιᾷ πρὸς τὴν Μηδίαν, πρὸς τὰ ὄρη τῆς ὁποίας εἶχε τραπῆ δι' ἀναζήτησιν σωτηρίας, ἔλεινός ἦδη φυγὰς μετ' ἐλαχίστων ἀπομεινασῶν πιστῶν δυνάμεων, ὁ ἄλλοτε πανίσχυρος Μέγας βασιλεὺς Δαρεῖος. Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ἐκβάτανα, παλαιὰν πρωτεύουσάν τῆς Μηδίας καὶ ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὁ Ἀλέξανδρος λαμβάνει ἀπόφασιν ἄκρως σημαντικὴν, λίαν δὲ χαρακτηριστικὴν διὰ τὴν συντελεσθεῖσαν μεταβολὴν εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ σχέδια τοῦ νέου κυριάρχου τῆς Ἀσίας. Ἀπέλυσε πάντας τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ ἄλλους συμμάχους ἐκ τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἔλαβε δὲ πρόνοιαν ἐν σταλοῦν οὔτοι μετὰ προστατευτικῆς φρουρᾶς πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, ἵνα ἐκείθεν ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἐστίαις των. Ἐκτὸς τῶν μισθῶν, ἐδώρισεν ἐν τάλαντον εἰς ἕκαστον τῶν ἱππέων (ἐπειδὴ οὔτοι κατέλιπον καὶ τοὺς ἵππους των) καὶ δέκα μνᾶς εἰς ἕκαστον τῶν πεζῶν, διαθέσας πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸ σημαντικὸν ποσὸν τῶν δύο χιλιάδων τάλάντων. Ὅσοι ὅμως ἐπεθύμουν νὰ παραμείνουν πλησίον του, ἠδύναντο νὰ καταταχθῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ μισθοφορικὰ σώματα. Καὶ πράγματι, πολλοὶ παρέμειναν, μὴ ἐκπροσωποῦντες πλεόν τὴν πόλιν των, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἑλλήνων μαχητῶν, εἰς ἕκαστον δὲ τούτων ἔδωκε καὶ νέαν δωρεάν ἐκ τριῶν τάλάντων¹.

Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαλλάσσει ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τὰς συμμάχους ἑλληνικὰς πόλεις ἐκ μιᾶς τῶν κυριωτέρων καὶ πλεόν χαρακτηριστικῶν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐν Κορίνθῳ συναφθείσης συμμαχίας ὑποχρεώσεών των, τῆς διὰ στρατιωτικῶν δυνάμεων συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν. Συμβολικὴ μᾶλλον ἢ οὐσιαστικὴ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἢ ὑποχρέωσις αὕτη τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οὐδέποτε ἀποτελέσασα δι' αὐτὰς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἀπασχόλησιν, ἔπαυεν ἤδη καὶ τυπικῶς ὑφισταμένη. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον παύσει ἤδη νὰ ἐκπληροῦν ὑποχρεώσεις συμμετοχῆς εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων βάσει τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου. Τοῦτο δὲν ἐφαί-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. III, 19, 5-6. — Πλουτ. Ἀλέξ. XLII, 3. — Διοδ. XVII, 3-4. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῶν Θεσσαλῶν, ἴσως διότι αὐτοὶ ἀπέτελουν τὸ ἰσχυρότερον καὶ μᾶλλον ἀξιόμαχον τῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑλληνικῶν σωμάτων. Ἄλλ' ὁ Ἀρριανὸς σαφῶς γράφει « τοὺς Θεσσαλοὺς ἱππέας καὶ τοὺς ἄλλους ξυμμάχους », ὁ δὲ Διόδωρος « τοὺς δ' ἀπὸ τῶν ἑλληνίδων πόλεων συμμαχήσαντας ». Κατὰ ταῦτα, πρόκειται περὶ ἀπολύσεως πασῶν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν σταλεισῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων ἑλληνίδων πόλεων, βάσει τῶν συνθηκῶν τῆς Κορίνθου.

νετο νὰ κινή τὴν δυσφορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐδεμίαν δὲ προुकάλεσέ ποτε ἐκ μέρους του διαμαρτυρίαν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, τῶν πλείστων τῶν ὁποίων ἡ ἐνίσχυσις παρέμεινε, ὡς ἐλέχθη, συμβολικὴ εἰς ἔνδειξιν τῆς πανελληνίου ἐννοίας τοῦ ἀγῶνος¹. Οἱ μισθοφόροι, συγκροτούμενοι εἰς μισθοφορικὸν σῶμα κατ' ἐθνότητος, ἀνεξαρτήτως πόλεως προελεύσεως, προυτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πολλὰκις ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν περισσότερον χρήσιμοι ἀπὸ πολεμικῆς ἐπόψεως, διότι, ἐκλεγόμενοι πάντοτε μεταξὺ τῶν γενναιοτέρων καὶ πλέον ἐμπειροπολέμων, ἐτίθεντο ὑπὸ τὰς ἀμέσους καὶ ἄνευ ἐλέγχου διαταγὰς του².

Οὕτω, παρὰ τὴν σπουδαίαν συμβολὴν ὠρισμένων ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς πόλεις στρατιωτικῶν σωμάτων καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐστίας των τὰ σώματα ταῦτα καὶ ἐκ τούτων ἐκράτησε τοὺς πολεμιστὰς μόνον ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπεθύμουν νὰ παραμείνουν οὐχὶ ὡς ἐντολοδόχοι ἑλληνικῆς πόλεως, ἀλλ' ὡς Ἕλληνες, ἐντασσόμενοι εἰς ἑλληνικὰ μισθοφορικὰ σώματα. Τὰ σχέδια καὶ οἱ σκοποὶ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Περσῶν, ὡς συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πανελληνιστῶν καὶ διεκηρύχθησαν διὰ τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου ἐν ὀνόματι τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἶχον πραγματοποιηθῆ. Οἱ Πέρσαι εἶχον τιμωρηθῆ δι' ὅσα εἶχον διαπράξει ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν εἰσβολὴν των πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος. Οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶχον λάβει ἐκδίκησιν διὰ τὴν σύλλησιν καὶ καταστροφὴν τῶν τεμενῶν των. Οἱ ἀδελφοὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας εἶχον ἐλευθερωθῆ ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν βαρβάρων, ἀπέραντα δὲ ἐδάφη μοναδικῆς γονιμότητος καὶ ἐμπορικὰ κέντρα, πρωτοφανοῦς διὰ τὴν Ἑλλάδα πλουτοπαραγωγικῆς δυνατότητος, εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων. Μολοντί δὲν ἔπαυεν εἰσέτι εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις του ὁ Ἀλέξανδρος νὰ προβάλλῃ ἑαυτὸν ὡς στρατηγὸν· αυτοκράτορα βάσει τῶν συνθηκῶν τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐμφανίζηται ὡς ἐκεῖθεν ἀντλῶν τὴν ἐν

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 87.

2. Ὁ Κούρτιος (VI, 2-4) ἀναγράφει ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τῆς ἀφηγήσεώς του καὶ εἶδος στάσεως τῶν Μακεδόνων, οἱ ὁποῖοι, πληροφορηθέντες τὴν εἰς τὰς ἐστίας των ἀποστολὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ φαντασθέντες ὅτι ἔληξαν αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἔσπευδον πρὸς περισυλλογὴν τῶν ἀποσκευῶν των διὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν ταύτην, ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφρανήσῃ μακρὸν λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς συμπολεμιστὰς του τὰ εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος κακουργήματα τῶν βαρβάρων, τὰ ἀνδραγαθῆματά των ἐν Ἀσίᾳ, τοὺς κινδύνους ὑποδουλώσεως καὶ νέων δεινῶν, τὰ ὁποῖα θὰ διέτρεχεν ἡ χώρα των ἂν δὲν συνεχίζετο ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος πρὸς ἐξόντησιν τοῦ Βήσπου καὶ τῶν ἄλλων Περσῶν ἀντιπάλων. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, εἶτι δὲ περισσότερον ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀγνοούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν, δυσκόλως δὲ συμβιβαζόμενα πρὸς τὴν νέαν θέσιν καὶ νοοτροπίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς μεταγενέστερα πλάσματα φαντασίας.

Ἑλλάδι ἐξουσίαν, διὰ τῆς βαθμιαίας ἀπομακρύνσεως τῶν ἐκπροσωποῦντων τὰς πόλεις στρατιωτικῶν σωμάτων διακόπτεται πᾶς ἄμεσος σύνδεσμος καὶ ἐν τῇ πράξει παύει πᾶσα ὑποχρέωσις ἔναντι τῶν πόλεων. Ἄλλ' οὕτως ἀλλοιοῦται καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀποβάλλων πλήρως ἐν τοῖς μετέπειτα τὴν πολιτικὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν ὀνόματι τῶν προαιωνίων παραδόσεων τοῦ Ἑθνους πανελληνίου ἀγῶνος κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ διατηρεῖ ἐπὶ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ πεδίου μόνον τὴν ἔννοιαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Μετὰ τὸν δραματικὸν φόνον τοῦ καταδιωκόμενου ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Μηδίας Δαρείου ὑπὸ τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ Περσικοῦ θρόνου Βήσσου, τῆς σύλληψιν, ὡς καὶ τὴν παραδειγματικὴν διαπόμπεισιν καὶ μετὰ μαρτυρίων θανάτωσιν τοῦ τελευταίου τούτου, ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ὁ ἀδιαφιλονίκητος κυρίαρχος τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἀναγνωρισθεὶς σχεδὸν ὑπὸ πάντων τῶν Περσῶν μεγιστάνων, ἀκόμη καὶ μελῶν τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς οἰκογενείας, ὡς ὁ νόμιμος Μέγας βασιλεὺς καὶ διάδοχος τῶν Ἀχαιοιδῶν. Τὰ περαιτέρω σχέδια, ἀποβλέποντα πλέον σαφῶς εἰς τὴν ἴδρυσιν μεγάλης ἑλληνοασιατικῆς ἐπικρατείας καὶ ἐπιβάλλοντα ριζικὴν μεταβολὴν μεθόδων διακυβερνήσεως τῶν κατακτηθέντων λαῶν, εἶναι ὅλως διάφορα ἐκείνων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνεφορεῖτο, ὅτε ἐξώρμα πρὸς τὴν Ἀσίαν¹. Παρὰ ταῦτα, τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα δὲν ἔπαυσε νὰ δεσπόζη εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ νὰ ἐκδηλοῦται ἀνὰ πᾶσαν ἐδῆκαιρίαν.

Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὑπολειπόμενοι, περὶ τοὺς 1500, Ἕλληνες μισθοφόροι, φανέντες πιστοὶ εἰς τὸν Δαρεῖον περισσότερον καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν, ἠκολούθησαν τούτον εἰς τὴν ἀτυχίαν του, περιπλανώμενοι μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς τὰ ὄρη τῆς Μηδίας. Κατόπιν ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρέσβεις, ζητοῦντες συνθηκολόγησιν χάριν δολοκλήρου τοῦ μισθοφορικοῦ των σώματος. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησεν ὅτι δὲν θὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τούτων, διότι διέπραξαν μεγάλην ἀδικίαν κινήθεντες εἰς πόλεμον, Ἕλληνες αὐτοί, μετὰ τῶν βαρβάρων ἑναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ παρὰ τὰς ἀποφάσεις (τὰς ληφθείσας ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου) τῶν Ἑλλήνων. Διέταξε δὲ νὰ προσέλθουν πάντες καὶ νὰ παραδοθοῦν, θέτοντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόλυτον διάκρισίν του, ἄλλως νὰ ζητήσουν σωτηρίαν ὅπως θὰ ἠδύναντο. Οὕτω καὶ ἔπραξαν, ζητήσαντες μόνον πληρεξούσιον τοῦ βασιλέως, ἵνα ὀδηγήσῃ αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ. Τελικῶς, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος συνεχώρησε τοὺς προσαχθέντας καὶ ἐκλιπαρήσαντας τὴν συγγνώμην τοῦ Ἑλληνας αὐτούς, ἐκ τῶν ὁποίων τοὺς μὲν τελοῦντας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν πρὸ τῆς συνθήκης τῆς Κορίνθου ἄφησεν ἐλευθέρους νὰ παραμείνουν

1. Βλ. ἐκτενῶς περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν τῇ μελέτῃ μας « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αυτοκρατορίας », ἔ.δ.

πλησίον του ἢ νὰ ἀποχωρήσουν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐνέταξεν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὰ ἑλληνικὰ μισθοφορικὰ σώματα¹. Εἶναι πάντως χαρακτηριστικὴ ἡ διαφορά συμπεριφορᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου μεταξὺ Περσῶν, ὑπηρετησάντων μέχρι τελευταίας στιγμῆς τὸν Δαρεῖον καὶ Ἑλλήνων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτου διατελεσάντων. Τοὺς πρώτους, καθοδηγούμενος ὑπὸ τῶν νέων πολιτικῶν σχεδίων καὶ τῆς ὑπὸ τούτων ἐπιβαλλομένης τακτικῆς, ἐδέχετο εὐχαρίστως καὶ ἀνέθετεν εἰς αὐτοὺς ἡγετικὰ ἀξιώματα. Ἀλλὰ τοὺς δευτέρους, κατευθυνόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοῦ φρονήματος ἤδη ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Γρανικοῦ², καὶ μέχρι τῆς πλήρους συντριβῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἐπείμα καὶ

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. ΙΙΙ, 23, 8-9: «Τοῖς πρέσβεσι δὲ τῶν Ἑλλήνων δεομένοις σπείσασθαι σφισιν ὑπὲρ τοῦ παντός ξενικοῦ ἀπεκρίνατο, ὁμολογίαν μὲν οὐκ ἂν ποιήσασθαι πρὸς αὐτοὺς οὐδεμίαν ἄδικεῖν γὰρ μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων. ἐκέλευσε δὲ ἦκειν ξύμπαντας καὶ παραδίδόναι σφᾶς αὐτοὺς ἐπιτρέποντας Ἀλεξάνδρῳ χρῆσθαι ὅ τι καὶ βούλοιο ἢ σφῆζεσθαι ὅπῃ δύναιτο. Οἱ δὲ ἐπιτρέπεντες ἔφασαν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Ἀλεξάνδρῳ ξυμπέμπειν τε ἐκέλευον τὸν ἡγησόμενον αὐτοῖς, ὡς ἀσφαλῶς διακομισθεῖεν παρ' αὐτὸν εἶναι δὲ ἐλέγοντο ἐς χιλίους καὶ πεντακοσίους. Καὶ Ἀλέξανδρος πέμπει Ἀνδρόνικον τὸν Ἀγέρρου καὶ Ἀρτάβαζον παρ' αὐτούς». Ὁ Διόδωρος (ΧVII, 76, 1-2) ἀναβιβάζει τοὺς παραμειναντας πιστοὺς εἰς τὸν Δαρεῖον Ἑλληνας μισθοφόρους εἰς τέσσαρας χιλιάδας, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (ΙΙΙ, 16, 2) οἱ ἀκολουθήσαντες ἀρχικῶς ἐκ Γαυγαμήλων τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν φυγὴν τοῦ μισθοφόρου ἦσαν δύο χιλιάδες, τελοῦντες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Πάρωνος τοῦ Φωκῆως καὶ Γλαύκου τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κούρτιος (VI, 5, 10) ὁμλεῖ περὶ 1500 Ἑλλήνων μισθοφόρων, οἱ ὅποιοι τελικῶς ὠδηγήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρταβάζου ἐνόπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πάντως, μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ θὰ ἦσαν οἱ ἀκολουθήσαντες τὸν Δαρεῖον φυγάδα εἰς τὰ ὄρη τῆς Μηδίας, φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ τῶν κακουχίων καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Περσῶν εἶχον ἀποδεκατισθῆ καὶ διεσάζοντο μόνον 1500, ὅτε παρεδόθησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Συγχρόνως παρεδόθησαν καὶ ἐνενήκοντα ἀντιπρόσωποι ἀντιμακεδονικῶν κομμάτων ἢ κυβερνήσεων ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι εὗρισκον ἐν ἀποστολῇ πλησίον τοῦ Δαρείου (βλ. κατωτ., σ. 153). Ὁ Κούρτιος δὲν παραλείπει εὐκαιρίαν, ἵνα ἐξάρῃ τὴν γενναιοῦτητα καὶ τὴν μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἀφροσύνην τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὸν Δαρεῖον, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν δραματικὴν περιπλάνησίν του ἀνὰ τὰ ὄρη. Ἰδιαιτέρως ἐν V, 11-12 ἐμφανίζει τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, εἰς τὸν ὅποιον δίδει τὸ ὄνομα Πάτρων, ἀγωνιζόμενον ματαίως καὶ διὰ προσλαλιᾶς εἰς παθητικὸν τόνον, νὰ πείσῃ τὸν Δαρεῖον νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς καταστάνας ὑπόπτους Πέρσας καὶ Βακτρίους καὶ νὰ προσέλθῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν των. Καὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (ΙΙΙ, 21, 4) οἱ Ἑλληνας μισθοφόροι δὲν μετέσχον εἰς τὴν συνομοσίαν τοῦ Βήσσου. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν σύλληψιν τοῦ Δαρείου ἀπεχωρίσθησαν πρὸ τῆς θανατώσεως τούτου τῶν πιστῶν εἰς τὸν Βήσσον δυνάμεων καὶ περιεπλάνωντο μόνον ἀνὰ τὰ ὄρη. Κατὰ τὸν Κούρτιον (VI, 5, 10) ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῶν παραδοθέντων τοὺς μὲν στρατιώτας διεμοίρασεν ἐν τῇ στρατιᾷ, τοὺς δὲ ἀπεσταλμένους τῶν πόλεων ἀπέστειλεν εἰς τὰς πατρίδας των, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, τοὺς ὁποίους ἐφυλάκισεν.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 94.

ἐπεδείκνυε διάθεσιν τιμωρίας των, διότι, ἂν καὶ Ἑλληνες, συνεστράτευσαν μετὰ τῶν βαρβάρων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου, τὸ ὅποιον ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως πλέον ἀψηχόλει τὴν σκέψιν του.

Μετὰ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δαρείου Ἑλλήνων μισθοφόρων παρεδόθησαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀντιμακεδονικῶν κομμάτων ἢ κυβερνήσεων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι, πρὶν ἀκόμη κλεισθῆ ἢ Μεσόγειος διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀλικῆς καταλήψεως τῆς Μ. Ἀσίας, εἶχον σταλῆ εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν πρὸς μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως ἐναντίον τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας, πιθανῶς καὶ πρὸς οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν δι' ὑποκινήσιν ἐξεγέρσεων. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὰς θριαμβευτικὰς νίκας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ καὶ μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων ἐν Γαυγαμήλοις ἠκολούθησαν τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν φυγὴν πρὸς τὰ ὄρη τῆς Μηδίας. Τελικῶς, κατέφυγον εἰς τὸ μέσον τοῦ σώματος τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, ταυτίσαντες μετ' αὐτῶν τὰς τύχας των. Ὁ Κούρτιος ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν των εἰς ἐνενηκόντα, γράφει δὲ ὅτι μόνον ὁ Ἀθηναῖος Δημοκράτης, ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τῶν Μακεδόνων, ἠρνήθη νὰ προσέλθῃ καὶ ἐκλιπαρήσῃ συγγνώμην, προτιμήσῃ δὲ νὰ ἀποθάνῃ, βυθίσας τὸ ξίφος εἰς τὸ σῶμά του. Ὁ Ἀλέξανδρος συνεχώρησε τὸν Ἡρακλείδην τῆς Χαλκηδόνος καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Σινώπης, διότι αἱ δύο αὐτὰ πόλεις ὑπήγοντο ἄλλοτε εἰς τὴν ἐπικρατείαν τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ ἐπομένως ἔκριεν ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπικοινωνήσουν μετὰ τοῦ κυριαρχοῦ ἡγεμόνος των, ἀφοῦ οὐδεμίαν εἶχον ἀνάλαβει ὑποχρέωσιν ἐναντι τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως, τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Σπάρτης Καλλικρατίδαν, Παύσιππον, Μόνιμον καὶ Ὀνομαστορίδαν, ὡς καὶ τὸν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπεσταλμένον Δρωπίδην, ἐκράτησεν ἐν φυλακῇ ὡς προδότας τῆς πανελληνίου ἰδέας¹. Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὁ Ἀλέξανδρος προβάλλει ὡς στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων καὶ τιμωρὸς τῶν παραβατῶν τῶν συνθηκῶν τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου.

Ἄλλ', ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας, συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν Περσῶν καὶ προδίδοντες τὰς συνθήκας τῆς Κορίνθου, Ἑλληνες ἐτιμωροῦντο παραδειγματικῶς, ἄλλοι Ἑλληνες θιασῶται τῆς μακεδονικῆς πολιτικῆς καὶ θαυμασταὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέφθανον εἰς Ἀσίαν, ἵνα θαυμάσουν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἦρωα ἐκδικητὴν τῶν βαρβάρων ἐν ὀνόματι τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ κυρίαρχον τῆς Ἀσίας. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Κορίνθιος Δημάρατος, παλαιὸς στένδος φίλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Μακεδονίας καὶ ἔχων ἄλλοτε συντελέσει εἰς τὴν συμφιλίωσιν τοῦ

1. Curt. VI, 5, 6 - 10.

Φιλίππου μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου¹. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Δημάρτος, παρὰ τὸ βαθὺ γῆρας, ἔφθασεν εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἀντικρούσας δὲ τὸν Ἀλέξανδρον καθήμενον ἐν τῷ ὑπὸ χρυσοῦν οὐρανίσκον θρόνῳ τῶν Μεγάλων βασιλέων, ἐδάκρυσε καὶ ἀνέκραξεν: « πόσον μεγάλης ἀπολαύσεως ἔστερήθησαν οἱ Ἕλληνες οἱ θανόντες, πρὶν ἴδουν τὸν Ἀλέξανδρον, καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Δαρείου »². Ὁ Δημάρτος, ἀκολουθήσας τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῇ μετέπειτα πορείᾳ μέχρι Βακτριανῆς, ἀπέθανεν ἐκεῖ ἕξ ἀσθενείας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ τιμῆσῃ ὑπερβαλλόντως καὶ ἐπιδεικτικῶς τὸν παλαιὸν ἀφωσιωμένον φίλον τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἕλληνα φανατικὸν ὁπαδὸν τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας καὶ θαυμαστὴν τῶν κατορθωμάτων του. Ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μεγαλοπρεπῆς μνημεῖον, μεγάλης περιμέτρου καὶ ὕψους ὀγδοήκοντα πήχεων, ἀπέστειλε δὲ ἐπὶ λαμπρῶς διακοσμημένον τεθρίππου τὰ λείψανα τούτου πρὸς τὴν Κόρινθον, ἵνα ταφῶσιν εἰς τὴν πατρῶαν γῆν.

17. Ο ΘΡΥΛΟΣ ΤΩΝ AMAZONΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΒΡΑΓΧΙΔΩΝ

Ὁ Διόδωρος παραθέτει φαιδρὰν τινα ἱστορίαν προσελεύσεως πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτε οὗτος εὕρισκετο εἰς Ὑρκιανίαν, τῆς βασιλείας τῶν Ἀμαζόνων Θαλλήστριδος, διακρινομένης ἐπὶ κάλλει καὶ ἀνδρείᾳ καὶ συνοδευομένης ὑπὸ τριακοσίων ἄλλων Ἀμαζονίδων ἐνόπλων. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀτενίσας μετὰ

1. Πλουτ. Ἀλέξ. IX, 6.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XXXVII, 4 καὶ LV, 1. Ὁ Πλούταρχος ἐπαναλαμβάνει δις τὰ τοῦ Δημαρτύου, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκετο ἐν Περσεπόλει εἰσέτι, ὡς καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Καλλισθένους ἐν Βάκτραις, ὅτε ἀπέθανεν ἐκεῖ ὁ Δημάρτος. Πρόκειται νὰ πιστεῦσῶμεν ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐξετυλίχθη ἐν Περσεπόλει, ὅπου ἄλλωστε εὕρισκετο καὶ ὁ μεγαλοπρεπὴς παλαιὸς θρόνος τῶν Ἀχμενιδῶν, ὁ δὲ Δημάρτος ἠκολούθησε τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι Βακτριανῆς, ἐνθα καὶ ἀπέθανεν, τυχῶν μεγαλοπρεποῦς κηδείας, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ὁ Πλούταρχος ἐνεθυμήθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον καὶ ἀνέγραψε τοῦτο ἐκ νέου. Βλ. καὶ ἐν Πλουτ. Ἠθ. 329 D (περὶ τῆς Ἀλέξ. τύχης ἢ ἀρετῆς A, 7). Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (I, 15, 6) ὁ Κορίνθιος Δημάρτος εἰς κρίσιμον στιγμήν τῆς μάχης τοῦ Γρανικοῦ, ὅτε εἶχε θραυσθῆ τὸ δόρυ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔσπευσε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον δόρυ (Δημάρτος δέ, ἀνὴρ Κορίνθιος, τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἑταίρων, δίδωσιν αὐτῷ τὸ αὐτοῦ δόρυ). Δὲν καθίσταται γνωστὸν, ἂν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου Δημαρτύου. Λαμβανομένου ὁμως ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Δημάρτος, φίλος ἀπὸ μακροῦ χρόνου τοῦ Φιλίππου, ἦτο ἤδη προβεβηκυίας ἡλικίας καὶ ἐπομένως ἀκατάλληλος πρὸς μάχην, πιθανῶς ἐπρόκειτο περὶ τοῦ υἱοῦ του, ὁ ὅποιος ἀκριβῶς λόγῳ τῆς μετὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Μακεδονίας στενῆς φιλίας τοῦ πατρὸς του, θὰ εἶχε λάβει τὸσον τιμητικὴν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἑταίρων θέσιν πλησίον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

θαυμασμοῦ τὴν Θάλληστριν, ἠρώτησεν αὐτήν, ἕνεκα τίνος λόγου προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, αὕτη δὲ ἀπήντησεν ὅτι προσῆλθε... πρὸς παιδοποιίαν. Διότι, δεδομένου ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεδείχθη διὰ τῶν πράξεών του ὁ ἄριστος τῶν ἀνδρῶν, αὕτη δὲ ὑπερεῖχε πασῶν τῶν γυναικῶν ἐπὶ κάλλει καὶ γενναϊότητι, τὸ ἐξ αὐτῶν γεννηθησόμενον τέκνον θὰ διεκρίνετο εἰς ἀξίας, ἀνώτερον πάντων τῶν ἀνθρώπων! Κατὰ τὸν Διόδωρον, ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν τόσον ἄλλωστε ἑλκυστικὴν παρακλήσιν τῆς ὠραίας βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων, κρατήσας αὐτὴν πλησίον του ἐπὶ δέκα τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐξαποστείλας κατόπιν ταύτην εἰς τὴν χώραν τῆς μετὰ πλουσιωτάτων δώρων¹. Ὁ Ἀρριανὸς γράφει περὶ ἐπισκεψομένων τὸν Ἀλέξανδρον ἑκατὸν Ἀμαζόνων (καὶ οὐχὶ περὶ ἐπισκέψεως τῆς βασιλίσσης των), μὴ πιστεύων ἄλλωστε εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τῆς πληροφορίας, ὃ δὲ Πλούταρχος χαρακτηρίζει τοῦτο ὡς μεταγενέστερον πλάσμα². Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι

1. Διοδ. XVII, 77, 1-3: «Ἐπαελθόντος δ' αὐτοῦ πάλιν εἰς τὴν Ἰρκανίαν ἦκεν πρὸς αὐτὸν ἡ βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, ὄνομα μὲν Θάλληστρις, βασιλεύουσα δὲ τῆς μεταξὺ τοῦ Φάσιδος καὶ Θερμώδοντος χώρας. ἦν δὲ τῷ τε κάλλει καὶ τῇ τοῦ σώματος ῥώμῃ διαφέρουσα καὶ παρὰ τοῖς ὁμοεθνεῖσι θαυμαζομένη κατ' ἀνδρείαν, καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῆς στρατιᾶς ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἰρκανίας ἀπολειοπιτυία, μετὰ δὲ τριακοσίων Ἀμαζονίδων κεκοσμημένων πολεμικοῖς ὄπλοις παραγενομένη. τοῦ δὲ βασιλέως θαυμάζοντος τὸ τε παράδοξον τῆς παρουσίας καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν γυναικῶν καὶ τὴν Θάλληστριν ἐρομένου τίνα χρεῖαν ἔχουσα πάρεστιν, ἀπεφάνη παιδοποιῖαν ἐνεκεν ἦκεν. ἔκρινον μὲν γὰρ τῶν ἀπάντων ἀνδρῶν διὰ τὰς πράξεις ἄριστον ὑπάρχειν, αὐτὴν δὲ τῶν γυναικῶν ἀλκῇ τε καὶ ἀνδρεία διαφέρειν» εἰκὸς οὖν τὸ γεννηθὲν ἐκ δυεῖν γονέων πρωτευόντων ὑπερέξειν ἀρετῇ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. καὶ πέρας ἡσθεῖς ὁ βασιλεὺς καὶ προσδεξάμενος τὴν ἔντευξιν αὐτῆς καὶ συμπεριενεχθεὶς ἡμέρας τρεῖς καὶ δεκά τιμῆσας τε ἀξιολόγοις δώροις ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν οἰκίαν». Τὰ περὶ Ἀμαζόνων βασιλίσσης ἀναγράφει καὶ ὁ Κούρτιος (VI, 5, 24-32), ἡ δὲ ἀφήγησίς του, ἄνευ ἀμφιβολίας εἰλημένη ἐκ τῆς Κλειταρχείου λαϊκῆς παραδόσεως, ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Διοδώρου, διακεκοσμημένη, ὡς συνήθως, διὰ φιλοπεριεργῶν λεπτομερειῶν.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. XLVI, 1-2. Ὁ Πλούταρχος πληροφοροῦν συγχρόνως ὅτι περὶ τοῦτου ἔγραψαν ὁ Κλείταρχος, ὁ Ὀνησίκριτος καὶ τινες μεταγενέστεροι, ἐνῶ σύγχρονοι, ὡς ὁ Ἀριστοβούλος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Χάρης καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οὐδὲν ἔγραψαν. Τυνέ, ὡς ὁ Ἐκαταῖος ὁ Ἐρετριεύς, Φίλιππος ὁ Καλιδικὸς καὶ Δούρις ὁ Σάμιος, ἔγραψαν ρητῶς ὅτι πρόκειται περὶ φανταστικοῦ ἐπισημοῦ. Προσθέτει ὁ Πλούταρχος ὅτι, ὅτε βραδύτερον ὁ Ὀνησίκριτος ἀνεγίνωκεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Λυσιμάχου τὴν ἱστορίαν του καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν περὶ Ἀμαζόνων ἀφήγησιν, ὁ Λυσίμαχος ἀνέκραξεν: «ἀλλὰ τότε ποῦ εὕρισκόμην ἐγώ;» Ὁ Ἀρριανὸς (ἐν Ἀναβ. IV, 15, 4) περιορίζεται νὰ γράψῃ ὅτι, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκετο ἐν Βακτριανῇ, προσῆλθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Χορασμίων (τῆς ἐκείθεν τῆς Σογδιανῆς, πρὸς τὰς ἐκβῶλας τοῦ Ὠξίου χώρας) Φαρασμάνης, ὁ ὁποῖος προέτεινε ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῶν γειτόνων του κατοικῶν τῆς Κολχίδος καὶ τῶν Ἀμαζόνων πρὸς ὑποταγὴν πάντων τῶν ἐθνῶν μέχρι Εὐξείνου (τὰ ὅποια ἐν τούτοις ἐχώριζεν ἡ Κασπία!). Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπέστειλε μετὰ τιμῶν τὴν Φαρασμάνην εἰς τὴν πατρίδα του, ἀρνήθητι νὰ ἐκστρατεύῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην, καθ' ὅσον ἠτοίμας τότε τὴν ἐκστρατεῖαν

πρόκειται περὶ θρύλου, διακοσμηθέντος καταλλήλως ὑπὸ μορφὴν ἱστορικοῦ γεγονότος ὑπὸ τοῦ Κλειτάρχου, τοῦ Ὀνησικρίτου καὶ ἄλλων ἐλάχιστα προσκεκολλημένων εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Προφανῶς, ἡ φαιδρὰ αὕτη περιπέτεια τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι γέννημα τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος συνδεθῆ ἢ πρὸς τὰς ἀρχαιοτάτας παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων, ὡς αἱ περιπέτεια τοῦ προγόνου αὐτοῦ Ἡρακλέους μετὰ τῶν Ἀμαζόνων, καὶ αἱ μάχαι τῶν ἐπὶ Θησέως Ἀμαζόνων, ὅτε αὐταὶ ἐπέδραμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, λαβοῦσαι ἱερὸν χαρακτῆρα διὰ τῆς τόσον συνήθους ἀναπαραστάσεώς των εἰς τὰ γλυπτὰ τὰ κοσμοῦντα τὰ ἑλληνικὰ τεμένη. Δὲν θὰ ἐξέπληττε δὲ ἡμᾶς ἐκφραζομένη ὑπόθεσις ὅτι Πέρσης τις σατράπης, σπεύδων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν φλογερὰν ἐπιθυμίαν τῶν Ἑλλήνων τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἴδουν πού ἐν Ἀσίᾳ τὰς Ἀμαζόνας τῶν ἑλληνικῶν θρύλων καὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προβάλλοντος πάντοτε ὡς βαίνοντος ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ προγόνου Ἡρακλέους, ἐσκηνοθέτησεν ἐμφάνισιν ἐφιππων καὶ ὀπλισμένων γυναικῶν, ὡς ἐκ τοῦ θρυλουμένου γένους τῶν Ἀμαζόνων, ἀπογόνων τῶν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ μείζονα λόγον, δέον νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς πλάσμα φαντασίας τὸ ἐν μεταγενεστέραις τισὶ πηγαῖς ἀνευρισκόμενον ἐπεισόδιον τῆς σφαγῆς τῶν ἐκ Μιλῆτου Βραγχιδῶν¹. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις ταύτας, ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ὃν χρόνον κατεδίωκε τὸν σφετεριστὴν τοῦ Περσικοῦ θρόνου ἀνὰ τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Σογδιανῆς, εὐρέθη εἰς πολίχνην, κατοικουμέ-

τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ πολὺ βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐξ Ἰνδιῶν καὶ τὰ ἐν Ὠπιδι γεγονότα, ὁ Ἀρριανὸς (Ἀνάβ. VII, 8, 2 κ.έ.) ἐπανερχεται ἐπὶ τοῦ θέματος, γράφων ὅτι ὁ σατράπης τῆς Μηδίας Ἀτροπάτης ὠδήγησεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἑκατὸν γυναῖκας, ἰσχυρίζομενος ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἀμαζόνων. Αὗται ἔφερον στολὴν καὶ ὀπλισμὸν ἀνδρῶν ἱππέων, ἀλλὰ πελέκεις ἀντὶ δοράτων καὶ κέλτας ἀντὶ ἀσπίδων, ἔλεγετο δὲ ὅτι εἶχον μικρότερον τὸν δεξιὸν μαστόν, τὸν ὅποιον ἄφινον γυμνὸν κατὰ τὰς μάχας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεμάκρυνεν αὐτὰς ἐκ τοῦ στρατευμάτος, φοβηθεὶς μὴ οἱ Μακεδόνες ἢ οἱ βάρβαροι φερθοῦν ὕβριστικῶς πρὸς αὐτάς, εἰδοποίησε δὲ τὴν βασιλισσάν των ὅτι θὰ μετέβαιεν ὁ ἴδιος, ἵνα τεκνοποιήσῃ μετ' αὐτῆς! Ἄλλ' ὁ Ἀρριανὸς δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀλήθειαν τοιοῦτου ἐπεισοδίου, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον οὐδ' ὁ Ἀριστόβουλος, οὐδ' ὁ Πτολεμαῖος, οὐδ' ἄλλος τις ἐξ ἐκείνων, εἰς τὰς ἀφηγήσεις τῶν ὁποίων δίδει πίστιν, ἔγραψέ τι σχετικόν. Μολοντί δὲν ἀμφισβητεῖ ὅτι ὑπῆρξεν εἰς παλαιότερους χρόνους γένος Ἀμαζόνων, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὁ Ἡρόδοτος, ὡς καὶ τὰ θρυλούμενα κατὰ τῶν Ἀμαζόνων κατορθώματα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως, ὁ Ἀρριανὸς δὲν πιστεύει ὅτι ἐσφάζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ προσάγει ὡς ἐπιχειρήματα ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὁ ὅποιος ἐμνημόνευσε τοὺς λαοὺς τῶν περιοχῶν αὐτῶν, οὐδὲν ἔγραψε περὶ Ἀμαζόνων.

1. Ἀνευρίσκειται ἴδιως παρὰ Κουρτίῳ (VII, 5, 27-35). Ἐπίσης ἐν Στράβ. (XI, p. 518) καὶ Πλουτ. Ἠθ. 557 Β (περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων). Βλ. ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τοῦ W. W. Tarn, The massacre of the Branchidae, ἐν Cl. Rev., τ. XXXVI (1922), σ. 63 κ.έ.

νην ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Βραγχιδῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ξέρξου εἶχον βεβηλώσει τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Διδύμων, πλησίον τῆς Μιλήτου, καὶ διὰ τὴν πράξιν τῶν ταύτην (πρὸς ἀποφυγὴν τιμωρίας τῶν ὑπὸ τῶν Μιλησίων) εἶχον λάβει παρὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως τὴν ἄδειαν νὰ μεταναστεύσουν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας¹. Μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα οἱ ἀπόγονοι οὗτοι τῶν Βραγχιδῶν φέρονται ὡς διγλωσσοι, ἦτοι ὁμιλοῦντες, ἐκτὸς τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, καὶ τὴν τῶν προγόνων τῶν Ἑλληνικῆν, διατηροῦντες δὲ παλαιὰ προγονικὰ ἔθιμα. Οἱ Βραγχίδαι, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις ταύτας ἐδέχθησαν μετὰ παραληρήματος χαρᾶς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς συνοδεύοντας αὐτὸν ὁμοεθνεῖς τῶν Ἑλλήνων, παραδίδοντες εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν τῶν καὶ τὰ ἄτομά τῶν καὶ προφανῶς ἔχοντες ἀπὸ πολλοῦ λησμονήσει τοὺς ἀτιμωτικoὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους μετενάστευσαν οἱ πρόγονοί τῶν. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, πάντοτε κατὰ τὰς μεταγενεστέρας ταύτας παραδόσεις, ἐνώριζε καλῶς τὸ προγονικὸν ἔγκλημα τῶν Βραγχιδῶν, βεβήλων τοῦ Διδυμείου μαντείου, τὸ ὁποῖον ἐτίμα ἰδιαίτερος, διότι τοῦτο πρῶτον μετὰ τοῦ Ἀμμωνείου εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ διακηρύξει τὴν θεῖαν αὐτοῦ ἰδιότητα².

Ἔτι πλέον, ἐν τῇ στρατιᾷ του ὑπῆρχον πολλοὶ Μιλήσιοι, διατηροῦντες ἄσβεστον τὸ προγονικὸν μῖσος κατὰ τῶν ἱεροσύλων Βραγχιδῶν. Εἰς τούτους ἀνέθεσε νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς τύχης τῶν ἀπογόνων ἐκείνων τῶν παλαιῶν προδοτῶν τῆς πόλεώς τῶν. Αἱ γνώμαι διηρθήσαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τελικῶς τρομερὰν ἀπόφασιν. Τὴν ἐπομένην, ἐνῶ ἀνύποπτοι οἱ κάτοικοι ὑπεδέχοντο τὸν θριαμβευτὴν βασιλέα καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς τῶν εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ ἀποκλεισθῇ πανταχόθεν ἡ

1. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Διδύμων, τοὺς θησαυροὺς τοῦ ὁποίου ἐσύλησαν οἱ Βραγχίδαι πρὶν μεταναστεύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Περσικοῦ κράτους, κινήσαντες οὕτως ἄσβεστον μῖσος τῶν Μιλησίων, γράφει ἐπανειλημμένως ὁ Ἡρόδοτος (I, 46. — I, 92. — I, 157. — II, 159. — V, 36. — VI, 19). Τὸ γένος εἶχεν ὡς ἐπώνυμον πρόγονον τὸν Βράγχον, εἶχε δὲ ἀποκλειστικὸν προνόμιον, ἵνα εἰς τοῦτο ἀνήκον οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Διδύμων.

2. Βλ. μελέτην μας, « Ἡ θεοποίησι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 63, σημ. 3 καὶ σ. 72. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀποδώσει ὅλως ἰδιαίτεραν σημασίαν εἰς τὸ μαντεῖον τοῦτο τοῦ Ἀπόλλωνος, λαμβάνων παρὰ τούτου χρησμούς καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐτίμα, ὡς εὐεργέτας, ἰδιαίτερος τοὺς Μιλησίους. Ὁ Καλλισθένης (κατὰ Στράβ. XVII, I, 43, C 814) ἔγραφεν εἰς τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον του, ὅτι τὸ μαντεῖον τῶν Διδύμων, ἀφ' ὅτου ἐπὶ Ξέρξου εἶχε συλληθῆ ὑπὸ τῶν μηδισάντων Βραγχιδῶν, εἶχε παύσει νὰ δίδῃ χρησμούς, εἶχε δὲ στειρεύσει καὶ ἡ μαντικὴ κρήνη. Ἄλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς ἐκ θαύματος ἤρχισεν καὶ πάλιν νὰ ἀναβλύξῃ ἐκ τῆς μαντικῆς τούτου κρήνης ὕδωρ. Καὶ τότε οἱ πρέσβεις τῶν Μιλησίων ἐκόμισαν εἰς Μέμφιν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον χρησμούς τοῦ μαντείου τούτου περὶ τῆς ἐκ Διὸς γεννησώσ του, περὶ τῆς μελλούσης νίκης εἰς Ἀρβηλα καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου, ἔτι δὲ καὶ τῶν παρασκευαζομένων ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων στασιαστικῶν ἐνεργειῶν.

πόλις καὶ νὰ σφαγοῦν πάντες οἱ κάτοικοι μέχρις ἐνός, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἔξαιρέσεως. Κατέστρεψεν ἔπειτα τὰ τείχη καὶ τὰς κατοικίας, μὴ ἀφήσας ἀπολύτως τίποτε τὸ δυνάμενον νὰ ὑπενθυμίξῃ τὴν ὑπαρξίν τῆς πόλεως. Ἀκόμη καὶ τοὺς κήπους κατέστρεψε, τὰ δὲ δένδρα τοῦ ἱεροῦ δάσους δὲν ἀπέκοψεν, ἀλλ' ἐξεροῖζωσεν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἕγνος τῆς καταράτου ἐκείνης πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐβάρυνε τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα.

Μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων, πολλοὶ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα ὑπὸ τοῦ Δαρείου, ἰδιαίτερος δὲ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι οἱ ἐπιζήσαντες, μετὰ τὴν πλήρη καταστροφὴν τῆς πόλεώς των, κάτοικοι τῆς Μιλήτου ὠδηγήθησαν εἰς Σούσα καὶ ἐκεῖθεν ἐγκατεστάθησαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος ἐν πόλει καλουμένην Ἄμπη¹. Ἡ θέσις ἐκείνη εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένη τῆς Σογδιανῆς, ἔνθα φέρεται ὁ Ἀλέξανδρος ὡς συναντήσας τοὺς Μιλησίους ἀπογόνους τῶν Βραγχιδῶν. Δὲν εἶναι ἀπίθανον καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν νὰ εἶχον μεταφερθῆ ὑπὸ τῶν Περσῶν εἴτε Μιλήσιοι εἴτε ἄλλοι ἐκ τῶν παραλίω πόλεων Ἑλληνες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μηδικῶν. Ἐξ ἴσου δὲν πρέπει νὰ θεωρητῆ ὡς ὄλως ἀπίθανον ὅτι εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, ἰδρυθείσας δι' ὑποχρεωτικῆς μεταφορᾶς καὶ ἐγκαταστάσεως ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἀπομεμονωμένων εἰς τὰ ἔγκατα τῆς Ἀσίας, ὠμίλειτο ἀκόμη, μετὰ ἕνα καὶ ἡμίσιον αἰῶνα ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ διετηροῦντο ἐν χρήσει ἑλληνικὰ ἦθη. Ἀπομεμονωμένοι ἐν τῷ μέσῳ βαρβαρικῶν κόσμων, διατηροῦντες ὑπερήφανον συναισθησίν τῆς φυλετικῆς των ὑπεροχῆς καὶ διάγοντες ἴδιον βίον, ἦτο δυνατόν πράγματι νὰ διατηρήσουν ἐπὶ μακρὸν χρόνον συνείδησιν τῆς ἐθνικότητός των καὶ χορῆσιν τῆς ἐθνικῆς των γλώσσης. Τοῦτο ἀπέδειξαν καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπομεμονωμένοι ἐν τῷ μέσῳ ἄλλοθενῶν καὶ ἄλλογλώσσων κόσμων εἰς μακρινὰς περιοχὰς ἑλληνικαὶ παροικίαι². Ἐπομένως, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὄλως ἀπίθανον νὰ συνήνητησεν ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, περιπλανωμένη ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, λείψανα παλαιῶν ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων, τῶν ὁποίων οἱ πληθυσμοὶ νὰ εἶχον ἀκόμη συνείδησιν ἑλληνικῆς ἐθνότητος καὶ νὰ ὠμίλουν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον, οὐ μόνον θεωροῦμεν ἀπίθανον, ἀλλ' ἀποκρούομεν διαρρήδη, εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, συναντήσας ἀπομεμονωμένους ἐν Σογδιανῇ ἀπὸ ἐνός καὶ ἡμίσεος αἰῶνος Ἑλλήνας, ἔστω καὶ ἀπογόνους τῶν

1. Ἡροδ. VI, 20. Ὁ Πλίνιος (VI, 28) καλεῖ αὐτὴν « Colonia Milesiorum ».

2. Ἀναγράφομεν μόνον ἐνδεικτικῶς ὅτι ἐν Κορσικῇ ὑπάρχει ἑλληνικὸν χωριὸν ἐκ Μανιατῶν μεταναστευσάντων ἐκεῖ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι, παρὰ τὰ σύγχρονα μέσα ἀφομοιώσεως διὰ τῶν σχολείων, στρατιωτικῆς θητείας, θρησκευτικοῦ προσηλυτισμοῦ, μέσων συγκοινωνίας κλπ., διατηροῦν συνείδησιν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς των καὶ μέχρι πρό τινος ὠμίλουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

μηδισάντων καὶ βεβηλωσάντων τὸ μαντεῖον τοῦ Διδύμου Βραγχιδῶν τῆς Μιλήτου, σπεύσαντας μετὰ ἱερᾶς συγκινήσεως νὰ ὑποδεχθοῦν τοὺς ὁμοεθνεῖς των, κατέσφαξε σὺν γυναίξϊ καὶ τέκνοις καὶ κατέσκαψε τὴν πόλιν των ἐκ θεμελίων. Ὁ Ἀλέξανδρος, εἴτε ἐκ πολιτικῆς σκοπιμότητος, εἴτε ἐξ ἀνθρωπιστικοῦ ἢ φιλογενεῖας αἰσθήματος, εἶχε συγχωρήσει πολλάκις ἑλληνικὰς ἢ βαρβαρικὰς πόλεις καὶ ἑλληνικοὺς ἢ βαρβαρικοὺς πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του καὶ εἰς βάρος αὐτοῦ τοῦ ἴδιου διαπραΐξει πολὺ χειρότερα τῶν ὄσων πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος διέπραξαν οἱ μηδισαντες Βραγχίδαι τῆς Μιλήτου. Θὰ ἀπετέλει ἀπιστεύτως ἀνανδρον καὶ θηριώδη προᾶξιν, ἀληθῶς ἀναξίαν οὐχὶ ἐνὸς Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' οἰουδήποτε, καὶ τοῦ πλέον βαρβάρου, ἀρχηγοῦ, προσάπτουσαν δὲ ἀνεξάλειπτον κηλίδα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ, νὰ θελήσῃ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ προσφιλὲς εἰς αὐτὸν μαντεῖον τῶν Διδύμων, κατασφάζων τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους Ἕλληνας ἐν εἵδει ἑξαγνιστηρίου θυσίας πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, δι' ὅσα διέπραξαν οἱ πρόγονοί των πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν! Ἄλλ' εἶναι περιττὸν νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τούτου, διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ἐξαρχητέρισε τὴν περιγραφὴν ταύτην, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀναφερομένην εἰς πραγματικὸν γεγονός. Ἄλλωστε, δὲν ἀφίνει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν τὸ γεγονός ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν συγχρόνων βιογράφων ἀνεγράφε τι σχετικόν, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει θὰ παρήρχοντο τοῦτο ἐν σιωπῇ, ἰδίως τινὲς οὐχὶ λίαν εὐμενῶς διακείμενοι πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἂν ὑπῆρχε καὶ ἐλαχίστη δόσις πραγματικότητος. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δὲν θὰ ὑπῆρχε κἂν ἀναγεγραμμένον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κλειτάρχου, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις περιέλαβε πολλὰ ἐκ τῶν θρύλων καὶ κυκλοφορούντων ἀνεκδότων εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος. Ἐπλάσθη πολὺ μεταγενεστέρως κατὰ φαντασίαν, ἄλλως δὲν θὰ παρελείπετο ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Διοδώρου, οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις περιέλαβον πολλὰ ἐκ τῶν θρύλων καὶ κυκλοφορούντων ἀνεκδότων εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος. Προφανῶς δὲ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλάσμα τοῦτο ὁ ἐκάστοτε ἐπιδεικνύμενος ζῆλος τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ αἱ στεναὶ αὐτοῦ σχέσεις μετὰ τοῦ μαντείου τῶν Διδύμων, τὸ ὁποῖον ἀπέστελλεν εἰς αὐτὸν χρησμούς. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ μαντεῖον τῶν Διδύμων τῆς Μιλήτου, τὸ ὁποῖον διετήρει κατὰ παραδόσιν καὶ ἔτρεφεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἄσβεστον μῖσος κατὰ τῶν ἱεροσύλων μηδισάντων Βραγχιδῶν, νὰ ἔπλασε τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἵνα προβάλλῃ τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἐκδικητὴν του πρὸς ἑξαγνισμόν ἐνώπιον τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἀπογόνων τῶν βεβήλων, συνδέον οὕτω ἀροήκτως τὴν ἱερότητα καὶ τὴν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον φήμην του μετὰ τοῦ ἥδη πολυθρυλήτου ἥρωος.

18. ΑΣΙΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ὅριστικὸς ἤδη κυρίαρχος τοῦ Περσικοῦ κράτους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου καὶ τὴν μετὰ μαρτυρίων ἐκτέλεσιν τοῦ σφετεριστοῦ Βήσσου, ἀνεγνωρισμένος ὡς Μέγας βασιλεὺς, νόμιμος διάδοχος τῶν Ἀχαιοιδῶν, ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν ἐξορμήσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας διὰ τὴν περαιτέρω κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, προβαίνει εἰς τινὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θέσουν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ πέραν ὑπαρξίν ἑλληνικοῦ φρονήματος. Πρόκειται περὶ τῆς θανατώσεως τοῦ Φιλώτα, τοῦ Κλείτου καὶ τοῦ Καλλισθένου, τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν ταύτας καὶ τῶν ἐν γένει περιστάσεων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐξετυλίχθησαν τὰ δραματικὰ ταῦτα γεγονότα. Περὶ τούτων ἐγράψαμεν ἤδη ἐκτενῶς, ἐκθέσαντες πάντα τὰ αἷτια καὶ τὰ ἐν γένει δραματικὰ περιστατικά¹. Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα δι' ὀλίγων, ἂν τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποτελοῦν ἀπάρνησιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην λάβει τὴν ἀπόφασιν, ὅπως θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰ μεγαλοφυῆ αὐτοῦ σχέδια περὶ μεγάλης ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας, σχέδια τῶν ὁποίων ἢ πραγματοποιήσις συνελπήεν ἀναποφεύκτως τὴν ἀδυσώπητον καταστολὴν οἰασδήποτε ἀντιδράσεως, εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως. Ἀλλὰ διὰ τῶν σχεδίων τούτων ὁ Ἀλέξανδρος ἀπρηνεῖτο τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, οὐδόπως δὲ τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα. Ἡ νέα αὐτοῦ θέσις ὡς διαδόχου τῶν Ἀχαιοιδῶν Μεγάλου βασιλέως καὶ ἐμφανιζομένου ὡς νομίμου διαδόχου ἀναριθμήτου πλήθους Ἀσιατικῶν λαῶν, ἐν οὐδεμιᾷ πλέον περιπτώσει συνεπιβάζετο πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκστρατείας, ὡς οὗτοι διεγράφησαν ἐν τῷ πανελληνίῳ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὀρηθεῖσα ἐκ τοῦ πανελληνίου φρονήματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ διακηρυχθεῖσα ὡς « πόλεμος ἀντιποίων κατὰ τῶν βαρβάρων », ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς λήξασα ὀριστικῶς. Ἀλλ' ἡ νέα ἀποστολὴ αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπιβληθεῖσα ἐκ τῆς ἀνακυσάσης διὰ τῶν πολεμικῶν θριάμβων νέας πολιτικῆς καταστάσεως ἐν Ἀσίᾳ, καὶ διαμορφωθεῖσα διὰ τῆς μεγαλεπήβολου αὐτοῦ διανοίας, πᾶν ἄλλο ἢ ἀντετίθετο πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀγωγὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει ἐξ ἀπαλῶν δυνάμεων, πρὸς τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενειακὰς του παραδόσεις καὶ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ἐτρέφετο ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ του περι-

1. Βλ. ἐν μελέτῃ ἡμῶν, « Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 86 - 106 τὸ περὶ προσκυνήσεως καὶ ἀντιδράσεως τῶν Ἑλλήνων κεφάλαιον.

βάλλοντος. Τοῦναντίον, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν σχεδίων ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας δι' ἀφομοίωσης τῶν ἐν Ἀσίᾳ λαῶν ἀπῆτει διάνοιαν, ὡς ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τεθραμμένην διὰ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ ἐσχηματισμένην διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ οὐσιώδης παράγων καὶ ὁ κύριος μοχλὸς τῆς κοσμογονίας, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ συντελεσθῆ ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ ἀκατάλυτος δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν στενῷ συσχετισμῷ πρὸς τὰς φυλετικὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον διεσκορπίζετο ἀνὰ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἀπομάχων, τῆς ἰδρύσεως πόλεων, τῶν μεικτῶν γάμων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως τῶν παίδων εὐγενῶν περσικῶν οἰκογενειῶν, θὰ ἀπετέλει τὸ κύριον, σχεδὸν τὸ μοναδικὸν μέσον πραγματοποιήσεως τῶν σχεδίων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ κατὰ τῆς νέας πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀντίδρασις ἐπήγαγε τὸ μὲν ἐκ συντηρητικῶν στρατιωτικῶν κύκλων, προσκεκολλημένων εἰς τὰς παλαιὰς ἑλληνομακεδονικὰς παραδόσεις πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, τὸ δὲ ἐκ συνοδουόντων αὐτὸν Ἑλλήνων λογίων ἐμπεποτισμένων ὑπὸ τοῦ διακηρυχθέντος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος αἰσθήματος ὑπεροχῆς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐναντι τῶν βαρβάρων, προαιωνίου ἐκδικητικοῦ μίσους κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Περσῶν καὶ κατὰ φυσικούς, τρόπον τινά, νόμους ἐπιβαλλομένης ἀνάγκης διακυβερνήσεως τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν πρῶτον κύκλον ἀντιδράσεως ἐξεπροσώπουν ὁ Φιλώτας καὶ ὁ Κλεῖτος, τὸν δεύτερον ὁ Καλλισθένης.

Ὁ Φιλώτας ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς Μακεδονίας, εἶχε δὲ τύχει ἑξαιρετικῆς ἑλληνικῆς μορφώσεως. Υἱὸς ἐνδόξου στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἀναδειχθέντος καὶ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τῆς Ἀσίας ὡς τοῦ ἐπιφανεστέρου μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἡγήτορος, τοῦ Παρμενίωνος, ἀνεδείχθη καὶ ὁ ἴδιος γενναῖος καὶ ἱκανὸς στρατηγός, διευθύνων κατὰ τὰς μάχας μεγάλας πολεμικὰς μονάδας καὶ καταστὰς ἐκ τῶν σπουδαιότερων συντελεστῶν τῶν θριάμβων ἐν Ἀσίᾳ. Ἄλλ', ἀφ' ἧς ὁ Φιλώτας δὲν ἐφάνη διατεθειμένος νὰ ἀσπασθῆ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ πιστῶς τὴν νέαν πολιτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθίστατο λίαν ἐπικίνδυνος, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ὑψίστων ἀξιωματῶν καὶ τῆς ἐκ τῆς ἡγεσίας αἴγλης, διὰ τῶν ὁποίων περιεβάλλοντο αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του, περὶ αὐτοὺς ἦτο φυσικὸν νὰ συσπειρωθῆ ἡ ἀντίδρασις. Ἐπομένως, ἡ ἑξόντωσις του ἐφαίνετο ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Φιλώτα εἰς συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου φαίνεται μᾶλλον ὡς φανταστικὴ, ἐξυφανθεῖσα δι' ἀποσπάσεως « ὁμολογίων » κατόπιν ἀποτροπιαστικῶν μαρτυριῶν μόνον πρὸς αἰτιολογίαν τῆς θανατικῆς του ἐκτελέσεως ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότη-

τος¹. Ὡς πρὸς τὸν Παρμενίωνα, ὁ ὁποῖος, ἀπεσταλμένος ἐν Ἐκβατάνοις ὡς διοικητῆς στρατιᾶς, ἦτο ὅλως ξένος πρὸς τὰ ἐκτυλιχθέντα ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἢ θανάτωσίς του κατέστη ἀναπόφρευτος ἀνάγκη, ἀφ' ἧς ἐθανατώθη ὁ υἱὸς τοῦ Φιλώτας.

Ὡς πρὸς τὸν φόνον τοῦ Κλεΐτου, ἡ περίπτωσις αὕτη ἦτο διάφορος. Ὁ Κλεΐτος, ἀτίθασος Μακεδῶν πολεμιστῆς, εἶχεν ἀνέλθει εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα διὰ τῆς γενναιότητος εἰς τὰς μάχας, διὰ τῆς φιλίας, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἀδελφὸν τῆς τροφοῦ του, ἀλλὰ καὶ ἐκ προσωπικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι εἶχε σώσει εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ. Προσκεκολλημένος εἰς τὰ παλαιὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Μακεδονικῆς ζωῆς, δὲν ἠδύνατο ἢ δὲν ἠθέλε νὰ ἐννοήσῃ τὴν συντελεσθεῖσαν κοσμογονίαν, ἢ ὁποία ἐπέβαλλε νέαν πολιτικὴν τάξιν. Ἐτι χειρόν, ὁ Κλεΐτος διεκρίνετο διὰ τὴν ἐλευθεροστομίαν του, τραχὺς δὲ ὡς ἦτο στρατιωτικὸς, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ διέφραυσε εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ τὰς μάχας, ἠρέσκειτο εἰς δριμύειας, μέχρι ὕβρεων, ἐκφράσεις καὶ σαρκαστικὰς εἰρωνείας, ἰδίως εἰς ὥρας οἰνοποσίας, μὴ φειδόμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πάντας, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐξετέλεσε τὸν Κλεΐτον λόγῳ ἀντιδράσεως ἢ ἐπικρίσεως τῶν σχεδίων του, ἀλλ' ἐφόνευσεν ἰδιοχειρῶς ἐν στιγμῇ μέθης καὶ ἐν ἐξάλλῳ διατελῶν δρογῇ διὰ τὰς σφοδρὰς ἐπικρίσεις καὶ εἰρωνείας του, μετεμελήθη δὲ πικρῶς ὀλίγον ἔπειτα διὰ τὴν πράξιν του καὶ ἐθρήνησε τὸν ἀπολεσθέντα φίλον του².

Πλέον τῶν ἄλλων ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸ θέμα ἡμῶν εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Καλλισθένους. Ἀνεπιδὸς καὶ μαθητῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ σύστασιν τοῦ ὁποίου πιθανώτατα εἶχε προσληφθῆ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἐπίσημος ἱστοριογράφος τῆς ἐκστρατείας, ὁ Καλλισθένης εἶχεν ἤδη λάβει ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ περιπατητικῇ σχολῇ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐμπεποτισμένος ἐκ τῶν πανελληνίων ἰδεῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τῶν ἄλλων πανελληνιστῶν τοῦ 4ου αἰῶνος, ἦτο μετὰ φανατισμοῦ προσκεκολλημένος εἰς τὸ προαιώνιον ἑλληνικὸν ἰδεῶδες τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνος καὶ τοῦ μίσους κατὰ τῶν βαρβάρων, τὸ ἰδεῶδες δὲ καὶ μόνον τοῦτο κατηύθυνε τὸν νοῦν του καὶ ἐνέπνεε πᾶσαν σκέψιν καὶ ἐνέργειάν του. Εἰς τὸν Ἀλέξανδρον δὲν ἔβλεπεν εἰμὴ τὸν στρατηγὸν - αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων καὶ τιμωρὸν τῶν βαρβάρων, εἰς δὲ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀσίας ἔβλεπε τὴν συντριβὴν τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο, εἰς

1. Τὰ τῆς συλλήψεως, κατόπιν ἀνακαλύψεως συνωμοσίας εἰς βάρος τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑποβολῆς εἰς μαρτύρια πρὸς ἀπόσπασιν ὁμολογιῶν καὶ ἐκτελέσεως τοῦ Φιλώτα, βλ. ἐν Ἀρχ. Ἀνάβ. III, 26 κ.έ. — Πλουτ. Ἀλέξ. XLVIII κ.έ. — Διοδ. XVII, 79 - 80. — Curt. VI, 7 κ.έ.

2. Τὰ τοῦ φόνου τοῦ Κλεΐτου βλ. ἐν Ἀρχ. Ἀνάβ. IV, 8 - 9. — Πλουτ. Ἀλέξ. L - LI. — Curt. VIII, 5, 5 κ.έ.

τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον του, τὸ ἀναγράφον τὰ γεγονότα τῆς ἐκστρατείας, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων καὶ τῶν εἰς τοῦτο ἀναδρομῶν ἄλλων ἱστοριογράφων, ἐδέσποζεν ὁ ἀκράτητος ἐνθουσιασμός, ὁ ὁποῖος ὠδήγει εἰς ὕμνους μᾶλλον καὶ στομφώδεις πανηγυρισμοὺς ἢ εἰς ἱστορικὰς περιγραφὰς τῶν συντελουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεγαλουργημάτων. Καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν Λιβύῃ Ἀμμωνεῖου μαντείου, ὅτε συνώδευσε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἀφάνταστον ἐκείνην περιπέτειαν τῆς ἐρήμου καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ μαντείου τούτου ἀνακήρυσιν τοῦ ἥρωος ὡς υἱοῦ τοῦ Ἀμμωνος, ὁ Καλλισθένης δὲν εἶδε καὶ δὲν περιέγραψε μεθ' ὕμνων ἢ ὡς ἀναγνώρισιν τῶν παλαιῶν οἰκογενειακῶν τίτλων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν, ὡς καταγομένης, βάσει τῶν ἑλληνικῶν θρύλων, ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐπομένως ἀπὸ τοῦ ταυτιζομένου πρὸς τὸν Ἀμμωνα Διός, μὴ δυνηθεὶς ἐν τῷ ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ νὰ διακρίνῃ τὴν ἡδὴ ἀπὸ τότε συντελουμένην ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεταβολήν.

Μόνον ὅτε τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ ἰδρύσεως μεγάλου ἑλληνοασιατικοῦ κράτους εἰσῆλθον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἐπίσημον ἀνάληψιν τοῦ σκήπτρου τοῦ Μεγάλου βασιλέως, εἰς τὸ στάδιον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ὁ Καλλισθένης ἀνελήφθη ὅτι ὁ στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων, ἐκδικητὴς τῶν βαρβάρων ἐν ὀνόματι τοῦ πανελληνίου ἰδεώδους, ἔπαυε νὰ ὑφίσταται καὶ ὅτι ἄλλα ἰδεώδη, πολὺ εὐρύτερα ἐκείνων τῶν πανελληνιστῶν τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, ἐκίνουν τὴν διάνοιαν καὶ κατηύθυνον τὰς πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης φαίνεται ὅτι ὁ Καλλισθένης ἐγκατέλειψε τοὺς ἀνεπιφυλάκτους ὕμνους καὶ παρεσύρθη εἰς τὴν ἀντίδρασιν. Ἡ δὲ ἀντίδρασις αὐτοῦ ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται τοσοῦτο μᾶλλον ἐνεργότερον, καθ' ὅσον ὠρισμέναι πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, κρινόμεναι ὑπὸ τούτου ὡς ἀναπόσπαστοι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ νέου πολιτικοῦ προγράμματος διακυβερνήσεως τῆς Ἀσίας, ὡς ἡ εἰσδοχὴ Περσῶν μεγιστάνων εἰς ἡγετικὰς θέσεις τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς διοικήσεως, ἢ χρησιμοποίησις Περσομηδικῆς στολῆς, ἢ θεοποίησις κλπ., ἀντιτίθεντο σαφῶς πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου τῶν Ἀθηνῶν περὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων καὶ ἔξεμηθένιζον τὸ κήρυγμα τῶν πανελληνιστῶν, βασικὴν πηγὴν ἐμπνεύσεως τῶν συμφωνιῶν τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου.

Ὁ Καλλισθένης, ὁ ὁποῖος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐθεωρεῖτο πνευματικὸς στυλοβάτης τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἀνεπιφύλακτος ὕμνητὴς τῶν θριάμβων τῆς ἐκστρατείας, τοὺς ὁποίους τὸ ἔργον του προωρῖζετο νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν, ἤδη καθίστατο ὁ ἐπικινδυνότερος παράγων τῆς ἀντιδρασεως. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του περὶ συμπήξεως ἑλληνοασιατικοῦ κράτους, εἰς τὸ ὁποῖον θεμελιώδης παράγων θὰ ἦτο ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, εἶχε πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς καὶ συνεργασίας

τῶν Ἑλλήνων πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκείνων ὑπὸ τῶν ὁποίων περιεστοιχίζετο. Ὁ Καλλισθένης, ἀντιδρῶν εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἀφιστάμενα τοῦ πανελληνίου ἰδεώδους, καὶ ἀποδοκιμάζων δημοσίᾳ μετὰ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τὰς ἐκ τῶν σχεδίων τούτων ἐπιβαλλομένας πράξεις, ἠδύνατο νὰ παρασύρη πρὸς τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὸν λοιπὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ αὐλικοῦ περιβάλλοντος ἢ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Μακεδόνες πνευματικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ἀντίδρασιν, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει τὰ δημιουργήσῃ πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, πᾶν ἄλλο ἢ πρόσφορον πρὸς εὐδόωσιν τῶν νέων σκοπῶν τοῦ κυριάρχου τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν φθάσῃ εἰς ἐξόντωνσιν τοῦ Καλλισθένου, ἐπειράθη νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θεωριῶν του δι' ὀργανώσεως μεγάλων συμποσίων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἄλλοι Ἕλληνες λόγιοι, προσηλυτισμένοι ἤδη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ ἀντέκρουον τὰς ἰδέας τοῦ Καλλισθένου καὶ θὰ προσέδιδον ἑλληνικὸν πνευματικὸν χαρακτήρα εἰς ἑξαστιανιστικὰς ἐκδηλώσεις, ὡς ἡ θεοποίησις καὶ ἡ προσκύνησις. Ἀλλὰ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο συμπόσιον, τοῦ ὁποίου ἄφησεν εἰς ἡμᾶς θαυμασίαν περιγραφὴν ὁ Ἀρριανός¹, ἀπέβη εἰς βάρος τῶν σκοπῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπέβλεπεν ὁ Ἀλέξανδρος. Διότι ὁ Καλλισθένης ἀντέκρουσε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ φιλοσόφου Ἀναξάρχου μετὰ παρρησίας καὶ ἀξιοθανυμάστου δυνάμεως, προβάλλων τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς περὶ ἐλευθερίας καὶ τὰ δόγματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας περὶ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων. Πλὴν τῶν τυφλῶς ἀφωσιωμένων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ εἰς τὴν ἐξυψηρότησιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ, οἱ λοιποὶ ἐφάνησαν ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τῶν λόγων τοῦ Καλλισθένου καὶ ἀντιλοῦντες πνευματικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ἀντίδρασιν μᾶλλον ἢ ὑπακοήν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Καλλισθένης ἦτο προγεγραμμένος, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος τρόπος νὰ δαμασθῇ ἡ ἀντίδρασις τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκινδύνευε τὸ ὅλον ἐν συνεχείᾳ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῆς συνήθους μεθόδου κατηγορίας ἐνοχῆς εἰς συνωμοσίαν ὁ Καλλισθένης συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη καὶ κατ' ἄλλας μὲν πηγὰς ἐθανατώθη, κατ' ἄλλας δέ, συρόμενος δέσμιος ἐν τῇ πορείᾳ τῶν Ἰνδιῶν, ἀπέθανεν. Ἀλλὰ τὸ δραματικὸν τοῦτο τέλος τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου, τελευταίου κήρυκος καὶ προμάχου τοῦ πανελληνίου ἰδεώδους τοῦ 4ου αἰῶνος εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, δὲν ἀπέβη ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ ἐν τῷ συμποσίῳ ἐν Βάκτραις καταπολέμησις διὰ φιλοσοφικῶν ἐπιχειρημάτων περὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου τῆς

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. IV, 10, 5 κ.έ. Ἐπίσης Πλουτ. Ἀλέξ. LIII - LV καὶ Curt. VIII, 5, 8 κ.έ. Τὰ περὶ τοῦ συμποσίου τούτου ἐν Βάκτραις, ὡς καὶ γενικῶς τὰ περὶ Καλλισθένου καὶ θανάτου αὐτοῦ βλ. λεπτομερῶς ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἡμέτερᾳ μελέτῃ, σ. 91 κ.έ.

ιδέας θεοποιήσεως ζῶντος καὶ τῆς προσκυνήσεως, φαίνεται ὅτι ἐνεποίησεν ζωηρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἐτέθη ἐπὶ τάπητος. Τοῦ λοιποῦ, ἡ θεωρουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ταπεινωτικὴ καὶ ἀντίθετος πρὸς τὰ ἑλληνικά ἦθη προσκύνησις ἐφηρμοζέτο μόνον διὰ τοὺς εἰθισμένους εἰς ταύτην Ἀσιάτας, οὐδεις δὲ λόγος πλέον ἐγίνετο περὶ ταύτης προκειμένου περὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης τὸ θέμα τῆς θεοποιήσεως παρέμεινεν αἰόλον διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἔξακολουθοῦντας νὰ θεωροῦν τὸν Ἀλέξανδρον οὐχὶ ἄμεσον υἱὸν θεοῦ, ἀλλὰ γόνον ἐκ θεῶν, ὡς Τημενίδην - Ἀργεάδην, δηλαδὴ μέλος τῆς ἀπὸ Διὸς καὶ Ἡρακλέους καταγομένης βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Μακεδονίας, συμφῶνως πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις. Μόνον ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκίνησεν ἐντέχνως τὸ θέμα τῆς θεοποιήσεως, καὶ τότε δὲ ἀπευθυνόμενος οὐχὶ πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἢ τοὺς ἐν γένει ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἕλληνας, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν νέων αὐτοῦ πολιτικῶν σχεδίων¹.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν, ὡς συναγομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διεχώριζε τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικῶν καὶ τὴν ἐν γένει διαδικασίαν τῶν θανατικῶν ἐκτελέσεων ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, δηλαδὴ ἂν ἐπρόκειτο περὶ Ἑλληνομακεδόνας ἢ περὶ Πέρσου. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐφρόντιζε καὶ εἰς τὰς δραματικὰς αὐτὰς περιπτώσεις, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκστρατείᾳ, νὰ τηρῇ ἀναλόγως τῶν προσώπων τοὺς ἑλληνομακεδονικοὺς νόμους ἢ τὰς ἀσιατικὰς συνηθείας. Τὸν Φιλώταν, ὡς Μακεδόνα μεγιστᾶνα, εἰσήγαγεν ὡς βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ Μακεδονικοῦ στρατεύματος συμφῶνως πρὸς προαιώνιον ἔθιμον τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι, ἰδίως ἐν καιρῷ ἐκστρατείας, εἰσήγοντο εἰς δίκην καὶ ἐθανοτοῦντο ὑπὸ τοῦ στρατεύματος. Ἄλλωστε, ὁ βασανισμὸς τοῦ Φιλῶτα αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶχε, δηλαδὴ τὴν ἀπόσπασιν ὁμολογιῶν, τὰς ὁποίας ὑπεχρέωθη νὰ ἐπαναλάβῃ δημοσίᾳ ἐνώπιον τῶν παρατεταγμένων Μακεδόνων, ἵνα πεισθοῦν οὗτοι περὶ τῆς ἐνοχῆς του. Ἡ δὲ θανάτωσις του ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος διὰ τοῦ συνήθους εἰς τοὺς Μακεδόνας τρόπου θανατικῶν ἐκτελέσεων, διὰ λογισμῶν. Τὴν αὐτὴν ποινήν διὰ τῆς αὐτῆς διαδικασίας ὑπέστησαν καὶ οἱ ἐνοχοποιηθέντες ἐπὶ συνωμοσίᾳ βασιλικοὶ παῖδες. Ὡς πρὸς τὸν Καλλισθένην, πρὲς νὰ πιστεῦσωμεν μᾶλλον τὸν Ἀριστόβουλον, κατὰ τὸν ὅποιον οὗτος δὲν ἐθανατώθη, ἀλλὰ περιήγετο δέσμιος ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ, ἕως ὅτου ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας. Κατὰ δὲ τὸν ἐπίσης σύγχρονον Χάρητα, ὁ Καλλισθένης ἐσύρετο μέχρι τῶν Ἰνδιῶν δέσμιος, καὶ τοῦτο ἵνα κριθῇ βραδύτερον, μεταφερόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ δικαστηρίου, παρόντος τοῦ Ἀριστοτέλους². Ἐμφανί-

1. Βλ. ἐπτενῶς ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ μας, σ. 158 κ.έ.

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. IV, 14, 3. — Πλουτ. Ἀλέξ. LV, 5. Κατὰ τινὰς νεωτέρας ἐκδο-

ζεται οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἐπιθυμῶν, ὅπως ὁ Καλλισθένης δικασθῆ ἔν Ἑλλάδι καὶ βάσει τῶν ἑλληνικῶν νόμων.

Ἀντιθέτως, προκειμένου περὶ Περσῶν καὶ ἐν γένει Ἀσιατῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐτήρει τὴν διαδικασίαν τῶν περσικῶν συνηθειῶν, ἀποφασίζων καὶ διατάσσων θανατικὰς ἐκτελέσεις ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπολύτου κυριάρχου-Μεγάλου βασιλέως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ κατὰ τὰ περσικὰ ἤθη τῶν βασιανιστικῶν θανάτων διὰ σταυρώσεως, διαμελισμοῦ κλπ. Οὕτω, τὸν φονέα τοῦ Δαρείου καὶ σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Βῆσσον ἐβασάνισε δι' ἀκρωτηριασμῶν καὶ τελικῶς ἐξετέλεσε διὰ προσδέσεως χειρῶν καὶ ποδῶν ἐπὶ τεσσάρων κυρτωθέντων δένδρων, κατὰ τοὺς περσικοὺς νόμους περὶ βασιλοκτόνων καὶ προδοτῶν¹. Καὶ Πέρσας μεγιστᾶνας, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀναθέσει ἀνώτατα ἀξιώματα, διαπράξαντας δὲ καταχρήσεις καὶ φανέντας ἀναξίους τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἐθανάτωσεν ὡς Μέγας βασιλεὺς δημοσίᾳ πρὸς παραδειγματισμὸν διὰ περσικῶν τρόπων θανατώσεων.

19. Η ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΩ ΑΣΙΑΝ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 327, ὁ Ἀλέξανδρος παρασκευάζει εἰς Βάκτρα στρατιὰν διὰ τὴν μεγάλην ἐξόρμησιν πρὸς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, πρὸς τὰς Ἰνδίας. Αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχει περὶ Ἰνδιῶν εἶναι περιορισμέναι καὶ ἀσαφεῖς. Ἐκτὸς ἐκείνων, τὰς ὁποίας εἶναι πιθανὸν νὰ ἀπέκτησεν ἐπὶ τόπου, ἰδίως κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς του ἐν Σογδιανῇ καὶ Βακτριανῇ, παρὰ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον, δι' ἐπιτοπίων ἀφηγήσεων, καὶ τούτων κατὰ μέγα μέρος φανταστικῶν, στηρίζονται εἰς τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας παρέχουν παλαιότεροι Ἑλληνες ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, ὡς ὁ Ἑκαταῖος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Σκύλαξ καὶ ὁ Κτησίας. Πιθανώτατα ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀναγνώσει τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων τούτων συγγραφέων εἴτε πρὸ τῆς ἐξστρατείας, εἴτε

χάς, ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει νὰ μεταφέρῃ τὸν Καλλισθένη εἰς Ἑλλάδα πρὸς δίκην, ἵνα τηρήσῃ τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου καὶ φανῆ ὅτι κατεδίκαζεν αὐτὸν οὐχὶ ὡς Ἀσιᾶτης μονάρχης, ἀλλ' ὡς στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, δεδομένου ὅτι ὁ Καλλισθένης ἀντέδρασεν εἰς τὰ Ἀσιατικὰ σχέδια ἐν ὀνόματι τῶν πανελληνίων ἰδεωδῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνεπνεύοντο αἱ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου, θὰ ἦτο δύσκολον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ αἰτιολογήσῃ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐκ τῆς ιδιότητος τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων. Πάντως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης καὶ εἰς κρισίμους διὰ τὴν τύχην τῆς στρατιᾶς περιστάσεις, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐτήρει τοὺς μακεδονικοὺς νόμους προσαγωγῆς ἐνώπιον τοῦ στρατεύματος καὶ δίκης ὑπὸ τούτου, ἀλλὰ διέτασεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης ἄνευ διαδικασίας θανατικῶς ἐκτελέσεις. Οὕτω τοὺς ὑποκινητὰς τῆς στάσεως ἐν Ὠπιδι συνέλαβε καὶ ἐξετέλεσεν ἐπὶ τόπου (Ἄρρ. VII, 8, 1 κ.ε.).

1. Διοδ. XVII, 83. — Curt. VI, 7, 3.

κατὰ ταύτην, ἰδίως κατὰ τὴν σχετικῶς μακρὰν διαμονήν του ἐν Βακτριανῇ, ὅτε ἐμελέτα τὴν ἑκστρατείαν. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐν Ἀσίᾳ ἐξήτει καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς αὐτὸν ἔργα Ἑλλήνων συγγραφέων φιλολογικά, ἱστορικά, γεωγραφικά κλπ., τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ μελετᾷ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἢ πρὸς κατατοπισμὸν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν σχεδίων του¹.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὠρισμένα ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐν τοῖς πλείστοις εἰς πληροφορίας ἀντληθείσας ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν διαφύγει τὴν προσοχὴν τοῦ παλαιοῦ μαθητοῦ τοῦ φιλοσόφου. Ἄλλ' αἱ πληροφορίες αὗται εἶναι λίαν ἀτελεῖς, εἰς πολλὰ δὲ ἀνακριβεῖς. Οἱ κόσμοι τῆς Ἄπω Ἀσίας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔλκεται ὁ Ἀλέξανδρος, παραμένουν ἀκόμη ἄγνωστοι καὶ μυστηριώδεις τόσον ὡς πρὸς τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτοὺς πληθυσμούς, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν σύστασιν τῶν ἀνυπολογίστων ἐκτάσεών των.

Τὸ μυστήριον τῶν ἀγνώστων αὐτῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς πλέκεται θαυμασίως εἰς τὸν τετραμμένον διὰ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων νοῦν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῶν θρύλων περὶ Διονύσου καὶ Ἡρακλέους, τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων, οἱ ὁποῖοι ἐφέροντο ὡς φθάσαντες τὰ ὄρια τοῦ κόσμου, ἀκολουθήσαντες τὴν ὁδὸν ἐκείνην πρὸς τὴν ἄπω Ἀσίαν. Πολλάκις ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀλέξανδρος φαντάζεται ὅτι βαδίζει ἐπὶ τὰ βήματα τῆς πορείας τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἡ δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νέας ἐκστρατείας ἐπανειλημμένως πανηγυρισθεῖσα ἰδέα, ὅτι ἀνεῦρεν ἴχνη διελεύσεως τῶν μυθικῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος, κινεῖ τὸν ἐνθουσιασμόν του καὶ ἐμψυχώνει τοὺς συμπολεμιστάς του.

Ἡ στρατιά, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος παρασκευάζει διὰ τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας ἐξόρμησιν, ἔχει πολὺ διάφορον μορφήν ἐκείνης, μετὰ τῆς ὁποίας ἐξεκίνησε πρὸ ἐννεαετίας ἀπὸ τῆς Πέλλης. Τὴν πρώτην στρατιὰν καὶ ὡς στελέχη, ἀλλὰ καὶ ὡς μάχιμοι δυνάμεις ἀπήρτιζον οἱ Ἑλληνομακεδόνες, τὰ δὲ ἀκολουθήσαντα σώματα τῶν ὑποταχθέντων βασιλέων τῆς χειρονήσου τοῦ Αἴμου (Θοράκης, Παιονίας, Ἰλλυρίας κλπ.) εἶχον ἐπικουρικὸν χαρακτήρα. Ἦδη οἱ Πέρσαι καὶ πολλοὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀσίας μετέχουν

1. Μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην πρέπει νὰ ἀναγάγωμεν καὶ τὴν πληροφορίαν τοῦ Πλούταρχου (Ἄλέξ. VIII, 3), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξήτησε παρὰ τοῦ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀφικθέντος πρὸς φύλαξιν τῶν θησαυρῶν Ἀρπαλοῦ πολλὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεύρη ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκειτο. Ὁ Πλούταρχος προσθετεῖ ὅτι ὁ Ἀρπαλος ἀπέστειλε τὰς βίβλους (Σικελικά) τοῦ Φιλίστου, πολλὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐρύπιδου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοὺς διθυράμβους τοῦ Τελέστου καὶ τοῦ Φιλοξένου. Ὅμως, δυνατόν νὰ ἐξήτησε καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀρπαλος δὲν ἀνεῦρεν ἐγκαίρως πρὸς ἀποστολήν, ἢ ἀπέστειλεν, ἀλλὰ δὲν ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τῶν γραψάντων αὐτοπτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἠντλησεν ὁ Πλούταρχος.

ἐνεργῶς τῆς νέας στρατιᾶς καὶ μάλιστα διὰ δυνάμεων λίαν ὑπολογισίμων. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι λαμβάνει πάντοτε φροντίδα νὰ διατηρήσῃ εἰς τὰς ἡγετικὰς θέσεις τῶν στρατιωτικῶν μονάδων τοὺς Μακεδόνας, ἐκ Μακεδόνων δὲ καὶ Ἑλλήνων τῶν πόλεων ἀπαρτίζεται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τὸ ἐπιτελεῖόν του καὶ ἐν γένει τὸ στενὸν περιβάλλον τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα τὸν παρακολουθοῦν, ἐπαγρυπνοῦν διὰ τὴν ζωὴν του καὶ μετέχουν τῶν ταλαιπωριῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς του. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, πολλοὶ βάρβαροι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄλλοτε μεγιστάνες τοῦ Περσικοῦ κράτους, λαμβάνουν ἀνώτατα ἀξιώματα καὶ περιβάλλονται διὰ τιμῶν, φθάνοντες ἀκόμη μέχρι τῶν ὁμοτίμων. Τὰ περσικὰ σώματα ὀργανοῦνται κατὰ μακεδονικὸν τρόπον, μετέχουν δὲ ὀργανικῶς τῆς νέας στρατιᾶς. Ταῦτα ἦσαν μοιραῖα, ἀφ' ὅτου ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέβαλεν ἐν τῇ πράξει τὴν ιδιότητα τοῦ στρατηγοῦ - αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὰ νέα του πεπραγμένα ὡς Μέγας βασιλεὺς. Οὐδεμίαν ἐνίσχυσιν ἐλάμβανεν, οὐδὲ ἐπεθύμει τοιαύτην ἐξ Ἑλλάδος, ἐκείνη δέ, τὴν ὁποῖαν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ Μακεδονίας, θὰ ἦτο λίαν περιορισμένη εἰς ἀριθμὸν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐκστρατείας, ἀλλὰ καὶ προβληματικὴ λόγῳ τῶν τεραστίων ἀποστάσεων, αἱ ὁποῖαι πλεόν ἐχώριζον αὐτὸν ἀπὸ τῆς μητρὸς πατρίδος.

Παρὰ ταῦτα, ὁ Ἀλέξανδρος διατηρεῖ ἀκμαῖον τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας κατευθύνει αὐτόν, περιβεβλημένον ὑπὸ νέων ιδιοτήτων καὶ δεσποζόμενον ὑπὸ νέων πολιτικῶν στοχασμῶν, ὅλως διαφόρων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους διεκέρηξεν πρὸς αἰτιολογίαν τῆς ἐκστρατείας ἐν Ἑλλάδι, πρὸς συγκινοῦσας ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας κοσμοῦστορικῆς σημασίας. Ἀκριβῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς παρασκευῆς τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νέας ἐκπληροσύνης πορείας, σπεῖρει εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας ἑλληνικὰς πόλεις, κέντρα ἀκτινοβολίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διαδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Αἱ πλείσται τῶν πόλεων αὐτῶν λαμβάνουν τὸ ὄνομά του, διαιωνίζουσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαραμίλλου στρατηλάτου καὶ τὴν δόξαν τῆς μοναδικῆς ἐκείνης εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐποποιίας. Εἰς τὴν Ἀριανήν, τὴν Παρθυλίαν, τὴν Ἀραχωσίαν, τὴν Βακτριανήν, τὴν Σογδιανήν, εἰς τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον καὶ ἐν συνεχείᾳ μέχρι τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ, ἀνακύπτουν ἑλληνικαὶ πόλεις, ὡς αἱ Ἀλεξάνδρεια, πυρῆνες τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος καὶ φωτοβόλοι φάροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ αἰῶνας¹.

Εἰς αὐτὰς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγκαθίστανται, ὡς πρῶτοι πυρῆνες, παλαίμαχοι Ἑλληνομακεδόνες πολεμισταί, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀκολουθήσουν εἰς τὰς περαιτέρω ταλαιπωρίας τῆς ἐκστρατείας, λόγῳ προκεχωρημένης ἡλικίας ἢ

1. Περὶ τῶν ἰδρυθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων βλ. κατωτ. ἐν κεφ. 31.

ἀσθενειῶν. Ταχέως ὅμως συρρέουν ἐκ τῶν μικροσιατικῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐκ τῶν νήσων, ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος Ἕλληνες πάσης ἀσχολίας, ἀναζητοῦντες καλυτέραν τύχην ἢ ὠθοῦμενοι ἐκ τοῦ περιπετειώδους καὶ περιπλανητικοῦ ἐνστίκτου τῆς φυλῆς των, ἔμποροι, τεχνῖται, γεωργοί, πάσης φύσεως ἐπιχειρηματίαι, ἀλλὰ καὶ λόγιοι καὶ καλλιτέχνη. Οὕτω, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι διὰ τὴν κρίσιν τῶν πόλεων αὐτῶν ἐκλέγονται μετὰ προσοχῆς κατάλληλα γεωγραφικῶς σημεῖα, οὐ μόνον πρὸς στρατηγικὴν ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ πρὸς οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, πολλαὶ ἐκ τῶν πόλεων αὐτῶν, τὰς ὁποίας ἔσπειρεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνὰ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, μεταβάλλονται εἰς λαμπρὰ κέντρα ἑλληνικῆς ζωῆς, ἀκμάσαντα ἐπὶ αἰῶνας καὶ διασπείραντα τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τοὺς λαοὺς μέχρι τῆς ἄπω Ἀσίας.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 327 ἡ νέα στρατιὰ ἐξορμᾷ πρὸς τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον, ἀφοῦ διέσχισε τὴν ἀπόκρημον ὄροσειρὰν τοῦ Ἰνδοκούχου. Ἐπειτα, κατέρχεται πρὸς τὰς καταφύτους κοιλάδας τῆς χώρας τῶν Παραπαμισαδῶν, ἔνθα ἔκτισε τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ὀπιανὴν ἢ Παραπανίσου, ἐγκαταστήσας ἀπομάχους ἢ καταπεποιημένους, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ἦσαν καὶ ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς περαιτέρω πορείας. Ἐπειτα, ἀφοῦ παρὰ τὴν Νίκαιαν ἔθυσσε μεγαλοπρεπῶς πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν-Νίκην, διήρесе τὴν στρατιάν του εἰς δύο τμήματα. Ἐκ τούτων, τὸ ἕν, πορευόμενον διὰ τῆς Πευκελαότιδος (Καντάρας) ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἡφαιστῖωνος, κατευθύνεται πρὸς τὸν Ἰνδόν, ἔνῳ δὲ ἕτερον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του, διασχίζει τὰς ὄρεινὰς περιοχάς, μαχόμενον ἀδιαλείπτως κατὰ πολεμικῶν φύλων, τὰ ὁποῖα ἐξοντώνει ἢ ὑποτάσσει. Καὶ κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκείνας στιγμὰς τῆς δεινῆς πάλης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐτραυματίσθη καὶ πολλὰκις διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν του, δὲν ἐλησμόνησε τὴν προσφιλῆ του Μακεδονίαν. Συγκεντρώσας 230.000 ἀγελάδας, ἐξέλεξεν ἐξ αὐτῶν τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας καὶ διέταξε νὰ σταλοῦν εἰς Μακεδονίαν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, συμφῶνως πρὸς τὴν ἀφήγησιν τοῦ αὐτόπτου Πτολεμαίου, παραδεδομένην ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ¹.

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. IV, 25, 4: « Καὶ λέγει Πτολεμαῖος ἀνθρώπους μὲν ληφθῆναι τοὺς πάντα ὑπὲρ τετρακισμυρίου, βοῶν δὲ ὑπὲρ τὰς τρεῖς καὶ εἴκοσι μυριάδας· καὶ τούτων τὰς καλλίστας ἐπιλεξάμενον Ἀλέξανδρον, ὅτι διαφέρουσαι αὐτῷ κάλλι τε καὶ μεγέθει ἐφαίνοντο, πέμψαι ἐθέλειν εἰς Μακεδονίαν ἐργάζεσθαι τὴν χώραν ».

20. ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Ἦδη ὁ Ἀλέξανδρος εἰσδύει εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν. Κατὰ τὴν ἀσύλληπτον εἰς κοινὸν νοῦν πορείαν ἐκείνην πρὸς τοὺς κόσμους τῆς ἅπω Ἀσίας, ἐνῶ προσκρούει ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν εἰς φοβερὰ ἐμπόδια, ἀπειλοῦντα τὴν ζωὴν του καὶ τὸν ὄλεθρον τῆς στρατιᾶς του, ἐξάπτει πάντοτε τὴν φαντασίαν καὶ καθοδηγεῖ τὴν σκέψιν του ἢ ἰδέα ὅτι συνεχίζει τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Διονύσου. Ἀναζητεῖ καὶ νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει ἴχνη τῶν διαβάσεων τούτων ἐν τῷ μέσῳ τῶν κόσμων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους διασχίζει ὡς κατακτητὴς καὶ κυρίαρχος. Οἱ κάτοικοι τῆς ὄχρωας πόλεως Βάσιρα, ἀφοῦ ἠμύνθησαν κρατερῶς, ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν των καὶ κατέφυγον ἐπὶ ὄχρωτάτου φυσικῶς καὶ ἀπροσίτου δι' ὄχρωμάτων πανυψηλοῦ βράχου παρὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ποταμῶν Κωφῆνος καὶ Ἰνδοῦ, καλουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ Πέτρα Ἀόρνου. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθυμήθη ἑλληνικὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρακλῆς, φθάσας μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, ἠγωνίσθη νὰ καταλάβῃ τὸν ἀπόρθητον ἐκείνον βράχον τῆς Πέτρας τοῦ Ἀόρνου, ἀλλὰ τελικῶς ἀπέτυχε. Ὁ Ἀρριανὸς μεταφέρει μὲν τὴν παράδοσιν αὐτήν, ἀλλὰ θέτων τὰ γεγονότα ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κατὰ λογικὴν κρίσεως, ἐκφράζει, οὐχὶ ἀδίκως, τὴν γνώμην ὅτι ἡ θεὰ τοῦ ἀπορθήτου ἐκείνου ἀποκρήμνου βράχου ἔφερον εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδέαν τοῦ ταυτισμοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἀπορθήτου Πέτρας τοῦ Ἀόρνου, τὴν ὁποίαν οὐδ' ὁ Ἡρακλῆς εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐκπορθήσῃ¹.

Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἢ ἐπιθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ μὴ ἀφήσῃ ὀπισθὲν του τόσον ἰσχυρὰν θέσιν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, μετεβλήθη εἰς πόθον ἀκατανίκητον, ὅπως, ἀντὶ πάσης θυσίας, καταλάβῃ τὸ ἀπόρθητον ἐκεῖνο ὄρος, ἵνα καταγάγῃ κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον οὐδ' αὐτὸς ὁ θεοποιηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ κατορθώματά του πρόγονος καὶ υἱὸς τοῦ Διὸς Ἡρακλῆς ἠδυνήθη. Οἱ ὄχρωθέντες ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰνδοὶ ἠμύνθησαν κρατερῶς, ἐχρειάσθη δὲ μακρὰ πολιορκία καὶ ἡ συνήθης παράφορος τόλμη, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα καταληφθῆ τελικῶς ἡ Πέτρα τοῦ Ἀόρνου. Οὕτω, κατε-

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. IV, 28, 1-3. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ Ἀρριανὸς γράφει καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ, προσθέτων ὅτι οἱ Ἰνδοὶ τῆς περιοχῆς ἐκείνης ἀνεχώρουν πρὸς μάχας μετὰ τυμπάνων καὶ κυμβάλων, ἔφερον δὲ καὶ ἐσθῆτας καταστίκτους, ὡς οἱ Βακχίται τοῦ Διονύσου. Δὲν παραλείπει ὁμως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὰ περὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκπορθήσεως τῆς Πέτρας Ἀόρνου, τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρακλῆς δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐκπορθήσῃ, ἦσαν καυχησιολογία τῶν Μακεδόνων (Ἀρρ. Ἰνδ. V, 8-10). Βλ. καὶ κατωτ. ἐν κεφ. 22, ἐν σχέσει πρὸς ὅσα ὁ Ἀρριανὸς γράφει ἐν τῇ Ἰνδικῇ περὶ τῶν διασωθέντων ἐνθυμίων τῆς παρουσίας τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ἰνδία.

κτῆθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ἀπόρθητος ἐκείνος βράχος, τὸν ὁποῖον, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους, δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐκπορθῆσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ θριαμβευτὴς Ἀλέξανδρος, λίαν ὑπερήφανος διὰ τὸ συντελεσθῆν κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐπιτελέσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ ἥρωας πρόγονός του, ἐτέλεσεν ἐκεῖ, πρὶν συνεχισθῆ τὴν πορείαν εἰς στρατιάς, εὐχαριστηρίου θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Ἀθηναῖν· Νίκη¹.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν Ἡρακλέα ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Διονύσου, ὁ ὁποῖος ἐπίσης κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους εἶχε φθάσει μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος διέσχισε τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κωφῆνος καὶ Ἰνδοῦ περιοχὴν, ἀνεκάλυψε πόλιν ὀνομαζομένην Νῦσαν. Δὲν καθίσταται ἐκ τῆς μακροῦς ἀφηγήσεως τοῦ Ἀρριανοῦ σαφές, ἂν συνέπεσεν αὐτὸ νὰ εἶναι ἢ παρεμφερές πως τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν ἢ ἂν προσηρμύσθη πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰς περιστάσεις². Πάντως οἱ Ἕλληνες λίαν προθύμως ἐταύτισαν τὴν πόλιν ταύτην πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Διονύσου εἰς Ἰνδίας Νῦσαν, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Νυσαίου ὄρους, ἔνθα αἱ νύμφαι ἀνέθρεψαν τὸν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἐρμού, κατ' ἐντολήν τοῦ Διός, κομισθέντα θεῶν, ἀκόμη νήσιον. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ Ἀρριανὸς δὲν παραλείπει, ὑπὸ τὸ πρῶσιμα τῆς λογικῆς διερευνήσεως τῶν πραγμάτων, νὰ διερωτηθῆ τίνη τροφῶ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν, ὀδηγῶν στρατόν, διελθὼν διὰ μέσου τόσων ἄλλων πολεμικῶν λαῶν ἀγνώστων εἰς τοὺς τότε Ἕλληνας, καὶ δὲν ὑπέταξε βιαίως εἰμὴ μόνον τὸ ἔθνος τῶν Ἰνδῶν. Ἀλλὰ, παρατηρεῖ ἐν συνεχείᾳ, ὅσα ἀπὸ παλαιῶν χρόνων μυθολογοῦνται περὶ θεῶν, δὲν πρέπει

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. IV, 28, 4. — Διοδ. XVII, 90, 2. — Curt. VIII, 11, 2 κ.έ.

2. Ἡ ὅλη ἀφήγησις περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Νύσῃ καὶ τῶν περὶ Διονύσου παραδόσεων, τὰς ὁποίας προβάλλουν διὰ τὴν προνομιούχον μεταγείρισιν τῆς πόλεως τῶν αὐτοῖ οἱ Νυσαῖοι, εὐρητα ἐν Ἀρριανῶ (V, 1-2), τινὰ καὶ παρὰ Κουρτίφ (VIII, 10, 7 κ.έ.). Πάντως, ὁ Ἀρριανός, παραθέτων τὴν λεπτομερῆ ταύτην ἀφήγησιν περὶ Νύσσης, ὡς κτίσματος τοῦ Διονύσου, προβολῆς τῶν ἰδίων περὶ Διονύσου παραδόσεων τῶν Νυσαίων ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου κλπ., δὲν παραλείπει νὰ ἐκφράσῃ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβείαν ταύτην τὰς ἀμφιβολίας του. Οὕτω ἐν ἀρχῇ γράφει: «...μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, καὶ Νῦσαν πόλιν ὀκίσθαι λέγουσι τὸ δὲ κτίσμα εἶναι Διονύσου... πλὴν γε δὴ ὅτι οὐκ ἀκριβῆ ἔξεταστὴν χρῆ εἶναι τῶν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ἐκ παλαιοῦ μεμυθωμένων...». Καὶ ἐν τέλει τῆς ἀφηγήσεως: «Καὶ ταῦτα ὅπως τις ἐθέλει ὑπολάβων ἀπιστεῖτω ἢ πιστεῦέτω». Πάντως, αἱ περὶ Ἰνδικῆς Νύσσης ὡς κτίσματος τοῦ Διονύσου καὶ περὶ παρακεμένου ὄρους Μηροῦ, ἔνθα αἱ νύμφαι ἀνέθρεψαν τὸν Διόνυσον, παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων ἦσαν παλαιόταται. Ἡδὴ ὁ Ὅμηρος παραπέμπει ἐμμέσως εἰς τὸν μῦθον ἐν τῇ Ἰλιάδι (Z, 132), ἔνθα ὁ Διομήδης ἀναφέρειται εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Δράντος Ἡδωνὸν Λυκοῦργον, ὁ ὁποῖος ἔσσυε τὰς τροφούς τοῦ μαινομένου Διονύσου διὰ μέσου τοῦ ἱεροῦ ὄρους τῆς Νύσσης (ὅς ποτε μαινομένοιο Διονύσοιο τιθήνας | σῆυε κατ' ἠγάθειον Νυσήϊον). Ἐπίσης ὁ Στράβων (XV, I, 7) παραθέτει στίχους τοῦ Σοφοκλέους, ἀγνωστον ἐκ τίνος ἀπολεσθέντος δράματος

νὰ ἐξετάζονται μετ' ἀκριβολογίας, διότι καὶ αὐτὸς ὁ μῦθος δὲν κρίνεται ὡς τι τὸ ὅλως ἀπίστευτον, ὅταν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ προβάλλῃ ἡ θεότης!

Πάντως, ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαίνετο γοητευθεὶς ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πόλεως αὐτῆς, τῆς ταυτιζομένης πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους περὶ Διονύσου, καί, βεβαίως, πρόθυμος νὰ ταύτιση ταύτην πρὸς τὰς δόξας τῶν ἰδίων κατορθωμάτων. Οἱ κάτοικοι τῆς Νύσης, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξεμεταλλεύθησαν, ὅσον ἠδύναντο περισσότερο, τὰς περὶ κτίσεως τῆς πόλεως τῶν ὑπὸ τοῦ Διονύσου παραδόσεις, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἤκουσαν τότε διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων. Τριάκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἄριστον πάντων, καλούμενον Ἄκουφιν, ἔφθασαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐξήτησαν, ἐν δνόματι τοῦ Διονύσου, νὰ ἀφήσῃ τὴν πόλιν τῶν ἀφιερωμένην εἰς τὸν θεόν, τοὺς δὲ κατοίκους αὐτῆς ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους. Ὁ Ἄκουφιν, πλήρως κατατοπισμένος περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συγκινήσουν τὸν Ἀλέξανδρον, περιέγραψε πῶς ὁ Διόνυσος, ὑποτάξας τὸ Ἰνδικὸν ἔθνος, πρὶν κατέλθῃ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν (προφανῶς τὴν Μεσόγειον), συνήθροισε τοὺς ἀνικάνους πρὸς μάχην στρατιώτας καὶ κατόπισεν αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἀπαράλλακτα ὡς εἶχε πράξει καὶ ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, κτίσας Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον, μέλλων δὲ νὰ κτίσῃ καὶ ἄλλας κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν του (ἀφοῦ τὰ κατορθώματά του ἦσαν περισσότερα τῶν τοῦ Διονύσου), καὶ ἐγκαθιστῶν εἰς αὐτὰς (ὡς εἶχε πράξει ὁ Διόνυσος προκειμένου περὶ τῆς Νύσης) παλαιμάχους στρατιώτας του!

ληφθέντας, ἐνθα τις ὑμνεῖ τὴν Νῦσαν ὡς τὸ καθιερωμένον εἰς τὸν Διόνυσον ὄρος (< παρὰ Σοφοκλεῖ δὲ τίς ἐστι τὴν Νῦσαν καθυμνῶν ὡς τὸ Διονύσῳ καθιερωμένον ὄρος > ὅθεν κατείδον τὴν βεβακχιωμένην | βροτοῖσι κλειτὴν Νῦσαν, ἣν ὁ βούκερος | Ἰακχος αὐτῷ μαίαν ἠδίστην νέμει | ὅπου τίς ὄρνις οὐχὶ κλαγγάνει;). Βλ. καὶ παρὰ Nauck, T.G.F., Teubner 1926, Σοφ. ἀποσπ. 874. Καὶ ὁ Εὐδαιμίδης ἐν ταῖς Βάκχαις (13 FF) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Διονύσου ἀνὰ τὴν Ἀσίαν: < λιπῶν δὲ Λυδῶν τὰς πολυχρύσους γύας | Φρυγῶν τε Περσῶν θ' ἠλιοβλήτους πλάκας | Βάκτριά τε τείχη τὴν τε δύσχειμον χθόνα | Μήδων ἐπῆλθον Ἀραβίαν εὐδαίμονα | Ἀσίαν τε πᾶσαν >. Ὁ Φιλόστρατος (Τὰ ἐς τὸν Τ. Ἀπολλ. II, 7), παραθέτει πλῆθος μύθων περὶ Διονύσου ἐν Ἰνδαίαις καὶ < ἐπιχωρίων παραδόσεων > περὶ διαμονῆς τοῦ Θεοῦ ἐν Νύσῃ, ἀλλ' εἰς τὰς ὡραίας αὐτὰς φιλολογικὰς εἰκόνας δὲν δύναται τις νὰ διακρίνῃ τί ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τί κατεσκευάσθη μεταγενεστέρως. Ὁ Στράβων (XV, I, 5) γράφει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος < τετυφωμένος > ἐκ τῶν θριάμβων, ἐπίστευσεν εἰς τοὺς μύθους αὐτοὺς, τοὺς ὁποίους προφανῶς ἐκαλλιέργησε εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ περιβάλλον τῶν ἀκολουθούντων Ἑλλήνων λογίων. Ἄλλ', ὡς γράφομεν (κατωτ., σ. 176), ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἐπιτελικῆς τακτικῆς καὶ πολιτικῆς σκοπιμότητος εἶχε συμφέρον νὰ φαίνεται πιστεύων εἰς τοὺς περὶ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου ἐν Ἀσίᾳ μύθους καὶ νὰ διασπείρῃ τούτους εἰς τὸ στράτευμα.

Ἐν ἄλλοις λόγοις (ἀφοῦ οἱ οἰκήτορες τῆς πόλεως ἦσαν στρατιῶται τοῦ Διονύσου), οἱ Νυσαῖοι προέβαλον ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἀπόγονοι Ἑλλήνων! Ἐξηγεῖ δέ, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, ὁ Ἄκουφιδος, ὅτι ὁ Διόνυσος ἐκ τῆς τροφοῦ του Νύσης ὠνόμασε τὴν πόλιν Νῦσαν καὶ τὴν χώραν Νυσαίαν, τὸ δὲ πλησίον τῆς πόλεως ὄρος ὠνόμασε Μηρόν, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν μῦθον, ἀνεπτύχθη ἐντὸς τοῦ μηροῦ τοῦ Διός. Ἐκτοτε, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Ἀκούφιδος, ἡ Νῦσα ἦτο ἐλευθέρη πόλις καὶ οἱ κάτοικοι ἔζων ὡς πολῖται αὐτόνομοι μετ' ἐλευθέρου πολιτεύματος (προφανῶς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους Ἰνδοὺς, ὡς ἀπόγονοι Ἑλλήνων!). Εἶχον δὲ περὶ τῆς ἀληθείας τούτων ὡς πρόχειρον ἀπόδειξιν τὸ γεγονός, ὅτι μόνον εἰς τὴν χώραν των ἐβλάστανεν ὁ κισσός!¹

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάθη ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Νυσαίων. Διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀρριανός, ηὔχαριστεῖτο νὰ ἀκούη καὶ ἐπεθύμει νὰ γίνωνται πιστευτὰ τὰ μυθεύματα περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Διονύσου εἰς τὰς Ἰνδίας. Ὁ ἴδιος ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ Νῦσα ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Διονύσου, τοῦτο δὲ ἵνα δείξῃ εἰς τοὺς συμπολεμιστὰς ὅτι εἶχεν ἤδη πλέον φθάσει ἐκεῖ, ὅπου ἔφθασεν ὁ Διόνυσος, καὶ ὅτι ἤδη αὐτὸς θὰ προυχώρῃ πολὺ πέραν ἐκείνου. Οὕτως, οἱ Μακεδόνες δὲν θὰ ἠρνοῦντο νὰ ἀκολουθήσουν εἰς τοὺς κινδύνους κατὰ τὴν περαιτέρω ἐκστρατείαν, ἀμιλλώμενοι καὶ ὑπερβάλλοντες τὰ κατορθώματα τοῦ Διονύσου. Ἡ παρέκβασις αὕτη τοῦ Ἀρριανοῦ ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἴσως αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκηνοθέτησε τὴν ἀκρόασιν τῶν Νυσαίων, οὐ μόνον πρὸς προβολήν, ἐν ταυτισμῷ πρὸς τὴν εἰς τὰς Ἰνδίας ἐκστρατείαν, τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν συμπολιτῶν του διὰ τοὺς κινδύνους

1. Ἰδοὺ ὁ κατ' Ἀρριανόν (V, 1, 5-7) λόγος τοῦ Ἀκούφιδος ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου: «Ὡ βασιλεῦ, δέονται σου Νυσαῖοι εἶσαι σφᾶς ἐλευθέρους τε καὶ αὐτόνομους αἰδοῦ τοῦ Διονύσου. Διόνυσος γὰρ ἐπειδὴ χειρωσάμενος τὸ Ἰνδῶν ἔθνος ἐπὶ θάλασσαν ὀπίσω κατήει τὴν Ἑλληνικὴν, ἐκ τῶν ἀπομάχων στρατιωτῶν, οἱ δὲ αὐτῶ καὶ Βάκχοι ἦσαν, κτίζει τὴν πόλιν τήνδε μνημόσυνον τῆς αὐτοῦ πλάνης τε καὶ νίκης τοῖς ἔπειτα ἐσόμενον, καθάπερ οὖν καὶ σὺ αὐτὸς Ἀλεξανδρεῖαν τε ἐκτίσας τὴν πρὸς Καυκάσῳ ὄρει καὶ ἄλλην Ἀλεξανδρεῖαν ἐν τῇ Αἰγυπτίῳ γῆ, καὶ ἄλλας πολλὰς τὰς μὲν ἐκτίσας ἤδη, τὰς δὲ καὶ κτίσεις ἀνά χρόνον, οἷα δὲ πλείονα Διονύσου ἔργα ἀποδειξάμενος. Νῦσάν τε οὖν ἐκάλεσε τὴν πόλιν ὁ Διόνυσος ἐπὶ τῆς τροφοῦ τῆς Νύσης καὶ τὴν χώραν Νυσαίαν· τὸ δὲ ὄρος ὁ τιπερ πλησίον ἐστὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦτο Μηρόν ἐπωνόμασε Διόνυσος, ὅτι δὴ κατὰ τὸν μῦθον ἐν μηρῷ τῷ τοῦ Διός ηὔξῃθη. Καὶ ἐκ τούτου ἐλευθέρων τε οἰκοῦμεν τὴν Νῦσαν καὶ αὐτοὶ αὐτόνομοι καὶ ἐν κόσμῳ πολιτεύοντες· τῆς δὲ ἐκ Διονύσου οἰκίσεως καὶ τότε σοὶ γενέσθω τεκμήριον· κίττος γὰρ οὐκ ἄλλη τῆς Ἰνδῶν γῆς φυόμενος παρ' ἡμῖν φύεται». Ὁ κισσός, ὡς γνωστόν, ἦτο τὸ ἱερὸν φυτὸν τοῦ Διονύσου, δι' αὐτοῦ δὲ ἐστεφανοῦντο οἱ «κομίζοντες» πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου-Βάκχου, ἐορτάζοντες καὶ κορυβαντιῶντες μετ' ἄσματων καὶ βακχικῶν ἀναφωνήσεων.

καὶ πόνους τῆς περαιτέρω πρὸς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας ἐκστρατείας. Πάντως, ἐπροθυμοποιήθη νὰ ἀφήσῃ, ἐν ὀνόματι τῶν περὶ Διονύσου παραδόσεών των, ἐλευθέρους καὶ αὐτονομίους τοὺς κατοίκους τῆς Νύσης, ἀρκεσθεῖς νὰ ἐνισχύσῃ τὸ στράτευμά του διὰ τριακοσίων ἱππέων ἐκ τούτων.

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν ἐξορμήσῃ πρὸς τὰς χώρας τοῦ Ἰνδοῦ, ἐπεθύμει σφοδρῶς νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς τόπους ὅπου, ὡς ἔκανχῶντο οἱ Νυσαῖοι, ὑπῆρχον ἀκόμη τὰ ἐνθύμια τοῦ Διονύσου. Παραλαβὼν τοὺς ἐταίρους ἱππεῖς καὶ ἐν ἐκλεκτὸν πεζικὸν τάγμα, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὄρος Μηρόν. Ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἠκολουθήθῃ εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ ὄρους καὶ ὑπὸ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔπαυον νὰ ἀναζωπυροῦν εἰς τὸ πνεῦμα τοὺς ἑλληνικοὺς θυροὺς, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς οἰκογενειακὰς αὐτοῦ παραδόσεις καὶ τὰ συντελούμενα μεγαλοουργήματα τῆς ἐκστρατείας. Ποία δὲ ἡ ἐκπληξίς τῶν Μακεδόνων, ὅτε, φθάσαντες εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους, ἀνεύρον ἐκεῖ καταφύτους ἐκτάσεις, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων περιεφέροντο ἄγρια ζῶα. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμός των ἦτο ἀσυγκράτητος, ὅτε διεπίστωσαν ὅτι αἱ ἐκτάσεις αὐταὶ ἦσαν πλήρεις κισσοῦ καὶ δάφνης, τῶν κατ' ἐξοχὴν θείων βλαστημάτων τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Δὲν ὑπῆρχε πλέον δι' αὐτοὺς ἀμφιβολία ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ θυρολυμένου ὄρους τοῦ Διονύσου, ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἀλλαγῆ τῶν Ἰνδιῶν, οὐδ' ἐκεῖ, ἔνθα ὑπῆρχον ἄμπελοι, ἐβλάστανε κισσός! Ἔσπευσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ νὰ περιβάλλουν τὰ κεφαλαῖα των διὰ στεφάνων ἐκ κισσοῦ, ἀνυμνοῦντες καὶ ἐπικαλούμενοι τὸν Θεόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανηγγύρῃσεν ἐπὶ τόπου τὸ γεγονός, παρακαθίσας εἰς συμπόσιον μετὰ τῶν ἐταίρων καὶ προσενεγκὼν θυσίας εἰς τὸν Διόνυσον. Ἔστεφανωμένοι διὰ κισσῶν οἱ ἐπιφανεῖς Μακεδόνες καὶ ἐπικαλούμενοι τὸν θεόν, κατελήφθησαν ὑπὸ βακχικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐφορτάζοντες κατὰ βακχικὸν τρόπον, ὑμνοῦντες τὸν θεὸν καὶ ψάλλοντες τὸ διονυσιακὸν ἄσμα Εὐδοί!¹

1. Ἀρχ. V, 2, 5-7: < Ἀλέξανδρον δὲ πόθος ἔλαβεν ἰδεῖν τὸν χώρον ὅπου τινὰ ὑπομήματα τοῦ Διονύσου οἱ Νυσαῖοι ἐκόμπαζον. Ἐλθεῖν τε ἐς τὸ ὄρος τὸν Μηρόν ξὺν τοῖς ἐταίροις τοῖς ἱππεῦσι καὶ τῷ πεζικῷ ἀγέματι καὶ ἰδεῖν κισσοῦ τε ἀνάπλεον καὶ δάφνης τὸ ὄρος καὶ ἄλση παντοῖα· καὶ ἰδεῖν σύκιον καὶ θήρας ἐν αὐτῷ εἶναι θηρίων παντοδαπῶν. Καὶ τοὺς Μακεδόνας ἠδέως τὸν κισσὸν ἰδόντας, οἷα δὴ διὰ μακροῦ ὄφθέντα (οὐ γὰρ εἶναι ἐν τῇ Ἰνδῶν χώρᾳ κισσόν, οὐδὲ ἵνα περ αὐτοῖς ἄμπελοι ἦσαν), στεφάνους σπουδῇ ἀπ' αὐτοῦ ποιεῖσθαι καὶ στεφανώσασθαι ὡς εἶχον ἐφμυνοῦντας τὸν Διόνυσόν τε καὶ τὰς ἐπωνυμίας τοῦ θεοῦ ἀνακαλοῦντας. Θυσαί τε αὐτοῦ Ἀλέξανδρον τῷ Διονύσῳ καὶ εὐωχῆσθαι ὁμοῦ τοῖς ἐταίροις. Οἱ δὲ καὶ τὰδε ἀνέγραψαν, εἰ δὴ τῷ πιστὰ καὶ ταῦτα, πολλοὺς τῶν ἀμφ' αὐτὸν τῶν οὐκ ἡμελημένων Μακεδόνων τῷ τε κισσῷ ἐστεφανωμένους καὶ ὑπὸ τῇ κατακλίσει τοῦ θεοῦ κατασχεθῆναι τε πρὸς τοῦ Διονύσου καὶ ἀνεύσαι τὸν θεὸν καὶ βακχεύσαι >. Ὁ Κούρτιος (VIII, 10, 7), μολοντί ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Νυσαίων λατρείας τοῦ Liber Pater, πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ Ἑλληνες ἠθέλησαν νὰ ταυτίσουν τὸν περὶ Διονύσου μῦθον, μνημονεύει τὰ τῆς ἀνόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνοδευομένου ὑπὸ πολλῶν

Αἱ ἀμφιβολίαι περὶ τῶν ἀφηγήσεων τούτων, τὰς ὁποίας ὁ Ἄρριανὸς ἔλαβε πιθανῶς ἐκ τῶν αὐτοπτῶν Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου, δέον νὰ στρέφονται οὐχὶ τόσο πρὸς τὰ πιστευθέντα ἢπραχθέντα ἐκεῖ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅσον ὡς πρὸς τὰ πιστευόμενα καὶ βεβαιωθέντα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Ἕλληνας παρὰ τῶν Ἰθαγενῶν, ἴσως δὲ καὶ τὰ διακηρυχθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ περιβάλλοντος τῶν Ἑλλήνων λογίων. Ὁ Ἄρριανός, ἐκφράζων ἐν πολλοῖς ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὄσων περιγράφει, πάντως, ὡς γράφει, δὲν συμφωνεῖ εἰς πάντα πρὸς τὸν φιλόσοφον Ἐρατοσθένη τὸν Κυρηναῖον, ὁ ὁποῖος, οὐ μόνον δὲν πιστεύει εἰς τὰς περὶ ἔκστρατείας τοῦ Διονύσου φήμας, ἀλλὰ καὶ προσθέτει, ὅτι πάντα ὅσα λέγονται ὑπὸ Μακεδόνων (προφανῶς καὶ λοιπῶν μετασχόντων εἰς τὴν ἐκστρατείαν Ἑλλήνων) ἐν σχέσει πρὸς τὸν Διόνυσον, διεφημίσθησαν ὑπερόγκως, διότι ἠῆχαρίστουν τὸν Ἀλέξανδρον. Παραθέτει δ' ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ὁ Ἄρριανός, ἀντλῶν παρὰ τοῦ Ἐρατοσθένους, καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον τῆς ἐκστρατείας, οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν γνωστόν. Ὅτε διέσχισον τὴν χώραν τῶν Παραπαμισαδῶν (Ἰνδικὸν Καύκασον), οἱ Μακεδόνες, ἰδόντες σπήλαιον, ἤκουσαν παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἢ ἔπλασαν μῦθον, διακηρύσσοντες ὅτι τοῦτο, δῆθεν, ἦτο τὸ σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε δεθῆ ὁ Προμηθεὺς (καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Διός, διότι ἔκλεψε τὸ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τοὺς ἀνθρώπους), ἐνῶ αὐτὸς κατέτρωγε τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ. Ἐκεῖ, κατὰ τὸν πλασθέντα μῦθον, μεταβάς ὁ Ἡρακλῆς, ἐφόρνευσε τὸν αἰτὸν καὶ ἠλευθέρωσε τὸν Προμηθεῖα ἐκ τῶν δεσμῶν. Κατὰ τὸν Ἐρατοσθένη, οἱ Μακεδόνες μετέφερον οὕτω τὸ ὄρος Καύκασον ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς γῆς, εἰς τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας χώραν τῶν Παραπαμισαδῶν, ὀνομάσαντες Καύκασον τὸ ὄρος Παραπάμισον πρὸς δόξαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα δείξουν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασε καὶ πέραν τοῦ Καυκάσου, ὅπου εἶχε φθάσει ὁ Ἡρακλῆς. Ἰδόντες δέ, κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀφήγησιν τοῦ Ἐρατοσθένους, οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν βουῆς, οἱ ὁποῖοι ἔφερον ἐπὶ τοῦ σώματος σημεῖον ροπαλοῦ διὰ καύματος σιδήρου, ἐθεώρησαν καὶ αὐτὸ ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε φθάσει εἰς τὰς Ἰνδίας¹.

Μακεδόνων εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος μετὰ στεφάνων ἐκ δάφνης καὶ βακχικῶν, μετ' ἀκράτου οἰνοποσίας, ἐκδηλώσεων. Εἶναι πιθανόν, ὅτι αἱ φυτεῖαι ἀμπέλων ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῇ καὶ ἡ μετὰ μακρὰν « ξηρὰν » πορείαν ἀνεύρεσις ἐκεῖ ἀφθόνου οἴνου, τὸν ὅποιον ἐξαιρετικῶς ἠγάπων οἱ Μακεδόνες, διηκόλυσε τὸν πρὸς τὴν περιοχὴν ταύτην ταυτισμὸν τῶν θρύλων περὶ Διονύσου - Βάκχου.

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. V, 3, 2-4. Καὶ εἰς τὴν περὶ Ἰνδικῆς συγγραφὴν τοῦ ὁ Ἄρριανὸς ἐπανέρχεται, χωρὶς νὰ μνημονεύῃ τὸν Ἐρατοσθένη, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, χαρακτηρίζων ὡς « μακεδονικὸν κόμπασμα » τὰ περὶ Παραπάμισου - Καυκάσου καὶ περὶ Προμηθεὺς ἐκεῖ δεσμώτου. Ἐν συνεχείᾳ γράφει ὅτι οἱ Μακεδόνες, ἰδόντες τοὺς

Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπὶ τούτων ἱστορικὴ ἀκρίβεια παραμένει ὡς ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως τὸ γεγονός ὅτι ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀτέρμονα πορείαν πρὸς τὰ ἔγκατα τῆς Ἀσίας διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ ἀγνώστων, ἀπερῶντων καὶ περιβαλλομένων εἰσέτι ὑπὸ πυκνοῦ πέπλου μυστηρίου κόσμων, ὁ Ἀλέξανδρος κατηυθύνετο ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν θρύλων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐμφυσησεῖ εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ ἑλληνικὴ ἀγωγή τῆς νεότητος καὶ ἐκαλλιέργησεν ἐπιτηδεῖως εἰς τὸν νοῦν του ἡ ἀνατροφὴ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν Ἑλλήνων λογίων. Ἐξ ἄλλου, εἰς πάντα ταῦτα διακρίνομεν καὶ τὸ πολιτικὸν δαιμόνιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχει ἐγκαταλείψει ἐμπράκτως τὴν ιδιότητα τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων καὶ βαδίζει πρὸς τὰ νέα πεπωμένα τῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου κυριαρχίας, δὲν παραλείπει νὰ προβάλλῃ τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους καὶ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις, ἵνα δώσῃ ἑλληνικὸν ἐπιχρῖσμα εἰς τὴν ἐστρατείαν καὶ κινήσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν συμπολεμιστῶν τοῦ Ἑλληνομακεδόνων. Οὕτως,

Σίβας, Ἰνδικὸν γένος, περιβεβλημένους διὰ δερμάτων, φέροντας ράβδους ἐν εἶδει ροπαλοῦ (σκυτάλην) καὶ ἐπιδεικνύοντας ἐπὶ τῶν βοῶν ἐγκεκαυμένα ρόπαλα, ἀπεφάνθησαν ὅτι πρόκειται περὶ ὑπολειμμάτων τῆς ἐστρατείας τοῦ Ἡρακλέους! (Ἄρρ. Ἰνδ. V, 10 - 13). Καὶ ὁ Διόδωρος (XVII, 83, 1) γράφει: « Μετὰ δὲ ταῦτα παρελθόντων πλησίων τοῦ Καυκάσου κατεστρατοπέδευσεν, ὃ τινες Παραπάμισον ὄρος προσαγορεύουσι. τὸ δ' ὄρος τοῦτο κατὰ πλάτος διελθὼν ἐν ἡμέραις ἑκαταεκάτα πόλιν ἔκτισε κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν Ἰνδικήν, ἣν ὠνόμασεν Ἀλεξάνδρειαν. κατὰ δὲ μέσον τὸν Καυκάσον ἔστι πέτρα δέκα σταδίων ἔχουσα τὴν περίμετρον, τετάρτων δὲ σταδίων τὸ ὕψος, ἐν ἣ καὶ τὸ Προμηθεὺς σπήλαιον ἐδεικνυθ' ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ ἡ τοῦ μυθολογηθέντος ἀετοῦ κοίτη καὶ τὰ τῶν δεσμῶν σημεῖα ». Καὶ ὁ Φιλόστρατος (τὰ ἐς τὸν T. Ἀπόλλ. II, 2) παραθέτει τοὺς περὶ Ἡρακλέους ἐν Ἰνδ. Καυκάσῳ μύθους, προσθέτων, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς κατακαίοντες τοὺς ἀετοὺς διὰ πυρφόρων βελῶν, ἵνα τοὺς τιμωρήσουν, διότι κατέργων τὰ σπλάγγνα τοῦ Ἡρακλέους! Κατὰ τὸν Στράβωνα (XV, I, 6 - 7), ὁ Μεγασθένης ἀπέρριπτε μὲν τὰ θρυλούμενα περὶ ἐκστρατείας τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν Κύρον ἢ τὴν Σεμίραμιν, τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ τὸν Σέσωστριν, τῶν Χαλδαίων ὑπὸ τὸν Ναβοκοδόροσoron εἰς τὰς Ἰνδίας ὡς μυθεύματα, ἐπίστευεν ὅμως εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους, τὰς ὁποίας ἐθεώρει ὡς τὰς πρῶτας καὶ μόνας πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιδρομὰς ξένων εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν. Ἄλλ' οἱ πλείστοι ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἐρατοσθένης, ἐχαρakterίζον ὡς « ἄπιστα καὶ μυθώδη » πάντα τὰ περὶ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου, τόσον ὅσα ἀνευρίσκονται εἰς τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ὅσον καὶ τὰ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εἰς Ἰνδίας ἐκστρατείας διασπαρέντα, τὰ ὁποῖα ἐν συμπεράσματι ὁ Στράβων (XV, I, 9) χαρακτηρίζει ὡς « πλάσματα τῶν κολακευόντων Ἀλεξάνδρου ». Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὀρθολογιστικὴ αὐτὴ κρίσις τῶν θρύλων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος γίνεται βραδύτερον, ἐνῶ ὅλας διάφορον ἦτο τὸ κυριαρχοῦν πνεῦμα ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ὁποία ἐξώρμησε πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐν ὀνόματι τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, οἱ δὲ θρίμβοι τοὺς ὁποίους κατήγεν ἀνά τὴν Ἀσίαν ἐστερέουν τὰς ἑλληνικὰς δοξασίας καὶ ἀνεξωπύρουν τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους.

ἡ ἐκστρατεία πρὸς τὰ ἐνδότερα τῶν Ἰνδιῶν, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ πραγματικότητι οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶχε ποτε συλλάβει ἑλληνικὸς νοῦς, προβάλλει τὸν Ἀλέξανδρον ὡς Τημενίδην Ἀργεάδην, γόνον τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Διός, ἥρωα ἄξιον τῶν Ἑλλήνων ἡρώων προγόνων καὶ συνεχιστὴν τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ. Ἔτι πλεόν, ἡ ἀσύλληπτος εἰς κοινὸν νοῦν πορεία ἐκείνη πρὸς τοὺς ἀχανεῖς κόσμους τῆς Ἀσίας, ὅλως ξένη πρὸς τὰ διακηρυθέντα ὑπὸ τῶν πανελληνιστῶν ιδεώδη καὶ τὰς ἀποφάσεις τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου, προβάλλεται εἰς τὰ ὄμματα τῶν συμπολεμιστῶν Ἑλληνομακεδόνων, ὡς ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἑλληνικῶν ιδεωδῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων.

21. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΝΔΙΚΗ ΣΟΦΙΑ

Ἀπὸ τῆς Πέτρας τοῦ Ἀόρνου¹ ὁ Ἀλέξανδρος συνεχίζει τὴν πορείαν πρὸς τὸν Ἰνδόν, τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 326, διέρχεται μετὰ τῆς στρατιᾶς ἄνευ δυσκολίας, χάρις εἰς τὰς διὰ συζεύξεως πλοίων παρασκευὰς τῶν προηγηθέντων σωμάτων ὑπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν Πεοδίκαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀλέξανδρος, παραμείνας πρὸς ἀνάπαυσιν τῆς στρατιᾶς ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας, ἐτέλεσε θυσίας πρὸς τοὺς πατροπαραδότους θεοὺς καὶ ἐτέλεσε γυμνικὸν καὶ ἵππικὸν ἀγῶνα πλησίον τοῦ ποταμοῦ². Ἐπειτα ἐξώρμησε πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Ὑδάσπους ἔκτασιν, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας εὐρίσκετο ἡ μεγάλη καὶ πλουσία πόλις Τάξιλα, πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως Ταξίλη, ὁ ὁποῖος, προσελθὼν αὐθορμήτως ὡς ὑποτελής καὶ σύμμαχος, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα καταστήσῃ εὐχάριστον τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς στρατιᾶς του ἐν τῇ πόλει του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπωφελήθη ἐκ τῆς σχετικῶς μακρᾶς ἐκεῖ διαμονῆς του, ἵνα ἀναδιοργανώσῃ τὰς στρατιωτικὰς του δυνάμεις καὶ συλλέξῃ πληροφορίας περὶ τῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς γεωγραφικῆς συστάσεως τῆς ἀπεράντου χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ εἰσδύσῃ. Ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἀναβάσει, ἔτι δὲ περισσότερον ἐν τῇ Ἰνδικῇ, παρέχει εἰς ἡμᾶς παραστατικὴν εἰκόνα τῆς προσπαθείας ταύτης, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὸν Ἀλέξανδρον μεγαλοφυᾶ ἐπιτελικὸν νοῦν, συγχρόνως δ' εἰργασμένης ἀπὸ ἐφηβικῆς ἡλικίας πνευματικῆς ὠρι-

1. Ἀνωτέρω παραθέτομεν τὰ γεγονότα κατὰ τὴν σειρὰν τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἀρριανοῦ. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ὅμως γεωγραφικῶν διαπιστώσεων συνάγεται ὅτι τὸ ἐπισημόδιον τῆς Νύσης προηγείται τοῦ τῆς Πέτρας Ἀόρνου, ὁπόθεν ἐγένετο ἡ ἐξώρμησις πρὸς τὸν Ἰνδόν (βλ. G. Radet ἐν Journ. Sav. 193, σ. 208 κ.έ. — Aur. Stein, On Alexander Track to the Indus, 1929, σ. 515 κ.έ.).

2. Ἀρχ. Ἰνδ. V, 3, 6.

μότητος πρὸς σύλληψιν παραστάσεων ἐκ λίαν πολυπλόκων φαινομένων καὶ συναγωγῆν δεδομένων πρὸς περαιτέρω ἐνεργείας.

Ἡ ἐξ ἐπιτοπίου ἐρεύνης περισυλλογῆ πληροφοριῶν περὶ ὄρεων, ποταμῶν καὶ κοιλάδων, ἔτι δὲ περὶ τῶν κατοικούντων τὴν Ἰνδικὴν χώραν λαῶν, τῆς πολεμικῆς αὐτῶν ἀξίας, τῶν ἠθῶν, ἐθίμων κλπ., συνεδυσάσθη πρὸς τὰς εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν, πολλάκις λίαν ἀτελεῖς ἢ ἐσφαλμένα, νὰ ἀντληθοῦν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων¹. Οἱ λόγιοι Ἑλληνες, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ περιβάλλον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰργάσθησαν πυρετωδῶς πρὸς συντονισμόν τῶν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων κεκτημένων γνώσεων μετὰ τῶν ἐπιτοπίως συλλεγομένων πληροφοριῶν. Ἐξ ἄλλου, οἱ περιστοιχίζοντες τὸν Ἀλέξανδρον Ἑλληνες σοφοὶ δὲν περιορίσθησαν εἰς τὰς διὰ τὰ ἐπιτελικὰ σχέδια ἀπαιτούμενας γνώσεις καὶ πληροφορίας, ἀλλ' ἐξέτεινον τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν περιέργειαν, πιθανῶς καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς περιεργείας τοῦ βασιλέως, πρὸς πάντα κύκλον γνώσεως, ἀκόμη καὶ βοτανικῆς. Τὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ θέματα, προκειμένου περὶ τῆς ἀγνώστου ἐνδιαφέροντος καὶ μυστηριώδους ἐκείνης χώρας, ἦσαν βεβαίως τὰ μάλλον ἐνδιαφέροντα διὰ τοὺς Ἑλληνες σοφοὺς. Πολλοὶ τούτων διεσπάρησαν εἰς τὰ ἀφθονοῦντα ἀνὰ τὴν χώραν μοναστήρια, ἔνθα δὲν περιορίζοντο εἰς περισυλλογὴν ἐντυπώσεων, ἀλλὰ καὶ διεξήγον φιλοσοφικὰς ὁμιλίαις περὶ κόσμου καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς διαπίστωσιν τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων τῶν Ἰνδῶν².

Τοὺς μονάζοντας τούτους Ἰνδοὺς σοφοὺς οἱ Ἑλληνες ἀπεκάλεσαν « γυμνοσοφιστὰς », προφανῶς ἐκ τῆς σχεδὸν ἀδαμιαίας περιβολῆς των. Δυστυχῶς δὲν διεσώθη τὸ φιλοσοφικὸν - ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Ὀνησικρίτου, ἐν τῷ ὁποίῳ φαίνεται ὅτι ἐλέγοντο πολλὰ περὶ Ἰνδιῶν, Ἰνδικῆς φιλοσοφίας καὶ γυμνοσοφιστῶν. Ἐκ διασθθέντων ἀποσπασμάτων τινῶν τοῦ ἔργου τοῦ Ὀνησικρίτου συνάγεται ὅτι ὁ Ἕλληνας κυνικὸς φιλόσοφος εἶχεν ἰδιαίτερας φιλοσοφικὰς συνδιαλέξεις μετὰ τῶν γυμνοσοφιστῶν. Ὁπαδὸς ὡς ἦτο τοῦ Διογένηος, ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὰ δόγματα τῶν ἀσκητῶν ἐκείνων μοναζόντων σοφῶν ἀνεῦρεν ἰδέας καὶ δόγματα τῶν κυνικῶν φιλοσόφων τῆς Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ ἐπὶ πολιτικῶν θεμάτων³.

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 166 κ.έ.

2. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. ἄρθρον τοῦ U. Wilcken ἐν Sitzungsber. Wiener Akad., τ. XXXIII (1923), σ. 160 κ.έ.

3. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλέξ. I, XV, 2) ἐκ τῶν γυμνοσοφιστῶν, ὁ μὲν Κάλανος ἀπήτησεν, ὅπως ὁ Ὀνησικρίτος ἀποβάλῃ τὸν χιτῶνά του, ἵνα συνδιαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ ἂν προέρχεται ἐκ τοῦ Διός. Ἄλλος γυμνοσοφιστής, ὁ Δάνδαμις ἐνδιεφέρθη ἰδιαίτερος διὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Διογένηος, παρατηρήσας ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν λίαν εὐφρεῖς, ἀλλ' ἔζησαν ἐν μεγάλῳ φόβῳ τῶν νόμων.

Ἦ Ὁ Ἀλέξανδρος πᾶν ἄλλο ἢ ἔμεινε ξένος πρὸς τὴν ἐν Ἰνδίαίς φιλοσοφικὴν αὐτὴν κίνησιν τοῦ λογίου περιβάλλοντός του. Ἐν ἀρχῇ συνέλαβε καὶ ἐκρέμασε παραδειγματικῶς τινὰς τῶν γυμνοσοφιστῶν, οἱ ὅποιοι, ἐξ ἀδιαλλάκτου ἐθνικιστικοῦ μίσους κατὰ τῶν εἰσβολῶν κινούμενοι, ἐξώθουν τὸν λαὸν πρὸς ἀποστασίαν¹. Ὅμως τοὺς λοιπούς, οὐ μόνον δὲν ἠνώχλησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπροστάτευσεν. Ἐνδιεφέρθη προσωπικῶς διὰ τὴν ζωὴν των καὶ τὰ φιλοσοφικά των δόγματα. Μεταγενέστεραι παραδόσεις, περισυλλεγεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, φέρουν τὸν Ἀλέξανδρον ἀπευθύνοντα ἐρωτήματα πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν προσελθόντων γυμνοσοφιστῶν καὶ λαμβάνοντα παρὰ τούτων ἐπιτυχεῖς ἀπαντήσεις περὶ θείου, γενέσεως τῶν ὄντων, σκοποῦ τῆς ζωῆς κλπ.²

Κατὰ τὸν Ἀρριανόν, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος συνήντησέ τινας ἐκ τούτων εἰς τινα ἀγρὸν τῆς ὑπαίθρου, οὗτοι, ἀντὶ νὰ χαιρετίσουν τὸν βασιλέα, ἐκτύπων διὰ τῶν ποδῶν τὴν γῆν. Εἰς διὰ διερμηνέων γενομένην ἐρώτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποίαν ἔχει ἔννοιαν ἢ πράξις των αὐτῆ, ἐκείνοι ἀπεκρίθησαν: « ὦ βασιλεῦ Ἀλεξάνδρε, πᾶς ἄνθρωπος ἔχει εἰς τὴν κατοχὴν του τόσον μέρος τῆς γῆς, ὅσον ἡμεῖς πατοῦμεν κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτήν. Σὺ ὅμως, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, ὅμοιος εἰς πάντα πρὸς τοὺς ἄλλους, πολιάσυχος καὶ ἀπληστος, ἐξεκίνησες ἀπὸ τὴν πατρίδα σου καὶ διασχίζεις τόσας ἐκτάσεις γῆς, ἐνοχλούμενος, ἀλλὰ καὶ σὺ ἐνοχλῶν τοὺς ἄλλους. Ὅταν ὅμως ἀποθάνῃς μετ' ὀλίγον χρόνον, θὰ ἔχῃς εἰς τὴν κατοχὴν σου τόσον μέρος γῆς, ὅσον ἀρκεῖ, ἵνα ταφῇ ἐντός αὐτοῦ τὸ σῶμά σου »³. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆνεσεν αὐτοὺς διὰ τὴν φιλοσοφίαν των, ἠθέλησε δὲ νὰ προσελκύσῃ ἕνα τούτων εἰς τὴν αὐλήν του. Ὁ ἐπιφανέστερος ἐξ αὐτῶν Δάνδαμης ἠονήθη, παρατηρήσας ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο υἱὸς Διός, ἂν πράγματι ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὅτι ἡ γῆ τῶν Ἰνδῶν ἔχει ἀρκετοὺς καρπούς πρὸς διατροφήν του, οὔτε ἔχει ἀνάγκην νὰ λάβῃ τι παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου⁴. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράφη τότε πρὸς ἕτερον γυμνοσοφιστὴν, τὸν Σφίνην, ἀποκληθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κάλανον (διότι ἐχαιρέτιζε διὰ τῆς Ἰνδικῆς λέξεως « καλέ »), ὁ ὅποιος προσεκλήθη εἰς τὴν αὐλήν τοῦ βασιλέως καὶ ἠκολούθησε τοῦτον κατὰ τὴν μετέπειτα ἐκστρατείαν καὶ τὴν διὰ τῆς ἐρήμου ἐπιστροφὴν εἰς Περσίαν. Ἐκεῖ, κατατροχόμενος ἐξ ἀσθε-

1. Πλουτ. Ἀλέξ. LIX, 4.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. LXIV, 1-5.

3. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 1, 5-6: « ὦ βασιλεῦ Ἀλεξάνδρε, ἄνθρωπος μὲν ἕκαστος τοσόνδε τῆς γῆς κατέχει ὅσον περ τοῦτό ἐστιν ἐφ' ὅτω βεβήκαμεν σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν παραπλήσιος τοῖς ἄλλοις, πλὴν γε δὴ ὅτι πολυπράγμων καὶ ἀτάσθαλος, ἀπὸ τῆς οικείας τοσαύτην γῆν ἐπεξέσχη πράγματα ἔχων τε καὶ παρέχων ἄλλοις. Καὶ οὖν καὶ ὀλίγον ὑστερον ἀποθανὼν τοσοῦτον καθέξεις τῆς γῆς ὅσον ἐξαρκεῖ ἐντεθάφθαι τῷ σώματι ».

4. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 2, 2-4.

νείας, διεδήλωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ τερατίσῃ τὸν βίον του κατὰ πατέριους παραδόσεις, καιόμενος ἐπὶ πυρᾶς. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντέτεινεν ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ τελικῶς ὑπέκλυεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του. Ὁ Ἴνδὸς γυμνοσοφιστής, ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν καταπλήκτων Ἑλλήνων, μετεφέρθη ἐπὶ βασιλικῷ ἵππου καὶ ἐτοποθετήθη ἐπὶ παρασκευασθείσης πυρᾶς, ὅπου ἐκάθῃ ἐστεφανωμένος καὶ ψάλλον εἰς Ἰνδικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ἤχουν αἱ σάλπιγγες καὶ τὸ στράτευμα ἐξαπέλυνεν ἀλαλαγμούς παρομοίους πρὸς τοὺς ἐν ὄρα μάχης ἐκβαλλομένους¹. Οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλυπήθησαν σφόδρα ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ Καλάνου, ἐκ τῆς σοφίας τοῦ ὁποίου ἐλάμβανον πολλὰ διδάγματα. Ἰδιαιτέρως εἰς τὸν Ἀλέξανδρον προυξένησε σφοδρὰ ἐντύπωσιν τὸ δραματικὸν ἐκεῖνο θέαμα, ἐφάνη δὲ στενοχωρηθεὶς διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἴνδου γυμνοσοφιστοῦ, τὸν ὁποῖον κατὰ τὰς φοβερὰς ταιλαιπωρίας τῆς ἐπιστροφῆς διὰ τῆς ἐρήμου εἶχε συνηθίσει νὰ μεταχειρίζεται ὡς φίλον καὶ συνομιλητὴν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων.

22. ΑΚΟΜΗ ΟΙ ΘΡΥΛΟΙ ΠΕΡΙ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Ἀπὸ τῆς Ταξίλης ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου 326 πρὸς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπους χώραν, ὅπου ἀνέμενεν αὐτὸν ἡ σκληρὰ ἀλήη πρὸς τὴν ἰσχυρὰν στρατιάν τοῦ βασιλέως Πύρου. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς του τμήματος στρατιᾶς εἰς ἀπομεμακρυσμένον τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως σημεῖον καὶ μετὰ κεραυνοβόλου ταχύτητος διάβασις τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπικινδυνωτέρων ἐπεισοδίων τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἀσίας. Ὁ Πλούταρχος, ἀντλῶν ἐκ τοῦ Ὀνησικρίτου, γράφει, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάλασε μετὰ τῶν συντρόφων του θανασίμως πρὸς διάσχισιν τοῦ ποταμοῦ, μετὰ δυσκολίας ἐπιτυγχάνων νὰ μὴ παρασυσθῇ ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ πολλὰκις βυθισμένος ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῶν ὤμων, ἀνέκραξεν: « ὦ Ἀθηναῖοι, ἄραγε θὰ πιστεύσετε ποτε εἰς πόσους κινδύνους ὑποβάλλομαι, διὰ νὰ κερδίσω δόξαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σας »². Ἄν πρόκειται περὶ πραγματικῶν ἐπεισοδίων καὶ οὐχὶ περὶ πλασθέντος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος ἀνεκδότου, θὰ ἔπρεπε νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἀκόμη καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐξώρμα πρὸς τὰ ἀπομεμακρυσμένα καὶ ἀνεξερευνήτα βᾶθη τῆς Ἀσίας,

1. Πλουτ. Ἀλέξ. LXIX, 3-4. — Ἀρχ. Ἀνάβ. VII, 3, 1-6. — Διοδ. XVII, 107, 1-4.

2. Πλουτ. Ἀλέξ. LX, 3: « ἐνταῦθα δὲ εἰπεῖν φασιν ὦ Ἀθηναῖοι, ἄρᾳ γε πιστεύσατε ἂν ἥλικους ὑπομένω κινδύνους ἕνεκα τῆς παρ' ὑμῖν εὐδοξίας; »

ἐν τῷ μέσῳ ἀσυλλήπτων εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν κινδύνων καὶ ταιλαιωριῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκέπετο τὴν δόξαν, τὴν ὁποῖαν θὰ ἔδραπε διὰ τῶν κατορθωμάτων του ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Ἀθήναις. Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πάντοτε ἐστραμμένην τὴν σκέψιν του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπελόγιζε πολὺ τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸ πάντων τῶν πνευματικῶν κύκλων τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι γνωστὸν ἐκ πολλῶν ἐπεισοδίων, τινῶν ἐκ τούτων, περὶ τῶν ὁποίων καὶ θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συνεχείᾳ, συμβάντων ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του. Ἐν τούτοις, εἰς οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν, οὐδ' ἄλλως πως νὰ θέσωμεν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι τὰς πολιτικὰς σκέψεις φιλοδοξίας, αἱ ὁποῖαι ὥθουν αὐτὸν κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας εἰς τοὺς τρομεροὺς κινδύνους καὶ τὰς ἐκπληκτικὰς ταιλαιωρίας τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν.

Μετὰ τὸν νικηφόρον κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Πύρου ἀγῶνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἔδωσε τὴν κρισιμωτέραν καὶ πλέον πολύνεκρον μάχην τῆς ὅλης ἐκστρατείας, ὁ Ἀλέξανδρος ἤτο οὐσιαστικῶς κύριος τῆς μεγάλης καὶ πλουσίας ἐκείνης Ἰνδικῆς χώρας τῶν παραποτάμων, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν γενναιοψύχως, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολιτικῶν ὑπολογισμῶν ἀγόμενος, ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν γενναῖον καὶ σώφρονα ἠττηθέντα ἀντίπαλόν του.

Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑδάσπου ἐκτίσε δύο νέας ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Νίκαιαν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης νίκης τῶν Ἰνδιῶν, καὶ τὴν Βουκεφάλαν, εἰς μνήμην τοῦ περιφήμου ἡγαπημένου ἵππου του Βουκεφάλα, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀπὸ τῶν παιδικῶν του ἐν Μακεδονίᾳ χρόνων, μοιρασθέντος ὡς ἀχωρίστου συντρόφου κινδύνους καὶ κόπους καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν καὶ θανόντος ἐκεῖ ἐκ γήρατος¹. Εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, ὡς συνήθως, ἐγκατέστησεν Ἑλληνομακεδόνας παλαιμάχους, μὴ δυναμένους, λόγῳ τραυμάτων ἢ ἐξαντλήσεως ἐκ κόπων, νὰ συνεχίσουν τὴν περαιτέρω ἐκστρατευτικὴν πορείαν. Οὕτως, ἴδρυσεν εἰς κατὰλληλα στρατηγικὰ σημεῖα ἰσχυρὰ ὀχυρὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας του, συγχρόνως δὲ καὶ κέντρα ἐξαπλώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ διαιδέσεως αὐτοῦ εἰς τὰς Ἰνδίας. Πρὶν προχωρήσῃ περαιτέρω, προσέφερεν εὐχαριστηρίους θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐτέλεσε κατὰ τὰ ἑλληνομακεδονικὰ ἤθη γυμνικοὺς καὶ ἵππικοὺς ἀγῶνας².

Ἐκεῖθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε πρὸς τὰ ἐνδοτέρα τῶν Ἰνδιῶν, διασχίσας ἄνευ σοβαρῶν πολεμικῶν συγκρούσεων τὰς χώρας τῶν δύο ἄλλων μεγάλων παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ, τοῦ Ἀκεσίνη καὶ τοῦ Ὑδραιώτου. Πρὶν διέλθῃ τὸν τελευταῖον τῶν παραποτάμων Ὑφασιν, μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ ὁποίου θὰ εἰσέδυνε εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῶν ὀρέων καὶ τῶν κοιλάδων τῶν Ἰνδιῶν μὲ κατεύθυνσιν τὸν μυστηριώδη Γάγγην, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέ-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. V, 19, 4. — Πλουτ. Ἀλέξ. LXI, 1.

2. Ἄρρ. Ἀνάβ. V, 20, 1. — Διοδ. XVII, 95, 5.

ξανδρος ἠθέλησε νὰ ἐμφυχώσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ἑλληνομακεδόνας πολεμιστὰς διὰ τῶν παραδόσεων περὶ Διονύσου καὶ Ἡρακλέους. Οὐδὲν σχετικὸν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ βιογραφικὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔργα. Ἄλλ' ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁμιλεῖ περὶ τούτου διὰ μακρῶν, ἀντλῶν κυρίως ἐκ τοῦ Μεγασθέ- νους. Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ὄσων ἔγραψεν ὁ Μεγασθέ- νης καὶ ἔλαβεν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁ Ἀρριανὸς περὶ Διονύσου καὶ Ἡρακλέους, ἀποτελοῦν μεταγενέστερα ἀνεκδοτολογικὰ πλάσματα, ἔχοντα τὴν ἀρχὴν τῶν εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν παλαιμάχων τῆς ἐποποιίας τῆς Ἀσίας καὶ τὴν πρόθεσίν των, ὅπως διὰ τῶν βεβαιώσεων ὅτι ἀνεῦρον πανταχοῦ τῶν Ἰνδιῶν ἴχνη τῆς διαβάσεως τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους, προβάλλουν ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτελέσαντας ἴσα καὶ ἀνώτερα κατορθώματα ἐκείνων τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ προγόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν τούτοις, ἐφ' ὅσον εἶναι διαπεπι- στωμένον ἐκ τῶν προμνημονευθεισῶν πηγῶν¹, ἰδίᾳ ἐκ τῶν περὶ Ἀόρνου καὶ Νύσης ἀφηγήσεων, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρησιμοποίησε τοὺς περὶ Ἡρα- κλέους καὶ Διονύσου θρύλους, οὐδὲν ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, βοη- θούμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντός του, συνέχιζεν ἑναρμονίζων πρὸς τὰς τοπικὰς περιστάσεις τοὺς παλαιοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους ἢ πλαττων νέους, ἵνα ἐμφυχώσῃ διὰ τούτων τοὺς συμπολεμιστὰς του, ἐμφανιζόμενος, ὡς βαδί- ζων ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ προβάλλων τὴν ἐκστρατείαν ὡς σύμφωνον πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις.

Οὕτως, ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁ Ἀρριανὸς, ἀφοῦ περιγράφει τὰ ἤδη ἐκτεθέντα περὶ Διονύσου ἐν Νύσῃ καὶ ὄρει Μηρός, ὡς καὶ τὰ περὶ Ἡρακλέους ἐν Ἀόρῳ, ἐπεκτείνει εἰς τὰς καὶ πέραν τοῦ Ἀκείνη περιγραφὰς τὰς περὶ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου παραδόσεις. Κατὰ ταύτας, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν ἀρχήν, αἱ ἑναρμονιζόμενα ἢ πλαττόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλ- λήνων παραδόσεις νὰ προβάλλωνται ὡς παραδόσεις τῶν ἐντοπιῶν λαῶν καὶ νὰ μεταφέρονται ὡς ἀπὸ τοῦ στόματος τούτων, ὁ Ἡρακλῆς ἐτιμᾶτο ἰδιαι- τέρως ὑπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ ἔθνους τῶν Σουρασηνῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἔζησεν. Ἐλαβεν ἐκεῖ πολλὰς συζύγους καὶ ἀπέκτησε θυγατέρα κληθεῖσαν Πανδαίην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεῦθη τὴν ἐξουσίαν τῆς χώρας, ἀφοῦ ἔθε- σεν εἰς τὴν διάθεσίν της ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ πεντακοσίων ἐλεφάντων, τετρακισχιλίων ἰππέων καὶ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν. Ὁ Ἡρακλῆς τότε διέσχισε πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν, ἕως ὅτου ἀνέσυρεν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν θαυμασίους μαργαρίτας, ἵνα κοσμήσῃ διὰ τούτων τὴν θυγα- τέρα του. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γυναῖκες τῆς χώρας ἦσαν ὄριμοι πρὸς γάμον εἰς ἡλικίαν ἐπὶ τὰ ἐτῶν, ὁ Ἡρακλῆς, μὴ ἀνευρίσκων ἄξιον σύζυγον διὰ τὴν θυ- γατέρα του, ἀγόμενος ἐκ τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸ γένος του

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 170 κ.έ. καὶ 182 κ.έ.

τὴν βασιλείαν, ἐνυμφεῦθη αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν Πανδαίην. Οὕτω, τὸ βασιλικὸν γένος τῶν Ἰνδῶν κατήγετο ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ! Ἐν ἄλλοις λόγοις, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἦσαν Ἡρακλεΐδαι, ὡς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος¹.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Διόνυσος, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις ταύτας τοῦ Μεγασθένους, τὰς ἀνευρισκομένας ἐν τῇ Ἰνδικῇ τοῦ Ἀρριανοῦ, εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὰς Ἰνδικὰς αὐτὰς χώρας, συμφώνως πρὸς ὅσα ἔλεγον οἱ Ἰνδοί, δεκαπέντε γενεὰς πρὸ τοῦ Ἡρακλέους. Καὶ ὁ Διόνυσος ἐβασίλευσεν εἰς τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσεν ὁ καταστὰς πιστὸς ὑποτελής καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀλεξάνδρου Σανδρακώττος, ἑκατοστὸς πενηκοστὸς ἀπὸ Διονύσου βασιλεὺς ταύτης! Ἄλλωστε ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἦσαν, κατὰ τὰς βεβαιώσεις τῶν Ἰνδῶν, οἱ μόνοι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἰσβαλόντες καὶ κυριαρχήσαντες διὰ τοῦ πολέμου εἰς τὴν γῆν τῶν Ἰνδῶν. Οὐδ' αὐτὸς ὁ Κύρος, ὁ υἱὸς τοῦ Καμβύσου, ὁ πολυπραγμονέστερος τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας, κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν ἐστρατείαν του, ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Μόνος ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὸς ὁ ἀπόγονος τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἠδυνήθη μετὰ τὸν Διόνυσον καὶ τὸν Ἡρακλέα, ὀδηγῶν διὰ τρίτην φορὰν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς Ἰνδίας, νὰ ἐπιτελέσῃ τοιοῦτον κατόρθωμα!²

23. Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος τὸ Τέρμα τῆς Πορείας

Ἄν οἱ θρυλοὶ οὗτοι ἐπλάσθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος ἔπλασε τούτους, ἵνα προβάλλῃ ὡς συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους, πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλληνομακεδόνων συμπολεμιστῶν του, τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀλέξανδρος συνέχισε τὴν πορείαν του μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ τελευταίου τῶν παραποτάμων τοῦ Ὑφάσιος. Ἐκεῖ πληροφορεῖται ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀπῆτειτο πορεία δώδεκα ἡμερῶν διὰ μέσου ἐρήμου, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν πολυθρόνητον Γάγγην. Καὶ ἐκεῖ πάλιν θὰ προσέκρουεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς δυνάμεις μεγάλου Ἰνδικοῦ κράτους, διαθέτοντος ἑκατοντάδας χιλιάδας καλῶς ἠσκημένων καὶ ὀργανωμένων πολεμιστῶν μετὰ χιλιάδων πολεμικῶν ἀρμάτων καὶ ἐλεφάντων. Μόνον ἂν κατόρθωνε διὰ τῶν πολὺ ὀλιγαριθμοτέρων καὶ καταπεπονημένων δυνάμεών του νὰ καταβάλλῃ τὰς τεραστίαις αὐτὰς δυνάμεις τῶν νέων ἀντιπάλων, θὰ ἐσφύζετο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συμπολεμισταὶ του ἐκ τοῦ ὀλέθρου

1. Ἄρρ. Ἰνδ. VIII, 4 - IX, 4.

2. Ἄρρ. Ἰνδ. VIII - IX, 9 - 12.

καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀτέρμονα πορείαν του διὰ τῶν ὄρεων, ποταμῶν καὶ κοιλάδων, κατφικημένων ὑφ' ὄλως πλέον ἀγνώστων λαῶν, πρὸς τὴν ἄνω Ἀσίαν. Διὰ τὴν φθάση ποῦ; Οὐδείς πλέον ἐγνώριζε τι τὸ σαφές καὶ ὅσα ἀφηγεῖτο εἰς τοὺς συμπολεμιστὰς του περὶ ἐπιχειμένου τέρατος τῆς Ἀσιατικῆς ἠπείρου καὶ προσεχοῦς προσεγγίσεως εἰς τὸν ὠκεανόν, ὁπόθεν θὰ ἦτο δυνατὴ ἢ διὰ θαλάσσης ἐπιστροφή πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπίστευε ταῦτα, ἦσαν ἀνακριβῆ. Ὅσον ἀνεζήτει τὸν ὠκεανόν, συνεχίζων τὴν ἰλιγγιώδη ἐκείνην πορείαν πρὸς τὰ ἔγκατα τῆς Ἀσίας, τόσον ἐχάνετο κάθε ἐλπίς ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἔφθανον τὸν ὠκεανὸν διὰ τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς!

Ἄλλ' ἡ ἀνοχὴ τῶν Ἑλληνομακεδόνων συμπολεμιστῶν εἶχεν ὑπερβῆ πλέον πᾶν ὄριον ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Εἶχον διασχίσει ἀπὸ τῆς Ἀμφιπόλεως, ὁπόθεν ἐξώρμησαν πρὸς τὴν Ἀσίαν, μέχρι τοῦ Ὑφάσιος, ἐκτάσεις 18.000 χιλιομέτρων, μαχόμενοι καὶ παλαιότες ἀδιαλείπτως πρὸς τὸν θάνατον ἐπὶ μίαν ἤδη ὀκταετίαν. Τὸ βασανισμένον σῶμά των ἦτο κατάστικτον ἐκ πολεμικῶν πληγῶν. Ὑπέστησαν παντὸς εἴδους κόπους καὶ πόνους, πορείας, μαχῶν, ψύχους, καύσανος, πείνης καὶ δίψης. Ἀκόμη κατὰ τὴν τελευταίαν πορείαν μέχρι Ὑφάσιος, ἔζησαν ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἡμέρας ὑπὸ ἀδιάκοπον καταρρακτώδη βροχὴν τοῦ κλίματος τῶν μουσόνων, συνεπεία τῆς ὁποίας τὰ ἐνδύματά των εἶχον μεταβληθῆ εἰς ράκη¹. Οὕτω, φθάσαντες εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον ἀνοχῆς, διεδήλωσαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀπόφασίν των νὰ μὴ προχωρήσουν περαιτέρω.

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκεῖνας στιγμὰς, δὲν πτοεῖται. Παρὰ τὰ φοβερὰ ἐμπόδια, εἰς τὰ ὁποῖα προσκρούει, παρὰ τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον φθάσει οἱ συμπολεμισταὶ του μετὰ τὴν πλήρη ἐξάντλησιν τῶν σωματικῶν των δυνάμεων, ἐπιμένει νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ υπεράνθρωπα σχέδια κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ κόσμου, συνεχίζων τὴν ἰλιγγιώδη πορείαν του πρὸς τὴν ἔρημον, πρὸς τὸν Γάγγην, πρὸς τὰ ἀτελείωτα καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ φοβεροῦ μυστηρίου ἐδάφη τῆς ἄνω Ἀσίας. Ἐπιχειρεῖ τότε νὰ μεταπίσῃ τοὺς συμπολεμιστὰς διὰ συγκινητικῆς προσλαλιάς, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον διέσωσεν ὁ Ἀρριανός.

Ἐν ἀρχῇ, ἵνα κινήσῃ τὴν ὑπερφάνειάν των, ἀναπολεῖ τὰ ἐπιτελεσθέντα ἕως τότε κατορθώματα ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Ὑφάσιος. Ἔπειτα, ἵνα δώσῃ εἰς αὐτοὺς θάρρος, ὁμιλεῖ περὶ προσεχοῦς τέρατος τοῦ πολέμου, διότι συντόμως θὰ ἔφθανον εἰς τὸν Γάγγην ποταμόν, ὁπότε θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὠκεανόν, συναπτόμενον καὶ πρὸς τὴν Ὑρκιανὴν θάλασσαν (Κασπίαν). Ἐκεῖθεν θὰ ἔπλεον πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον, θὰ περιέπλεον τὴν Λιβύην μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους. Ἄν ἐστρέφοντο πρὸς

1. Διοδ. XVII. 94, 2.

τὰ ὀπίσω, πολλὰ πολεμικὰ ἔθνη πέραν τοῦ Ὑφάσιος θὰ παρέμενον ἀνυπότακτα καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κινήσουν εἰς ἀποστασίαν τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς. Ἀντιθέτως, ἂν συνέχισον τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τὰ ἐκτεθέντα σχέδια, οὐ μόνον σύμπασα ἡ Ἀσία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ Λιβύη θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των καὶ θὰ εἶχον ὡς ὄρια τῆς κυριαρχίας των ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔθεσεν ὁ Θεὸς (ὁ πρόγονος Ἡρακλῆς) ὡς ὄρια τῆς γῆς¹.

Ἐπειτα, ἵνα συγκινήσῃ περισσότερον τοὺς Ἑλληνομακεδόνας πολεμιστὰς, στρέφεται πρὸς τὸ προσφιλὲς πάντοτε εἰς αὐτὸν θέμα συσχετισμοῦ τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ὀμιλεῖ περὶ τῶν κατορθωμάτων « τοῦ ἡμετέρου προγόνου Ἡρακλέους καὶ τοῦ Διονύσου », χωρὶς νὰ παραλείψῃ νὰ ἐξάσῃ δι' ἄλλην μίαν φορὰν τὸ γεγονός ὅτι αὐτοὶ ἐφθασαν πέραν τῆς Νύσης, ὅπου εἶχε φθάσει ὁ Διόνυσος καὶ τῆς Ἀόρνου Πέτρας, τῆς ὁποίας τὴν κατάληψιν δὲν ἐπέτυχεν ὁ Ἡρακλῆς, ὑπολειπομένου ἤδη νὰ κατακτήσουν καὶ τὰ ὀλίγα ἀπομένοντα ἐκτὸς τῆς κυριαρχίας των ἐδάφη τῆς Ἀσίας. Αὐτὰ τὰ ἔνδοξα καὶ μεγάλα κατορθώματα εἶχον ἐπιτελέσει, ἐκστρατεύοντες εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀντὶ νὰ παραμείνουν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ συνάπτουν ἀσημάντους μάχας ἐναντίον γειτόνων πρὸς διάσωσιν τῆς πατρίδος των². Κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συγκι-

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. V, 25, 3 κ.έ. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίστευεν εἰς αὐτὰ καὶ δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν διὰ παντὸς τόνασιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν στρατιωτῶν των, αἱ γνώσεις τὰς ὁποίας εἶχε περὶ Ἀσίας καὶ αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας εἶχε συλλέξει ἐπιτοπίως, ἦσαν ὅλας ἐσφαλμέναι. Ἰσχυρίζετο ὅτι θὰ ἐφθανον εὐθὺς μετὰ τὸν Γάγγην εἰς τὸν ὠκεανόν, εἰς τὸν ὁποῖον, ἵνα φθάσῃ, ὄφειλε νὰ διασχίσῃ ἀκόμη τεραστίας ἀποστάσεις. Ὀμιλεῖ περὶ συνεχείας τῆς Ὑγκανίας θαλάσσης (Κασπίας) μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Τέλος, ὁμιλῶν περὶ ἀπὸ Περσικοῦ κόλπου περίπλου τῆς Λιβύης, ἵνα φθάσῃ εἰς τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους (Γιβραλτάρ) ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶχε γνῶσιν τῶν τεραστίων διαστάσεων τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρριανός, γράφων ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧων λέγει καὶ ἐξ ὧων γράφει εἰς τὴν Ἰνδικήν, ἀποκαλύπτεται ὅτι δὲν εἶχε πλήρεις γεωγραφικὰς γνώσεις περὶ Ἀσίας, οὐδὲ κἂν ἐπὶ τινων σημείων, τὰ ὁποῖα εἶχον διευκρινήσῃ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γεωγράφοι, ὡς ὁ Κτησίας.

2. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦτο τῆς κατ' Ἀρριανὸν (Ἀνάβ. V, 26, 5-6) ὁμιλίας τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸν Ὑφασιν : « Ἡ οὐκ ἴστε ὅτι ὁ πρόγονος ὁ ἡμέτερος οὐκ ἔν Τίρυνθι οὐδ' ἐν Ἀργεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Θήβαις μένων ἐς τοσόνδε κλέος ἦλθεν ὡς θεὸς ἐξ ἀνθρώπου γενέσθαι ἢ δοκεῖν ; οὐ μὲν οὖν δι' οὐδὲ Διονύσου, ἀκροτέρου τούτου θεοῦ ἢ καθ' Ἡρακλέα, ὀλίγοι πόνοι. Ἀλλὰ ἡμεῖς γε καὶ ἐπ' ἐκεῖνα τῆς Νύσης ἀφίγηθα καὶ ἡ Ἀορνὸς πέτρα ἢ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνάλωτος πρὸς ἡμῶν ἔχεται. Ὑμεῖς δὲ καὶ τὰ ἔτι ὑπόλοιπα τῆς Ἀσίας πρόσθετε τοῖς ἤδη κεκτημένοις καὶ τὰ ὀλίγα τοῖς πολλοῖς. Ἐπεὶ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τί ἂν μέγα καὶ καλὸν κατεπέπρακτο, εἰ ἐν Μακεδονίᾳ καθήμενοι ἱκανὸν ἐποιούμεθα ἀπόνως τὴν οἰκίαν διασφῆξιν, Θρᾶκας τοὺς ὁμόρους ἢ Ἰλλυριοὺς ἢ Τριβαλλοὺς ἢ καὶ τῶν Ἑλλήνων ὅσοι οὐκ ἐπιτήδειοι ἐς τὰ ἡμέτερα ἀναστέλλοντες ; ». Ὁ παρὰ Κουρτίῳ (IX, 2, 12 κ.έ.) ἀνευρισκόμενος λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι, ὡς συνήθως, πλήρης παθητικῶν ὑπερβολῶν, μεταγενεστέρου πλάσματος.

νήσεως καὶ τῆς ἀγωνιώδους προσπαθείας, ὅπως μεταπέσῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ὁμιλεῖ ὡς Ἕλληνας καὶ ὡς βασιλεῦς τῶν Μακεδόνων, λησμονῶν ἢ παραβλέπων τὴν νέαν θέσιν του ὡς Μεγάλου βασιλέως καὶ πορευομένου πρὸς πλήρη πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων ὀλικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἀσίας.

Ταῦτα πάντα, ὡς καὶ αἱ ἀκολουθήσασαι ἀφειδῶς ὑποσχέσεις πλοῦτου καὶ ἄλλων ἀγαθῶν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἠκολούθουν αὐτὸν κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν, δὲν ἐστάθησαν ἱκανὰ νὰ μεταπέσουν τοὺς καταπεπονημένους πολεμιστάς. Ὁ Κοῖνος ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ἐκφράσῃ τὰ κυριαρχοῦντα κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας στιγμὰς αἰσθήματα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων. Ἦτο καιρὸς νὰ δοθῇ τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κινδύνους. Ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξεκίνησαν μαζί του ἐξ Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας¹, ἐλάχιστοι πλέον ἀπέμειναν. Οἱ λοιποὶ, ἢ ἐφρονεύθησαν κατὰ τὰς μάχας, ἢ ἀπέθανον ἐκ νόσων, ἢ κατέστησαν ἀνίκανοι πρὸς μάχην ἐξ αἰτίας τραυμάτων καὶ ἐγκατελείφθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀσίας. Τῶν ὑπολειπομένων, αἱ σωματικαὶ δυνάμεις δὲν ἦσαν πλέον ἀκμαῖαι καὶ τὸ ἠθικὸν των εἶχε καταπέσει. Ἄς τοὺς ὠδήγει εἰς τὴν πατρίδα των καὶ κατοπινὴν μὲ ἄλλους Μακεδόνας καὶ Ἕλληνας, νέους ἀντὶ γερόντων καὶ ἀκμαίους ἀντὶ κεκμηκότων, ἃς ἐπεχειρεῖ τὴν κατάκτησιν τοῦ ὑπολοίπου κόσμου!

Ὁ Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην συνέλευσιν τοῦ στρατοῦ διακηρύσσωμεν μετ' ὀργῆς, ὅτι ὅσοι ἤθελον, ἠδύνατο νὰ ἀναχωρήσουν, ἐνῶ αὐτὸς θὰ συνέχιζε πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὴν πορείαν του μετ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θὰ τὸν ἠκολούθουν. Ἀλλὰ παγερὰ σιωπὴ καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ἐσημειώθη. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκλείσθη εἰς τὴν σκηνὴν του ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας μὴ δεχόμενος κανένα, καὶ ὅτε διεπίστωσε πλέον ὅτι ἡ περὶ ἐπιστροφῆς ἀπόφασις τῶν συμπολεμιστῶν του ἦτο ἀκαμπτὸς, κυριαρχημένος ὑπὸ θλίψεως, ἐγκατέλειπε τὸ ὄνειρον τῆς ὀλικῆς κυριαρχίας τῆς Ἀσίας. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἰνδιῶν ἐλάμβανεν οὕτω πέρασ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος.

1. Πρέπει νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἀρριανὸς καὶ οἱ πλείστοι ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς συνεχίζουν τὴν κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἐπικρατήσασαν συνήθειαν διαχωρισμοῦ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος ἢ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων ὑπὸ πολιτικῆν ἔννοιαν, δηλαδὴ βασιλείου τῆς Μακεδονίας καὶ δημοκρατικῶν πόλεων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. λεπτομερῶς ἐιδικὴν μελέτην μας, < Ἡ Ἑλλάς ὡς πολιτικὴ ἔννοια κατὰ τὴν ἀρχαιότητα >, ἔ.ἀ.

24. ΟΙ ΒΩΜΟΙ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ « ἘΝΤΑΥΘΑ ἘΣΤΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ »

Ἐκεῖ, πρὶν λάβῃ τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς, ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ εἰς τὰ ὄμματα τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας αἰώνιον μνημεῖον τῆς ἑλληνικῆς δόξης, ἄφθιτον ἐνθύμιον τῶν θριάμβων του καὶ συγχρόνως εὐχαριστήριον πρὸς τοὺς δώδεκα θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐβροῆθησαν νὰ καταγάγῃ τόσας λαμπρὰς νίκας καὶ νὰ φθάσῃ νικητῆς καὶ κυρίαρχος ἕως τὰ βᾶθη τῆς Ἀσίας. Διέταξε νὰ ἀνεγερθοῦν πρὸς τιμὴν τῶν Ὀλυμπίων δώδεκα τεραστῖοι βωμοί, ὕψους ὅσον οὐδεὶς ἕως τότε πύργος. Ἐκεῖ θὰ ὑψούντο ὡς αἱ στήλαι τοῦ νέου Ἡρακλέους πρὸς τὰ τέρατα τοῦ κόσμου. Ὅτε δὲ ἐπερατώθησαν οἱ βωμοὶ οὗτοι, προσέφερε θυσίαις εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν δώδεκα θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἔπειτα ἐτέλεσε παρ' αὐτοὺς γυμνικὸν καὶ ἱππικὸν ἀγῶνα¹.

Οὐδὲν ἀνευρέθη ἴχνος τῶν βωμῶν τούτων, πιθανῶς καταστραφέντων ἐκ θεμελιῶν, λόγῳ διαβρώσεως ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος ἐδάφους. Ἀλλὰ διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου παρὰδοσις ἔφερεν ὅτι μετέβαινον ἐκεῖ κατ' ἔτος ἐπὶ αἰῶνας οἱ ἀπόγονοι τοῦ

1. Ἄρρ. Ἀνάβ. V, 29, 1-2: « Ἐνθα δὴ διελὼν κατὰ τάξεις τὴν στρατιὰν δώδεκα βωμοὺς κατασκευάζειν προστάττει, ὕψους μὲν κατὰ τοὺς μεγίστους πύργους, εὗρος δὲ μείζονας ἔτι ἢ κατὰ πύργους, χαριστήρια τοῖς θεοῖς τοῖς ἐς τὸσόνδε ἀγαθοῦσιν αὐτὸν νικῶντα καὶ μνημεῖα τῶν αὐτοῦ πόνων. Ὡς δὲ κατασκευασμένοι αὐτῷ οἱ βωμοὶ ἦσαν, θύει δὴ ἐπ' αὐτῶν ὡς νόμος καὶ ἀγῶνα ποιεῖ γυμνικὸν τε καὶ ἱππικόν ». Διοδ. XVII, 95, 1: « Κρίνας δὲ ἐπὶ ταύτης τοὺς ὄρους θέσθαι τῆς στρατείας πρῶτον μὲν τῶν δώδεκα θεῶν βωμοὺς πεντήκοντα πηχῶν ψφοδόμησαν. Curt. IX, 3, 19: « tertio die processit erigisse duodecim aras ex quadrato saxo, monumento expeditionis suae ». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀφηγήσεων καὶ ἰδιαίτερος τῆς τοῦ Ἀρριανοῦ, στηριζομένης κατὰ τὸ πλείστον εἰς τὰ ἀπολεθέντα ἔργα τῶν αὐτοπῶν Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου, συνάγεται ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ δώδεκα ἀνεγερθέντες βωμοὶ παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Ὑφάσιος ἀφιερώθησαν εἰς τοὺς δώδεκα Ὀλυμπίους θεοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἐπομένως μεταγενέστεραί τινες πληροφορίες, περισυλλεγείσαι ὑπὸ τοῦ Φίλοστράτου (Τὰ ἐς τὸν Τ. Ἀπόλλ. I, 43) περὶ ἀναγεγραμμένων εἰς ἕκαστον τούτων ἐπιγραφῶν « πατρὶ Ἀμμωνί καὶ Ἡρακλεῖ ἀδελφῷ καὶ Ἀθηναῖ Πρωνοῖα καὶ Διὶ Ὀλυμπίω καὶ Σαμοθραῖϊ Καβείροις καὶ Ἰνδῷ Ἥλιω καὶ Δελφῷ Ἀπόλλωνι », δέον νὰ θεωρηθοῦν ὡς στεροῦμενα ὑποστάσεως. Ἴσως ὁ Φιλόστρατος, ὁ ὅποιος ἄλλωστε δὲν ἔγραψεν ἱστορικόν, ἀλλὰ φιλολογικὸν ἔργον μετὰ περιγραφῶν ἀντλουμένων ὀθενδήποτε, ἔκαμε σύγχυσιν πηγῶν, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἕγινετο λόγος περὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν πρὸς ἑλληνικοὺς καὶ ἐπιχωρίους θεοὺς, οὓχί παρὰ τὰ ἔσχατα ὄρια τῆς πορείας του, τὰς ὀχθὰς τοῦ Ὑφάσιος, ἐνθα ἀνήγειρε τοὺς 12 βωμοὺς τῶν Ὀλυμπίων, ἀλλ' εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ὑδάσιου, ἀπὸ ὅπου ἐξεκίνησε πρὸς ἐπιστροφήν (βλ. κατωτ., σ. 190). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου μεταγενεστέρου συγγραφέως γράφεται (ἔ.ά.), μὴ διαπιστούμενον ἐξ ἑτέρας πηγῆς, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μέσῳ τῶν βωμῶν ἔστησε χαλκίνην στήλην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: « Ἀλέξανδρος ἐνταυθα ἔστη ».

ὀλίγον ἔπειτα καταστάνας ἰσχυροῦ βασιλέως τῶν Πραισίων Ἀνδροκόττου, ἑλληνίζοντες βασιλεῖς τῆς περιοχῆς, ἵνα προσφέρουν ἑλληνικὰς θυσίας εἰς τοὺς βωμοὺς αὐτοὺς εἰς μνήμην τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευον ὡς ἦρωα καὶ εὐεργέτην¹.

Μετὰ τὰς θυσίας εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Ὀλυμπίων ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀκείνου, ὅπου ἔκτισε νέαν Ἀλεξάνδρειαν μετὰ ἰσχυρῶν τειχῶν, ἔνθα ἐγκατέστησεν ὄσους ἐκ τῶν συμμάχων τοῦ ἦσαν ἀνικανοὶ διὰ τὰς πολεμικὰς περιπετείας καὶ τὴν μακρὰν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς². Ἐκεῖ ἔλαβε καὶ τὰς ἐνισχύσεις, τὰς ὁποίας ἀνέμενεν ἐξ Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας, τριάκοντα χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἐξ χιλιάδας ἵππέων, συγχρόνως δὲ εἴκοσι πέντε χιλιάδας πανοπλίας πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν φθαρεισῶν ἐκ τῶν μαχῶν, ὡς καὶ μεγάλας ποσότητας ἱατρικῶν φαρμάκων³. Αὐτὰ ἦσαν τὰ νέα πολεμικὰ ἐφόδια εἰς ἔμπυχον καὶ ἄψυχον ὕλικόν, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὴν ἄπω Ἀσίαν καὶ ἥδη θὰ ἐχρησιμῆσαν πρὸς ἀνασυγκρότησιν τῆς στρατιᾶς διὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς.

1. Πλουτ. Ἀλέξ. LXXII, 4: «Ἰδρύσατο δὲ βωμοὺς θεῶν, οὓς μέχρι νῦν οἱ Πραισίων βασιλεῖς διαβαίνοντες σέβονται καὶ θύουσιν ἑλληνικὰς θυσίας. Ἀνδροκόττος δὲ μερᾶχιον ὧν αὐτὸν Ἀλέξανδρον εἶδε, καὶ λέγεται πολλάκις εἰπεῖν ὕστερον ὡς παρ' οὐδὲν ἦλθε τὰ πράγματα λαβεῖν Ἀλέξανδρος, μισουμένου τε καὶ καταφρονουμένου τοῦ βασιλέως διὰ μοχθηρίαν καὶ δυσγένειαν».

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. V, 29, 3.

3. Διοδ. XVII, 95, 4. Ὁ Διόδωρος προκειμένου περὶ τῶν ἀφιχθεῖσων πολεμικῶν ἐνισχύσεων γράφει: «ἦγον ἐκ τῆς Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι!» Ἀλλὰ περὶ συμμάχων Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν συνθηκῶν τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος (βλ. ἀνωτ., σ. 149 κ.έ.). Ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ Μακεδόνων καὶ περὶ ἐθελοντῶν Ἑλλήνων, προσλαμβανομένων ὡς μισθοφόρων, πιθανῶς καὶ συμμάχων βαρβάρων ἐκ Θράκης καὶ Ἰλλυρίας. Ὁ Κούρτιος (IX, 3, 21) γράφει ὅτι ἐφθάσαν ἐνισχύσεις ἐκ 5.000 ἵππέων ἐκ Θράκης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μέμνονα (μᾶλλον μακεδονικῆς φρουρᾶς ἐν Θράκῃ, ὅπου ἕως τότε ὑπηρετεῖ ὡς διοικητῆς ὁ Μέμνων) καὶ 7.000 πεζοὶ σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀρχάλου (πιθανῶς, ὡς φυλάττοντος καὶ διαχειριζομένου τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, στρατολογήσαντος ἐν Ἑλλάδι). Πάντως ὁ ἀριθμὸς τῶν 30 χιλιάδων πεζῶν καὶ ἐξ χιλιάδων ἵππέων σταλέντων κατ' Ἀρριανὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐξ Ἑλλάδος καὶ διασχισάντων τὴν Ἀσίαν, ἵνα φθάσουν μέχρις Ἰνδιῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, φαίνεται εἰς ἡμᾶς ὑπεροβολικός, πιθανῶς δὲ δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα.

25. ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Περσίαν δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐπαναλάβῃ πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας πορείαν, μολοντί θὰ ἦτο αὕτη καὶ ἀσφαλὴς καὶ ἄνετος, δεδομένου ὅτι γνωστὴ ἦτο καλῶς καὶ μετὰ πολεμικῶν δυνάμεων, Μακεδόνες ἢ ἔμπιστοι ἰθαγενεῖς, πόλεις ἀνεγερθεῖσαι καὶ διατηρούμενα ὄχυρά πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπισιτισμοῦ. Δὲν εἶναι παράλογος ἢ ἐκφρασθεῖσα γνώμη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν ταπεινωτικὴν εἰκόνα ἀκαίρου ἐπιστροφῆς, λόγῳ ἀδυναμίας καθυποτάξεως τῶν πέραν τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ κόσμων τῆς Ἀσίας. Ἐν τούτοις, καὶ ἄλλοι σοβαροὶ λόγοι, σύμφωνοι πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του, ὤθησαν τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς τὴν νέαν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς, ἢ ὁποῖα ἀπέτελεσε νέον καταπλήσσοντα ἄθλον, ἄξιον τῆς μεγαλοφυΐας του καὶ τῶν ἕως τότε συντελεσθέντων. Στερηθεὶς τῆς ἀνακαλύψεως καὶ καθυποτάξεως τῶν μυστηριωδῶν κόσμων τῆς ἄνω Ἀνατολῆς, ἤδη θὰ ἐστρέφετο πρὸς ἄλλους ἀγνωστούς κόσμους, τῶν ὁποίων ἡ γνωριμία θὰ ἱκανοποιεῖ τὸ ἄβυστον πάθος πρὸς τὸ μυστηριώδες ἀγνωστον καὶ συγχρόνως δὲν θὰ ἐστέρει εἰς ἐπιστημονικόν, οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Διὰ τοῦ Ἰνδοῦ, θὰ ἔφθανεν εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ Νότου, θὰ ἀνεκάλυπτε νέους ἀγνωστούς κόσμους, θὰ ἔβλεπε πολλὰ προβλήματα ἔχοντα παραμένει σκοτεινὰ καὶ ἀγνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας σοφοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε γνωρίσει διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ἀναγνώσει βραδύτερον, ὡς τὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ μεγάλου ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἡρόδοτος ἐφαντάζετο ὡς διασχίζοντα ἐν συνεχείᾳ τὴν Ἀφρικὴν, ἵνα ρίψῃ τὰ ὕδατά του εἰς τὸν Νεῖλον¹.

Τέλος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται στρέφων τὴν μεγα-

1. Ὁ Ἀρριανὸς (Ἀνάβ. VI, 1, 2-5) γράφει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἰδὼν εἰς τὸν Ἰνδὸν κροκοδείλους, τοὺς ὁποίους ἐνόμιζεν ὑπάρχοντας μόνον εἰς τὸν Νεῖλον (ὑπάρχουν ἄλλωστε καὶ εἰς τὸν Γάγγην), καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀκασίνου νὰ φύονται κύμασι, ἐξ ἐκείνων τοὺς ὁποίους παρῆγεν ἡ αἰγυπτιακὴ γῆ, ἐφαντάσθη ὅτι εἶχεν ἀνακαλύψει τὰς πηγὰς τοῦ Νεῖλου! Ὑπελόγισεν ὅτι ὁ Νεῖλος ἐπήγαγέ που εἰς τὰς Ἰνδίας, ῥέων δὲ διὰ μέσου πολλῆς χώρας ἐρήμου, θὰ ἦνοῦτο κάπου μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ, διατηρῶν αὐτὸς ἐν συνεχείᾳ τὸ ὄνομα, ὅτε ἐπανευρίσκειτο ἀπὸ τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐσπευσε μάλιστα νὰ γράψῃ καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα, ἀγγέλλων ὅτι ἀνεκάλυψε τὰς πηγὰς τοῦ Νεῖλου! Ἄλλ' ὅτε βραδύτερον ἐ πληροφορήθη παρ' ἰθαγενῶν ὅτι ὁ Ἰνδὸς ἐβάλλει εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν καὶ ἐπεισθη, ὅτι οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν μετὰ τοῦ Νεῖλου, ἐξήλειψεν ἐκ τῆς πρὸς τὴν μητέρα του ἐπιστολῆς τὸ περὶ Νεῖλου μέρος.

λουργὸν διάνοιάν του πρὸς ἄλλα σχέδια κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ κόσμου διὰ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, σχέδια τὰ ὁποῖα, ἐκδηλωθέντα βραδύτερον, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐν Βαβυλῶνι, ἀπῆλθον σαφῆ γνῶσιν τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τῶν διαστάσεων τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου.

Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ὑδάσπου ὁ Ἀλέξανδρος παρεσκεύασε τὴν μετὰ τῆς ἀνασυγκροτηθείσης στρατιᾶς του μακρὰν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέμενον αὐτὸν νέαι ἐκπληκτικαὶ περιπλανήσεις καὶ δραματικαὶ περιπέτειαι. Ὁ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας τραφεὶς διὰ τῆς ὀμηρικῆς ποιήσεως, ἢ ὁποῖα παρέμεινεν ἢ προσφιλεῖς καὶ ἀχώριστος σύντροφος μέχρι θανάτου, συνέχισε νὰ χαράσῃ ἐπὶ τῶν δέλτων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας τὴν νέαν ἐποποιίαν. Καὶ ἤδη μετὰ τὴν Ἰλιάδα, ἤρχιζεν ἡ Ὀδύσσεια. Στόλος ἑναυπηγήθη ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεμικαὶ τριήρεις, συνοδευόμεναι δι' ἑκατοντάδων μεταφορικῶν πλοίων διὰ τοὺς ἵππους καὶ τὰ ἐπισιστικά ἐφόδια, θὰ ἔπλεον διὰ τοῦ Ὑδάσπου πρὸς τὸν Ἰνδὸν καὶ διὰ τούτου πρὸς τὸν ἄγνωστον ὠκεανόν. Αὐτὸς μετὰ τῶν ἀσπιδοφόρων, τῶν τοξοτῶν, τῶν Ἀγριάνων καὶ τοῦ βασιλικοῦ ἀγῆματος τῶν ἱππέων, ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα. Ναύαρχον διώρισε τὸν ἀγαπητὸν ἀπὸ παιδικῶν χρόνων φίλον Κρητὰ Νέαρχον, κυβερνήτην δὲ τῆς βασιλικῆς νεῶς τὸν ἐξ Αἰγίνης κυνικὸν φιλόσοφον καὶ ἐκ τῶν ἱστορησάντων τὴν ἐκστρατείαν Ὀνησίκριτον. Ὁ Κρατερός θὰ ἠγεῖτο τμήματος πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ, βαδίζοντας πρὸς τὴν δεξιὰν ὄχθην, ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατεύματος καὶ 200 ἑλεφάντων θὰ ἐπορεύετο ὁ Ἡφαιστῖαν, ἐνῶ δυνάμεις τινὲς ὑπὸ τὸν Φίλιππον θὰ ἠκολούθουν ὡς ὀπισθοφυλακή. Πρὶν ἐκκινήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἔκαμε σπονδὰς ἐπικαλούμενος τὸν Ὑδάσπην, τὸν Ἀκείνην καὶ τὸν Ἰνδόν, ἐτέλεσε θυσίας πρὸς τὸν προπάτορα Ἡρακλέα, τὸν πατέρα Ἄμμωνα - Δία καὶ πρὸς ἑλληνικοὺς καὶ ἐπιχωρίους θεοὺς, ἰδιαιτέρως δὲ πρὸς τὸν Ποσειδῶνα, τὴν Ἀμφιτρίτην καὶ τὸν Ὠκεανόν¹.

Οὕτω, κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 326 ὁ στόλος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξεκίνησε διὰ τοῦ Ὑδάσπου πρὸς τὸν Ἀκείνην καὶ διὰ τούτου πρὸς τὸν Ἰνδόν. Ὁ Ἀρριανὸς παρέχει² παραστατικὴν εἰκόνα τοῦ κωπηλατοῦντος ἐν πολεμικῇ τάξει στόλου, τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν πληρωμάτων καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἁμάτων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ συγκεντρούμενοι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοὶ ἀπεχωρέτιζον διὰ παντὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν ἐκπληκτικὸν ἐκείνου νεανίαν ἤρωά των, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχον ἴδει, ἀφ' ὅτου ὁ Διόνυσος εἶχεν ἐκστρατεύσει καὶ παραμείνει εἰς τὴν χώραν των! Ἄλλωστε

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. VI, 2, 2. — Στράβ. XV, 1, 17, p. 691.

2. Ἀρχ. Ἀνάβ. VI, 3, 2 κ.έ.

καὶ τὰ ἄσματα καὶ τοὺς χοροὺς οἱ Ἴνδοι ἠγάπησαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Διονύσου καὶ ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὸν Διόνυσον « βακχεύοντες » εἰς τὴν γῆν τῶν Ἰνδῶν. Οἱ θρύλοι περὶ Διονύσου ἐν Ἰνδίας, πλασθέντες ἢ διασπαρέντες καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ περιβάλλοντός του πρὸς ἐμπύκωσιν τῶν στρατιωτῶν του, πιθανώτατα θὰ συνεχίζοντο καὶ πέραν τοῦ Γάγγου, ἂν συνεχίζετο ἡ ἐκστρατεία πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀπὼ Ἀσίας. Ἦδη, κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς, συνεχίζονται ὑπὸ τῶν βιογράφων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἱστορικῶν τῆς ἐκστρατείας.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον¹, τὸ σύνολον τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε ἐγκατέλιπε τὰς Ἰνδίας, ἀνῆρχετο εἰς 120.000 πέζους καὶ 10.500 ἵππους. Ἐκ τούτων οὐδὲ τὸ τέταρτον ἐπέστρεψαν εἰς Περσίαν. Οἱ λοιποὶ, εἴτε ἐφονεύθησαν κατὰ τὰς νέας σποραδικὰς ἐπιχειρήσεις, εἴτε ἀπέθανον ἐκ τῶν ταιλαιπωριῶν καὶ κακουχιῶν τῆς πορείας, ἐκ τῆς κακῆς διατροφῆς καὶ τῶν νόσων.

Πρόθυμοι πάντοτε πρὸς νέους πολεμικοὺς ἀγῶνας καὶ διατηροῦντες ἀμείωτον τὸ πολεμικὸν τῶν μένος, οἱ Μακεδόνες ἐνόουν νὰ καθυποτάξουν πάντας τοὺς Ἰνδικούς λαοὺς, τοὺς οἰκοῦντας τὰ γειτονικὰ πρὸς τοὺς ποταμοὺς ἐδάφη καὶ συνέχιζον νὰ σπαταλοῦν δυνάμεις εἰς σκληρὰς μάχας. Εἰς τὰς παρὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ Ἀκασίνης μετὰ τοῦ Ὑφάσιος κοιλάδας, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀγωνιζόμενος νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Μαλλοὺς, κατήγαγε νέον πολεμικὸν θρίαμβον, οὐ μόνον διὰ τοῦ στρατηγικοῦ δαιμονίου, ἀλλὰ καὶ δι' ἀφθάστου προσωπικῆς ἀνδρείας, διακινδυνεύσας τὴν ζωὴν του καὶ τραυματισθεὶς σοβαρῶς. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἀρριανὸς δὲν παραλείπει νὰ προβάλῃ τὴν πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συμβολὴν τῶν ὄπλων τῶν ἡρώων τῆς ὀμηρικῆς ἐποποιίας, τὰ ὁποῖα εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτοῦ, ὅτε, διαπεράσας εἰς Ἀσίαν, ἐπεσκέφθη τὴν Τροίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε δώσει ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπασπιστάς του νὰ φέρωνται τὰ ὄπλα ταῦτα ἔμπροσθέν του κατὰ τὰς ὥρας τῆς μάχης, ἐν εἴδει προστασίας τοῦ προγόνου Ἀχιλλέως². Ἄλλ' ἔκτοτε οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῶν ὄπλων τούτων, τῶν θεωρουμένων ὡς τῶν ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, οὐδὲ κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῶν μεγάλων μαχῶν τοῦ Γρανικοῦ, τῆς Ἰσοῦ, τῶν Γαυγαμήλων, καὶ τοῦ Ὑδάσπου. Ἦδη ὁ Ἀρριανὸς ἐπανέρχεται, προφανῶς κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν παρόντων Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὄρμῃ πρῶτος πρὸς κατάκτησιν τοῦ φρουρίου τῶν Μαλ-

1. Πλουτ. Ἀλέξ. LXVI, 2.

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. I, 11, 7: « ἀνελθόντα δὲ ἐς Ἴλιον τῆ τε Ἀθηναῖ θῦσαι τῆ Ἰλιάδι, καὶ τὴν πανοπλίαν τὴν αὐτοῦ ἀναθεῖναι ἐς τὸν νεῶν, καὶ καθελεῖν ἀντὶ ταύτης τῶν ἱερῶν τινα ὄπλων ἔτι ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ ἔργου σφζόμενα. καὶ ταῦτα λέγουσιν ὅτι οἱ ὑπασπισταὶ ἔφερον πρὸ αὐτοῦ ἐς τὰς μάχας ». Βλ. ἀνωτ., σ. 91.

λῶν καὶ ἀνέρχεται τοποθετηθεῖσαν κλίμακα, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Πευκέστα, κρατοῦντος τὴν ἱερὰν ἀσπίδα ἐκ τοῦ ἐν Τροίᾳ ναοῦ τῆς Ἰλιάδος Ἀθηνᾶς, τὴν φερομένην ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως - ἐπαναλαμβάνει τοῦτο ὁ Ἀρριανὸς — κατὰ τὰς μάχας. Ἐπέτυχον ἐπίσης νὰ ἀνέλθουν ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Ἀβρέας. Ἄλλ' οἱ ἀσπιδοφόροι, ὀρμήσαντες πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ βασιλέως, συνέτριψαν τὴν κλίμακα καὶ οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων μόνος μετὰ τριῶν συντρόφων του, πηδήσας παρὰ ταῦτα εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Βαλλόμενος μετὰ λύσης πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι τὸν ἀνεγνώρισαν ἐκ τῆς ἀπαστραπούσης πανοπλίας, ἡμίμετο κρατερῶς διὰ τοῦ ξίφους, ἀκόμη καὶ διὰ λίθων, στηριζόμενος εἰς τὸν τοῖχον τοῦ φρουρίου πρὸς προστασίαν τῶν νότων του. Ἐχθρικὸν βέλος διεπέρασε τὸν θώρακα καὶ ἐνεπήχθη εἰς τὸ στῆθος. Τὸ αἷμα ἔρρεεν ἄφθονον καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, συνεχίσας ἐν ἀρχῇ τὴν ἄμυναν, τελικῶς ἔπεσε κάτω ἀναισθητός εἰς τὴν διακρίσιν τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Πευκέστας ἔσπευσαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ αἱμορραγοῦντος καὶ λιποθύμου βασιλέως των, προβάλλοντες τὰς ἀσπίδας των καὶ τὰ σώματά των ἔμπροσθέν του (ὁ Ἀβρέας εἶχε φονευθῆ).

Ἀκριβῶς κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας στιγμὰς ὁ Πευκέστας ἔθεσεν ἐπάνω εἰς τὸν κατακείμενον ἐν ἀναισθησίᾳ Ἀλέξανδρον τὴν ἱερὰν ἀσπίδα τῆς Τροίας, ἵνα προστατεύσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς βροχῆς τῶν ριπτομένων βελῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Μακεδόνες ἀγωνιῶντες διὰ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως των, κατώρθωσαν, ἐμπηγνύοντες πισσάλους ἢ ἀναοριζόμενοι ὁ εἰς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἄλλου, νὰ ἀνέλθουν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων καὶ νὰ πηδήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Μόλις προέλαβον, ἀπωθούμενοι μετὰ λύσης τοὺς ἐπιτιθεμένους, νὰ σώσουν τὸν Ἀλέξανδρον¹. Οὕτως, ἡ ἱερὰ ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Ἰλίου

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 9, 3 : « Ἀλέξανδρος δέ, ὡς βλακεύειν αὐτῷ ἐδόκουν τῶν Μακεδόνων οἱ φέροντες τὰς κλίμακας, ἀρπάσας κλίμακα ἐνὸς τῶν φερόντων προσέθηκε τῷ τείχει αὐτὸς καὶ εἰληθείς ὑπὸ τῇ ἀσπίδι ἀνέβαινεν· ἐπὶ δὲ αὐτῷ Πευκέστας ὁ τὴν ἱερὰν ἀσπίδα φέρων, ἦν ἐκ τοῦ νεῶ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἰλιάδος λαβὼν ἅμα οἱ εἶχεν Ἀλέξανδρος καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐφέρετο ἐν ταῖς μάχαις· ἐπὶ δὲ τούτῳ Λεοννάτος ἀνῆγε κατὰ τὴν αὐτὴν κλίμακα ὁ σωματοφύλαξ· κατὰ δὲ ἄλλην κλίμακα Ἀβρέας τῶν διμοιριτῶν τις στρατευομένων. Ἦδη τε πρὸς τῇ ἐπάλξει τοῦ τεύχους ὁ βασιλεὺς ἦν καὶ ἐρείσας ἐπ' αὐτῇ τὴν ἀσπίδα τοὺς μὲν ὤθει εἰσω τοῦ τεύχους τῶν Ἰνδῶν, τοὺς δὲ καὶ αὐτοῦ τῷ ξίφει ἀποκτείνας γεγυμνώκει τὸ ταύτη τεύχος· καὶ οἱ ὑπασπισταὶ ὑπέρφθοι γενόμενοι ὑπὲρ τοῦ βασιλέως σπουδῇ ὄθιόμενοι κατὰ τὴν αὐτὴν κλίμακα συντρίβουσιν αὐτήν, ὥστε οἱ μὲν ἤδη ἀνιόντες αὐτῶν κάτω ἔπεσον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἄπορον ἐποίησαν τὴν ἄνοδον.

Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἐπὶ τοῦ τεύχους στὰς κύκλῳ τε ἀπὸ τῶν πλησίον πύργων ἐβάλλετο (οὐ γὰρ πελάσαι γε ἐτόλμα τις αὐτῷ τῶν Ἰνδῶν), καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς πόλεως, οὐδὲ πόρρω τούτων γε ἔσακοντιζόντων (ἔτυχε γὰρ τι καὶ προσεκαυωμένον ταύτῃ πρὸς τὸ τεύχος), δηλὸς μὲν ἦν Ἀλέξανδρος ὢν τῶν τε ὄπλων τῇ λαμπρότητι καὶ τῷ ἀτόπῳ τῆς τόλμης, ἔγνω δὲ ὅτι αὐτοῦ μὲν μένων κινδυνεύσει μὴδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον ἀποδεικνύμενος, καταπηδήσας δὲ εἰσω τοῦ τεύχους τυχὸν μὲν αὐτῷ τούτῳ

φέρεται — καὶ διὰ τοῦτο προφανῶς μνημονεύεται εἰδικῶς ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ — ὡς σώσασα τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν δραματικὴν ἐκείνην περιπέτειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὠδήγησεν αὐτὸν ἡ παράφορος τόλμη καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν του περισσότερον πάσης ἄλλης περιπτώσεως.

Κατ' ἀφήγησιν τοῦ Νεάρχου, παραδιδομένην ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, μετὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἀναταραχὴν εἰς τὸ στρατεύμα, τὸ ὁποῖον ἐν ἀρχῇ ἐνόμισεν αὐτὸν νεκρὸν, οἱ πιστοὶ σύντροφοὶ ἐπέκριναν τὸν βασιλέα, διότι ἐξετίθετο τόσον εὐκόλως εἰς παραφόρους κινδύνους, παρασυρόμενος ἐκ τοῦ πολεμικοῦ μένους καὶ τοῦ πάθους τῆς πολεμικῆς δόξης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρήθη ἐκ τῶν ἐπιτιμήσεων αὐτῶν. Ἄλλ' ἔσπευσε πρὸς ἐνίσχυσίν του συνοδεύων τὴν στρατιάν Βοιωτῶς γέρον, ὁ ὁποῖος ἀνεφώνησεν ἐνώπιόν του ὅτι τὰ μεγάλα ἔργα πρᾶττοντα ὑπὸ γενναίων ἀνδρῶν, ἀπήγγειλε δὲ καὶ ἰαμβικὸν στίχον, τοῦ ὁποῖου τὸ νόημα ἦτο ὅτι μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δρᾷ εἶναι ὑποκείμενος καὶ νὰ πάθῃ¹. Καὶ κατὰ

ἐκπλήξει τοὺς Ἴνδούς, εἰ δὲ μή, καὶ κινδυνεύειν δέοι, μεγάλα ἔργα καὶ τοῖς ἔπειτα πυθέσθαι ἄξια ἐργασάμενος οὐκ ἀσπουδεὶ ἀποθανεῖται, ταῦτα γνοὺς καταπηδᾷ ἀπὸ τοῦ τείχους εἰς τὴν ἄκρην. Ἐνθα δὴ ἐρεισθεὶς πρὸς τῷ τείχει τοὺς μὲν τινὰς εἰς χεῖρας ἐλθόντας καὶ τὸν γε ἡγεμόνα τῶν Ἴνδῶν προσφερόμενον οἱ θρασύτερον παῖσας τῷ ξίφει ἀποκτείνει· ἄλλον δὲ πελάζοντα λίθῳ βαλὼν ἔσχε, καὶ ἄλλον λίθῳ, τὸν δὲ ἔγγυτέρω προσάγοντα τῷ ξίφει αὐθις. Οἱ δὲ βάρβαροι πελάζειν μὲν αὐτῷ οὐκέτι ἤθελον, ἔβαλλον δὲ πάντοθεν περισσῆτοιές ὅ τι τις ἔχων βέλος ἐτύχχανεν ἢ ἐν τῷ τότε ἔλαβεν.

Ἐν τούτῳ δὲ Πευκέστας τε καὶ ὁ διμοιρίτης Ἀβρέας καὶ ἐπ' αὐτοῖς Λεοννάτος, οἳ δὴ μόνου ἔτυχον πρὶν ξυντριβῆναι τὰς κλίμακας ἀναβεβηκότες ἐπὶ τὸ τείχος, κατατηδήσαντες καὶ αὐτοὶ πρὸ τοῦ βασιλέως ἐμάχοντο. Καὶ Ἀβρέας μὲν ὁ διμοιρίτης λίπτει αὐτοῦ, τοξευθεὶς εἰς τὸ πρόσωπον. Ἀλέξανδρος δὲ βάλλεται καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ θώρακος εἰς τὸ στήθος τοξεύματι ὑπὲρ τὸν μαστόν, ὥστε λέγει Πτολεμαῖος ὅτι καὶ πνεῦμα ὁμοῦ τῷ αἵματι ἐκ τοῦ τραύματος ἐξεπνεῖτο. Ὁ δὲ, ἔσπε μὲν ἔτι θερμὸν ἦν αὐτῷ τὸ αἷμα, καίπερ κακῶς ἔχων, ἠμύνητο· πολλοῦ δὲ δὴ τοῦ αἵματος καὶ ἀθρόου, οἷα δὴ ξὺν πνεύματι, ἐκρύνεντος, ἱλιγγός τε αὐτὸν καὶ λειποψυχία κατέσχε καὶ λίπτει αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας. Πευκέστας δὲ περιβὰς πεπτοκότι καὶ ὑπερσχὼν τὴν ἱεράν τὴν ἐξ Ἰλίου ἀσπίδα πρὸ αὐτοῦ καὶ Λεοννάτος εἰς τὰ ἐπὶ θάτερα αὐτοῖ τε βάλλονται ἀμφοτέρου καὶ Ἀλέξανδρος ἐγγὺς ἦν ἤδη ὑπὸ τοῦ αἵματος ἐκλιπεῖν >.

Τὰ τοῦ ἐπικοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀφηγγεῖται μετὰ τῆς συνήθους ποικιλίας τῶν μεταγενεστέρων ἀφηγήσεων (ἀλλὰ χωρὶς νὰ λέγῃ τι περὶ τῆς ἱερᾶς ἀσπίδος) καὶ ὁ Διόδωρος (XVII, 98, 1 κ.έ.). Ἐτι πλέον, λεπτομερῆς, ἀλλὰ στηριζομένη εἰς τὰς ἀμφιβόλου ἀκριβείας ἀφηγήσεις τοῦ Κλειτάρχου, εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Κουρτίου (IX, 4, 26 κ.έ.).

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 13, 4-5 : < τὸν δὲ νοῦν εἶναι τοῦ ἰαμβείου ὅτι τῷ τι δρῶντι καὶ παθεῖν ἔστιν ὀφειλόμενον >. Προέρχεται, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν σήμερον γνώμην, ἐξ ἀδήλου ἔργου τοῦ Αἰσχίλου, ὁ δὲ ἀκριβῆς στίχος εἶχεν οὕτω : < δράσαντι γὰρ τοι καὶ παθεῖν ὀφείλεται > (Αἰσχ. ἔκδ. A Sidgwick Oxf. ἀποσπ. ἄδ. 456 καὶ ἐν ἔκδ. Dindorf, Αἰσχ. ἀποσπ. 282). Ὁ Nauck ἐν Philol. τ. 4, σ. 535 ἀποδίδει τὸν

τὰς πλέον δυσκόλους στιγμὰς τῶν περιπετειῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας, τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀντιλούμενα ἀποφθεγματικῶς διδάγματα, τὰ ὅποια οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες ἀπὸ στήθους, ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ προβάλλουν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συζητήσεων, παρείχον παραμυθίας ἐκ δεινῶν καὶ λύσεις προβλημάτων.

Κατὰ τὸν Διόδωρον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους πρὸς τοὺς θεοὺς θυσίας. Ἐγένοντο τότε καὶ ἀγῶνες μονομαχίας μεταξὺ τοῦ ρωμαλέου Μακεδόνοσ ἐταίρου Κοράγου καὶ τοῦ Ἀθηναίου πρωταθλητοῦ Δευξίππου, τοὺς ὁποίους παρηκολούθησαν μετὰ φανατισμοῦ, συνήθους σήμερον εἰς τοὺς ἀθλητικὸς στίβους, οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἡ νίκη τοῦ Δευξίππου δυσηρέστησε μέχρι τοιούτου βαθμοῦ τοὺς Μακεδόνας, ὥστε διὰ διαβολῶν ἐπέτυχον τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ νικῆσαντος Ἀθηναίου¹.

Ἐπειτα, ἀφοῦ εἰς θανασιῶς ἐπίκαιρον στρατηγικῶς καὶ οἰκονομικῶς σημείον, παρὰ τὴν σύζευξιν τῶν παραποτάμων μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ, ἄφησε νέον μνημεῖον ἑλληνικῆς δόξης διὰ τῆς κτίσεως νέας Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως ἀπομάχων, συνέχισε τὸν πλοῦν διὰ τοῦ ἐνισχυθέντος στόλου πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ μεγάλου ποταμοῦ. Καθυποτάσσω νέους λαοὺς, ἐπεκτείνων ἀδιαλείπτως τὴν κυριαρχίαν του καὶ κατὰ διαστήματα σπείρων νέας Ἀλεξανδρείας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ, ἔφθασε τέλος εἰς τὰ Πάταλα, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Δέλτα. Ἦδη εἶχε καταστράψει εἰς τὴν διάνοιάν του τὰ σχέδια τῆς ἐπιστροφῆς. Ἐνῶ ὁ Κρατερός θὰ ἐστρέφετο μετὰ τμήματος τῆς στρατιάς πρὸς βορρᾶν, ἵνα στερεώσῃ τὴν λίαν ἐπισηφελῆ κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀραχωσίας καὶ τῆς Δραγγιανῆς, ὁ Ἀλέξανδρος θὰ διέσχιζε μετὰ τῶν ὑπολοίπων δυνάμεων τὰς ἀπεράντους καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρήμους ἐκτάσεις τῆς Γεδρωσίας, ὀπόθεν, φθάνων εἰς Καρμανίαν καὶ ἐνούμενος ἐκεῖ μετὰ τοῦ Κρατεροῦ, θὰ εἰσέδυνεν εἰς τὰ καθαυτὸ ἐδάφη τοῦ παλαιοῦ Περσικοῦ κράτους. Ὁ Νέαρχος ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος, κατερχόμενος εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ, θὰ ἐπεχείρει τὸ περιώνυμον ἐκείνο ἐξερευνητικὸν ταξίδιον τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἵνα, πλέον παραλλήλως πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, φθάσῃ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, συνδέων οὕτω τὸν Ἰνδὸν μετὰ τοῦ Εὐφράτου. Ὁ Ἡφαιστίων ἀνέλαβε μετὰ στρατιωτικῶν

στίχον τοῦτον οὐχὶ εἰς τὸν Αἰσχύλον, ἀλλ' εἰς τὸν Σοφοκλέα καὶ ἐν Trag. Gr. Fr., Teubner, 1926, Σοφ. ἀποσπ. 209 διώρθωσε: « τὸν δρώντα γάρ τι καὶ παθεῖν ὀφείλεται ». Συναντᾶται παραπλήσιόν τι καὶ παρ' Αἰσχύλῳ, Χοηφ. 313: « δρᾶσαντι, παθεῖν, τριγώνων μῦθος τάδε φωνεῖ ». Ἦδη ὁ Στοβαῖος (Ἐκλ. I, 3, 24, p. 56, 23) καὶ ὁ Θεόφιλος (Πρὸς Αὐτόλ. 2, 37, p. 176) ἀπέδιδον τὸν στίχον « δρᾶσαντι - ὀφείλεται » εἰς τὸν Αἰσχύλον, ἐνῶ κατὰ τὸν Ὠρίωνα (ἐν Στοβ. Ἀνθολ. ἐκδ. Meineke, Teubner, τ. Δ', σ. 257) ἀνήκει οὗτος εἰς τὸν Ἡρακλείσκου τοῦ Σοφοκλέους.

1. Διοδ. XVII, 100, 2 κ.έ. Καὶ Curt. IX, 7, 16 κ.έ.

σωμάτων τὸν μέγρι τῶν ἀκτῶν τοῦ ὠκεανοῦ ἀσφαλῆ διὰ τοῦ ποταμοῦ πλοῦν τοῦ Νεάρχου.

Εἰς τὰ Πατάλα ὁ Ἀλέξανδρος παρέμεινε περὶ τοὺς ἑξ μῆνας. Ἐκεῖ ἡ μανία τῆς γνώσεως καὶ τῆς γνωριμίας ἀγνώστων γεωγραφικῶν δεδομένων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμφυσήσει εἰς τὴν ἀνήσυχον φύσιν του ἢ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους, ὠθεῖ αὐτὸν εἰς περιπετείας ἐπικινδύνους. Διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ Ἰνδοῦ ἐπιχειρεῖ ἐξερευνητικὰ ταξίδια, φθάνων εἰς τὰ ἀνοικτὰ τοῦ ὠκεανοῦ, ὅπου ἐθυσίασεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα, ρίπτων εἰς τὰ κύματα ταῦρον καὶ χρυσοῦν κύπελλον. Ἐπανελάμβανε τὸ αὐτὸ ταξίδιον μέχρι ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῶν ἄλλων βραχιόνων τοῦ Δέλτα, παλαίων πρὸς τρικυμίας καὶ θυέλλας, ἀλλὰ γοητευόμενος διὰ τῆς ἀνακαλύψεως λιμνῶν καὶ ἐξωτικῶν τοπίων¹. Τέλος, κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 325 ἐγκαταλείπει ὀριστικῶς τὰς Ἰνδίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπρόκειτο πλέον νὰ ἐπανίδῃ, καὶ ἀπὸ τῶν Πατάλων ἐξορμᾷ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Γεδρωσίας (Βελουχιστάν). Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς πορείας φροντίζει νὰ μὴ ἀπομακρύνεται πολὺ τῶν ἀκτῶν, οὐ μόνον ἵνα ὀλοκληρώσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἐδαφῶν, ἀλλὰ καὶ ἵνα εἰς κατάλληλα παραθαλάσσια σημεῖα ἀφήσῃ ἐφόδια διὰ τὸν στόλον τοῦ Νεάρχου.

Ἡ διάσχισις τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνύδρου ἐρήμου ἀπέτελεσεν ἐν ἐκ τῶν δραματικωτέρων καὶ θαυμασιωτέρων ἐπεισοδίων τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἀσίᾳ². Ἐπὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ἐβάδιζον ἐπὶ τῆς φλεγομένης ἄμμου, καλυπτόμενοι ὑπὸ τῶν ἄμμοθυελῶν, στεροῦμενοι τροφῆς καὶ ὕδατος. Ἄνθρωποι καὶ ζῷα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας ἐκ τῆς ἐξαντλητικῆς πορείας, τοῦ καύσωνος, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, οἱ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἀνίκανοι ἐκ τῶν κακοχυῶν πρὸς συνέχισιν τῆς πορείας ἐγκατελείποντο. Μόλις τὸ ἐν τέταρτον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξεκίνησαν ἐκ Πατάλων, ἐπέζησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν αἱ πλέον κρίσιμοι καὶ δραματικαὶ τοῦ ὅλου περιπετειώδους βίου του, ἐπέδειξεν ἀξιοθαύμαστον γενναιοψυχίαν καὶ χαρίσματα μεγάλου ἀρχηγοῦ. Αἱ συλλεγεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ περιγραφαὶ τῶν αὐτοπτῶν φέρουν τὸν Ἀλέξανδρον μετέχοντα πασῶν τῶν ταλαιπωριῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντρόφων του, ἀρνούμενον οἰανδήποτε προνομιακὴν μεταχείρισιν, χύνοντα ἀκόμη εἰς τὴν ἄμμον καὶ τὸ ὀλίγον ἐν περικεφαλαίᾳ συλλεγὲν ὕδωρ, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκετὸν νὰ πῖουν οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν καὶ θνήσκοντες ἐκ δίψης συμπολεμισταὶ του³.

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 19, 5 κ. ε.

2. Ἀφηγείται μετὰ δραματικῆς δυνάμεως τὰ συμβάντα, ἄνευ ἀμφιβολίας βάσει τῶν περιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἀνεῦρεν εἰς τὰ ἀπολεσθέντα ἔργα τῶν μετασχόντων τῆς πορείας Πτολεμαίου καὶ Ἀριστοβούλου, ὁ Ἀρριανὸς ἐν Ἀναβάσει (VI, 22, 4 κ. ε.). Τὰ τὸυ περιπλοῦ τοῦ Νεάρχου ἀφηγείται ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἰνδικῇ.

3. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 26, 1-3.

26. ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΙ

Ἐπὶ τέλους, τὰ ὑπολείμματα τῆς μεγάλης στρατιάς τοῦ Ἰνδικοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐρήμου καὶ τῶν τρομακτικῶν δεινῶν των. Παρέμειναν εἰς Πούρα ἐπὶ δίμηνον, ἵνα ἀναλάβουν τὰς δυνάμεις των οἱ ἐπιζήσαντες καὶ κατόπιν εἰσέδυσεν εἰς τὴν Καρμανίαν, ὅπου, παρὰ τὴν σημερινὴν παράλιον ὄχυρὰν θέσιν τῆς Ὁρμούζ, ἐστάθμευσεν ἐπὶ μακρόν, πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ καὶ ἵνα λάβῃ εἰδήσεις περὶ τῆς στρατιάς τοῦ Κρατεροῦ καὶ τοῦ στόλου τοῦ Νεάρχου. Ἐπεθύμει συγχρόνως νὰ λάβῃ ἐκθέσεις παρὰ τῶν σατραπῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀχανοῦς κράτους, ἐπιβάλλων ἀμειλίκτους ποινὰς ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπωφεληθῆ ἐκ τῆς ἀπουσίας του πρὸς αὐθαιρεσίας καὶ καταχρήσεις.

Ἡ στρατιά, τὴν ὁποίαν ὠδήγει ὁ Κρατερός μέσῳ τῆς Ἀραχωσίας καὶ τῆς Δραγγιανῆς, ἔφθασεν εἰς Καρμανίαν ἄνευ μεγάλων ἀπωλειῶν. Κατόπιν τόσων δεινῶν ταλαιπωριῶν καὶ στερήσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον δημιουργήσει τρομακτικὰ κενὰ εἰς τὸ στράτευμα, ἐδικαιολογεῖτο ἡ ἀνάπαυσις, ἡ ψυχαγωγία καὶ ὁ κατὰ τὰ ἑλληνομακεδονικὰ ἥθη πανηγυρισμὸς τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπιζησάντων συμμαχητῶν του. Κατὰ τινὰς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἡ περαιτέρω ἀπὸ Πούρων διὰ Καρμανίας διαδρομὴ ἀπέτελεσε βακχικὴν πανήγυριν. Ἐξηπλωμένος μετὰ τῶν φίλων του ἐπὶ δύο συνεξευγμένων ἀρμαμαξῶν, ἠψφραίνετο ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν αὐλῶν, ἐνῶ οἱ στρατιῶται, ἐστεφανωμένοι καὶ παίζοντες, ἠκολούθουν, ἀπολαύοντες ὅσα προσεκόμιζον εἰς αὐτοὺς κατὰ τὴν πορείαν οἱ Καρμάνιοι, πλούσια ἐδέσματα καὶ ἄλλα εὐχάριστα τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀρριανὸς δὲν πιστεύει εἰς αὐτὰ, διότι ἀνευρίσκονται εἰς συγγραφεῖς κατ' αὐτὸν ἀμφισβητησίμου κύρους, ἐνῶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Ἀριστόβουλος, εἰς τοὺς ὁποίους πρὸ παντὸς ἄλλου ἀποδίδει σημασίαν, ἔγραψαν μόνον περὶ εὐχαριστηρίου θυσίας τελεσθείσης ἐν Καρμανίᾳ καὶ περὶ τελέσεως γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων. Φρονεῖ δὲ ὁ Ἀρριανὸς ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν, ἀποδοθέντα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, κατὰ μίμησιν τῆς πομπικῆς εορτῆς τοῦ Διονύσου (Βακχείας) καὶ τοῦτο, διότι ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι ὁ Διόνυσος, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἰνδῶν, διέσχισε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του τὰς ἐκτάσεις αὐτὰς τῆς Ἀσίας ἐν πομπῇ θριάμβου, δι' ὃ καὶ Θριάμβος ἐπωνομάσθη ὁ ἴδιος ὁ Διόνυσος, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ διὰ πολεμικὰς νίκας πομπαί¹. Αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ Διονύσου, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. VI, 28, 1-2: «Ἦδη δὲ τινες καὶ τοιαύτε ἀνέγραψαν, οὐ πιστὰ ἔμοι λέγοντες, ὡς συζέξας δύο ἀρμαμάξας κατακείμενος ξὺν τοῖς ἐταίροις καταλούμενος τὴν διὰ Καρμανίας ἦγεν, ἡ στρατιὰ δὲ αὐτῷ ἐστεφανωμένη τε καὶ παίζουσα εἴπετο, προύκειτο δὲ αὐτῇ σῖτά τε καὶ ὅσα ἄλλα ἐς τρυφήν παρὰ τὰς ὁδοὺς συγκεκομισμένα πρὸς τῶν Καρμανίων, καὶ ταῦτα πρὸς μίμησιν τῆς Διονύσου Βακχείας ἀπει-

ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος κατ' ἐξοχὴν ἐθαύμαζεν, ἐμφανιζόμενος καὶ ὁ ἴδιος ὡς νέος Διόνυσος, τροποποιηθεῖσαι καὶ ἐναρμονισθεῖσαι πρὸς τὰς περιστάσεις, ἐξηκολούθουν νὰ ἐξάπτουν τὴν φαντασίαν τῶν συμμαχητῶν τοῦ ἥρωος βασιλέως καὶ νὰ κοσμοῦν ἀνὰ πᾶν βῆμα τὴν ἐποποιίαν τῆς Ἀσίας¹.

Ἄλλὰ τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συνεκλόνησεν ἐκ χαρᾶς τὸν Ἀλέξανδρον, ὑπῆρξεν ἡ συνάντησις μετὰ τοῦ Νεάρχου, ὁ ὁποῖος ἐπανεπέβεν ἐπιτυχῶς μετὰ τοῦ στόλου, περιπλέων τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰνδικοῦ, κατευθυνόμενος πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον. Ὁ Νεάρχος εἶχεν ἀφήσει, βάσει τοῦ ἡμερολογίου τοῦ πλοῦ, λεπτομερῆ περιγραφὴν, τῆς ὁποίας ἡ ἀπώλεια μετριάζεται ἐκ τῆς « Ἰνδικῆς », τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Ἀρριανός, στηριχθεὶς ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ Νεάρχου. Ἰδιαίτερος δραματικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ διασωθεῖσα περιγραφὴ τῆς προσεγγίσεως τοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Καρμανίας, τῆς τυχαίας συναντήσεως τοῦ Νεάρχου ὑπὸ τῶν περιπόλων τῆς στρατιᾶς καὶ τῆς μεταβάσεως εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ἱκανὸν βάθος εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατελήφθη ὑπὸ λυγμῶν ὅτε ἔσφιγξεν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν ἠγαπημένον του σύντροφον καὶ ἐπληροφορήθη τὰ τῆς σωτηρίας τοῦ στόλου. Ἐπεκαλέσθη τὸν Δία τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν Ἄμμωνα τῶν Λιβύων πρὸς βεβαίωσιν ὅτι κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἠσθάνετο μεγαλυτέραν χαρὰν, παρὰ ἂν εἶχε κατακτήσει σύμπασαν τὴν Ἀσίαν!² Ἔσπευσε δὲ τότε νὰ τελέσῃ εὐχαριστηρίους θυσίας πρὸς τὸν σωτήριον Δία, τὸν Ἡρακλέα, τὸν Ἀλεξίκανον Ἀπόλλωνα, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τοὺς ἄλλους θαλασσίους θεοὺς, τελέσας καὶ γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας μετὰ πομπῆς, ἡγουμένου τοῦ Νεάρχου, περιβαλλομένου διὰ ταινιῶν καὶ ἐστεφανωμένου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν³.

κάσθη Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι καὶ ὑπὲρ ἐκείνου λόγος ἐλέγετο καταστρεφάμενον Ἰνδοῦς Διόνυσον οὕτω τὴν πολλὴν τῆς Ἀσίας ἐπέλθειν, καὶ Θορίαμβόν τε αὐτὸν ἐπικληθῆναι τὸν Διόνυσον καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς νίκαις ταῖς ἐκ πολέμου πομπὰς ἐπὶ τῷ αὐτῷ τοῦτῳ θορίαμβουσι. Ταῦτα δὲ οὐτε Πτολεμαῖος ὁ Λάγου οὔτε Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου ἀνέγραφαν οὐδέ τι ἄλλος ὄντινα ἱκανὸν ἂν τις ποιήσαιο τεκμηριῶσαι ὑπὲρ τῶν τοιῶνδε. Καί μοι ὡς οὐ πιστὰ ἀναγεγράφθαι ἐξήρκεσεν. Ἄλλ' ἐκεῖνα ἦδη Ἀριστοβούλῳ ἐπόμηνος ξυγγράφῳ, θῆσαι ἐν Καρμανίᾳ Ἀλεξάνδρον χαριστήρια τῆς κατ' Ἰνδῶν νίκης καὶ ὑπὲρ τῆς στρατιᾶς, ὅτι ἀπεσώθη ἐκ Γαδρωσίων καὶ ἀγῶνα διαθεῖναι μουσικόν τε καὶ γυμνικόν». Καὶ Διοδ. XVII, 106, 1. — Πλουτ. Ἀλέξ. LXVII, 1-4.

1. Καὶ ὅτε βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐν Ὠπιδι στάσιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγκάζεται νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ὑπομνήσῃ τὰ συντελεσθέντα μεγαλοεργήματα, καυχᾶται διότι διέβη τὸν Ἴσθμόν, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἕως τότε ἄλλος εἶχε διαβῆ πλὴν τοῦ Διονύσου (Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 10, 6).

2. Ἀρρ. Ἰνδ. XXXV, 8: « Ἀλέξανδρος δὲ τὸν τε Δία τὸν Ἑλλήνων καὶ τὸν Ἄμμωνα τὸν Λιβύων ἐπόμηνους, ἢ μὴν μέξον ὡς ἐπὶ τῆδε τῇ ἀγγελίᾳ χαίρειν ἢ ὅτι τὴν Ἀσίην πᾶσαν ἐκτημένους ἔρχεται· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄχος οἱ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς στρατιᾶς ἀντιόροπον γενέσθαι τῇ ἄλλῃ πάσῃ εὐτυχίᾳ ».

3. Ἀρρ. Ἰνδ. XXXVI, 3: « Ἀλέξανδρος δὲ σωτήρια τοῦ στρατοῦ ἔθηκε Δι

Ἀπὸ τῆς Καρμανίας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη πρὸς τὴν Περσέπολιν, τὴν σφαγὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τοὺς στρατιώτας του καὶ εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν παλαιῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων τῆς ὁποίας ἐφέρετο πρωτοστατήσας πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὧσων εἶχε διαπράξει ὁ Μέγας βασιλεὺς Ξέρξης κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν του¹. Ὁ Ἀρριανὸς γράφει ὅτι ἡ θέα τῶν κατηρειπωμένων ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς ἀνακτόρων, ὁπόθεν ὁ Ξέρξης ἐξώρμησε πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν συνεκίνησε πλέον τὸν Ἀλέξανδρον, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐπήγει τὴν πράξιν ταύτην τῆς πυρπολήσεως². Τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς βέβαιον. Διότι κατὰ τὴν μεσολαβήσασαν πενταετίαν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ἐξωθούμενος ὑπὸ τῆς Ἀθηναίας ἐταίρας Θαΐδος, ἠγεῖτο μετὰ πυρσῶν βακχικοῦ κόμου πρὸς πυρπόλησιν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου ὡς ἐκδικητῆς τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχον μεσολαβῆσαι τὰ γεγονότα τῆς ἐποποιίας τῆς ἄνω Ἀσίας, τὰ ὁποῖα εἶχον μεταβάλλει ριζικῶς τὰς σκέψεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Νέα σχέδια κοσμοκρατορίας ἐκυφοροῦντο ἤδη εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἄλλοτε στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν περίπου ταύτην, πάντως εὐθύς μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδικοῦ ἐπιστροφῆς, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Κύρου. Μετ' ἀγανακτήσεως διεπίστωσεν ὅτι τὸ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον εἶχε συληθῆ, τὸ δὲ σῶμα τοῦ περιωνύμου Μεγάλου βασιλέως εἶχε ριφθῆ ἔξω τῆς χρυσῆς λάρνακος, τὴν ὁποίαν οἱ ἱερόσυλοι εἶχον ἀποπειραθῆ νὰ κατατεμαχίσουν πρὸς εὐκολωτέραν ἀρπαγὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτιμώρησε τοὺς δράστας διὰ θανάτου καὶ ἐπανέφερε τὸ βασιλικὸν σῶμα εἰς τὴν λάρνακα, καλύψας ταύτην διὰ τοῦ μανδύου του καὶ ἀποθέσας χρυσοῦν στέφανον. Διέταξε συγχρόνως νὰ ἀποκατασταθῆ τὸ μνημεῖον ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι, νὰ χαραχθῆ δὲ καὶ ἑλληνιστὶ ἢ ἐπ' αὐτοῦ κεχαραγμένη ἐπιγραφή, ἡ ὁποία προυξένησεν εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν, λόγῳ τοῦ φιλοσοφικοῦ νοήματος περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων³. Αἱ ἐπιδεικτικαὶ τιμαί, τὰς ὁποίας ἀπένεμε πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Μεγάλου Κύρου βεβαίως ἐνηρμονίζοντο πρὸς τὰς περιστάσεις, ἐφ' ὧσων

Σωτήρι καὶ Ἡρακλεῖ καὶ Ἀπόλλωνι Ἀλεξιάκῳ καὶ Ποσειδῶνι τε καὶ ὅσοι ἄλλοι θεοὶ θαλάσσιοι· καὶ ἀγῶνα ἐποίεε γυμνικόν τε καὶ μουσικόν, καὶ πομπὴν ἔπεμπε· καὶ Νέαρχος ἐν πρώτοιισιν ἐπόμπευε, ταινίησί τε καὶ ἄνθεσι πρὸς τῆς στρατιῆς βαλλόμενος ».

1. Βλ. ἀνωτ., σ.

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 30, 1.

3. Ἀρρ. Ἀνάβ. VI, 29, 9 κ.έ. — Πλουτ. Ἀλέξ. LXXIX, 2-3. — Στράβ. XV, 730. — Curt. X, 1, 30 κ.έ. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἢ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου χαραχθεῖσα κάτωθι τῆς Περσικῆς, κατὰ μετάφρασιν ταύτης, ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ μνημείου τοῦ Κύρου, εἶχεν ὡς ἑξῆς: « Ὁ ἄνθρωπε, ὅστις εἶ καὶ ὄθεν ἦκες, ὅτι μὲν γὰρ ἦξεις, οἶδα, ἐγὼ Κύρος εἶμι ὁ Πέρσας κτησάμενος τὴν ἀρχήν. μὴ οὖν τῆς ὀλίγης μοι ταύτης γῆς φθονήσης ἢ τοῦμόν σῶμα περικαλύπτει ».

προέβαλεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν Περσῶν ὡς Μέγας βασιλεὺς, ὁ δὲ Κύρος ἦτο ὁ ἐπιφανέστερος τῶν προκατόχων του. Ἐν τούτοις, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ προσήλωσις του πρὸς τὸν περιώνυμον ἰδρυτὴν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο καρπὸς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ παιδείας, πηγάζων ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἔργων τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἰδιαίτερος τῆς «Κύρου παιδείας», ἐκ τῆς ὁποίας πολλάκις ἦντλει διδάγματα καὶ ἐχρησιμοποιοίε ἀποσπάσματα¹.

Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διαμονὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Σοῦσα ἐποίκιλλε δι' ἀγώνων, κόμων, δραματικῶν παραστάσεων καὶ ἄλλων τερπνῶν πανηγυρισμῶν τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ φήμη τῶν θριάμβων τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχεν ἤδη διασπαρῆ εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν γῆν, ὡς καὶ ἡ πλουσιοπάροχος ἀνταμοιβὴ τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν κύκλων, οἱ ὅποιοι τὸν περιεστοίχιζον. Συνέροσον ἀθροοὶ ραψῶδοι καὶ κιθαρισταὶ ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰωνίας, ὄρχηστρίδες καὶ αὐλητρίδες, διονυσιακοὶ θίασοι ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, ποιηταί, καλλιτέχναι, δραματοῦργοι ἐκ πάσης ἑλληνικῆς γῆς. Συνέπιπτε μάλιστα ἡ ἐποχὴ τοῦ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδιαίτερος ἐν Ἀθήναις ἑορτασμοῦ τῶν Μεγάλων Διονυσίων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔδωσεν ἔτι μεγαλυτέραν ὄθησιν εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἑλληνομακεδονικῶν πανηγυρισμῶν ἐν Σούσοις.

Μολονότι μνημονεύεται μόνον ὑπὸ μεταγενεστέρων πηγῶν, δὲν ἔχομεν λόγον νὰ ἀμφιβάλωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπαίχθη εἰς Σοῦσα σατυρικὸν δράμα εἰδικῶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου γραφὲν (ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅπερ ὄλωσ ἀπίθανον) ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου ποιητοῦ Πύθωνος, φέρον τὸν τίτλον « Ἀγῆν ». Τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὡς θέμα τὰς ἑρωτικὰς περιπετείας καὶ τὴν μετὰ διαρπαγῆς τῶν θησαυρῶν φυγὴν τοῦ Ἀρπάλου. Ὁ χωλὸς ἐκεῖνος διάβολος, ὁ ὁποῖος, παραμείνας εἰς Βαβυλῶνα ὡς φύλαξ καὶ διαχειριστὴς τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, διεσπάθισε κολοσσιαῖα ποσὰ συζῶν μετὰ διασήμων ἑταιρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπένειμε καὶ θείας τιμὰς, τελικῶς δέ, πληροφορηθεὶς τὴν προσεχῆ ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ φοβούμενος τὴν τιμωρίαν, ἔδραπέτευσε μετὰ μεγάλων θησαυρῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, παρείχεν ἄφθονον ὕλην σατίρας. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀποκλειομένης τῆς ὑποθέσεως ὅτι εἶχε καιρὸν καὶ δυνατότητα νὰ γράψῃ ὁ ἴδιος δραματικὸν ἔργον, συνειργάσθη, πάντως ἔδωσε κατευθύνσεις καὶ θέματα διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς κωμωδίας αὐτῆς. Ἡ ἐκδικητικὴ μανία τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἦτο μεγάλη ἐναντίον τοῦ ποταποῦ ἐκεῖνου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον εἶχε περιβάλει ἀπὸ τῶν παιδικῶν χρόνων διὰ στοργῆς καὶ φιλίας, συγχωρῶν τὰ σφάλματά του, καὶ ὁ ὁποῖος, καταχρασθεὶς κατὰ τὸσον αἰσχρὸν τρόπον τῆς

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 108.

ἐμπιστοσύνης του, ἔσπευδεν ἤδη πρὸς τὰς Ἀθήνας μετὰ τῶν διαρπαγέντων θησαυρῶν καὶ μισθοφορικοῦ σώματος, ἵνα κινήσῃ ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ σκοπιμότης ἐπέβαλε τὴν θεατρικὴν αὐτῆν σατιρικὴν παράστασιν πρὸς ἔξευμενισμόν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε δυσφορήσει διὰ τὴν εἰς παρόμοιον ἄνθρωπον ἀνάθεσιν τόσον ὑψηλῶν ἀξιομάτων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἔτι δὲ πλέον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν θησαυρῶν, τῶν ὁποίων ἡ στέρησις κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῶν ὕλικῶν ἀνταμοιβῶν τῶν πολεμιστῶν καὶ νέων πολυδαπάνων μεγάλων πολεμικῶν παρασκευῶν, θὰ ἦτο λίαν αἰσθητὴ. Οἱ διασωθέντες ἐκ τῆς κωμωδίας ταύτης ὀλίγοι στίχοι ἀποδεικνύουν ἀξιόλογον φιλολογικὴν δύναμιν καὶ ἐπιτυχῆ καυστικὴν σάτιραν¹.

1. Ἀθην. Δειπν. XIII, 67 - 69 (595 C), ἔνθα περιγραφὴ τῶν περὶ Ἀρπάλου ὡς καὶ τὰ διασωθέντα μικρὰ ἀποσπάσματα τοῦ « Ἀγῆνος », τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται καὶ παρὰ N a u c k, Fr. Trag., 630. Αἱ περὶ τοῦ δράματος πληροφορίαι τοῦ Ἀθηναίου (ἔ.ἀ.) εἶναι αἱ ἀκόλουθοι « συνεπιμαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ τὸν Ἀγῆνα τὸ σατυρικὸν δραμάτιον γεγραφώς, ὅπερ ἐδίδαξε διονυσίῳ ὄντων ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου τοῦ ποταμοῦ, εἴτε Πύθων ἢ ὁ Καταναῖος ἢ ὁ Βυζάντιος ἢ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεύς. ἐδιδάχθη δὲ τὸ δράμα ἤδη φυγόντος τοῦ Ἀρπάλου ἐπὶ θάλατταν καὶ ἀποστάντος. καὶ τῆς μὲν Πυθιονίκης ὡς τεθνηκυίας μὲνηται, τῆς δὲ Γλυκέρως ὡς οὔσης παρ' αὐτῷ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις αἰτίας γινομένης τοῦ δωρεᾶς λαμβάνων παρὰ Ἀρπάλου, λέγων ὧδε :

ἔστιν δ' ὅπου μὲν ὁ κάλαμος πέφυκ' ὄδε
φέτωμ' ἄσρον, οὐξ ἀριστερᾶς δ' ὄδε
πόρνης ὁ κλεινὸς ναὸς ὃν δὴ Παλλίδης
τεύξας κατέγνω διὰ τὸ πρᾶγμ' αὐτοῦ φυγῆν.
ἐνταῦθα δὴ τῶν βαρβάρων τινὲς μάγοι,
ὄρῳντες αὐτὸν παγκάκως διακείμενον,
ἔπεισαν ὡς ἄξουσι τὴν ψυχὴν ἄνω
τὴν Πυθιονίκης.

Παλλίδην δ' ἐνταῦθα ἐκάλεσε τὸν Ἄρπαλον ἐν δὲ
τοῖς ἑξῆς τῷ κυρίῳ καλέσας αὐτὸν φησὶν
ἐκμαθεῖν δέ σου ποθῶ

μακρὰν ἀποικῶν κεῖθεν, Ἀτθίδα χθόνα
τίνες τύχαι κατέχουσιν ἢ πράττουσι τι.

A. ὅτε μὲν ἔφρασκον δοῦλον ἐκτῆσθαι βίον,
ἱκανὸν ἐδείπνουν· νῦν δὲ τὸν χέδροπα μόνον
καὶ τὸν μάραθρον ἔσθουσι, πυρούς δ' οὐ μάλα.

B. καὶ μὴν ἀκούω μυριάδας τὸν Ἄρπαλον
αὐτοῖσι τῶν Ἀγῆνος οὐκ ἐλάσσονας
σίτου διαπέμψαι καὶ πολιτὴν γεγενῆναι.

A. Γλυκέρως ὁ σίτος οὗτος ἦν· ἔστιν δ' ἴσως
αὐτοῖσιν ὀλέθρου κοῦχ ἑταίρας ἀρραβῶν ».

¹ Ἐσφαλμένος ὁ Ἀθηναῖος γράφει ὅτι τὸ σατυρικὸν τοῦτο δραμάτιον ἐδιδάχθη « ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου », ἐπομένως εἰς τὰς Ἰνδίας. Δεδομένου ὅτι ὁ Ἄρπαλος ἐτράπη

27. ΝΕΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Ἡ μεγαλεπήβολος πολιτικὴ τῆς συμμειξέως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρὸς βαθμιαίαν δημιουργίαν νέου ἑλληνοασιατικοῦ κόσμου, ἑλληνοασιατικῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται ἐμπράκτως εἰς τὰ Σοῦσα κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 324. Οἱ τελεσθέντες ἐκεῖ γάμοι Ἑλλήνων μετ' Ἀσιατίδων, ἡ εἰλικρινὴς προσέκλυσις πολλῶν Περσῶν μεγιστάνων καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς ἀνάθεσις ἀνωτάτων στρατιωτικῶν σωματίων ἐξ ἰθαγενῶν, τέλος ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἡ καθόλου ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις χιλιάδων νεανίων καλῶν Περσικῶν οἰκογενειῶν ἀπετέλεσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιστροφῆς τὴν ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τοῦ συλληφθέντος ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁράματος τῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του νέας κοσμογονίας. Ἡ ἐν Ὠπιδί σημειωθεῖσα μετ' ἐπαναστατικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Μακεδονίαν ἀποστολῆς τῶν ἀνικάνων πρὸς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις ἀντίδρασις τῶν Μακεδόνων, κατασταλεῖσα ἅμα τῇ γενέσει τῆς, ἐστερέωσε μᾶλλον, ἀντὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὀρμητικὴν στροφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς συγκρότησιν ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς διάπλασιν ἑλληνοασιατικοῦ κόσμου¹.

Παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκόμη ταύτην, ὁ Ἀλέξανδρος παραμένει ὁ Ἑλλην βασιλεὺς, ὁ ἐμπεποτισμένος ἀπὸ νηπιακῆς ἡλικίας διὰ τῶν προγονικῶν παραδόσεων, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὁ φορεὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τὸν κόσμον. Παρὰ τὰ τεράστια στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐβασάνιζον τὸν νοῦν τοῦ κυριαρχοῦ τῆς Ἀσίας, τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα ἀπησχόλουν αὐτὸν ἀδιαλείπτως, πολλάκις δὲ ἐπηρέαζον τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτε ἔθετεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ἀναριθμήτους λαούς, ἀλλὰ καὶ ἀντιμετώπιζε τὸν θάνατον ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, δὲν ἔπαυε νὰ ἀλληλογραφῆ μετὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι, νὰ λαμβάνῃ πληροφορίας λεπτομερεῖς περὶ τῆς καταστάσεως, νὰ στέλλῃ διατάγας καὶ ὁδηγίας, νὰ παρακολουθῇ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς καταστο-

πανικόβλητος πρὸς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν θησαυρῶν, ὅτε ἐ πληροφορήθη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέφει σῶος, δηλαδὴ μετὰ τὴν διάσχισιν τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας, ὁ Ἀγὴν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῆ εἰμὴ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς Σοῦσα. Λογικὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Droysen, ἔ.ἀ., σ. 725, σημ. 1, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀθηναῖος ἐκ λάθους ἔγραψεν < Ὑδάσπου > ἀντὶ < Χοάσπου >, ποταμοῦ παρὰ τὰ Σοῦσα.

1. Περὶ πάντων τούτων τῶν θεμάτων βλ. λεπτομερῶς ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν, < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας >, ἔ.ἀ., ἐνθα παρατίθενται αἱ σχετικαὶ ἀρχαῖαι πηγαί, ὡς καὶ ἡ νεωτέρα βιβλιογραφία.

λὴν τῶν ἐπαναστατικῶν ἐκδηλώσεων τῶν Λακεδαιμονίων, νὰ ἀγανακτῆ διὰ τὰς ἀντιδραστικὰς ἐνεργείας τῶν ἀντιμακεδονιζόντων Ἀθηναίων, νὰ ἐνισχύη τοὺς φίλους καὶ νὰ καταπολεμῆ τοὺς ἐχθρούς. Ὅτε, δέ, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου, εὗρίσκειτο εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου αἱ πυρετώδεις παρασκευαὶ τῶν νέων πολεμικῶν ἐξορήσασιν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἀνὰ τὸν κόσμον κυριαρχίας ὧφειλον νὰ ἀπορροφοῦν πᾶσαν σκέψιν καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν, προβαίνει εἰς δύο σημαντικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι προδίδουν ὅτι ἡ σκέψις τοῦ ἤτο ἐστραμμένη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ ἐπιδεικνύη ζωηρὸν καὶ ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα. Διὰ τῆς μιᾶς διατάσσει τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων εἰς τὰς πόλεις των, μεταβάλλων οὕτω τὴν ὑφισταμένην πολιτικὴν τάξιν καὶ ἐξασφαλίζων τὴν ἀφοσίωσιν πλήθους εὐγνωμονούντων πολιτῶν. Διὰ τῆς δευτέρας ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θεοποίησιν του ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἵνα οὕτως ἐπιβάλῃ ἐμμέσως καὶ τὴν πολιτικὴν του ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν, ἡ ἰδιότης τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος, ὑφισταμένη εἰσέτι κατὰ τύπους, δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν¹.

Ὁ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ ἥρωος ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας φίλου του Ἡφαιστίωνος, ὑπῆρξεν αἰτία ἰσχυροῦ νευρικοῦ κλονισμοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Αἱ περὶ ἀπονομῆς θεῶν τιμῶν καὶ ἀνεγέρσεως κολοσσιαίου ἐπιταφίου μνημείου, ἀπαθανατίζοντος ἐν Ἀσίᾳ τὴν μνήμην τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἀποφάσεις, ἔτι δὲ πλέον αἱ μετ' ἀπογνώσεως καὶ μανίας ἐκδηλώσεις πένθους, παρὰ τὴν φαινομενικὴν ἀπόδειξιν τῶν νέων ἀσιατικῶν ἰδεῶν, ἐξεταζόμεναι βαθύτερον, μαρτυροῦν συγχρόνως ἐπίδρασιν τῆς κατὰ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις πνευματικῆς κατεργασίας καὶ ψυχικῆς διαπλάσεως. Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ὁ Ἀλέξανδρος συνήθισε διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων παιδαγωγῶν αὐτοῦ νὰ θεωρῆ τὸν μὲν Ἡρακλέα ὡς ἀπὸ πατρός, τὸν δὲ Ἀχιλλέα ὡς ἀπὸ μητρὸς πρόγονον². Ἰδιαιτέρως, ὁ Ἀχιλλεύς, τοῦ ὁποίου τοὺς ἄθλους ἐδιδάχθη καλῶς ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐχρησίμευεν ὡς τὸ ποθητὸν ὑπόδειγμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ προσεπάθει πάντοτε νὰ μιμῆται τὰς πράξεις τοῦ θρυλουμένου προγόνου, ἰδίως ἀφ' ὅτου διήλθεν ἐκ Τροίας καὶ ἐκεῖθεν ἐξώρμησε πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀσίας³. Ὁ πιστὸς καὶ ἀχώριστος φίλος τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο ὁ Πάτροκλος, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀσίας, ὡς νέος Ἀχιλλεύς, δὲν ἔπαυε νὰ διακηρύσσει τὴν χαρὰν του, διότι καὶ αὐτὸς εἶχε τὸν πιστὸν καὶ ἀχώριστον φίλον του Πάτροκλον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἡφαιστίωνος. Ὁ κατὰ τὴν ἀφήγησιν

1. Καὶ περὶ τούτων βλ. ἐκτενῶς ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ ἡμῶν, σ. 126-165, ἔνθα ἐπίσης αἱ ἀρχαῖαι πηγαὶ καὶ ἡ βιβλιογραφία.

2. Βλ. μελέτην μας « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 97 κ. ἑ.

3. Βλ. ἀνωτ., σ. 91.

τῆς Ἰλιάδος, τὴν ὁποίαν, ἰδίως εἰς πᾶν ὄτι εἶχε σχέσιν μὲ τὸν Ἀχιλλέα, ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐγνωρίζεν ἀπὸ στήθους, σπαρακτικὸς θρήνος τοῦ Ἀχιλλέως διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου μετ' ἐντόνων καὶ ἐκρηκτικῶν ἐκδηλώσεων, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἐπηρεάσῃ ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Πατρόκλου - Ἡφαιστίωνος. Οὕτως, εὐρίσκει ἐξηγήσιν τὸ μετὰ θηριώδους πῶς μανίας διαδηλωθὲν πένθος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν νέων αὐτοῦ ἁσιατικῶν ἰδεῶν¹.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοιξέως τοῦ ἔτους 323, ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατεστάθῃ εἰς Βαβυλῶνα, ἔνθα τὸ μὲν προητόμαζε πυρετωδῶς τὰς νέας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, τὸ δὲ ἐδέχετο τὰς ξένας πρεσβείας, αἱ ὁποῖαι κατέφθανον ἀπὸ περάτων τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Οἱ κατὰ τὸν Διόδωρον « σχεδὸν ἐξ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης » ἀφιχθέντες πρέσβεις ἡμιλλῶντο εἰς ὑποβολὴν συγχαρητηρίων διὰ τὰ συντελεσθέντα μεγαλοργήματα, εἰς ἀπονομὴν στεφάνων, εἰς προσφορὰς βαρυτίμων δώρων καὶ ἡγωνίζοντο νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν συμπάθειαν τοῦ κυριάρχου τῆς Ἀσίας ἢ νὰ κινήσουν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν κρατῶν των. Πλὴν, χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκείνας στιγμὰς τῆς παντοδυναμίας καὶ καθ' ὃν χρόνον παρεσκεύαζε κυριαρχίαν ἐπὶ νέων κόσμων ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται ἰδιαίτερος πρὸς τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις καὶ σπαταλᾷ πολυτίμον χρόνον, ἵνα δέχεται τὰς τιμὰς ἢ νὰ ἀκούῃ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Καθορίζει μάλιστα αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν τάξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδέχτο αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς προελεύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς των. Οὕτω πρῶτον γίνονται δεκτοὶ οἱ ἐκπροσωποῦντες τὰ μεγάλα ἱερά Ὀλυμπίας, Δελφῶν, Ἐπιδαύρου, Νεμέας καὶ τὸ ἐν Λιβύῃ τοῦ Ἄμμωνος-Διός. Ἐπειτα κατὰ σειρὰν οἱ κομίζοντες δῶρα, οἱ αἰτοῦντες διαιτησίαν τῆς πόλεως των διὰ διαφορὰς μετὰ τῶν ὁμόρων ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ρύθμισιν ὑποθέσεων τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἐξελιπάρουν τὴν μεταίωσιν ἢ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἐπιτάγματος περὶ ἐπιστροφῆς φυγάδων καὶ ξεροίστων². Πολλοὶ τούτων εἶχον καὶ τὴν ἰδιότητα « θεωρῶν », ἥτις ἐντεταλμένων νὰ προσέλθουν ἐστεφανωμένοι δι' ἀνθέων, ὡς

1. Ὁ Ἀρριανὸς (Ἀνάβ. VII, 16, 8), εἰς τὸν ὁποῖον δὲν διαφεύγει ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἐπίδρασις τοῦ πένθους τοῦ Ἀχιλλέως διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου, γράφει: « ἐπεὶ καὶ αὐτῷ Ἀλεξάνδρῳ ἢ Ἡφαιστίωνος τελευτῇ οὐ σμικρὰ ξυμφορὰ γεγένητο, ἥς καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος προαπελθεῖν ἂν δοκεῖ μοι ἐθελησαί μᾶλλον ἢ ζῶν πειραθῆναι, οὐ μείον ἢ καὶ Ἀχιλλέα δοκῶ ἂν ἐλέσθαι προαποθανεῖν Πατρόκλου μᾶλλον ἢ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τιμωρὸν γενέσθαι ».

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 21, 1. — Διοδ. XXVII, 113, 4. — Just. XXI, 6, 1. Βλ. λεπτομερέστερον ἐν μελέτῃ ἡμῶν « Ἡ θεωροῦσις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.δ., σ. 147 καὶ 176.

πρὸς θεόν, καὶ νὰ ἀπονεύμουν ἐκ μέρους τῆς πόλεως των ἢ τῶν ἱερῶν, θείας τιμᾶς πρὸς τὸν ἦρωα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη πάντας τούτους τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις μὲ τὴν σειρὰν των, ἔλαβε πληροφορίας, συνεζήτησε τὰς ὑποθέσεις των, ἀνεκοίωσε τὰς ἀποφάσεις του ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς αὐτὰς ζητημάτων, διεβίβασε, κατὰ τὰς περιστάσεις, συμβουλὰς, διαβεβαιώσεις φιλίας, προειδοποιήσεις καὶ ἀπειλὰς. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, ἐλάχιστον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος προέβη εἰς τὴν τελευταίαν πανελληνίου σημασίας χειρονομίαν, ἡ ὁποία ὑπεθυμίζει τὴν παλαιὰν — τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξώρμησε πρὸς τὴν Ἀσίαν — ἰδιότητά του, ὡς στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὅσων οἱ βάρβαροι εἶχον διαπραξεία κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν των εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διέταξε νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς Βαβυλῶνα πάντα τὰ ἀγάλματα ἢ ἄλλα ἔργα τέχνης καὶ οἰαδήποτε πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε διαρπάσει ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν του καὶ μεταφέρει εἰς Ἀσίαν. Ταῦτα εἶχον διασκορπισθῆ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς Βαβυλῶνα, Πασαργάδας, Σοῦσα καὶ ἄλλας πόλεις τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅπου ἐκόσμουσαν πλατείας ἢ ναοὺς, προφανῶς οὐχὶ πρὸς ἀπλὴν διακόσμησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς διαιώνισιν τοῦ « θριάμβου », τὸν ὁποῖον ἰσχυρίζετο ὁ Μέγας βασιλεὺς ὅτι κατήγαγε κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδιαιτέρως ὡς ἐκδίκησιν τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων. Ἀφοῦ συνεκέντρωσε πάντα ταῦτα εἰς Βαβυλῶνα, παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις, ἵνα ἐπαναφέρουν εἰς τὰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνηρπάγησαν: μεταξὺ τούτων ἦσαν, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, καὶ οἱ χάλκινοι ἀνδριάντες τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ὡς καὶ τὸ καθήμενον ἄγαλμα τῆς Κελκαίας Ἀρτέμιδος, τὰ ὁποῖα ἐστάλησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁπόθεν εἶχον διαρπαγῆ πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν¹.

Αἱ προμνημονευθεῖσαι ἀρχαῖαι πηγαὶ δὲν παρέχουν εἰς ἡμᾶς λεπτομε-

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 19, 2: « Ὅσοις δὲ ἀνδριάντας ἢ ὅσα ἀγάλματα ἢ εἰ δὴ τι ἄλλο ἀνάθημα ἐκ τῆς Ἑλλάδος Ξέρξης ἀνεκόμισεν ἐς Βαβυλῶνα ἢ ἐς Πασαργάδας ἢ ἐς Σοῦσα ἢ ὅλη ἄλλη τῆς Ἀσίας, ταῦτα δοῦναι ἄγειν τοῖς πρέσβεσι, καὶ τὰς Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος εἰκόνας τὰς χαλκᾶς οὕτω λέγεται ἀπενεχθῆναι ὀπίσω ἐς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Κελκαίας τὸ ἔδος ». Ἠδη ὁ Ἀρρ. (Ἀνάβ. III, 16, 7) ἔγραψεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε μετὰ τὴν νίκην τῶν Γαυγαμήλων κατέλαβε τὰ Σοῦσα, ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας ὅσα ἀνεῦρεν ἐκεῖ ἀρπαγέντα ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἐξ Ἀθηνῶν, μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, οἱ ὁποῖοι μέχρι τῆς ἐποχῆς του ἀκόμη εὐρίσκοντο ἐστημένοι ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἔναντι τοῦ Μητροῦ. Προφανῶς, ὁ Ἀρριανὸς ἢ εἶχε γράψει ταῦτα πρωθυστερῶς ἢ, γράφων περὶ τῆς παραδόσεως πάντων τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀρπαγέντων ὑπὸ τοῦ Ξέρξου εἰς τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις, ἐνεθυμήθη καὶ πάλιν τοὺς ἦδη ἀπὸ τῶν Σούσων σταλέντας ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 135, σημ. 1).

ρείας περὶ τῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πρέσβειων συζητηθέντων θεμάτων καὶ τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ ὀλίγον ἔπειτα ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνέτρεψεν ἄρδην τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ἐν Ἑλλάδι, πρὶν εἰσέτι οἱ πλείστοι τῶν πρέσβειων προλάβουν νὰ ἐπανακάμψουν εἰς τὰς ἐστίας των, πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀποστολῆς των. Ἐν τούτοις, αἱ ἑλληνικαὶ αὐταὶ πρεσβείαι, αἱ ὁποῖαι κατέφθασαν εἰς Βαβυλῶνα, παρέσχον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζῆση κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου του τὴν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ἑλλάδος καί, ἤδη παντοδύναμος κυρίαρχος τῆς Ἀσίας, ἀποβλέπων εἰς τὴν παγκόσμιον κυριαρχίαν, νὰ συζητήσῃ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τὰς ὑποθέσεις των, ὡς ὅτε πρὸ δωδεκαετίας, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, ἐλάμβανε παρὰ τῶν συνεδρίων τῆς Κορίνθου τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ὡς πρόμαχος ἐκδικητῆς τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους!

Ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ παρασκευαὶ συνεχίζοντο δραστηρίως καὶ κατέφθανον εἰς Βαβυλῶνα αἱ τεράστια νεαὶ πολεμικαὶ δυνάμεις, αἱ συγκροτηθεῖσαι ἐκ βαρβαρικῶν σωμάτων καλῶς, κατὰ μακεδονικὸν τρόπον, ὀργανωθέντων καὶ ἐξ Ἑλληνομακεδόνων, ὁ Ἀλέξανδρος καθήρτιζεν ἐν μυστικότητι μετὰ τῶν ἐπιτελῶν του τὰ σχέδια τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Τὰ σχέδια ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὰ εἰς ἡμᾶς, ἐλάχιστα δὲ μαντεύονται ἐκ τῶν ἀνιχνευτικῶν ἀποστολῶν, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ὀλίγον πρὸ τοῦ καθορισθέντος χρόνου πρὸς νέαν ἐξόρμησιν καὶ ἐκ τινῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων τῶν Ὑπομνημάτων. Καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους γενομένη ἀναγνώρισις τῶν περὶ τὴν Κασπίαν ἐδαφῶν πρέπει νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ὡς περιορισμένης σημασίας μελέτη ἐπιχειρήσεων πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν ἐδαφῶν μέχρι Κανκάσου. Σοβαρώτεροι καὶ πλεόν ἐνδεικτικαὶ τῶν προθέσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι αἱ ἀποστολαί, τὰς ὁποίας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Νέαρχον, τὸν ἐκ Θάσου Ἀνδροσθένη καὶ τὸν Κύπριον Ἰέρωνα πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου.

Κατὰ τὸν Ἀρριανόν¹, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσεῖλκνον τὸν Ἀλέξανδρον

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 20, 1 κ.ἐ. Ἄλλ' ὁ Ἀρριανὸς (Ἀνάβ. IV, 15, 6) ἀποδίδει εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ καθ' ὃν ἀκόμη χρόνον παρεσκεύαζεν ἐν Βάκτροις τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἰνδιῶν, τὴν πρόθεσιν, ὅπως, μετὰ τὸ εὐτυχὲς πέρας τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὅτε θὰ καθίστατο κύριος τῆς Ἀσίας, ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατευθυνθῆ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα πρὸς κατάκτησιν τῶν λαῶν τοῦ Εὐξείνου. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀφέρται ὡς δοθεῖσα εἰς τὸν ἐπισκεφθέντα τότε τὸν Ἀλέξανδρον βασιλέα τῶν Χωρασιῶν Φαρασμάνην, ὁ ὁποῖος προσεφέρθη νὰ βοηθήσῃ εἰς ἐκστρατείαν τῶν ἀπὸ τοῦ Ὠξου μέχρι τοῦ Εὐξείνου (γρ. Κασπίας) κατοικούντων λαῶν. Ἄν δὲ πράγματι ὁ Ἀλέξανδρος προέβη ἤδη πρὸ τῆς Ἰνδικῆς ἐκστρατείας εἰς τοιαύτην δῆλωσιν, αὕτη ἀσφαλῶς θὰ ἀπέβλεπεν οὐχὶ εἰς

πρὸς τὴν Ἀραβίαν δὲν ἦσαν μόνον αἱ πληροφορίαι περὶ ἀρωματωδῶν φυτῶν καὶ ἀμυθῆτων πλούτων τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ θυλούμενον ὅτι οἱ Ἀραβες ἐλάτρευον δύο μόνον θεοὺς, τὸν Οὐρανὸν καὶ τὸν Διόνυσον. Ἦτο δι' αὐτὸν λίαν ἔλκυστικὴ ὑπόθεσις, μετὰ τὰς Ἰνδίας, νὰ ἀναζητήσῃ τὰ ἔχνη τοῦ προγόνου Διονύσου καὶ εἰς τὴν Ἀραβίαν! Πάντως, ἡ κατάκτησις τῆς Ἀραβίας ἐνεῖχε μεγίστην στρατηγικὴν σημασίαν, διότι οὕτως ἐξησφάλιζεν ὁδοὺς ἀμέσου ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πρωτευουσῶν τῆς αὐτοκρατορίας, Βαβυλῶνος καὶ Ἀλεξανδρείας, συγχρόνως δὲ ἀποκαθίστα πλήρως τὴν ἐνότητα κυριαρχίας ἀπὸ Εὐξείνου, Κασπίας καὶ Ἰνδοῦ, μέχρι Νείλου καὶ Λιβύης.

Τὰ μετέπειτα πολεμικὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνῆκουν μᾶλλον εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑποθέσεων. Ἐν τούτοις, αἱ ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν ἀντλούμεναι πληροφορίαι παρέχουν ἱκανὰς ἐνδείξεις περὶ σχεδίων πολεμικῆς δράσεως εἰς τὴν Μεσόγειον. Ὁ Ἕλληνισμὸς τῆς Σικελίας καὶ τῆς ἄλλοτε Μεγάλης Ἑλλάδος ἐτέλει ἐν ἐπιθανατίῳ ἀγωνίᾳ, θὰ ἦτο δὲ διὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἀξία τῶν παραδόσεών του, ὡς καὶ τῆς παλαιᾶς ἀποστολῆς του ὡς στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, νὰ σώσῃ τὸν Ἕλληνισμὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀπειλουμένης ὀλικῆς καταστροφῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ὅτι δὲ ἐμελέτα τὰ ζητήματα τῆς Σικελίας, ἔχων τι περὶ τούτων ἐν νῷ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἀκόμη εὐρίσκειτο εἰς Ἰνδίας, ἐξήτησε παρὰ τοῦ Ἀρπάλου, ὅπως ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν τὴν Σικελικὴν ἱστορίαν τοῦ Φιλίστου¹.

Ἄλλ', ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐμελέτα νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἢ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἀσφαλῶς δὲν θὰ περιορίζετο εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ. Ὁ Ἀρριανὸς γράφει ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀραβικὴν χερσονήσον, τὴν Αἰθιοπίαν, τὴν Λιβύην καὶ τὴν χώραν τῶν Νομάδων, ἵνα οὕτω διὰ τοῦ ὄρους Ἀτλαντος καὶ τῶν Γαδείρων εἰσέλθῃ « εἰς τὴν ἡμετέραν », δηλαδὴ τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ἐντὸς τῶν Ἡρακλείων σπηλῶν θάλασσαν, τὴν Μεσόγειον². Ἄλλ' ὁ Διόδωρος, βάσει τῶν ὑπομνημάτων, ὁμιλεῖ εὐκρινέστερον περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῶν κατοικούντων τὰ ἐδάφη παρὰ τὰς θαλάσσας τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς ὁμόρου παραθαλασσίου χώρας μέχρι

ἀνακοίνωσιν μελλοντικῶν πολεμικῶν σχεδίων, ἀλλ' εἰς ἐξασφάλισιν ἡσυχίας τῶν ἐκτὸς τῆς κυριαρχίας του λαῶν πρὸς τὴν Κασπίαν καὶ τῶν Εὐξείνου, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν προσεχοῦς ἐκστρατείας πρὸς τὴν κατεϋθυνσιν ἐκεῖνην.

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 167 καὶ κατωτ., σ. 248.

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 1, 2: « Οἱ δὲ καὶ τάδε ἀνέγραψαν, ὅτι ἐπενόει Ἀλέξανδρος περιπλεύσαι τὴν τε Ἀραβίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν Αἰθιοπίων γῆν καὶ τὴν Λιβύην τε καὶ τοὺς Νομάδας τοὺς ὑπὲρ τὸν Ἀτλαντικὸν ὄρος ὡς ἐπὶ Γάδειρα εἰσὼ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ».

Σικελίας, ὥστε νὰ ἀποκατασταθῆ διὰ τῶν νέων κατακτήσεων ἡ ἐπικοινωνία ἀπὸ Λιβύης μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους¹. Ἀνεξαρτήτως ἀκόμη καὶ τῶν ἄλλων λόγων σωτηρίας τῶν ὁμοειδῶν τῆς Σικελίας καὶ ἐπεκτάσεως τῆς κυριαρχίας ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἀφρικῆς (τῆς ὁποίας αἱ ἀκριβεῖς διαστάσεις δὲν ἦσαν ἀκόμη γνωσταί, ἐθεωρεῖτο δὲ αὕτη ἐπέκτασις τῆς Ἀσίας) καὶ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης τῆς Μεσογείου, ἡ μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους, δηλαδὴ μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου ἐθεωρεῖτο, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς θρύλους, ὅτι εἶχε φθάσει ὁ πρόγονος Ἡρακλῆς, προώθησις τῆς ἐστρατείας ἤτό τι ἱκανὸν νὰ θέλῃ τὴν φαντασίαν καὶ νὰ κινήσῃ τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οὕτως, κατὰ τὰς παραμονὰς ἀκόμη τοῦ θανάτου του, ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεφανίζετο ὡς συνεχίζων τὰ σχέδια τῆς παγκοσμίου κυριαρχίας, βαδίζων ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ προγόνου Ἡρακλέους!

Εἰς τὰ διασπέντα ἀποσπάσματα τῶν Ὑπομνημάτων γίνεται λόγος καὶ περὶ τινῶν ἄλλων σχεδίων, μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπεχόντων θέσειν τελευταίων θελήσεων τοῦ ἥρωος. Οὕτως, ἐσχεδίαζε τὴν κατασκευὴν μεγάλων καὶ πολυτελῶν ναῶν, δι' ἕκαστον τῶν ὁποίων προϋπελογίζετο ὡς δαπάνη ἀνοικοδομήσεως τὸ ποσὸν τῶν χιλίων πεντακοσίων ταλάντων. Οἱ ναοὶ οὗτοι θὰ ἀνηγείροντο εἰς Δῆλον, Δελφοὺς, Δωδώνην, εἰς δὲ τὴν Μακεδονίαν, ἐν Δίῳ τοῦ Διός, ἐν Ἀμφιπόλει τῆς Ταυροπόλου καὶ ἐν Κύρῳ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐπίσης ἐμελέτα τὴν κατασκευὴν ἀνωτέρου παντὸς ἄλλου εἰς μεγαλοπρέπειαν ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἰλίῳ τῆς Τροίας². Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ὃν χρόνον

1. Διοδ. XVIII, 4, 3: « ἦν δὲ τῶν ὑπομνημάτων τὰ μέγιστα καὶ μνήμης ἄξια τὰδε, χιλίας μὲν ναὺς μακρὰς μείζους τρίτηων ναυπηγήσασθαι κατὰ τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Κύπρον πρὸς τὴν στρατείαν τὴν ἐπὶ Καρχηδονίου καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ θάλατταν κατοικοῦντας τῆς τε Λιβύης καὶ Ἰβηρίας καὶ τῆς ὁμοῦρου χώρας παραθαλάττιου μέχρι Σικελίας, ὁδοποίησαι δὲ τὴν παραθαλάττιον τῆς Λιβύης μέχρι στηλῶν Ἡρακλείων ».

2. Διοδ. XVIII, 4, 4 κ.έ.: « ναοὺς τε κατασκευάσαι πολυτελεῖς ἕξ, ἀπὸ ταλάντων χιλίων καὶ πεντακοσίων ἕκαστον... τοὺς δὲ προειρημένους ναοὺς εἶδει κατασκευασθῆναι ἐν Δῆλῳ καὶ Δελφοῖς καὶ Δωδώνῃ, κατὰ δὲ τὴν Μακεδονίαν ἐν Δίῳ μὲν τοῦ Διός, ἐν Ἀμφιπόλει δὲ τῆς Ταυροπόλου, ἐν Κύρῳ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Ἰλίῳ ταύτης τῆς θεᾶς κατασκευασθῆναι ναὸν ὑπερβολὴν ἐτέρῳ μὴ καταλείποντα ». Ἐν συνεχείᾳ γράφεται ὅτι ἐμελέτα καὶ ἀνέγερσιν τάφου τοῦ πατρὸς του Φιλίππου εἰς μέγεθος τῆς μεγίστης πυραμίδος τῆς Αἰγύπτου. Καὶ κατὰ τὸν Πλούταρχον (Περ. Ἀλ. Τ. ἢ Ἀρ., Β' 13, Ἠθ. 343, D): « Ἀλέξανδρος δὲ τὰ τῶν βαρβάρων χρήματα λαβὼν ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ναοὺς τοῖς θεοῖς ἀπὸ μυρίων ταλάντων οἰκοδομησὰν κελεύσας ». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ στρατηγοὶ καὶ διάδοχοι ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἐκτελέσουν τὰ σχέδια ταῦτα ὡς ἀπαιτοῦντα ὑπερόγκους καὶ ἀνεπίκτους δαπάνας. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέγα ποσὸν τῶν 10.000 ταλάντων (περίπου 2.000.000 χρυσῶν λιγῶν), περὶ τοῦ ὁποίου ὡς ἄνω. ὁ Πλούταρχος γράφει ὅτι ἐπέμψθη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φαίνεται ὅτι δὲν ἐστάλη ποτέ, προλαβόντος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ἐμελέτα ὡς κυρίαρχος πλέον τῆς Ἀσίας, τὴν νέαν πολεμικὴν ἐπιχειρήσιν πρὸς περαιτέρω κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου, παρέμενε προσηλωμένος εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ προγονικὰς παραδόσεις καὶ ἐσχεδίαζε τὴν κατασκευὴν μεγαλοπρεπῶν τεμενῶν εἰς τὰ κυριώτερα ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα τιμήσῃ τοὺς προγονικοὺς θεοὺς καὶ ἀφήσῃ ἀίδια μνημεῖα τῆς δόξης του εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων. Ἰδιαίτερος δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐμελέτα τὴν κατασκευὴν πρωτοφανοῦς εἰς μεγαλοπρέπειαν ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἰλίῳ, ἔνθα διήλθε, θυσιάσας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἤρωας τῆς ἐποποιίας, πρὶν ἐξορμῆσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ὅπου δὲν ἔπαυε νὰ ἵπταται ἡ ἐθελγμένη ἐκ τῆς ὀμηρικῆς ποιήσεως φαντασία του διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ προγόνου Ἀχιλλεῶς καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Ἀθηνᾶς-Νίκης κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Τὰ κοσμοκρατορικὰ σχέδια καὶ ἡ ἀνήκουστος θέσις του ὡς κυρίαρχου ἀναριθμητῶν λαῶν καὶ ἀπεράντων ἡπειρῶν δὲν εἶχον εἰς τὸ παράπαν ἐξαλείψει τὰς προγονικὰς παραδόσεις καὶ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια εἶχον ἐμφωλεύσει εἰς τὴν ψυχὴν του ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας διὰ τῆς διδαχῆς τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων.

28. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἐν Βαβυλῶνι, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν πρέσβειων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, τὴν 13 Ἰουνίου 323, εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν καὶ 8 μηνῶν¹, βασιλεύσας ἐν ὄλῳ δώδεκα ἔτη καὶ ὀκτῶ μῆνας². Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ Βαβυλὼν εὐρίσκετο ἐν πολεμικῷ συναγερωῷ, τὰ πολεμικὰ

1. Ἀρχ. Ἀνάβ. VII, 28, 1: «Ἐτελευταία μὲν δὴ Ἀλέξανδρος τῇ τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ καὶ ἑκατοστῇ Ὀλυμπιάδι ἐπὶ Ἡγησίου ἄρχοντος Ἀθήνησιν ἐβίω δὲ δύο καὶ τριάκοντα ἔτη καὶ τοῦ τρίτου μῆνας ἐπέλαβεν ὀκτῶ, ὡς λέγει Ἀριστόβουλος». Ὡς ἡμέρα θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, γενικῶς παραδεχθεὶς βᾶσει τῶν ἐκ τῶν πηγῶν ἀντιλομένων ἐνδείξεων, εἶναι ἡ 13 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 323.

2. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠγέρθησαν ὑποψαίαι ὅτι ἔπασσε θῆμα δηλητηριάσεως, βαθμηδὸν δὲ ἀνεπτύχθησαν καὶ διάφοροι ἐκδοχαὶ περὶ τούτου, ἀνευρισκόμενα παρὰ τῷ Ἀρριανῷ (Ἀνάβ. VII, 27, 1 κ.έ.) καὶ τῷ Πλουτάρχῳ (Ἀλέξ. LXXVII, 1 κ.έ.). Κατὰ τινὰς ἐκ τούτων, ὁ Ἀλέξανδρος ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ Ἰόλα, υἱοῦ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Κασσάνδρου, ὁ ὅποιος τὸ μὲν ἐφοβεῖτο διὰ τὴν τύχην τοῦ καταγελλομένου ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ καταστάντος ὑπόπλου πατρός του, τὸ δὲ διότι εἶχεν ὀλίγον προηγουμένως ἐπιπληχθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἰόλας εἶχε τὸ αὐλικὸν ἀξίωμα τοῦ «βασιλικοῦ οἰνοχόου», φέρεται δὲ ὡς ρίψας τὸ δηλητήριον εἰς τὸν οἶνον τοῦ βασιλέως. Ὡς μετασχὼν εἰς τὴν συνωμοσίαν φέρεται ὑπὸ τινῶν καὶ ὁ πλούσιος Θεσσαλὸς ἐταῖρος Μήδιος, στενὸς φίλος καὶ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐμφανίζει τὸν βασιλέα τὴν

σώματα συνέρρεον πανταχόθεν καὶ ἡ νέα μεγάλη ἑλληνοασιατικὴ στρατιὰ συνέχιζε πυρετωδῶς τὰς τελευταίας προπαρασκευάς. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε πέσει ἐπὶ τῆς κλίνης ἀγαγιῶν ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ πυρετοῦ, θά εἶχε γίνῃ ἡ ἐξόρμησις πρὸς τὴν νέαν μεγάλην πολεμικὴν περιπέτειαν διὰ τὴν κατάκτησιν νέων κόσμων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, πιθανῶς καὶ τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἤδη κυρίαρχος τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου μέχρι καὶ πέραν τοῦ Δουνάβεως, τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἀσίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἀναριθμήτους λαοὺς πάσης φυλῆς, θρησκείας καὶ γλώσσης, προσκυνούμενος δὲ καὶ δοξαζόμενος ὑφ' ὅλων τῶν λαῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἦτο ἀκόμη νεανίας, μὴ συμπληρώσας τὸ 33^{ον} ἔτος! Ποία θὰ ἦτο ἡ περαιτέρω μορφή τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀπέθνησκε τόσον προῶς καὶ ἂν συνέχιζε μετὰ τοῦ αὐτοῦ γοργοῦ ρυθμοῦ πολεμικοὺς θριάμβους, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ μεγαλεπήβολα πολιτικὰ σχέδια, οὐδεις δύναται νὰ εἴπῃ. Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, ἀντὶ παρακεκινδυνευμένων εἰκασιῶν, προτιμοῦν νὰ παρέρχονται τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἄλλον ἱστορικὸν πρόβλημα ἐν σιωπῇ.

Ἰδιαιτέρως, ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἀνά χειρας μελέτης, ἐνδιαφέρον θὰ ἦτο νὰ ἐρευνηθῇ ποία θὰ ἦτο ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν ὀνόματι τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἰδεωδῶν τοῦ ὁποίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησε πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ ποία ἡ περαιτέρω μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἦτο ἐμπεποτισμένος ὁ στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων καὶ

νύκτα κατὰ τὴν ὁποίαν κατελήφθη ὑπὸ πόνων. Κατ' ἄλλας ἐκδοχάς, τὸ δηλητήριον ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου διὰ τοῦ τότε μεταβάντος εἰς Ἀσίαν Κασσάνδρου ἐντὸς ὄνυχος ἡμιόνου. Τέλος καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης φέρεται ὡς συνεργήσας, πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ του Καλλισθένους, παρασκευάσας αὐτὸς τὸ δηλητήριον καὶ ἀποστείλας κρυφίως τοῦτο εἰς τὸν Ἀντίπατρον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Πάντα ταῦτα εἶναι φανταστικά καὶ ὀρθῶς ὁ Ἀρριανὸς ἐ.ά. χαρακτηρίζει αὐτὰ ὡς « λεγόμενα ἢ ὡς πιστὰ ἐς ἀφήγησιν ». Αἱ τηρούμεναι ἐν εἰδει ἡμερολογίου « βασιλικοὶ ἐφημερίδες » ἀνέγραψαν πιστῶς τὰς καθ' ἡμέραν ἐξελεύσεις τῆς δεκαήμερου ἀσθενείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐκ τῶν διασωθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ('Ανάβ. VII, 25, 1 κ.έ.) καὶ τοῦ Πλουτάρχου ('Αλέξ. LXXVI) ἀποσπασμάτων ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη συνάγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος προσεβλήθη ὑπὸ ἐλαδῶδους πυρετοῦ καὶ συνεπείᾳ τούτου ἀπέθανε. Οἱ ἀρχαῖοι ἰατροὶ οὐδὲν ἐγνώριζον περὶ τῆς ἀσθενείας ταύτης καὶ τῶν μέσων θεραπείας. Τὸ σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο διάτρητον ἐκ πολεμικῶν τραυμάτων (βλ. Πλουτ. Περ. Ἀλ. Τ. ἢ Ἀρ., Α, 1 ('Ηθ. 327, Α - Β) καὶ Β, 9 ('Ηθ. 341, Β - 2), ἔνθα περιγράφονται τὰ τραύματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν εἰς μάχας), αἱ δὲ δεκαετῆς πολεμικαὶ περιπέτειαι, ἡ πρόσφατος φοβερὰ καταπόνησις ἐκ τῶν περιπλανήσεων τῆς ἐρήμου καὶ ἡ ἀπάνταστος ἐν συνεχείᾳ ὑπερδιεγέρσει νεύρων κοπιαστικὴ ἐργασία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλετο ἄνευ διακοπῆς, εἶχον ἐξαντλήσει πᾶν ἀνθρώπινον ὄριον ἀντοχῆς. Ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὸν ὅτι ἡ οἰνοποσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐρρίφθη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας πρὸς ἀντιδρασίαν κατὰ τοῦ πυρετοῦ, ἐξηροτέρωσε τὴν κατάστασιν καὶ ἐπέσπευσε τὸ τέλος.

τὸν ὅποιον προέβαλλε καὶ ἐχρησιμοποιοῖ ὅτε, Μέγας βασιλεὺς ἤδη καὶ κυρίαρχος τῆς Ἀσίας, ἀπέβλεπε πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ ὁράματος τῆς κοσμοκρατορίας.

Καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου αἱ εἰκασίαι εἶναι λίαν παρακεκινδυνευμέναι, ἐν πολλοῖς δὲ ἀντίκεινται πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ. Στηριζόμενοι μόνον εἰς τὰ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, ἀντληθέντα ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐχρησίμευσαν βασικῶς πρὸς συγγραφὴν τῆς παρούσης μελέτης, δυνάμεθα ἀπλῶς νὰ συναγάγωμεν ὠρισμένα δεδομένα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπορρίψῃ ἀσυζητητὴ ὁ ἱστορικός, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπεχειρεῖ νὰ συλλάβῃ εἰκόνα τινὰ τῶν περαιτέρω τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀπέθνησκε τόσον νέος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μακεδονία, ἐξεληθούσα ὀριστικῶς τῆς μακραιωνος ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου πολιτικῆς ἀπομονώσεως, κατέστη βασικὸς παράγων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ βίου. Τὰ παιδικὰ αὐτοῦ ἔτη διήλθεν εἰς ἀτμόσφαιραν ἐντόνου πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς, καθαρῶς δὲ ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἐνῶ ὁ πατήρ του Φίλιππος ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ βασιλόπαις Ἀλέξανδρος ἀνετρέφετο ὡς Ἕλληνας καὶ μέλλον ἡγεμῶν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἄλλωστε συνήθη διὰ τοὺς Ἕλληνας θυελλώδη ἀτμόσφαιραν τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τῶν πολιτικῶν διαπραγματεύσεων, τῶν συζητήσεων μετ' ἀντιπροσώπων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν συμμαχιῶν καὶ τῶν συνθηκῶν εἰρήνης. Συγχρόνως ὁμοῦ διεπλάσσετο πνευματικῶς ὡς Ἕλληνας ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλλήνων διδασκάλων, εἰσήχθη δὲ εἰς ὑψηλοτέρους ἑλληνικοὺς πνευματικοὺς ὀρίζοντας ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐφηβος ὁ Ἀλέξανδρος, εἶχεν ἤδη ἐμποτισθῆ διὰ τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἶχε ταυτίσει τοὺς οἰκογενειακοὺς αὐτοῦ θρόλους περὶ τῆς ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν καταγωγῆς πρὸς τὰς ἱερωτέρας τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶχε διαμορφώσει τὴν διανοίαν του διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας. Ἰδιαιτέρως, ἡ ὁμηρικὴ ποίησις εἶχε καταστῆ πνευματικὸν αὐτοῦ κτῆμα, ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους πολλὰ τεμάχια τῆς Ἰλιάδος, λόγοι δὲ καὶ πράξεις τῶν ἡρώων τῆς ἐποποιίας, τοὺς ὁποίους προέβαλλε πάντοτε μεθ' ὑπερηφανείας, ὡς προγόνους, ἐχρησίμευον καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ὡς ὑπόδειγμα τῶν ἰδίων λόγων καὶ πράξεων.

Ὅτε ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, ἡ Μακεδονία εἶχεν ἤδη εἰς χεῖράς της τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ὡς διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, εὗρέθη ἡγεμῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκτελεστής τῶν σχεδίων τοῦ Φιλίππου περὶ πανελληνίου πολέμου κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ἠτιολόγησαν τὴν μακεδονικὴν ἡγεμονίαν. Τὰ

πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἀφιέρωσεν εἰς μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων σχέσεις καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς δὲ τὸ συνέδριον τῆς Κορίνθου ἀνενέωσε τὴν συμμαχίαν καὶ ἀνεγνωρίσθη αὐτὸς ὡς στρατηγὸς-αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων, ἐντεταλμένος διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον.

Ἐμπεποτισμένος διὰ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ ιδεωδῶν, ὡς εἶχον χαραχθῆ εἰς τὸν νοῦν του διὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας, δεσποζόμενος ὑπὸ τῶν πανελληνίων ιδεῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἐμφυσησει εἰς τὴν ψυχὴν του αἱ διδασκαλίαι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ αἱ παρορμήσεις τοῦ Ἰσοκράτους, ἐπίστευεν ἐλικρινῶς ὡς ἱερὰν ἀποστολὴν τοῦ βίου του τὴν ἔκστρατείαν κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Τόσον εἰς τὴν Τροίαν, ὅπου ἔσπευσεν ὡς προσκυνητῆς, εὐθύς ὡς διεπεραιώθη εἰς ἀσιατικὸν ἔδαφος, ἵνα προσευχηθῆ εἰς τοὺς εἰκαζομένους τάφους τῶν προγόνων του, ἠρώων τῆς ἐποποιίας, ὅσον καὶ κατὰ τὴν πρώτην μάχην κατὰ τῶν Περσῶν ἐν Γρανικῷ, διεκήρυξε τὰ πανελλήνια ιδεώδη τῆς ἐκστρατείας καὶ προέβαλεν ὡς ἐκδικητῆς τῶν Ἑλλήνων, δι' ὅσα οἱ βάρβαροι διέπραξαν, συλήσαντες τὰ ἑλληνικὰ τεμένη, καθυβρίσαντες τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ πειραθέντες νὰ δουλώσουν τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἴσσοῦ, τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ὅτε ἀνεκηρύχθη Φαραὼ καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος, ἔτι δὲ περισσότερον μετὰ τὸν θρίαμβον τῶν Γαυγαμήλων, ὅτε, κυρίαρχος τοῦ Περσικοῦ κράτους, προέβαλεν ὡς Μέγας βασιλεὺς, συνεχιστῆς τῶν Ἀχαιϊδῶν, ἐγκατέλειπε λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀποστολὴν τοῦ «στρατηγοῦ-αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων» ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νέων πραγματικοτήτων. Τὰ σχέδια τῆς ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας διεπλάττοντο ἤδη εἰς τὴν διάνοιάν του καὶ ἐξεδηλοῦντο ἐμπράκτως, ἐνῶ, ὅσον προήλανε πρὸς τοὺς νέους κόσμους τῆς ἄνω Ἀσίας, ἔτι δὲ πλεον κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ θανάτου του, ὅτε παρεσκεύασε νέας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάκτησιν νέων ἡπείρων, διηνοίγοντο οἱ ὀρίζοντες τῆς κοσμοκρατορίας, Ἐν τούτοις, δύναται νὰ λεχθῆ ἀδιστακτικῶς, καὶ τοῦτο συνάγεται ἔξ ὅσων ἐγράφησαν ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, παρὰ τὴν νέαν θέσιν του ἐν Ἀσίᾳ ὡς κατακτητοῦ ἡπείρων καὶ κυριάρχου λαῶν, παρὰ τὴν ριζικὴν μεταβολὴν πολιτικῶν στοχασμῶν καὶ σχεδίων διακυβερνήσεως, παρέμεινεν Ἕλλην καὶ ἔκυ-

1. Ταῦτα ἀπλῶς μνημονεύομεν ἐνταῦθα πρὸς στήριξιν τῶν περαιτέρω συλλογισμῶν, διότι περὶ τούτων πάντων ἐν λεπτομερείᾳ καὶ βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν γράφομεν ἐν τῇ εἰδικῇ μελέτῃ ἡμῶν: «Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου», ἔ.ἀ. Ὡς πρὸς τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐγκαταλείψιν τῆς ἰδέας τοῦ «ἐκδικητικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων» καὶ τῆς συλλήψεως τῶν νέων κοσμοκρατορικῶν σχεδίων, γράφομεν ἐκτενῶς ἐν τῇ μελέτῃ «Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ σχέδια τῆς ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας», ἔ.ἀ.

ριαρχεῖτο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος. Τοῦτο οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐν κατακλείδι τῶν ἔργων τῶν ἐπειράθησαν νὰ σκιαγραφήσουν τὴν προσωπικότητά του¹.

Μολονότι αἱ νέαι ἐν Ἀσίᾳ πραγματικότητες, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ὁ ἴδιος διὰ τῆς συντριβῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐν τῇ πράξει ἐγκατάλειψιν τῶν ἰδεῶν τοῦ διδασκάλου Ἀριστοτέλους περὶ κατωτέρου τῶν βαρβάρων ἔναντι τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον παρέμεινε μετὰ φανατισμοῦ προσηλωμένος μέχρι τελευταίας πνοῆς. Οὐδέποτε ὠμίλησεν ἄλλην γλῶσσαν, πλὴν τῆς ἑλληνικῆς, τὴν ὁποίαν ἐχειρίζετο μετὰ καλλιπείας καὶ ἀρίστης τέχνης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεώς του ἡ ἀνωτέρα τάξις τῶν Μακεδόνων εἶχεν ἀνέλθει σημαντικῶς εἰς ἀνώτερον πνευματικὸν ἐπίπεδον, εἰς δὲ τὴν αὐτὴν τοῦ Φιλίππου ὠμιλεῖτο ἑλληνικὴ ἄφθογος, ἀπηλλαγμένη τῶν παλαιῶν μακεδονικῶν ἰδιωτισμῶν. Ἡ γλῶσσα αὕτη, συγγενὴς πρὸς τὴν ἄττικὴν διάλεκτον, διασπαρείσα ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς κατακτήσεως, ἦτο ἐκεῖνη, ἐκ τῆς ὁποίας διεπλάσθη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους ἡ « κοινή ». Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιδάχθη καλῶς τὴν γλῶσσαν ταύτην κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὑπὸ ἐπιφανῶν Ἑλλήνων διδασκάλων. Διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν διασημοτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, κατέστη ἱκανὸς νὰ ἐκφράξῃ ὑψηλὰ διανοήματα μετὰ καλλιπείας καὶ ρητορικῆς τέχνης, ὥστε νὰ συγκινηθῇ τὸ ἀκροατήριόν του ἢ νὰ γοητεύῃ τοὺς συνομιλητάς του, ὡς ἀποδεικνύουν οἱ διασωθέντες ἐκ τῶν ἀπευθυνθέντων πρὸς τοὺς συμμαχητάς του λόγοι, ἐκφωνηθέντες ἐκ τοῦ προχείρου εἰς κρίσιμους στιγμὰς, καὶ αἱ διαλογικαὶ συζητήσεις εἰς συσκέψεις καὶ συμπόσια.

Ἐξ οὐδεμιᾶς ἀρχαίας πηγῆς θὰ ἠδύνατο νὰ συναχθῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος προέφερε ποτὲ, ἔστω καὶ μίαν φράσιν εἰς ἄλλην γλῶσσαν, πλὴν τῆς ἑλληνικῆς, ἀκόμη καὶ ὡς Μέγας βασιλεὺς, κυβερνῶν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, ὡς νόμιμος ἡγεμῶν των. Μολονότι πολλὰς ἐκ πολιτικῆς σκοπιμότητος ἐνεθάρρουνε στρατηγούς του, ὡς τὸν Πευκέσταν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀναθέσει τὴν διακυβέρνησιν Περσικῶν λαῶν, νὰ ἐκμάθουν τὴν Περσικὴν γλῶσσαν, αὐτός, ὁ ἀναγνωρισθεὶς ὡς διάδοχος τῶν Ἀχαιοιδῶν καὶ προσκυνούμενος ὑπὸ τῶν Περσῶν μεγιστάνων ὡς νόμιμος

1. Ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. ἐν H. Berve, Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, τ. I, σ. 328 κ.ε. (ἔνθα καὶ ἐπτενὴς βιβλιογραφία). — Tarn, ἐν The Cambridge ancient history, τ. VI (Macedon), Cambridge 1953, σ. 436. — U. Wilcken, Alexander, σ. 259. — J. Kaerst, Gesch. d. Hellenismus, Leipzig 1927, τ. I, σ. 558 κ.ε. — G. Glotz - R. Cohen, Histoire grecque, τ. IV, Alexandre, Paris 1945, σ. 249 κ.ε.

κυρίαρχος των, οὐδέποτε — ἐξ ὧσων γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν — ἐχρησιμοποίησεν, εἴτε εἰς ἐπισήμους ἐνεργείας εἴτε εἰς συναναστροφάς, καὶ μίαν λέξιν τῆς Περσικῆς γλώσσης. Τοῦναντίον, ὑπεχρέου τοὺς Πέρσας τοῦ αὐλικοῦ περιβάλλοντος νὰ ἐκμανθάνουν αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα των τὴν Ἑλληνικὴν, τριάκοντα δὲ χιλιάδας παῖδας ἐκ καλῶν περσικῶν οἰκογενειῶν, τοὺς ὁποίους προώριζε διὰ τὴν νέαν ἑλληνοασιατικὴν στρατιάν, διέσπειρεν ἀνὰ τὰς νεοκτίστους πόλεις, ἵνα ἐκεῖ, οὐ μόνον ἐκπαιδευθοῦν ὑπὸ τῶν παλαιμάχων εἰς τὴν Μακεδονικὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ ἐκμάθουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν¹. Ἐπίσης διέταξε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰ τέκνα τοῦ Δαρείου, ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ ὁποίου τὴν μὲν μίαν ἔλαβε βραδύτερον αὐτὸς ὡς σύζυγον, τὴν δ' ἐτέραν ὁ Ἡφαιστίων². Ἰδιαιτέρην φροντίδα κατέβαλεν, ἵνα ἐκμάθουν καλῶς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὰ ἐξ Ἀσιανίδων συζύγων κτώμενα τέκνα τῶν ἐγκαθισταμένων ὀριστικῶς ἐν Ἀσίᾳ παλαιμάχων. Οὕτως, ἡ ἀνακύπτουσα ἐκ τῶν μεικτῶν γάμων αὕτη γενεὰ θὰ ἦτο περισσότερο ἑλληνοασιατικὴ ἢ ἑλληνοπερσικὴ καὶ, μολοντὶ ζῶσα εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, χωρὶς νὰ γνωρίσῃ ποτὲ τὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχεν ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὁ ἄσβεστος φάρος ἀκτινοβολίας τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν. Εἶναι μάλιστα πιθανὸν ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ ἰθαγενεῖς σύζυγοι τῶν παλαιμάχων, τοὐλάχιστον εἰς τὰς κτισθείσας μεγάλας πόλεις, ἐξέμαθον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ διάλεκτος ἐν χρήσει ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν Μακεδονίᾳ, χαρακτηριζομένη διὰ τὴν ἀνάμειξιν τοπικῶν λέξεων καὶ τὴν ἰδιάζουσαν προφορὰν, ὡς καὶ τὰς διαφορὰς γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων, ἠγνωστοῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ πάντως δὲν ἐχρησιμοποιήθη, οὐδὲ κατὰ τὰς πλεόν δραματικὰς στιγμὰς, ὅτε ἀπηθύνετο πρὸς τὴν μᾶζαν τῶν Μακεδόνων μαχητῶν, οἱ ὅποιοι, χωρικοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, ἔπρεπε νὰ εἶχον ταύτην εἰσέτι ἐν χρήσει κατὰ τὰς συναναστροφὰς των³.

1. Πλουτ. Ἀλέξ. XLVII, 3.

2. Διοδ. XVII, 66.

3. Περὶ τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς γλώσσης ἔχομεν γράφει εἰδικὴν πραγματείαν: « Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς », ἔ.ἀ., ἐνθα παρατίθενται αἱ σχετικαὶ ἀρχαῖαι πηγαί, ὡς καὶ ἡ νεωτέρα βιβλιογραφία. Εἰς πάντας τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεφώνησε πρὸ τῶν μαχῶν ἡ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἐν Ἀσίᾳ, πάντοτε ἐμφανίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Διοδώρου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων βιογράφων αὐτοῦ ὡς ὁμιλῶν καλλιπεσοτάτην ἑλληνικὴν. Εἰς δύο κυρίως περιπτώσεις νομίζομεν ὅτι θὰ ὤφειλε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον, ἀν ἐγνώριζε ταύτην: Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος, ὅτε ὁμίλησε μετ' ὀργῆς καὶ πικρίας πρὸς τοὺς ἀρνηθέντας νὰ συνεχίσουν τὴν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας πορείαν συμμαχητὰς του, καὶ ἐν Ὠπιδί, ὅτε ὁμίλησεν ἐξ ἀπροόπτου, ἐκφράζων αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς πρὸς τοὺς ἀρνούμενους νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς

29. Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος, γαλουχηθεὶς διὰ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων περὶ τῶν προγόνων Ἡρακλέους καὶ Ἀχιλλέως, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὡς πρότυπον καθ' ὅλον τὸν βίον, δὲν ἐλάτρευεν ἄλλους θεοὺς, πλὴν ἐκείνων τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου. Ἄν μετὰ τόσης προθυμίας ἐρρίφθη εἰς τὴν ἐπικίνδυνον περιπλάνησιν τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, ἵνα προσφέρῃ θυσίας εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμμωνος, λάβῃ χρησμὸν παρὰ τοῦ μαντείου καὶ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ἱερέων - προφητῶν τούτου ὡς υἱὸς τοῦ Ἀμμωνος, τοῦτο ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀμμων ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ἑταυτίζετο ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι πρὸς τὸν Δία καὶ ὑπῆρχον τεμένη τοῦ Ἀμμωνος - Διὸς εἰς πλείστας ἑλληνικὰς πόλεις¹. Ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ Ἀμμωνος - Διὸς εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος, Ἀργεάδης, γόνος τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ πατρός, καὶ Αἰακίδης, γόνος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀπὸ μητρός, ἦτο Διογενής. Καὶ ὅτε ἀκόμη κατὰ τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φέρεται ὑπὸ τινων πηγῶν ὡς ἐπιθυμῶν νὰ ταφῇ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ πατρὸς Ἀμμωνος, τοῦτο, ἂν θεωρηθῇ ὡς ἀληθές, πρέπει νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὸν ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ταυτισμὸν τοῦ Ἀμμωνος πρὸς τὸν Δία².

ἔστιαι τῶν καὶ στασιάσαντας στρατιώτας, πάντας Μακεδόνας (Ἀργ. Ἀνάβ. V, 25, 3 κ.έ. καὶ VII, 8, 1 κ.έ.). Ὁ Κούρτιος Ρούφος παραθέτει καὶ πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις λόγων τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἰδιαίτερος δὲ τοῦ ἐκφωνηθέντος ἐνώπιον τῶν Μακεδόνων καὶ κατὰ τὰ Μακεδονικὰ ἔθιμα πρὸς κατηγορίαν ἐπὶ προδοσίᾳ τοῦ προσαχθέντος ἐπιφανοῦς στρατηγοῦ καὶ υἱοῦ τοῦ Παρμενίονος Φιλῶτα (Curt. VI, 9, 1 κ.έ.). Ὁ λόγος οὗτος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μεταγενέστερον πλάσμα. Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ ἐν τῷ λόγῳ ἐκείνῳ φερόμενος ὑπὸ τοῦ Κουρτίου ὡς μεμφόμενος τὸν Φιλῶταν, διότι δὲν χρησιμοποιεῖ διὰ τὴν ἀπολογίαὶν του τὴν < ἐν χρῆσει ἀπὸ τῶν πατέρων των γλώσσαν >, Ἀλέξανδρος φέρεται ἐπίσης ὁμιλῶν καὶ κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἐν ἀπταιστώ ἑλληνικῇ!

1. Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀμμωνος ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπισκέψεως τοῦ Λιβυκοῦ μαντείου, βλ. ἐκτενῶς ἐν ἡμετέρᾳ μελέτῃ, < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου >, ἔ.ά., σ. 47 - 73.

2. Αἱ περὶ τοιαύτης ἐκφρασθεῖσης θελήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πηγαί εἶναι ἀσαφεῖς (Διοδ. XVIII, 26 - 28. — Πaus. I, 6, 3. — Παρ. Μάρμ. Β η 11) καὶ πιθανώτερον εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ μεταγενεστέρου πλάσματος, ὡς ἄλλωστε καὶ τὰ περὶ ἀναθέσεως τῆς βασιλείας < τῷ κρατίστῳ >. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων τῶν < ἐφημερίδων > συνάγεται ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας, ὅτε εἶχεν ἐκλείψει πᾶσα ἐλπίς σωτηρίας, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀπολέσει τὰς αἰσθήσεις του, λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ πυρετοῦ, καὶ εἶχε περιέλθει εἰς ἀφασίαν. Πάντως, ὁ Περδίκκας, ὁ κατ' ἔξοχην ἐκτελεστής τῶν θελήσεων τοῦ βασιλέως καὶ πρόμαχος τῆς ἐνότητος τῆς αὐτοκρατορίας, ἠγωνίσθη νὰ μεταφέρῃ τὴν σορὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Μακεδονίαν, ἵνα ταφῇ ἐκεῖ εἰς τὴν παλαιὰν ἐν Αἰγαῖς νεκρόπολιν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας τῶν Ἀργεα-

Ἄληθές εἶναι ὅτι ἐν Μέμφιδι τῆς Αἰγύπτου ἐθυσίασεν εἰς τὸ τέμενος τοῦ Πτάχ καὶ ἐν Βαβυλῶνι εἰς τὸ τέμενος τοῦ Βήλου - Μαρδούκ¹. Ἄλλ' αἱ θυσίαι αὐταὶ εἶχον καθαρῶς τοπικὸν χαρακτῆρα, ἐπιβαλλόμεναι ἐκ πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς Φαριῶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὡς ἀνακρουχθέντος ἐλευθερωτοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡγεμόνος τῶν Βαβυλωνίων, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει σημαίνουν ὅτι ἐλάτρευσε τοὺς θεοὺς τούτους. Τοῦναντίον, ἐκ πασῶν τῶν ἀρχαίων πηγῶν συνάγεται ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀσίᾳ παραμονῆς καὶ μέχρι τοῦ θανάτου του δὲν ἔπαυσε νὰ λατρεῖ τὴν θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτοὺς θυσίας καὶ νὰ τελῆ πρὸς τιμὴν των ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς κατὰ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη. Δὲν ἔπαυσε νὰ σπεῖρῃ τεμένη καὶ βωμοὺς ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ πρὸς τιμὴν τῶν Ὀλυμπίων, εἰς ἔνδειξιν εὐχαριστίας διὰ τὴν βοήθειάν των καὶ πρὸς διαιώνισιν τῶν συντελουμένων διὰ τῆς βοήθειάς των θριάμβων². Ἰδιαιτέρως ἐτίμα δι' ἀνεγέρσεως τεμενῶν καὶ βωμῶν καὶ τελέσεως θυσιῶν καὶ ἀγῶνων τὸν πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων, κορυφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου καὶ ἴδιον πρόγονον, τὸν Δία, ἐνῶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Διονύσου, τῶν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, θριάμβων τῶν ὁποίων ἀνεξήτει ἴχνη μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, ἐτέλει θυσίας καὶ πανηγυρικὰς εὐχίας μετὰ θριαμβευτικῶν ἱεροτελεστικῶν πομπῶν (κόμων).

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι ἱερὰ δὲν ἔπαυε νὰ ἔχη προσηλωμένην τὴν σκέψιν του, ἀποστέλλων ἀφιερῶματα καὶ μελετῶν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου του, τὴν διάθεσιν τεραστίων χρηματικῶν ποσῶν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Ἀσίας πρὸς ἀνοικοδόμησιν μεγαλοπρεπῶν τεμενῶν. Εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν ἱερῶν τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους ἐδέχθη ἐν Βαβυλῶνι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐπεφύλαξεν ὅλους ἰδιαιτέραν καὶ προνομιοῦχον θέσιν, δεχθεὶς αὐτοὺς μετὰ μεγάλων τιμῶν πρῶτους ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀπὸ ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καταφθασάντων, ὅπως τιμήσουν τὸν ἥρωα τῆς οἰκουμένης πρέσβειων καὶ ἀποστείλας μετὰ πλουσιῶν δώρων καὶ ἀφιερωμάτων πρὸς τοὺς θεοὺς.

δῶν. Ἄλλ' ὁ Πτολεμαῖος, ἐνῶ ἡ σορὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου μετεφέρετο μετὰ πομπῆς διὰ βασιλικῶν ἄρματος μέσῳ Συρίας, ἐπέτυχε δι' αἰφνιδιαστικῆς ἀπὸ Αἰγύπτου ἐκστρατείας νὰ λάβῃ ταύτην καὶ μεταφέρῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔθνα κατέθεσεν ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς μαυσαλείου.

1. Βλ. μελέτην μας < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου >, ἔ.ἀ., σ. 45 καὶ 77.

2. Προφανῶς, ἐκ τῶν στεφανώσεων τῶν νικητῶν τῶν πανελληνίων ἀγῶνων, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ στεφανώῃ τοὺς διαπρέποντας συμπολεμιστάς του, αὐτὸ δὲ ἔθεωρετο ὡς ὑψίστη τιμὴ. Εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐξ Ἰνδιῶν, ἐστεφάνωσε παρουσίᾳ τοῦ στρατεύματος διὰ χρυσοῦ στεφάνου τοὺς σφάσαντας τὴν ζωὴν του κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Μαλλῶν Πευκέσταν καὶ Λεοννάτων, τὸν διαπλεύσαντα τὸν Ἰνδικὸν Νεάρχον καὶ ἄλλους ἀνδραγαθήσαντας συμπολεμιστάς (Ἄρχ. Ἀνάβ. VII, 5).

Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ βίου του ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαίνετο δεικνύων ὄλως ἰδιαιτέραν προσήλωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας, μέσῳ τοῦ ὁποίου πολλάκις προυτίμα νὰ ἀνακοινώσῃ ἀποφάσεις καὶ θελήσεις του πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὸ διάγγελμα περὶ ἐπιστροφῆς τῶν ἐξοριστῶν¹. Οἱ Δελφοὶ ἦσαν στενωτέρου συνδεδεμένοι πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν δημοκρατικῶν πόλεων, ἀνέκαθεν δὲ ἐφημίζοντο ὡς συμπαθοῦντες τοὺς Δωριεῖς. Ἡ Πυθία ἀπὸ μακρᾶς παραδόσεως ἐστρέφετο πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀπεδέχθη τὴν Μακεδονικὴν ἡγεμονίαν καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ ἡγήται τῆς κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀντιδράσεως². Ἀντιθέτως, ἡ Ὀλυμπία, ἔνθα κατὰ τοὺς μεγάλους πανελληνίους ἀγῶνας συνέρθεον προσκυνηταὶ ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς γῆς εἶχε περισσότερον ἀνοικτοὺς πανελληνίους ὀρίζοντας καὶ συνεβιάζετο πολὺ μᾶλλον πρὸς τὰ κοσμοπολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου. Δέον ἔξ ἄλλου νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπεδείκνυν ἰδιαιτέραν προσήλωσιν πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας, ἔνθα ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς, θεωρούμενος ὡς πρόγονος τῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἰδρυθῆ ἔν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ πόλις Δίον, ἔνθα, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνες. Ὁ ὁμώνυμος πρόγονος τοῦ Ἀλεξάνδρου, Ἀλέξανδρος Α΄, ὁ ἐπικληθεὶς Φιλέλλην, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἐνεκαινίωσε τὰς σχέσεις τῶν Μακεδόνων μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν δημοκρατικῶν πόλεων, μεταβάς εἰς Ὀλυμπίαν, ἔνθα ἀνεγνωρίσθησαν καὶ διεκηρύχθησαν αἱ προγονικαὶ αὐτοῦ περγαμναὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους καταγωγῆς, μετασχὼν δὲ εἰς τοὺς ἀγῶνας κατήγαγε νίκην ὑμηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πινδάρου³. Κατὰ ταῦτα, ὁ Ἀλέξανδρος, τιμῶν ἰδιαιτέρως τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας καὶ διὰ τούτου ἀνακοινῶν τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀπο-

1. Βλ. μελέτην μας, < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου >, ἔ.ἀ., σ. 126 κ.έ.

2. Αἱ δύο ψῆφοι, τὰς ὁποίας διέθετεν ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου, πᾶν ἄλλο ἢ συνεβιάζοντο πλεον πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἥδη κυριάρχου τῆς Ἀσίας καὶ ἀποβλέποντος εἰς παγκόσμιον κυριαρχίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν κατεδέχετο πλεον οὐδὲ νὰ στέλλῃ ἱερομνήμονας πρὸς ἐκπροσώπησίν του. Ἐξ ἄλλου τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων ἐν ἔτει 327 ἀπένευμε μετ' ἐπιδεικτικῆς προκλητικότητος τιμὰς εἰς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον προγραφεῖν ἐκ τῆς πολιτικῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ καταστροφὴν τῶν Θηβῶν (βλ. G l o t z, ἔ.ἀ., σ. 193. — B o u r g u e t, Bull. de Corr. Hell., τ. XXIV (1900), σ. 502 κ.έ.).

3. Βλ. μελέτην μας, < Ἀλέξανδρος Α΄ ὁ Φιλέλλην >, ἔ.ἀ. Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ περιγράφομεν λεπτομερῶς τὰ τῶν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ὁ Μακεδὼν οὗτος βασιλεὺς παρέσχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰ Μηδικὰ, τόσον εἰς τὰ Τέμπεθαι καὶ εἰς τὰς Πλαταιάς, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποχώρησιν τῶν Περσῶν ἐξ Ἑλλάδος, ὅτε συνέτριψεν ὀριστικῶς τὰ διασχίζοντα τὴν Μακεδονίαν ὑπολείμματα τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου.

φάσεις του πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἐστρέφετο μόνον πρὸς πλεόν, μακρὰν τοῦ τοπικισμοῦ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων, πανελληνίον ἀτμόσφαιραν, ἐξυπηρετοῦσαν τὰ μεγαλεπήβολα αὐτοῦ σχέδια, ἀλλὰ καὶ ἐθεράπευε πιστῶς καὶ εὐσεβῶς μέχρι πέρατος τοῦ βίου τὰς προαιωνίους ἱερὰς παραδόσεις τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας.

Αἱ θρησκευτικαὶ προλήψεις, αἱ δεισιδαιμονίαι, αἱ συνεχεῖς ἀναζητήσεις τῆς εὐνοίας τοῦ θεοῦ διὰ θυσιῶν καὶ δεήσεων, αἱ προσπάθειαι ἐξιχνιάσεως τῆς θελήσεως τῶν θεῶν, ἡ μαντεία τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων σημείων καὶ αἱ ἐξηγήσεις τῶν ὀνειρών, πάντα ὅσα χαρακτηριστικῶς τὴν ἀνήσυχον φύσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδιαλείπτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν περιπετειῶν τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἀσίας καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῶν μαχῶν, πηγάζουν ἀναμφισβητήτως ἐκ τῶν ἑλληνικῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων. Βεβαίως, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις δεισιδαιμονίας καὶ μαντείας εἶχε κληρονομήσει πολλὰ ἐκ τῆς μυστικοπαθοῦς καὶ ρεπούσης πρὸς τὴν μαγείαν μητρὸς του Ὀλυμπιάδος. Ἐν τούτοις, πᾶσαι αἱ θρησκευτικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ βίου αὐτοῦ, τὰς ὁποίας διακρίνει ἀσάλευτος πίστις εἰς τὴν δυνατότητα εὐνοίας καὶ βοηθείας παρὰ τῶν θεῶν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς μαντείας πρὸς διὰ παρὰ τῶν θεῶν δεδομένων σημείων διάγνωσιν τοῦ πεπωμένου, ἀποτελοῦν θεμελιώδη στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ Ἰλιάς, τῆς ὁποίας πολλὰ μέρη ὁ Ἀλέξανδρος ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους, βριθίει παρομοίων ἐκδηλώσεων τῶν ἡρώων τῆς ἐποποιίας, ὁ δὲ μάντις Τειρεσίας ἀποτελεῖ πρωταγωνιστοῦσαν προσωπικότητα ἐν τῇ ἠθικῇ ποιήσει. Εἰς τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, τὰς ὁποίας εἶχε μελετήσει καλῶς καὶ ἐμελέτα ἀκόμη καὶ ἐν Ἀσίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος, ἡ θέλησις τῶν θεῶν καὶ ἡ ἐξάρτησις τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ πεπωμένου, ἀποτελοῦν τὸ θεμελιώδες στοιχεῖον τῆς δραματικῆς πλοκῆς. Οἱ χρησμοὶ τῶν μαντείων ἐπηρέαζον σημαντικῶς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐξιστόρησιν τῶν Μηδικῶν, ὁ Ἡρόδοτος παρεμβάλλει ἀδιαλείπτως, ἐν στενῷ συνειρμῶ πρὸς τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, χρησμούς καὶ μαντείας, ἡ δὲ ἡρωϊκὴ θυσία τοῦ Λεωνίδου εἰς τὰς Θερμοπύλας διεκηρύσσεται ὡς θέλημα τῶν θεῶν ὑπὸ τοῦ μάντεως Μειστίου, ὁ ὁποῖος καὶ μένει παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἵνα πέσῃ μαχόμενος.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμπεποτισμένος ἐκ τῶν ἑλληνικῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, ζητεῖ διαρκῶς νὰ ἐξευμενίσῃ τὸ θεῖον, προσφέρει εὐχαριστηρίους θυσίας, ζητεῖ ἐξηγήσεις ὀνειρών καὶ σημείων. Παραμένει ἀχώριστος μέχρι τέλους πλησίον του ὁ Ἕλληνας μάντις Ἀρίστανδρος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται καὶ κατὰ τὰς πλεόν κρίσιμους στιγμὰς, ὡς ἡ μάχη τῶν Γαυγάμηλων, ἱστάμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἡρώος καὶ παρέχων συμβουλὰς καὶ παροτρύνσεις κατὰ τὰ σημεία τῶν θεῶν.

30. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΔΕΣΠΟΖΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, περισσότερον παντὸς ἄλλου, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας, εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, διαπεπλασμένος πνευματικῶς διὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, παρέμεινε καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του ἀφωσιωμένος μέχρι φανατισμοῦ λάτρης τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος διεμόρφωσε τὴν μεγαλοργὸν διάνοιάν του καὶ καθήυθνε σκέψεις καὶ ἐνεργείας του¹. Γνωρίζω ἀπὸ στήθους πολλὰ τεμάχια τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως, ὡς καὶ ἑλληνικῶν τραγωδιῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ Εὐριπίδου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔτρεφεν ἰδιαίτεραν ἀγάπην, δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἀπαγγεῖλῃ ταῦτα κατὰ τὰς κατ' ἴδιαν συναναστροφάς καὶ ὅτε εὐρίσκειτο εἰς τὰ βάρθη τῶν Ἰνδιῶν. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς παραμονάς τοῦ θανάτου του, ὅτε ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐξορμῆσῃ πρὸς τὴν νέαν μεγάλην πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, ἐν ὀλονυκτικῷ ἑορτασμῷ φέρεται ἀκούων ἀπαγγελίας ἔργων Ἑλλήνων τραγωδῶν, ἀπαγγέλλων δὲ καὶ ὁ ἴδιος σκηνὴν ἐκ τῆς Ἀνδρομέδας τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ Ὅμηρος εὐρίσκειτο πάντοτε ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του καὶ εἰδικὴ ἔκδοσις τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, φερομένη ὡς ἐπεξεργασμένη πρὸς χάριν του ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ἠκολούθει ἀνὰ τὴν Ἀσίαν ἐντὸς χρυσοῦ καὶ ἀδαμαντοποικίλου κιβωτίου. Δὲν ἔπαυε δέ, ἀκόμη καὶ ὅτε συνέχιζε τὴν ἀτέρμονα πρὸς τὴν ἄπω Ἀσίαν πορείαν, νὰ ζητῆ ὅπως σταλοῦν ἑλληνικαὶ τραγωδαὶ ἢ ἑλληνικὰ ἱστορικὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὴν προσφιλεῖ ἀπασχόλησιν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς².

1. Ἐν τοῖς θεωρουμένοις ὡς γνησίοις ἔργοις τοῦ Πλουτάρχου (βλ. ἀνωτ., σ. 83) < περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς > δύο λόγοις προβάλλονται περιστατικὰ ἢ ἀνέκδοτα τοῦ βίου τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὑπῆρξεν ἀληθῆς φιλόσοφος, διακρινόμενος διὰ τὴν βαθύτητα τοῦ στοχασμοῦ, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἠθικὴν ἔξαρσιν, διατηρήσας τὰς ὑψηλὰς ταύτας ἀρετὰς καὶ ὅτε ἀνεδείχθη παντοδύναμος ἄρχων τῆς Ἀσίας, μὴ διαφθαρεὶς ἐκ τῆς δυνάμεως, τῶν ἀσιατικῶν ἠθῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων παρατίθεται καὶ τὸ ἀκόλουθον: Ὁ διοικητὴς τῶν παραλίων περιοχῶν τῆς Μ. Ἀσίας Φιλόξενος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι ἀνεκάλυψεν ἐν Ἰωνίᾳ παιδα, ὁμοῖος τοῦ ὁποῖου εἰς ἀνθησιν νεότητος καὶ καλλονῆν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος καὶ ὅτι ἐζήτηε νὰ πληροφορηθῆ ἂν ἐπεθύμει νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν τὸν παιδα. Ὁ Ἀλέξανδρος, πλήρης ἀγανακτήσεως, ἀπήντησε πρὸς τὸν Φιλόξενον: < ὦ κάκιστε τῶν ἀνθρώπων, ποίας πράξεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἔχεις νὰ καταλογίσῃς εἰς τὸν βίον μου, ὥστε νὰ φαντασθῆς ὅτι δύνασαι νὰ μὲ κολακεύσῃς προσφέρων εἰς ἐμὲ παρομοίας ἀπολαύσεις; > (Πλουτ., Περὶ τῆς Ἀλ. τύχ. ἢ ἀρετ., Α, 12, Ἡθ. 333, Α).

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 167 καὶ 206. Χαρακτηριστικὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὁποῖαν ἔτρεφε πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν, εἶναι ὅσα ἀνευρίσκονται ἐν

Τὸ πλεόν χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ μεγαλύτερος καὶ καταπληκτικώτερος στρατηλάτης ἔξ ὅσων εἶδε μέχρι σήμερον ἢ ἀνθρωπότης, εἶχεν ὡς προσφιλῆ καὶ ἀδιάκοπον συναναστροφήν οὐχὶ μόνον στρατηγούς, ἀλλὰ καὶ ποιητάς, φιλοσόφους, ἄλλους πνευματικούς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν μέρος τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος καὶ ἠκολούθουν εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς τλαιπωρίας, παρακολουθοῦντες τὰς μάχας, διασχίζοντες μετ' αὐτοῦ τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρήμους τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καί, εἰς ἀντάλλαγμα, μετέχοντες, πολλάκις πρωτοστατοῦντες, εἰς τὰς ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν εὐραστακίαις ἐκδηλώσεις. Ἦσαν πάντες Ἕλληνες ἐκ Θεσσαλίας, ἐκ Πελοποννήσου, ἐκ τῶν νήσων, ἐκ πάσης ἑλληνικῆς γῆς. Ἄλλοι ἠκολούθησαν ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἐκστρατείαν, φλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ πανελληνίου ἰδεώδους τοῦ νέου πανελληνίου πολέμου κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ ἄλλοι συνέρρευσαν πλησίον τοῦ ἥρωος εὐθύς ὡς ἀντήχησαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ ἀπίστευτα μεγαλοεργήματά του. Ποιηταί, ὡς ὁ Ἀργεῖος Ἅγις καὶ ὁ Σικελὸς Κλέων, φιλόσοφοι πάσης θεωρίας, ὡς ὁ περιπατητικὸς Καλλισθένης, οἱ κυνικοὶ Ὀνησίκριτος καὶ Ἀναξιμένης, ὁπαδοὶ τῶν δογμάτων τοῦ Δημοκρίτου, ὡς ὁ Ἀνάξαρχος καὶ ὁ Πύθων, εὐρίσκοντο πλησίον του συμποσιαζόμενοι, διαλεγόμενοι, πολλάκις ἀντιλέγοντες, ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτός. Πλὴν τοῦ Καλλισθένους, ὁ ὁποῖος ἐφρονεῦθη διότι, ὡς φανατικὸς καὶ ἀδιόρθωτος πανελληνιστής, ἀντέδρασεν εἰς

τῷ Α' ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Πλούταρχον λόγων « Περὶ τῆς Ἀλ. τύχης ἢ ἀρετῆς » Α, 4 (Ἡθ. p. 327, Ε, κ.έ.) : « τίς γὰρ ἀπὸ μειζόνων ἢ καλλιόνων ἀφορμῶν ἀνήγετο, μεγαλοψυχίας, συνέσεως, σωφροσύνης, ἀνδραγαθίας, αἷς αὐτὸν ἐφωδίαζε φιλοσοφία πρὸς τὴν στρατείαν ; ναί, πλείονας παρ' Ἀριστοτέλους τοῦ καθηγητοῦ ἢ παρὰ Φιλίππου τοῦ πατρὸς ἀφορμὰς ἔχων διέβαιναν ἐπὶ Πέρσας. ἀλλὰ τοῖς μὲν γὰρ ἄφρουσιν, ὡς Ἀλέξανδρος ἔφη ποτὲ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν ἀκολουθεῖν αὐτῷ τῆς στρατείας ἐφόδιον, πιστεύομεν, Ὁμηρον σεμνύοντες· ἂν δέ τις φῆ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν παραμύθιον πόνου καὶ διατριβῆν ἐπεσθαι σχολῆς γλυκείας, ἐφόδιον δ' ἀληθῶς γεγόναι τὸν ἐκ φιλοσοφίας λόγον καὶ τοὺς περὶ ἀφορίας καὶ ἀνδρείας ἐτι δὲ σωφροσύνης καὶ μεγαλοψυχίας ὑπομνηματισμούς, καταφρονοῦμεν ; ... καίτοι γ' οὐδὲ Πυθαγόρας ἔγραψεν οὐδὲν οὐδὲ Σωκράτης οὐδ' Ἀρχεσίλαος οὐδὲ Καρνεάδης, οἱ δοκιμώτατοι τῶν φιλοσόφων καὶ οὐκ ἠσχολοῦντο περὶ πολέμου ἐκεῖνοι τηλικούτους, οὐδὲ βασιλεῖς βαρβάρους ἡμεροῦντες οὐδὲ πόλεις Ἑλληνίδας ἐπιτιζόντες ἀγρίοις ἔθνεσιν οὐδ' ἄθεσμα καὶ ἀνήκοα φύλα νόμοις διδάσκοντες καὶ εἰρήνην ἀπήρσαν, ἀλλὰ καὶ σχολάζοντες τὸ γράφειν παρίεσαν τοῖς σοφισταῖς. πόθεν οὖν ἐπιστεῦθησαν ἐκεῖνοι φιλοσοφεῖν ; ἀφ' ὧν εἶπον ἢ ἀφ' ὧν ἐβίωσαν ἢ ἀφ' ὧν ἐδίδαξαν. ἀπὸ τούτων κρινέσθω καὶ Ἀλέξανδρος· ὀφθῆσεται γὰρ οἷς εἶπεν, οἷς ἔπραξεν, οἷς ἐπαίδευσεν φιλόσοφος ». Περὶ τοῦ πάθους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὰ ὀμηρικὰ ποιήματα κατ' ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ καὶ ἐν Ἀλεξ. VIII, 1 κ.έ. Βλ. καὶ ἡμετέραν μελέτην, « Ἡ ἑλληνικὴ νότις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἐ.ἀ., σ. 115 κ.έ. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλεξ. VIII, 3), ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε εὐρίσκειτο εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε πρὸς ἀνάγνωσιν τὰς βίβλους τοῦ Φιλίστου, πολλὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου, καὶ τοὺς διθυράμβους τοῦ Τελέστου καὶ τοῦ Φιλοξένου.

τὰ σχέδια τῆς νέας αὐτοκρατορίας, πάντες οἱ λοιποὶ ἔζησαν πλησίον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν φιλίᾳ καὶ τιμῇ, μέχρι τοῦ θανάτου του, πολλάκις χρησιμεύοντες ὡς σύμβουλοι καὶ καθοδηγηταί¹. Ἐν δὲ πάντες σχεδὸν οὗτοι ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν δευτέραν ἢ καὶ τὴν τρίτην σειρὰν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν ὑπὸ τῶν νεωτέρων εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς διανοήσεως, τοῦτο δὲν εἶναι λάθος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Μεγάλους ποιητὰς δὲν ἀνέδειξεν ἢ ἐποχὴ αὐτῆ, οἱ δὲ μεγάλοι μύσται τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦσαν ὀλίγοι· καὶ αὐτοί, κατὰ τὸ πλεῖστον προβεβηκυίας ἡλικίας, δὲν ἀπεφάσιζον νὰ ριφθοῦν εἰς τὴν περιπέτειαν τῆς ἐκστρατείας καὶ τὰς ἀναποφεύκτους ταλαιπωρίας.

Εἰς οἰονδήποτε ἐπίπεδον πνευματικῶν ἀξιών καὶ ἀν κατατάξωμεν τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸν Ἀλέξανδρον Ἕλληνας λογίους, πάντως ἐστάθισαν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ κρατήσουν ἄσβεστον τὴν φλόγα τῆς ἑλληνικῆς ἰδεολογίας ἕως τὰ βάθη τῆς Ἀσίας καὶ νὰ διατηρήσουν ἐν τῷ στενῷ αὐλικῷ περιβάλλοντι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔντονον ἑλληνικὴν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν μετὰ λαμπρῶν καὶ ἀξιοθαυμάστων ἐκδηλώσεων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας, ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεως εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τοῦ προσκυνήματος τῆς Τροίας, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος ἐν Βαβυλῶνι. Οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀντλοῦντες ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ἔργων τῶν αὐτοπτῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ ἴδιοι λόγοι τῆς βασιλικῆς ἀκολουθίας, παρέδωσαν εἰς ἡμᾶς θαυμασίας παραστατικότητος εἰκόνας τοῦ ἀδιαπτώτου ἐκείνου πνευματικοῦ ὄργανου ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν ἀμιλλαν τῆς ἐπιδείξεως φιλολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων εἶχον παρασυρθῆ καὶ οἱ Μακεδόνες στρατηγοί, τοὺς ὁποίους ἄλλως θὰ ἐφαντάζετό τις ὡς τραχεῖς πολεμιστὰς, ἀπαξιοῦντας ἢ περιφρονοῦντας τὰς φιλολογικὰς συζητήσεις. Εἶναι μάλιστα πιθανὸν ὅτι τινὲς τούτων, ὡς ὁ Πτολεμαῖος, γράψαντες βραδύτερον ἀξιολόγου φιλολογικῆς δυνάμεως ἔργα ἐν εἴδει ἀπομνημονευμάτων, ἠσκήθησαν εἰς

1. Χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἔτρεφε πρὸς τοὺς φιλοσόφους καὶ ἐν γένει τοὺς Ἕλληνας λογίους, εἶναι ὅσα γράφει ὁ Πλούταρχος ἐν Π. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Α' 10 (Ἡθ. 331, Ε): «φιλοσόφου τοίνυν ἐστὶ ψυχῆς σοφίας ἔρᾳν καὶ σοφοῦς ἀνδρας θαυμάζειν μάλιστα· τοῦτο δ' Ἀλεξάνδρῳ προσῆν ὡς οὐδενὶ τῶν βασιλέων. καὶ πῶς μὲν εἶχε πρὸς Ἀριστοτέλῃν εἰρηται· καὶ ὅτι τὸ μὲν ἁρμονικὸν Ἀνάξαρχον ἐντιμότατον τῶν φίλων ἐνόμιζε, Πύρρων δὲ τῷ Ἡλείῳ πρῶτον ἐντυχόντι μυρίους χρυσοῦς ἔδωκε, Ξενοκράτει δὲ τῷ Πλάτωνος συνῆθει πεντήκοντα τάλαντα δωρεᾶν ἐπεμψεν, Ὀνησίκριτον δὲ τὸν Διογένηος τοῦ Κυνῶν μαθητὴν ὅτι ἄρχοντα τῶν κυβερνητῶν κατέστησεν ὑπὸ πλειόνων ἰσότηρται». Ἡ φήμη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς γενναιοδώρου φίλου καὶ ἐνθουσιώδους ὑποστηρικτοῦ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ἦτο τόσον διαδεδομένη κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὥστε, ὅτε ὁ χαριεὺς ποιητῆς Ἀρχίστρατος παρεπονεῖτο, διότι ἔζη ἐν πενίᾳ καὶ ἀδοξίᾳ, ἔλεγον πρὸς αὐτόν: «ἀλλ' ἐὰν ἔζης κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, δι' ἕκαστον στίχον σου θὰ σοῦ ἐχάριζε τὴν Κύπρον ἢ τὴν Φοινίκην» Πλουτ., Περ. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Β, 1 (Ἡθ. 333, Ε).

τοῦτο κατὰ τὴν στενὴν αὐτὴν πολυετῆ συναναστροφὴν τῶν μετὰ τῶν ἀκολουθούντων τὴν ἐκστρατείαν Ἑλλήνων λογίων.

Πράγματι, αἱ ἡμέραι καὶ τὰ ἔτη τῆς ἀτελειώτου περιπλανήσεως ἀνὰ τὴν Ἀσίαν διέρρεον οὐχὶ μόνον εἰς μάχας καὶ πολεμικὰ παρασκευὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς τρόπον τινὰ φιλολογικὰ συμπόσια καὶ γενικῶς εἰς συζητήσεις πνευματικῆς χαρακτῆρος. Λόγιοι καὶ στρατηγοί, προεξάρχοντες πάντοτε τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡμιλλῶντες εἰς διατύπωσιν φιλολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν διανοημάτων καὶ εἰς ἀπὸ στήθους ἀπαγγελίαν στίχων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν ὁ Ὅμηρος, ὁ Εὐριπίδης καὶ οἱ ἄλλοι τραγικοὶ ἢ λυρικοὶ ποιητὰ ἤρχοντο εἰς ἐπικουρίαν οὐ μόνον πρὸς ἐπίλυσιν ἢ ἀνάπτυξιν σοβαρῶν θεμάτων συνδιαλέξεως, ἀλλὰ καὶ δι' εἰρωνικὰ σχόλια καὶ ἐμπαικτικὸς διαξιφισμούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς δραματικὰς ὥρας διαμάχης, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς φονικὰ ἀποτελέσματα, ὡς ἡ ἔρις τοῦ Κλείτου μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκτοξεύονται πρὸς κατηγορίαν ἢ ἐμπαιγμὸν στίχοι τοῦ Εὐριπίδου. Ἀκόμη καὶ συνωμοσίαι πλέκονται, ὡς ἡ τῶν βασιλικῶν παίδων, διὰ κατήχσεως εἰς συνωμοτικὰ σχέδια, ὡς κατηγορήθη ὁ Καλλιस्थένης, διὰ στίχων τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀκούει καθ' ἡμέραν ὕμνους τῶν μεγαλοφυγμάτων του, ἀλλὰ καὶ αὐστηρὰς ἐπικρίσεις πράξεων καὶ λόγων του παρὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν λογίων τοῦ περιβάλλοντός του, ὡς ἀπὸ στόματος ἐκτελεστῶν ἀρχαίας τραγωδίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος δὲν ὀκνεῖ νὰ ἀπαγγέλλῃ στίχους ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἢ τῶν τραγικῶν ποιητῶν, εἴτε διὰ νὰ ἐξάρῃ τὰ συντελούμενα, εἴτε διὰ νὰ μεμφθῆ συμμαχητὰς καὶ φίλους του, εἴτε ἀκόμη διὰ νὰ εἰρωνευθῆ αὐτὸς ἑαυτὸν¹. Ὅτε δὲ ἐπειράθη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν προσκύνησιν, ὄργάνωσε φιλολογικὸν συμπόσιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθησαν ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν ἀκολουθούντων Ἑλλήνων πνευματικῶν ἀνδρῶν αἱ ἑλληνικαὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι².

Ἐκτὸς τῶν λογίων ἠκολούθουν τὸν Ἀλέξανδρον, εἴτε μονίμως, εἴτε διὰ παροδικῶν ἐπισκέψεων πλῆθος Ἑλλήνων μουσικῶν ἐκτελεστῶν καὶ ὑποκρι-

1. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλεξ. XXVIII, 2, ὡς καὶ ἐν Π. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Β', 9 (Ἡθ. 341, Β), ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε ἐτραυματίσθη διὰ τοξείματος, ἐπιδεικνύων τὴν αἰμορροοῦσαν πληγὴν του, εἰρωνεύθη ἑαυτὸν ὅτι ἔρρεεν ἐκ ταύτης σύνθετος ἀνθρώπινον αἷμα (παρὰ τὴν θεοποίησιν του), οὐχὶ δὲ ὁ κατὰ στίχον τῆς Ἰλιάδος, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλε, < ἰχώρ, οἷός περ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν >. Κατὰ τὰς συνήθειας τῶν συμποσίων φιλολογικὰς συζητήσεις, γενομένης συγκρίσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, προέκρινε τὸν στίχον < ἀμφοτέρων βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής > (Πλουτ. Π. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Α' 10, Ἡθ. 331, C). Ὅτε δὲ οἱ Χαλδαῖοι μάντις προσπαθοῦν νὰ ἐμποδίσουν αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βαβυλῶνα, διότι τῶν ἑλλήνων λάβει δυσμενῆ χρησὸν παρὰ τοῦ θεοῦ Βήλου, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαντᾷ διὰ στίχου τοῦ Εὐριπίδου < μάντις δ' ἄριστος ὅστις εἰκάξει καλῶς > (Ἀρρ. Ἀνάβ. VII, 16, 6).

2. Ἀρρ. Ἀνάβ. IV, 10, 5 κ.έ. Βλ. ἐκτενέστερον ἡμετέραν μελέτην, < Ἡ θεοποίησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου >, ἔ.ἀ., σ. 93 κ.έ.

τῶν θεάτρου, οἱ ὅποιοι, ἀμειβόμενοι πλουσιοπαρόχως, ἔπαιζον τὰ ἀρχαῖα δράματα ἢ μετεῖχον εἰς θεατρικοὺς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Μνημονεύονται, ὡς ἀκολουθοῦντες τὸν Ἀλέξανδρον καὶ παίζοντες ἀρχαίας τραγωδίας, ὑποκριταὶ καὶ μουσικοί, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ἀπώτερα βάρη τῆς Ἀσίας¹. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἔσπευδον πρὸς τοῦτο, καλούμενοι εἰς Ἀσίαν ἔξ Ἑλλάδος καὶ ἔξ αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν. Προσῆρχοντο ἐπίσης ἀθροοὶ ἀθληταί, ἀκόμη καὶ πρωταθληταὶ πανελληνίων ἀγῶνων, ἵνα μετάσχουν εἰς ὀργανομένους ἀνὰ πᾶσαν νίκην ἢ πανηγυρισμὸν γυμνικοὺς ἀγῶνας. Τόσον αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις, ὅσον καὶ οἱ γυμνικοὶ καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο δημοσίᾳ μετ' ἀπονομῆς βραβείων κλπ., κατὰ τὰ κρατοῦντα ἐν Ἑλλάδι καὶ παρακολουθούτων ἔλευθέρως πρὸς κοινὴν πάντων τέρψιν, τῶν Ἑλληνομακεδόνων. Οὕτω, διὰ τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, τῶν γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγῶνων καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ θυσιῶν, κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, διατηρεῖτο ἀδιάπτωτος ἔντονος ἑλληνικὴ ἀτμόσφαιρα ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, ὅπουδῆποτε διήρχετο ἢ παρέμενε ἢ θριαμβεύουσα ἑλληνομακεδονικὴ στρατιά. Ἔτι πλέον, οἱ Πέρσαι καὶ λοιποὶ Ἀσιάται μεγιστάνες, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναλάβει ἀξιώματα ἢ προσκολληθῆ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, εὐρισκόμενοι καθημερινῶς ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων καὶ μετέχοντες εἰς τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς ψυχαγωγίας, ἐμυοῦντο εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ βαθμηδὸν καθίσταντο φορεῖς τούτου. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνῶ συνέχιζεν ἐν Ἀσίᾳ, ἀπομεμακρυσμένος ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ συλλαμβάνων σχέδια κοσμοκρατορίας, νὰ ἐπιδεικνύῃ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ ζῆ ἐν ἑλληνικῇ πνευματικῇ ἀτμοσφαιρᾷ, οὐδέποτε ἐξεδῆλωσεν ἐπιθυμίαν τινά, ὅπως πληροφορηθῆ τὰ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Οὐδεμίαν ἐκ τῶν πηγῶν, ἔστω καὶ ἀπλῆν, ἐνδειξιν ἔχομεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐξήτησε πληροφορίας περὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐν γένει πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τῶν Περσῶν, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἰνδῶν, ἀκόμη τῶν

1. Μνημονεύονται μετὰ πολλῶν ἄλλων τραγωδοὶ διάσημοι καὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς ὁ Θεταλὸς καὶ ὁ Ἀθηνόδορος, κωμῳδοί, ὡς ὁ Λύκων ὁ Σκαρφεύς, κιθαρωδοὶ καὶ αὐληταὶ μεγάλης φήμης, ὡς ὁ Ἀριστόνικος καὶ ὁ Ἀντιγενίδης. Ὁ Ἀλέξανδρος φέρεται τόσον καταληφθεὶς ὑπὸ πολεμικοῦ μένους, ὅτε ὁ Ἀντιγενίδης ἔπαιξε πολεμικὸν θούριον ἐν αὐτῷ, ὥστε ἀνεπήδησεν ὀρμηθῆς πρὸς τὰ ὄπλα του (βλ. καὶ Ἡθ. 1133 E. Ἐπίσης Δ. Χρυσοστ. Λόγ. 1, 1-2, ἐνθα ὁ αὐλητὴς καλεῖται Τιμόθεος). Ὡς πρὸς τὸν κιθαρωδὸν Ἀριστόνικον, ὁ ὅποιος ἔπεσε μαχόμενος γενναίως εἰς τινὰ μάχην κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐν Βακτριανῇ, διέταξε νὰ στηθῆ χάλκου ἀνδριάς αὐτοῦ εἰς τοὺς Δελφούς, κρατοῦντος εἰς τὴν μίαν χεῖρα κιθάραν καὶ εἰς τὴν ἑτέραν δόρυ. Πλουτ. Περ. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Β', 2 (Ἡθ. 334, E-F). Ὁ ἠρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ἀριστοῦ μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ Ἀνάβ. IV, 16, 6-7.

Αἰγυπτίων, αἱ ὁποῖα φαίνεται ὅτι παρέμειναν εἰς αὐτὸν ἐντελῶς ἄγνωστοι¹. Αἱ ἐπισκέψεις τοπικῶν τεμενῶν καὶ θυσίας εἰς ἐπιχωρίους θεοὺς εἶχον καθαρὸν χαρακτῆρα πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἄνευ οὐδεμιᾶς προσπαθείας μνήσεως εἰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας.

Οἱ δύο μεγαλύτεροι Ἑλληνες καλλιτέχναι τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, ὁ ζωγράφος Ἀπελλῆς καὶ ὁ γλύπτης Λύσιππος, εἶχον σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα τὸ προνόμιον τῆς ἀναπαραστάσεως τῆς μορφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἔνδειξιν τοῦ λίαν ὑψηλοῦ αὐτοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθητηρίου. Χάρις εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τοῦ Λυσίππου ὁ μετέπειτα κόσμος διετήρησεν ἀκριβῆ ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνώτατον ἐπιπέδον ἑλληνικῆς τέχνης τὴν μορφήν τοῦ Ἀλεξάνδρου, μολοντοὶ οἱ μεταγενέστεροι καλλιτέχναι ἐμιμήθησαν τὰ πρωτότυπα μετὰ τινος τάσεως ἰδεαλισμοῦ. Ὁ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων Στασικράτης, ἀναβὰς εἰς Ἀσίαν καὶ προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως, κατέκρινε τὰς ἔως τότε διὰ ζωγραφικῆς ἢ γλυπτικῆς τέχνης παραστάσεις τῆς μορφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς « ἔργα δειλῶν καὶ ἀγενῶν τεχνιτῶν », μὴ ἄξια τοῦ ἥρωος, καὶ προέτεινε, ὅπως αὐτὸς κατασκευάσῃ κολοσσιαῖον καὶ ἀθάνατον καὶ ἄξιον τῆς δόξης αὐτοῦ μνημεῖον, χαράσσων ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἄθω τὴν μορφήν του, κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ μὲν βάσις τοῦ ἀγάλματος νὰ ἄπτεται τῆς θαλάσσης, ἀπὸ δὲ τῶν χειρῶν, διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς νὰ κρατῇ πόλιν μυριάνδρον, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ποταμὸν ἐκχέοντα ἀπὸ φιάλης πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπήνεσε μὲν τὴν διάθεσιν καὶ τὴν τόλμην τοῦ καλλιτέχνου, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ διαιωνίσῃ τὴν δόξαν του διὰ τοιούτου, ξένου πρὸς πᾶσαν ἑλληνικὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν καὶ ἑλληνικὴν νοοτροπίαν, μνημεῖον καὶ ἀπῆντησε μετὰ βασιλικῆς ἀπλότητος ἀναμείκτης εἰρωνείας : « Ἄφησε τὸν Ἄθω εἰς τὴν θέσιν του. Φθάνει ἐκεῖ τὸ μνημεῖον τῆς ἀλαζονείας ἐνὸς βασιλέως. Ἡ ἰδική μου μορφή ἔχει χαραχθῆ εἰς τὸν Κούκασον καὶ εἰς τὰ Ἡμωδὰ καὶ τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Κασπίαν, εἶναι δὲ αἱ εἰκόνες αὐταὶ τῶν ἔργων μου »².

1. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι φέρεται ὡς ἐπιχειρήσας ἐπαφὴν μετὰ τῶν Ἰνδῶν γυμνοσφιστῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε καὶ ἐρωτήματα περὶ τῶν ἐγκοσμίων, ὃ δὲ Κάλανος προσεκολλήθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ διὰ πυρᾶς θανάτου του (βλ. ἀνωτ., σ. 179). Ἄλλ' αἱ ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας φέρεται ὡς ἀπευθύναι εἰς αὐτοὺς εἶναι μᾶλλον ἐκδηλώσεις περιεργείας τῶν ἐπιδειξίς ἑλληνικοῦ πνεύματος ἢ διαθέσεις μαθήσεώς τινος περὶ τῆς Ἰνδικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλέξ. XXVII, 6) ἀναγράφει φήμην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε εὐρίσκειτο εἰς Αἴγυπτον, ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ φιλοσόφου Ψάμμωνος καὶ ἀπεδέχθη τὸ φιλοσοφικὸν τούτου δόγμα περὶ βασιλείας πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ θεοῦ, κοινῆς πατρὸς αὐτῶν. Ταῦτα εἶναι μεταγενέστερα πλάσματα, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ Ἀλέξανδρος, κατὰ τὴν βραχείαν καὶ λίαν βεβαρημένην ὑπὸ ἀσχολιῶν διαμονὴν τὸν ἐν Αἰγύπτῳ, δὲν εἶχε καιρὸν νὰ ἀκούσῃ φιλοσοφικὰς διδασκαλίας.

2. Πλουτ. Π. Ἄλ. Τύχ. ἢ Ἄρ. 2 (Ἡθ. 335, E) : « ταῦτ' ἀκούσας Ἀλεξάνδρος τὸ μὲν φρόνημα τοῦ τεχνίτου καὶ τὸ θάρσος ἀγασθεὶς ἐπήνεσεν », « ἔα δὲ κατὰ χώ-

Τὸν Ἀλέξανδρον ἠκολούθουν ἐπίσης πολλοὶ Ἕλληνες καλλιτέχνηαι. Πλησίον του συνέρρευσαν ἀρχιτέκτονες καὶ γλύπται, ὡς καὶ τεχνικοί, τοὺς ὁποίους δὲν χρησιμοποιεῖ μόνον διὰ πολεμικὰς ἀνάγκας (κατασκευὴν φρουρίων, ὀχυρῶν στρατοπέδων, πολιορκητικῶν μηχανῶν κλπ.), ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργα ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Διανοίγονται ὁδοὶ διὰ μέσου τῶν ὀρέων καὶ τῶν κοιλάδων τῆς Ἀσίας, ἐπιχειροῦνται ἀρδευτικὰ ἔργα, κατασκευάζονται γέφυραι καὶ λιμένες, σχεδιάζονται ἑλληνικαὶ πόλεις μετ' ἀγορῶν, ναῶν καὶ ὀχυρωμάτων ἀμύνης, ἀνεγειροῦνται τεμένη καὶ βωμοὶ τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀνιδρύονται ἀγάλματα τῶν Ὀλυμπίων. Οὕτως, ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, τὸ κατ' ἑξοχὴν ἑκφραστικὸν καὶ αἰσθητὸν εἰς τὰς μεγάλας λαϊκὰς μάζας εἶδος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διασπείρεται ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Κασπίας, τῶν ὀροπεδίων τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου, τῶν ὀχθῶν τοῦ Ὑφάσιος καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Βεβαίως, ἐκεῖ ὅπου ἡ αἰσθητικὴ τοῦ συνόλου ἢ ἡ πολιτικὴ σκοπιμότης ἐπέβαλλον τὸν σεβασμὸν τῆς παραδόσεως, οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνηαι προσπαθοῦν νὰ διατηρήσουν τὸν ἐπιχώριον ρυθμὸν, ὡς εἰς τὰς ἀνασθηλώσεις τῶν τεμενῶν τοῦ Ἀμμωνος ἐν Καρνάκ καὶ Λουξορ, εἰς τὴν ἀνακατασκευὴν τοῦ τεμένου τοῦ Μαρδοῦκ ἐν Βαβυλωνίῳ καὶ εἰς τὴν ἀνέγερσιν μεγάλης αἰθούσης τελετῶν καὶ ἀκροάσεων εἰς Σούσα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ ἐθνικοῦ ρυθμοῦ, ἠδυνήθησαν νὰ προσθέσουν τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἀρμονίαν, ἡ ὁποία ἤρμοζεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν αἰσθητικὴν καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπηρεάσθη ἐκ τοῦ κολοσσιαίου, τοῦ γιγαντιαίου τῆς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον συνεβίβαστο καὶ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς νέας ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν κατεσκεύαζεν διὰ τῆς σπάθης καὶ ἐστερέου διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Πάντα τὰ κατασκευασθέντα

ραν», ἔφη, « τὸν Ἄθω μένειν ἀρκεῖ γὰρ ἐνὸς βασιλέως ἐνυβρίσαντος εἶναι μνημεῖον ἐμὲ δ' ὁ Καύκασος δεῖξει καὶ τὰ Ἡμῶδὰ καὶ Τάναϊς καὶ τὸ Κάσπιον πέλαγος. αὐτὰ τῶν ἐμῶν ἔργων εἰκόνες ». Προφανῶς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπαινίσσεται διὰ τῶν ἀνωτέρω τὸ μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Σέρξου τομὴν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω πρὸς κατασκευὴν διώρυγος πρὸς διάπλουν τοῦ στόλου του, τὸ δὲ τὰς ἰδίας νίκας καὶ κατακτήσεις, μὴ ποιούμενος λόγον περὶ Ἰνδιῶν, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη φθάσει ἐκεῖ. Περὶ τῶν εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν βλ. Πλουτ. Ἀλέξ. IV, καὶ LXXII, 3-4. — Πλουτ. Π. Ἄλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. 2 (Ἡθ. 335, Α-Ε), Πλουτ. Ἡθ. 53, D. — Ἀρρ. Ἀνάβ. I, 16, 4. — Plin. Φυσ. Ἱστ. XXXV, 10 καὶ VII, 37. — Hor. epist. II, 1, 240. — Val. Max. VIII, 11, 2. Παρὰ Βιτρούβιῳ Π Præf. ὁ προτείνας τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ Ἄθω καλεῖται Δεινοκράτης καὶ παρὰ Στράβωνι XIV, 1, 23 Χειροκράτης. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ λάθους χειρογράφου, διότι εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλων πηγῶν ὅτι ὁ ἀκολουθήσας τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιτέκτων ἔκαλετο Στασικράτης. Περὶ τῆς παραδοθείσης ὑπὸ τῆς τέχνης μορφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου βλ. ἡμετέραν μελέτην, « Ἡ ἑλληνικὴ νεότης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ.ἀ., σ. 109 κ.ε. καὶ τὴν ἐκεῖ παρατιθεμένην βιβλιογραφίαν.

ἡ μελετηθέντα καὶ περιγραφόμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πηγῶν ἔργα τέχνης τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἴτε πρόκειται περὶ ναῶν καὶ βωμῶν, εἴτε περὶ ἐπιτυμβίων μνημείων, εἴτε περὶ ἀγαλμάτων, διακρίνονται διὰ τὴν προσπάθειαν νὰ κινήσῃ θυμασμὸν καὶ κατάπληξιν διὰ τοῦ γιγαντιαίου καὶ μεγαλειώδους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς κανόνας ἁρμονίας καὶ μέτρου τῆς κλασσικῆς τέχνης. Ἐν τούτοις, ἡ τέχνη αὐτὴ ἦτο κατὰ βάσιν ἑλληνικὴ, προῖδὸν τοῦ ἑλληνικοῦ δαιμονίου. Θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ συνεχισθεῖσα ὑπὸ τῶν Διαδόχων, ἀπετέλεσε τὴν πλέον περιλάμπρον καὶ μόνιμον κατὰ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ. Δεισιδύσασα βαθμηδὸν ἕως τὰ βάθη τῶν Ἰνδιῶν, συνέτριψε λιμαζούσας ἀπὸ αἰῶνων μορφὰς τέχνης, συνδεομένας ἕως τότε πρὸς ἀσαλεύτους θρησκευτικὰς δοξασίας, ἐπέβαλεν ἐκφραστικώτερα στοιχεῖα ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων καὶ καθιέρωσε νέους αἰσθητικὸς κανόνας, ἑναρμονιζομένους περισσότερον πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἰδεώδη. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ τέχνη τῶν λαῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀσίας, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς βουδδικῆς, φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ Ἀλέξανδρος συνωδεύετο ὑπὸ πλήθους σοφῶν Ἑλλήνων, ἱκανῶν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ πολιτικά, ἀλλὰ καὶ πολιτιστικὰ σχέδιά του διὰ παντός κύκλου ἐρεῦνης καὶ γνώσεως. Μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ ἴδιος, ἐκυριαχεῖτο ἐκ τοῦ πάθους τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχε τὴν τέχνην νὰ θέτῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πολιτικῶν του στοχασμῶν, μεταβάλλων πολλάκις τὴν μεγαλυτέραν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν ἐξ ὅσων ἐγνώρισεν ἢ ἀνθρωπότης εἰς ἀποστολὴν ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐπιχειρεῖ ἐγκλιματισμὸν εὐρωπαϊκῶν φυτῶν, εἰς τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον ἐπιδίδεται εἰς γεωλογικὰς καὶ κλιματολογικὰς παρατηρήσεις, εἰς τὴν Βακτριανὴν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὠξοῦ, κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον του ἀναβρῦσαν ἐν εἴδει ἔλαιου μετ' ὁσμῆς φλεγόμενον ὑγρὸν (προφανῶς πετρέλαιον, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται τότε διὰ πρώτην φορὰν λόγος). Εἰς τὴν Ἰνδικὴν χώραν τῶν Ἀσπασίαν συλλέγει σπάνια ζῶα καὶ ἀποστέλλει εἰς τὴν Μακεδονίαν βοῦς « ῥάτσας ». Εἰς τὰς κοιλιάς καὶ τὰ ὄρη τῶν Ἰνδικῶν παραποτάμων διασκορπίζει τοὺς σοφοὺς τῆς ἀκολουθίας του, ἵνα συλλέξουν πληροφορίας περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Ἰνδιῶν, τῆς ζωῆς τῶν Βραχμάνων, ὡς καὶ περὶ τῶν φυτειῶν καὶ τῆς βλαστήσεως τῆς χώρας. Δὲν παραλείπει νὰ ἐξαποστείλῃ τὸν εἰδικὸν τεχνικὸν τῆς ἀκολουθίας του πρὸς ἐξερεύνησιν μεταλλείων χρυσοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν Γανδαριδῶν. Ὅτε δὲ φθάνει εἰς τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς καταπληκτικῆς ἐκείνης πορείας πρὸς τὴν Ἀπὸ Ἀσίαν, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος, συλλέγει πληροφορίας περὶ τῆς ἐνώπιον αὐτοῦ προβαλλούσης ἐρήμου, τῶν ἐκεῖθεν ταύτης λαῶν καὶ ζητεῖ περιγραφὰς τοῦ Γάγγου ποταμοῦ.

Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδικοῦ Δέλτα, ἐπιχειρεῖ ὁ ἴδιος ἐπικίνδυνα

ἔξερυνητικά ταξίδια πρὸς διαπίστωσιν τῶν ρευμάτων τοῦ ὠκεανοῦ. Ἀναθέτει εἰς τὸν Νέαρχον τὸν περιφημὸν περίπλου τοῦ ὠκεανοῦ ἀπὸ Ἰνδοῦ μέχρις Εὐφράτου μετὰ σαφῶν ὁδηγῶν συλλογῆς πληροφοριῶν κλιματολογικῶν, τοπογραφικῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν κατοικούντων τὰς ἀκτὰς λαῶν. Βραδύτερον διὰ τοῦ Ἡρακλείδου ἐπιχειρεῖ ἔξερυνῆσιν τῆς Κασπίας, ἐνῶ ἄλλους ἐκπέμπει πρὸς τὰ βάθη τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀραβίας. Ἐπιδίδεται μετὰ πάθους εἰς τὴν διαπίστωσιν τῶν διαστάσεων ἡπείρων καὶ θαλασσῶν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πηγῶν, τῆς πορείας καὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν μεγάλων ποταμῶν, τὸν καθορισμὸν ἀποστάσεων, καιρικῶν συνθηκῶν καὶ γεωλογικῆς συστάσεως ὄρεων, κοιλάδων καὶ ἐρημῶν.

Εἰς ταῦτα πάντα δὲν παύει νὰ ἀντλή στοιχεῖα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα μελετᾷ μετὰ πάθους μετὰ τῶν συνεργατῶν του. Ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ καθοδήγησιν του συντελουμένων ἐργασιῶν προβαίνει εἰς διορθώσεις καὶ ἐπιτυχάνει νέα δεδομένα, πολλάκις ὄλως διάφορα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐπιστεῦοντο τότε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔξερυνητῶν, γεωγράφων καὶ συγγραφέων ἐγκυκλοπαιδικῶν ἔργων, δεδομένα τὰ ὁποῖα καταγράφει πάντοτε λεπτομερῶς διὰ τοῦ πολυπληθοῦς ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου του καὶ θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Βεβαίως, ταῦτα ἐξυπηρετοῦν τὰ στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ σχέδια κατακτήσεως καὶ κυριαρχίας ἐπὶ νέων κόσμων. Ἐν τούτοις, πηγάζουν περισσότερον ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἑλληνικῆς μορφώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκ τῆς καλλιιεργείας τοῦ πνεύματός του διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἀσύγκριτος στρατηλάτης εἶναι συγχρόνως μέγας ἔξερυνητὴς καὶ θεράπων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν παραλείπει νὰ θέσῃ τὰ φῶτα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν κατακτωμένων καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν των ἀνάπτυξιν, κατασκευάζων μεγάλας ὁδοὺς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας, βελτιῶν τὰ μέσα συγκινωνίας διὰ νέων γεφυρῶν καὶ λιμένων, διανοίγων διώρυγας, ἐνισχύων εἰς βελτίωσιν τῶν καλλιιεργειῶν.

Ὡς ὀρθῶς παρατηρήθη ὑπὸ νεωτέρων ἱστορικῶν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατρέξῃ τὴν Ἀσίαν, ὅπως καὶ ἄλλοι προηγηθέντες ἢ ἀκολουθήσαντες μεγάλοι ἐπιδρομεῖς καὶ κατακτηταί, σπείρων παντοῦ τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν καὶ ἀφίνων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἀνάμνησιν φοβερᾶς μάστιγος τῆς ἀνθρωπότητος. Χάρις εἰς τὴν ἑλληνικὴν του μόρφωσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ψυχοσύνθεσίν του, διέσχισε τὴν Ἀσίαν ὡς φορεῖς πολιτισμοῦ καὶ ἄφησε παντοῦ ἴχνη εὐεργετικῆς διὰ τοὺς λαοὺς δραστηριότητος¹.

1. Ὁ Πλούταρχος (Π. Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Α' — Ἡθ. 328, C - D), προβάλλων τὸν Ἀλέξανδρον ὡς διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο ἐμπεποτισμένος, φορέα πολιτιστικῆς προόδου καὶ ἀνθρωπισμοῦ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, γράφει τὰ ἀκόλουθα : « Τὴν δ' Ἀλεξάνδρου παιδείαν ἀν ἐπιβλέπης, Ὑρκανούς γαμῆν ἐπαίδευσσε καὶ γεωρ-

31. Η ΚΤΙΣΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΦΟΡΕΥΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἀπομένει νὰ ἐξετασθῇ δι' ὀλίγων ἢ τελευταία, ἀλλ' ἴσως ἢ πλέον σημαντικὴ πλευρὰ τοῦ συντελεσθέντος ἐν Ἀσίᾳ μεγάλου πολιτιστικοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἶναι δὲ αὐτὴ ἡ ἴδρυσις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων¹. Ἦδη ὁ Ἰσοκράτης παρώτρυνε τὸν Φίλιππον, ὅτε θὰ ἠγεῖτο τῆς ἐκδικητικῆς κατὰ τῶν βαρβάρων πανελληνίου ἐκστρατείας καὶ θὰ ἀπέσπα ἀπὸ τῶν Περσῶν τὰ ἐδάφη τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ Σινώπης μέχρι Κιλικίας, νὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν περιπλανωμένων ἄνευ πόρων ὡς μισθοφόρων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ πρὸς θεμελίωσιν ἐν Ἀσίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀποσοβουμένης πάσης νέας ἐπιβουλῆς ἀπὸ τῶν βαρβάρων². Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ἀρχῇ ἐφάνη ἀκολουθῶν τὰς πρὸς τὸν πατέρα του ἀπειθυνθείσας ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους συμβουλίας. Ἀλλ' ἦτο ἀκόμη «στρατηγὸς - αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον», δρῶν ὡς ἐντολοδόχος τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου. Ὅτε ὅμως συνέτριψε τὸ Περσικὸν κράτος καὶ προήλασε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, θέτων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ἐδάφη καὶ λαούς, ὡς οὐδ' ἐν φαντασίᾳ ἦτο δυνατὸν νὰ συλλάβῃ οἰοσδήποτε πανελληνιστῆς τοῦ 4ου αἰῶνος, καὶ τὰ σχέδια ἀνεγέρσεως ἑλληνικῶν πόλεων μετηλλάγησαν, προσαρμοσθέντα πρὸς τὰς νέας περιστάσεις.

Ἦδη ἡ κτίσις τῆς πρώτης μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας ἐν Αἰγύπτῳ προέδιδε μεγαλεπήβολα σχέδια, ἐξερχόμενα τῶν ὁρίων τοῦ πανελληνίου ὀνειροῦ τῆς ἐκστρατείας καὶ ἀποβλέποντα εἰς τὴν μεταφύτευσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς στερέωσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκεῖ-

γεῖν ἐδίδαξαν Ἀραχωσίους, καὶ Σογδιανούς ἔπεισε πατέρας τρέφειν καὶ μὴ φρονεῖν, καὶ Πέρσας σέβεσθαι μητέρας ἀλλὰ μὴ γαμεῖν. ὦ θαυμαστῆς φιλοσοφίας, δι' ἣν Ἴνδοι θεοὺς Ἑλληνικοῦ προσκυνοῦσι, Σκύθαι θάπτουσι τοὺς ἀποθανόντας οὐ κατεσθίουσι. θαυμάζομεν τὴν Καρνεάδου δύναμιν, εἰ Κλειτόμαχον, Ἀσδρούβαν καλούμενον πρότερον καὶ Καρχηδόνιον τὸ γένος, ἐλληνίζειν ἐποίησε: θαυμάζομεν τὴν διάθεσιν Ζήνωνος, εἰ Διογένη τὸν Βαυβλώνιον ἔπεισε φιλοσοφεῖν, ἀλλ' Ἀλεξάνδρου τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος Ὀμηρος ἦν ἀνάγνωσμα, καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας ἤδον».

1. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἰδρυθεισῶν πόλεων βλ. H. Berve, ἔ.ά., τ. I, 291 κ.έ. (ἐνθα, ἐκτός τῆς πλουσίας βιβλιογραφίας, ἀνευρίσκειται καὶ πινάξ τούτων). Ἐπίσης V. Tschirikower, Die Hellenist. Städtegründungen v. Alex. d. Gross., ἐν «Philologus» suppl. b. XIX, Heft I, Leipzig 1927. — V. Charot, Alex. fondateur de villes, ἐν Mélanges Glotz, t. I, 1932, σ. 173 κ.έ., Wilcken, ἔ.ά., σ. 262 κ.έ. — Tarn, ἔ.ά., σ. 429 κ.έ. Βλ. καὶ ἀνωτ., σ.

2. Ἰσοκρ. Φιλ. 120.

νης χώρας¹. Ἀλλὰ κυρίως, ὅτε προήλασε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, αἱ δὲ νῆκαι καὶ κατακτήσεις ἐλάμβανον χαρακτήρα ὑπαγωγῆς κόσμων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς συγκρότησιν ἀπεράντου ἑλληνοασιατικῆς αὐτοκρατορίας, ἤρχισεν ἡ κτίσις ἑλληνικῶν πόλεων, εἰς τὰς πλείστας τῶν ὁποίων ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πράγματι, ἐνῶ πρὸς τὰ παρὰ τὴν Μεσογείου ἀνευρίσκομεν δύο, τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Συρίας (Ἀλεξάνδρετταν), τῶν ὁποίων καὶ τῶν δύο ἡ θέσις ἦτο ἀπαράμιλλος διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου καὶ εἰς τὰ βῆθη τοῦ Φοινικικοῦ κόλπου, πρέπει ἐν συνεχείᾳ νὰ στραφῶμεν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, πέραν τῶν καθαυτὰ ἐδαφῶν Περσίας - Μηδίας καὶ τῆς ἀπὸ Κασπίας πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον διηκούσης γραμμῆς, ἵνα ἀναζητήσωμεν ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, κτισθεῖσας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐν τῷ εἰς τὸν Πλούταρχον ἀποδιδομένῳ Α' λόγῳ « Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς », ἀναβιβάζονται εἰς ἐβδομήκοντα αἱ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσαι ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαρβάρων ἑλληνικαὶ πόλεις, διὰ τῶν ὁποίων διεσπάρησαν ἀνὰ τὴν Ἀσίαν τὰ ἑλληνικὰ ἦθη, οἱ ἑλληνικοὶ νόμοι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς².

Πρόκειται ὁμως περὶ ἱστορικῆς ὑπερβολῆς. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα διεπίστωσεν ὅτι ἱκαναὶ ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξάνδρειαι ἐκτίσθησαν, λαβοῦσαι μεταγενεστέρως τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος, ὑπὸ τῶν Διαδόχων. Αἱ πράγματι ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσαι πόλεις δὲν ὑπερβαίνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα τεσσάρων. Καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ δὲν ἦσαν ἐν κυριολεξίᾳ πόλεις, ἀλλὰ μικρὰ φρούρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγκαθίσταντο παλαίμαχοι πρὸς φύλαξιν τῆς περιοχῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἡ ἐντὸς τόσον βραχέος χρονικοῦ διαστήματος (μόλις πενταετίας) καὶ ἐν τῷ μέσῳ θυελλωδῶν περιστάσεων, πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀτελευτήτου πορείας διὰ τῶν

1. Βλ. ἐν μελέτῃ ἡμῶν, « Ἡ θεοποίηση τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου », ἔ. ἀ., σ. 43 κ. ἑ., ὧς καὶ ἀνωτ., σ. 119 κ. ἑ.

2. Πλουτ. Περὶ Ἀλ. Τύχ. ἢ Ἀρ. Α', 4 (Ἡθ. 328, Ε): « Ἀλέξανδρος δ' ὑπὲρ ἐβδομήκοντα πόλεις βαρβάρους ἔθνεσιν ἐγκτίσας καὶ κατασείρας τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικοῖς τέλεσι, τῆς ἀνημέρου θηριώδους ἐκράτησε διαίτης. καὶ τοὺς μὲν Πλάτωνος ὀλίγοι νόμοι ἀναγιγνώσκωμεν, τοῖς δ' Ἀλεξάνδρου μυριάδες ἀνθρώπων ἐχρήσαντο καὶ χρῶνται· μακαριώτεροι τῶν διαφυγόντων Ἀλέξανδρον οἱ κρατηθέντες γενόμενοι· τοὺς μὲν γὰρ οὐδεὶς ἔπαυσεν ἀθλίως ζῶντας, τοὺς δ' ἠνάγκασεν εὐδαιμονεῖν ὁ νικήσας... οὐκ ἂν εἶχεν Ἀλεξάνδρειαν Αἰγύπτου, οὐδὲ Μεσοποταμίαν Σελεύκειαν, οὐδὲ Προφθασίαν Σογδιανή, οὐδ' Ἰνδία Βουκεφαλίαν, οὐδὲ πόλιν Ἑλλάδα Καύκασος παροικοῦσαν, οἷς ἐμπολισθεῖσιν ἐσβέσθη τὸ ἄγριον καὶ μετέβαλε τὸ χειρὸν ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἐπιζόμενον. εἰ τοίνυν μέγιστον μὲν οἱ φιλόσοφοι φρονοῦσιν ἐπὶ τῷ τὰ σκληρὰ καὶ ἀπαιδευτὰ τῶν ἠθῶν ἐξημεροῦν καὶ μεθαρμόζειν, μυρία δὲ φαίνεται γένη καὶ φύσεις θηριώδεις μεταβαλὼν Ἀλέξανδρος, εἰκότως ἂν φιλοσοφώτατος νομίζοιτο ».

ορέων, τῶν κοιλάδων καὶ τῶν ἐρήμων εἰς τὰ βάθη βαρβαρικῶν κόσμων κτίσις τόσων ἑλληνικῶν πόλεων, κινεῖ καὶ σήμερον ἔκκληξιν καὶ θαυμασμόν.

Αἱ ἀρχαῖαι πηγαί, καὶ ἰδίως ὁ ἀκολουθῶν βάσει τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀριστοβούλου βῆμα πρὸς βῆμα τὰ τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὴν ἄνω Ἀσίαν Ἀρριανός, μνημονεύουν καὶ καθορίζουν μετὰ σχετικῆς τοπογραφικῆς ἀκριβείας τὰς κτισθείσας κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο πόλεις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Αἱ ἐπισημότεραι τούτων ἦσαν: Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐν Ἀρείοις (ἐν Ἀρριανῇ, σήμερον Χεράτ), Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐν Ἀραχώτοις (ἐν Ἀραχωσία, σήμερον Κανδαχάρ), Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐν Ὠξιανῇ (ἐν Βακτριανῇ), Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐσχάτη (ἐν Σογδιανῇ), Ἀλεξάνδρεια ἢ Ὀπιανῇ ἢ τῶν Παραπανισάδων (παρὰ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον), Ἀλεξάνδρεια τοῦ Ὑφάστιος (παρὰ τοὺς δώδεκα Βωμούς, ἔνθα τὸ τέρμα τῆς πρὸς τὰ ἐνδότερα τῶν Ἰνδιῶν περιπλανήσεως). Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑδάσπου ἐκτίσθησαν ὁ Βουκεφάλας καὶ ἡ Νίκαια, ἐνῶ εἰς τὴν σύζευξιν τῶν ὑδάτων τοῦ Πενταποτάμου ἐκτίσθη ἄλλη Ἀλεξάνδρεια καὶ ἐν συνεχείᾳ, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ, Ἀλεξάνδρεια ἢ Σογδία. Πολλῶν ἐκ τούτων οὐδὲ ἕγχι ἀνευρίσκονται σήμερον, ἐνῶ ἄλλαι ἀκμάζουσιν ὡς πόλεις ἰθαγενῶν, διατηροῦσαι τὴν ἀνάμνησιν τῆς προελεύσεώς των.

Θαυμάζει τις σήμερον τὸ στρατηγικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτικὸν δαιμόνιον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῆς θέσεως πρὸς κτίσιν πολλῶν ἐκ τῶν πόλεων τούτων, ἀπαραιμίλλου πρὸς προσέλευσιν μεγάλου ἀριθμοῦ κατοίκων καὶ οἰκονομικὴν εὐημερίαν διὰ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ ἐμπορίου τῆς περιοχῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αὗται ἦσαν αὐτόνομοι, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ ἐντολοδόχου διοικητοῦ τῆς περιοχῆς. Οἱ κάτοικοι των ἀπέλαυνον μεγάλων πολιτικῶν καὶ φορολογικῶν προνομίων, ἀπαλλασσόμενοι φόρων, λαμβάνοντες εὐφόρους γαίας τῆς περιοχῆς, ἀν ἡσυχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, διευκολυνόμενοι δὲ παντοιοτρόπως εἰς τὰ ἀστικά ἐπαγγέλματα. Χάριν αὐτῶν ἐκτίζοντο ἄγοραὶ καὶ τεμένη λατρείας τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος. Αἱ μεγαλύτεραι τούτων εἶχον βουλήν, ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἀρχοντας κατὰ τὰ πολιτικὰ συστήματα τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, εἷς τινὰς δὲ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐπεστάτησε προσωπικῶς ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτεύματός των. Οὕτως, παρὰ τὴν ἀπομόνωσίν των εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἐπεκράτει εἰς αὐτὰς ἑλληνικὴ πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, ἢ ὁποῖα ὑπεβόηθει σπουδαίως καὶ τὸ πολιτιστικὸν των ἔργον.

Ὁ Ἀλέξανδρος κατ' ἀρχὴν ἐγκαθίστα εἰς τὰς πόλεις ταύτας Ἑλληνομακεδόνας, ἀναπήρους καὶ ἄλλους, ἰδίως ἐκ τῶν μισθοφόρων Ἑλλήνων, ἀπαλλαγέντας τῆς περαιτέρω στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Συνέρροον βαθμηδὸν ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας πόλεων πολλοὶ Ἕλληνες ἔμποροι, μικροεπιχειρηματαῖαι, τεχνῖται, καλλιτέχναι καὶ ἄλλοι, ῥέποντες πρὸς

τὸν πλάνητα βίον ἢ εὐρίσκοντες διέεξοδον εἰς τὰς ῥοπὰς περιπλανήσεως πρὸς μακρινούς κόσμους. αἱ ὁποῖαι ἀνεκάθεν διέκρινον τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν. Πάντες σχεδόν, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον ἑλληνίδες, ἐνυμφεύθησαν ἰθαγενεῖς καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ ἀσθενὲς σημεῖον τῆς διατηρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος των. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντελήφθη πρῶτος τοῦτο καὶ ἀνεζήτησε θεραπείαν διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς ἰθαγενεῖς ταύτας συζύγους Ἑλλήνων καὶ δι' εἰδικῶν φροντιδῶν ἀνατροφῆς τῶν τέκνων των κατὰ τοὺς ἑλληνικούς τρόπους. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἀλέξανδρος, κτίζων τὰς πόλεις ταύτας εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, εἶχε μακρόπνοια σχέδια διατηρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος των διὰ συνεχοῦς προσπαθείας, σχέδια τὰ ὁποῖα οὐδὲ ἂν πρόσλαβον νὰ θεθοῦν ἐν ἐφαρμογῇ, λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ἡ ἔξουσία τῶν Διαδόχων ὑπῆρξε λιαν ἀσθενὴς καὶ πρόσκαιρος εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας περιοχὰς πρὸς τὸν Ἰνδόν.

Παρὰ ταῦτα, αἱ ἑλληνικαὶ αὐτὰ πόλεις, αἱ ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὑπῆρξαν οἱ φωτοβόλοι φάροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ αἰῶνας ἠκτινοβόλοι ἀνά τὴν Ἀσίαν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἐν χρήσει μέχρι καὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἄφησε τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιδράσεώς της εἰς ἀπειρίαν μνημείων καὶ ἀγαλμάτων, κατασκευασθέντων αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ βάθη τῶν κόσμων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ φιλοσοφία καὶ οἱ τρόποι πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων ἤνοιξαν νέους ὁρίζοντας πνευματικοῦ, πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Εἰς αὐτὰς τὰς Ἰνδίας διτηρήθησαν ἐπὶ αἰῶνας «ἐλληνίζοντες» ἠγεμόνες, ἐκδίδοντες ἑλληνικὰ νομίσματα, φέροντες ἑλληνικὰς ἐνδυμασίας καὶ προβάλλοντες μεθ' ὑπερηφανείας ὡς συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας προελάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὑφάσιος, ἐκεῖ ἔνθα ἔστησε τοὺς βωμοὺς τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων, ἐπὶ αἰῶνας οἱ βασιλεῖς τῶν Πραισίων μετέβαινον μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἔθουον ἑλληνικὰς θυσίας¹.

Καὶ σήμερον ἀκόμη, περιηγηταί, περιπλανώμενοι εἰς ὄρεινὰς καὶ ἀπομεμακρυσμένας περιοχὰς τοῦ Ἀφγανιστάν καὶ τῶν Ἰνδιῶν, μετ' ἐκπλήξεως ἀνακαλύπτουν λαοὺς λατρεύοντας τὴν μνήμην τοῦ Ἀλεξάνδρου, χρησιμοποιώντας ἀπὸ παραδόσεως παρεφθαρμένας τινὰς ἑλληνικὰς λέξεις καὶ ἰσχυρίζομένους ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐγκατασταθέντων ἐκεῖ παλαιμᾶχων Ἑλληνομακεδόνων. Ταῦτα πάντα δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐννοηθοῦν διὰ μόνης τῆς διελεύσεως τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἂν δηλαδὴ δὲν ἐγκαθίσταντο οἱ παλαιμάχοι εἰς τὰς κτισθείσας πρὸς τοῦτο πόλεις, αἱ ὁποῖαι, ἀπομεμακρυσμένα, περιεσφιγμένα ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ φθίνουσαι βαθμηδόν, συνέχισον ἐν τούτοις ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἀποστολὴν, τὴν ὁποῖαν ἔταξεν εἰς

4. Πλουτ. Ἀλέξ. ΙΧΙΙ, 4. Βλ. καὶ ἄνωτ.

αὐτὰς ὁ μέγας ἰδρυτὴς των, τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τοὺς βαρβαρικοὺς κόσμους τῆς μακρινῆς Ἀσίας.

Ὡς πρὸς τὴν ἐτέραν ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἔταξεν εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, δηλαδὴ τὴν ὑποβοήθησιν τοῦ ἔργου τῆς δημιουργίας νέου ἐλληνοασιατικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἀπετέλει τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἀποστολὴ αὕτη συνεδέετο πρὸς πλῆθος ἄλλων προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν ἀνεκτέλεστοι, λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τοῦτο πᾶσα εἰκασία εἶναι παρακεινδυνευμένη. Βεβαίως, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἦτο τόσον σημαντικὸς, ἀκόμη δὲ καὶ ἂν πάντες οἱ Ἕλληνες μετεφέροντο εἰς τὴν Ἀσίαν, δὲν θὰ ἤρκει διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν ἀσυγκρίτως μεγαλύτερου ἀριθμοῦ λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐστήριξε τὸ ἔργον τῆς ἀφομοίωσης εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀκτινοβολίαν καὶ ἐπιβολὴν τοῦ ὁποίου ἐνεπιστεύετο εἰς τὰς ἰδρυομένας αὐτὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐτι πλέον, τὸ πολιτιστικὸν ἔργον τῶν πόλεων εὐρίσκετο ἐν στενῶ συσχετισμῶ πρὸς πλῆθος ἄλλων λαμβανομένων πρὸς τοῦτο μέτρων, ὡς οἱ μεικτοὶ γάμοι ἐν Περσίᾳ, ἡ ἑλληνικὴ ἀνατροφὴ τῶν παίδων εὐγενῶν Περσικῶν οἰκογενειῶν, ἡ ἔνταξις ἐντὸς τοῦ ἑλληνομακεδονικοῦ στρατεύματος ἑλληνομακεδονιστῶν πεπαιδευμένων καὶ στρατιωτικῶς ὀργανωμένων νέων, ἡ ἐντατικὴ διδασκαλίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς ἰθυσούσας τάξεις τῶν ἰθαγενῶν κλπ., μέτρων, τὰ ὁποῖα διεκόπησαν ἅμα τῷ θανάτῳ του.

Διεκόπη ἐπίσης ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς πόλεις ἀπομακρυσμένων περιοχῶν, καὶ ἡ εἰδικὴ φροντίς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τούτων.

Ὅτιω, δύναται νὰ λεχθῆ ἐν συμπεράσματι, ὅτι ὅσον μέγα καὶ ἂν ὑπῆρξε τὸ ἔργον τῶν ἰδρυθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑλληνικῶν πόλεων ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, θὰ ἀπέβαιναν ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον, ἂν ὁ ἰδρυτὴς των δὲν ἀπέθνησκε τόσον προώρως.

Ὁ Ἀλέξανδρος, παρὰ τὸν λιαν πρόωρον θάνατόν του, ἐπετέλεσεν ἐν Ἀσίᾳ ἔργον κοσμοϊστορικῆς σημασίας, τὸ ὁποῖον ἐν πολλοῖς μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ δὲ ἔργον τοῦτο εἶναι καθαρῶς πνευματικόν, πηγάζον ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, αἱ κατακτήσεις τῶν ἀπειραρίθμων κόσμων ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ, ὅσονδήποτε καὶ ἂν καταπλήσσουν τὴν ἀνθρωπότητα μέχρι σήμερον, ἐνέχουσαι τι τὸ ὑπεράνθρωπον, θὰ παρέμεινον διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὡς τι τὸ παροδικόν καὶ ἐφήμερον ἔργον μεγαλοφυοῦς πολεμάρχου καὶ κατακτητοῦ, ὡς καὶ τόσον ἄλλων πολεμικῶν ἡγήτορων καὶ κατακτητῶν, τοὺς ὁποίους μνημονεύει ἡ ἱστορία, ἂν δὲν ἐταυτίζοντο πρὸς προσπάθειαν κατακτῆσεως τῶν κόσμων τούτων διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ κοσμοϊστορικὸν ὄνειρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατέρρευ-

σεν αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, οὐδεὶς δὲ τῶν Διαδόχων ἐπεχείρησεν, οὐδὲ κἂν ἐσκέφθη νὰ ἐπιχειρήσῃ συνέχισιν προσπαθείας πρὸς πραγματοποίησίν του. Ἄλλ' οἱ Διάδοχοι καὶ οἱ ἐπίγονοι συνέχισαν λαμπρῶς τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, βαίνοντες ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ μεγάλου ἡγήτορος εἰς τὴν διασπορὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των εὐρεθέντων κόσμων.

Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἡ Ρώμη καὶ ὁ μετέπειτα κόσμος, ὁ πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐθεμελίωσε τὸ νεώτερον εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα καὶ ἔδωσε τὰς βάσεις τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συγκροτήσεως τοῦ νεωτέρου κόσμου, δὲν εἶναι ἐκεῖνος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῶν Ἀθηνῶν. Εἶναι ἡ ἐθνικὴ κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς χεῖράς του ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, κατακτητῆς τῆς Ἀσίας, καὶ ἐχρησιμοποίησε πρὸς πνευματικὴν κατάκτησιν τοῦ τότε κόσμου. Ἄνευ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, μετὰ τόσας μεγαλοουργοὺς ἐκφάνσεις, φθίνον εἰς τὴν ἀσφυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τῶν ἀλληλομαχομένων δημοκρατικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, θὰ κατεπνίγετο ὑπὸ τῶν λεγεῶνων τῆς Ρώμης καὶ τῶν μετέπειτα ἐπιδρομῶν, χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ ἐπιτελέσῃ κοσμοϊστορικὴν ἀποστολήν. Μόνον διὰ τοῦ πολιτικοῦ δαιμονίου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς συνεχισθείσης ὑπὸ τῶν Διαδόχων προσπαθείας, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔλαβε τὴν κοσμοπολιτικὴν ἐκείνην ἔννοιαν, ἀπαραίτητον, ἵνα καταστῆ κτῆμα συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ συντελεσθὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πνευματικὸν ἔργον μετέβαλε τὴν ὕψιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ δὲ σύγχρονος ἀνθρωπότητος θὰ ἦτο πολὺ διάφορος, ἂν δὲν ἐχάρασσαν οὕτω τὰ πεπωρωμένα ταύτης πρὸ εἰκοσιτεσσάρων αἰῶνων ὁ μεγαλοφυῆς ἐκεῖνος νεαρὸς βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν τριάκοντα δύο ἐτῶν καὶ ὀκτὼ μηνῶν! Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δὲν θὰ ἐπεχείρῃ, οὐδὲ θὰ διανοεῖτο ποτὲ νὰ ἐπιχειρήσῃ, ἂν ἡ ἑλληνικὴ συνείδησις, ἡ ἑλληνικὴ, ἐθνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ, παράδοσις, ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις, δὲν διεμόρφουν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὸν ψυχικὸν του κόσμον καὶ δὲν διήνοιγον τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους πνευματικοὺς ὀρίζοντας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινήθη ἡ μεγαλοφυῆς διάνοιά του. Τὸ διαδηλωθὲν ποικιλοτρόπως, ἀλλ' ἀκαταπαύστως ἑλληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα, ὡς εἶχε καλλιεργηθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα πολιτικοῦ στοχασμοῦ, ὑπῆρξεν ἐν Ἀσίᾳ ἡ ζωοποιὸς δύναμις τοῦ συντελεσθέντος ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κοσμοϊστορικοῦ ἔργου.